

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

На правах рукопису

ЧЕРНІЙ МИЛОСЛАВА МИХАЙЛІВНА

УДК 378.147.091.33:004.78: 811 (043.5)

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНИХ СЕРВІСІВ**

13.00.04 - теорія і методика професійної освіти

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Науковий керівник:
Коломієць Алла Миколаївна,
доктор педагогічних наук,
професор

Вінниця — 2014

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	15
1.1. Поняття комунікативної культури особистості в філософії, соціології, психології та педагогіці: дефінітивний аналіз.....	15
1.2. Досвід формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов у науково-педагогічній теорії та практиці.....	34
1.3. Соціальні сервіси як ефективний засіб формування комунікативної культури.....	50
Висновки з першого розділу.....	76
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНИХ СЕРВІСІВ.....	79
2.1. Обґрунтування педагогічних умов і модель формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов.....	79
2.2. Вивчення можливостей соціальних сервісів на заняттях із комп'ютерно-орієнтованих дисциплін	89
2.3. Організація спілкування майбутніх учителів іноземних мов за допомогою соціальних сервісів.....	101
2.4. Використання соціальних сервісів під час виконання студентами творчих проектів професійного спрямування.....	132
Висновки з другого розділу.....	158
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА	

ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ.....	160
3.1. Організація та етапи дослідження.....	160
3.2. Аналіз результатів дослідно-експериментальної перевірки.....	173
Висновки з третього розділу.....	182
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	184
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	190
ДОДАТКИ.....	224

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ВДПУ – Вінницький державний педагогічний університет
ПДПУ – Південноукраїнський державний педагогічний університет
НЛУ – Національний лінгвістичний університет
ВНЗ – Вищий навчальний заклад
ЕГ – експериментальна група
КК – комунікативна культура
ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології
КГ – контрольна група
МЗН – мультимедійні засоби навчання
ПК – персональний комп'ютер
ПС – педагогічне спілкування
ЗН – засоби навчання.

ВСТУП

Актуальність. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті ставить перед системою освіти завдання щодо сприяння толерантності між представниками різних мов, культур і соціальних сфер. Саме мова та національна культура вважається найбільшою цінністю нації. Тому вивчення культури крізь мову – це шлях до взаємопорозуміння та поваги до культурного та етнічного розмаїття.

Вивчення іноземних мов стає все більш актуальним у розрізі всесвітньої інтеграції та глобалізації всіх процесів суспільного життя. За статистикою сайту працевлаштування rabota.ua близько 50% українців використовують іноземну мову в повсякденній роботі, а 44% опитаних не пройшли співбесіду через недостатній рівень володіння іноземною мовою. Тому роль комплексного й професійного підходу до вивчення іноземних мов надзвичайно велика. Учитель іноземних мов повинен володіти необхідним набором компетенцій для того, щоб сповна передати свої знання учням і створити правильну мовну й соціокультурну картину світу, закласти основи комунікативної культури учнів, яким доведеться жити й працювати в глобалізованому суспільстві. Тому сьогодні особливо актуальною стає проблема розвитку комунікативної культури педагога, оскільки вона є основною структурною складовою його професіоналізму.

Комунікативна культура є об'єктом вивчення різних наук: філософії, психології, педагогіки, соціології, психолінгвістики та ін. У філософських працях розкривається сутність комунікативної культури (М. Бахтін, В. Біблер, Г. Васянович, І. Зязюн, М. Каган, Ю. Лотман та інші). Психологія вивчає соціальні й етичні проблеми комунікації особистості (Б. Ананьєв, І. Бех, О. Бодальов, С. Максименко, В. Мясіщев, Н. Побірченко, Е. Помиткін, В. Семиченко та інші).

У педагогіці комунікативна культура виступає, з одного боку, як характеристика професійної культури педагога (Л. Барановський,

О. Добрович, О. Дусавицький, В. Кан-Калік, Л. Мітіна, А. Мудрик, І. Риданова, В. Сластьонін), з іншого, – як системна складова освітнього процесу в педагогічному ВНЗ (Н. Анікеєва, П. Лепін, О. Мішина та ін.). У педагогічній етиці комунікативна культура розглядається як невід'ємна частина етики педагога (Є. Гришин, В. Журавльов та ін.).

Нині спостерігаємо зростаючий інтерес науковців до проблеми розвитку комунікативної культури особистості педагога (Г. Андрєєва, В. Костомаров, Н. Кузьміна, А. Міщенко, А. Петровський, В. Сластьонін та ін.). Питання взаємозв'язку вивчення іноземної мови та іншомовної культури, в тому числі і через розвиток комунікативної культури, у різних педагогічних підходах досліджували такі вчені, як: В. Біблер, О. Вартанова, Т. Вільчинська, В. Галузинський, М. Гриньова, Д. Зинов'єва, М. Євтух, О. Кавнатська, Р. Ладі, В. Сафонова, С. Дж. Севінгон, С. Сисоєва та інші. Аналізуючи й використовуючи дослідження Ф. Боаса, Е. Сепіра, Б. Уорфа, вчені І. Гамперц і Д. Хаймс розробили теорію комунікації як культурної системи. Особлива увага в цих дослідженнях акцентована на самій функції мови, а не лише на її структурі. На думку вчених, в основі мови лежить мовна активність, а не мовний код.

Одним із інструментів, який часто застосовується для розширення культурних горизонтів і міжкультурного спілкування на нинішньому етапі розвитку суспільства, є набір соціальних сервісів. Можливості соціальних сервісів для підвищення якості освіти розкриті в працях В. Бикова, Р. Гуревича [66], М. Жалдака [76], В. Клочка [111], М. Кадемії [97], А. Коломієць [117], В. Кременя [128], Н. Морзе [156], В. Осадчого, Є. Патаракіна, О. Спіріна [227], О. Шестопалюка [269] доведено, що використання соціальних сервісів в навчальному процесі сприяє підвищенню пізнавального інтересу молоді, збільшенню обсягу можливого засвоєного матеріалу, інтенсифікації самостійної пошукової діяльності та розширенню каналів пошуку навчальної інформації. Це повинні знати вчителі іноземних

мов і бути готовими до широкого використання соціальних сервісів у професійній діяльності.

Проблеми професійної підготовки вчителів іноземних мов та шляхи її вдосконалення визначені в дослідженнях українських науковців (В. Баркасі, О. Бігич, К. Віттенберг, О. Гончарова, О. Жижко, І. Закір'янова, О. Ігнатова, В. Кириленко, Л. Мельник, Я. Черньонков). Але важливість комунікативної культури в структурі педагогічних компетентностей учителів іноземних мов і використання різноманітних інструментів для її зростання (зокрема, соціальних сервісів) недооцінені та описані недостатньо. Освітня і виховна цінність соціальних сервісів полягає в міжпредметних зв'язках, які сприяють розвитку в студентів пізнавальної активності, уяви, самодисципліни, навичок спільної діяльності та уміння вести дослідницьку роботу. На відміну від деяких психологів, соціологів та педагогів, які категорично вважають соціальні сервіси відволікаючим від навчання фактором, ми прагнемо аргументовано довести практичну користь соціальних сервісів для майбутніх учителів іноземних мов в цілях формування їх високого рівня комунікативної культури.

Враховуючи важливість і соціальну значущість якісної професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови в умовах зростання вимог до сучасної освіти, актуальність проблеми формування високої комунікативної культури майбутніх учителів іноземної мови, її недостатню теоретичну, практичну та методичну розробленість, темою дисертаційного дослідження було обрано: **“Формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов засобами соціальних сервісів”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці на 2006-2011 роки», входить до плану науково-дослідної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського як складова тем:

«Педагогічні умови застосування освітньо-наукового порталу у ВДПУ (протокол № 1 засідання кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті від 01.12.2010 р.), «Проблеми оновлення змісту й удосконалення методів вивчення філологічних дисциплін у середніх і вищих навчальних закладах (протокол № 5 засідання кафедри методики філологічних дисциплін від 01.12.2010 р.), «Формування готовності до професійного спілкування іноземними мовами майбутніх педагогів (протокол № 5 засідання кафедри іноземних мов від 09.12.2010 р.). Дисертаційне дослідження відповідає основним положенням «Концепції інформатизації освіти» (Наказ МОН України № 693 від 06.12.2005 р.) та «Галузевої концепції розвитку неперервної педагогічної освіти» (Наказ МОН України № 1176 від 14.08.2013 р.).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 6 від 29.12.2010 р.) та узгоджено з Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 10 від 16.12.2012 р.).

Мета дослідження – визначити, обґрунтувати й перевірити ефективність педагогічних умов формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов засобами соціальних сервісів.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що підвищення рівня комунікативної культури відбудеться за дотримання таких педагогічних умов:

- 1) вивчення можливостей соціальних сервісів для формування комунікативної культури;
- 2) спілкування майбутніх учителів іноземних мов за допомогою соціальних сервісів;
- 3) використання соціальних сервісів під час виконання студентами творчих проектів професійного спрямування.

Об'єкт дослідження – фахова підготовка майбутніх учителів іноземних мов.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов засобами соціальних сервісів.

Завдання дослідження:

- з'ясувати сучасний стан дослідження проблеми формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов в умовах інформаційного суспільства;
- визначити структуру, схарактеризувати критерії, показники й рівні сформованості комунікативної культури в учителів іноземних мов;
- теоретично обґрунтувати та перевірити ефективність педагогічних умов формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов засобами соціальних сервісів;
- розробити блог і дайджест-перелік соціальних сервісів для вчителів іноземних мов із метою розвитку їхньої комунікативної культури та обміну педагогічним досвідом і перевірити ефективність їх використання.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають: наукові праці щодо основної проблематики формування комунікативної культури (Л. Буєва, Ю. Габермас, Х. Гадамер, Ф. Гемстергойс, Д. Дюфрен, Л. Коган, Т.Марсель, Е. Муньє, Дж. Мід, М. Хайдеггер, Т. Шибутані, К. Ясперс.); дослідження соціальних і етичних проблем комунікації особистості (Б. Ананьєв, О. Бодальов, Л. Виготський, В. Мясіщев); дослідження соціальної суті комунікації (В. Лекторський, Б. Ломов, Г. Щедровицький); сучасні дослідження комунікативної культури як невід'ємної складової професійної культури педагога (Л. Барановська, Л. Мітіна, І. Риданов, В. Кан-Калік); висновки науковців щодо ефективності використання ІКТ в

сучасному освітньому процесі (В. Биков, Р. Гуревич, М. Кадемія, Т. Коваль, Л. Морська, Л. Панченко, О. Спирін та ін.).

Методи дослідження. Під час дослідження використовувались такі методи:

Теоретичні: порівняльний, системний і ретроспективний аналіз і вивчення літературних та електронних джерел з проблем формування комунікативної культури, педагогічних умов її розвитку, проблем міжкультурних взаємодій, соціалізації освіти та формування інтегрованого педагогічного процесу з використанням трендів розвитку соціальних сервісів з метою обґрунтування важливості зростання комунікативної культури майбутніх учителів іноземної мови; методи систематизації та класифікації проаналізованих даних; метод графічного представлення інформації.

Емпіричні: педагогічне спостереження, збір інформації за допомогою тестування та анкетування, узагальнення професійного досвіду використання комунікативних вправ і досвіду для досягнення педагогічних цілей навчання; вимірювання рівня комунікативної культури учителів для встановлення відповідності професійної підготовки педагогів сучасним потребам глобальної освітньої системи, тенденціям глобальної інформатизації та соціалізації процесів навчання, спілкування, обміну досвідом; педагогічний експеримент; методи математичної обробки кількісних показників для правильної інтерпретації та узагальнення результатів дослідження.

Наукова новизна й теоретичне значення дослідження полягають у тому, що:

– *уперше визначено, обґрунтовано* педагогічні умови та запропонована модель формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов засобами соціальних сервісів (вивчення можливостей соціальних сервісів для формування комунікативної культури; організація спілкування майбутніх учителів іноземних мов за допомогою соціальних сервісів; використання соціальних сервісів під час виконання студентам

творчих проектів професійного спрямування);

– *виокремлено й теоретично обґрунтовано* критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, особистісний, професійно-світоглядний), показники й рівні сформованості (початковий, низький, середній, високий, творчий) комунікативної культури вчителів іноземних мов в умовах інформаційного суспільства;

– *уточнено* поняття «комунікативна культура» майбутніх учителів іноземних мов з урахуванням умов інформаційного суспільства;

– *подальшого розвитку набули* форми, методи й засоби розвитку комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов.

Експериментальна база дослідження. Дослідницько-експериментальна робота проводилася на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Південноукраїнського державного педагогічного університету (м. Одеса) імені К. Д. Ушинського, Національного лінгвістичного університету (м. Київ). Дослідницько-експериментальною роботою було охоплено 384 студента.

Організація та етапи дослідження. Дослідження проводилось упродовж 2010-2013 років і складалося із трьох взаємопов'язаних етапів. На *першому* етапі (2010-2011 рр.) здійснювався аналіз літературних джерел та наукових досліджень філософів, психологів, соціологів та педагогів з тематики розвитку комунікативної культури, вдосконалення комунікативних навичок та їх ролі у професійній діяльності педагога. Визначалася структура комунікативної культури та критеріїв її визначення. Виокремлювалися рівні розвитку комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов. Проводився аналіз потреб суспільства та освіти, зокрема, у використанні соціальних веб-сервісів як вагомого елемента розвитку та діяльності сучасної людини. Визначалися педагогічні умов ефективного розвитку і вдосконалення комунікативної культури у студентів іншомовних

спеціальностей. Відбувався підбір та перевірка груп для проведення експерименту, проведення констатувального етапу експерименту.

На *другому* етапі (2011-2012 рр.) відбувалась розробка і апробація методичних матеріалів для формувального етапу експерименту. Розроблявся комплекс педагогічних технологій та методик, базований на сконструйованих педагогічних умовах. Підготовка дидактичних матеріалів та впровадження необхідних веб-технологій у процес навчання студентів Інституту іноземних мов. Проведення формувального етапу експериментально-дослідної перевірки.

На *третьому* етапі (2012-2013 рр.) відбувалось опрацювання методик вимірювання рівня комунікативної культури через вимірювання окремих її показників. Проводилось наукове підтвердження та обґрунтування педагогічних умов для ефективного розвитку комунікативної культури в майбутніх учителів іноземних мов. Розроблялись методичні рекомендації щодо коригування сучасного навчального процесу професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у ВНЗ. Формувались загальні висновки.

Практичне значення дослідження визначається тим, що розроблено блог «Вчитель і Веб» для вчителів іноземних мов з метою розвитку їхньої комунікативної культури та обміну педагогічним досвідом; створено тематичну соціальну групу «English, Sir!» для вивчення англійської мови та організації Інтернет-спілкування вчителів англійської мови в соціальній мережі ВКонтакті; опубліковано дайджест-перелік соціальних сервісів, що мають функцію вдосконалення комунікативної культури учителів іноземних мов і студентів «Соціальні сервіси для вивчення іноземних мов»; опубліковані методичні рекомендації щодо застосування соціальних сервісів у процесі формування комунікативної культури майбутніх учителів англійської мови у вигляді навчально-методичного посібника «Застосування соціальних сервісів у процесі навчання англійської мови».

Матеріали досліджень, комплекс пропорованих педагогічних умов можуть бути використані під час відбору та організації змісту навчання, його структуризації для вивчення різних дисциплін, що володіють потенційними можливостями для активного включення студентів у безпосередню інформаційно-комунікаційну діяльність.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні положення й результати дослідження обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях «Міжнародна наукова конференція студентів і молодих вчених» (Запоріжжя, 2011), «Педагогічні і психологічні науки: актуальні питання» (Новосибірськ, 2012), «Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень» (Вінниця, 2012), «Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій» (Суми, 2011), «Інформаційні технології в наукових дослідженнях і навчальному процесі» (Луганськ, 2012), «Інноваційні технології управління компетентісно-світоглядним становленням учителя: фізика, технології, астрономія» (Кам'янець-Подільський, 2012), «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2012, 2013), «Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України: якість освіти – основа конкурентоспроможності майбутнього фахівця» (Ялта, 2013), публікувалися у тематичних спеціалізованих збірниках «Інформаційні технології і засоби навчання» (електронний ресурс), «Проблеми підготовки сучасного вчителя» (Умань, 2012), «Сучасні технології навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців» (Львів, 2013), «Структура комунікативної культури вчителя іноземної мови» (Вінниця 2014).

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображено у 17 публікаціях: з них – 6 статей у провідних наукових фахових виданнях із переліку, затвердженого ВАК України, 2 – в іноземних виданнях, 7 статей у матеріалах конференцій; 2 – у вигляді методичних рекомендацій.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, який містить 288 назв, із них 12 іноземною мовою, додатків на 53 сторінках. Робота містить 40 рисунків на 35 сторінках, 25 таблиць на 34 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 278 сторінок. Основний текст займає 190 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Поняття комунікативної культури особистості в філософії, соціології, психології та педагогіці: дефінітивний аналіз

В основі комунікативної культури лежить поняття “комунікації”. За Ф. Бацевичем, вченим у галузі комунікативної лінгвістики, комунікація – це вид існування явищ мови (поруч із мовленням та мовою); спілкування засобами невербальних і вербальних «інструментів» з метою передачі та отримання інформації [14, с. 85].

Комунікації і спілкування в структурі мовного явища можна назвати синонімами. Комунікація в широкому розумінні означає обмін інформацією, під час якого використовують інструменти з системи символів: вербальні та невербальні засоби. Під час мовного спілкування взаємодія людей у розрізі комунікацій відбувається здебільшого завдяки вербальним (словесним) інструментам. Вербальна взаємодія є невід’ємною ознакою комунікацій, тому що вона цілком і повністю спрямована на співрозмовника. Словесна комунікація спрямовується на одну людину чи групу людей, має обов’язково характер діалогу. Це сукупність окремих діалогових актів, яка часто називається мовленнєвим спілкуванням або просто мовленням. Мовлення розглядається з точки зору двох підходів: процесуального (мовлення є процесом, діяльністю, яка виникає між двома людьми) та результативного (мовлення є результатом творчого процесу спілкування). Мовлення носить певне емоційне забарвлення, адже для активізації комунікативних навичок ініціаторові спілкування потрібно схвалення та зворотній зв’язок від свого співрозмовника. Мовлення має визначені функції: створення, передача і прийом повідомлень, координація і регулювання комунікативної взаємодії

співрозмовників, прийом зворотнього зв'язку та результатів спілкування. Дані функції реалізуються під час мовлення, а саме вербального передавання інформації [248].

Вербальна комунікація не обмежується лише навичкою говоріння, вмінням озвучувати певну інформацію, будувати речення та доносити проголошену інформацію до розуміння співрозмовником. Вербальна комунікація не може бути ефективною без розвинутої навички слухання, яка є неодмінною умовою для правильного розуміння співрозмовника.

Обмін інформаційними повідомленнями відбувається в процесі комунікації не лише за допомогою фонетичної системи, але й застосуванням інших знакових систем зі структури невербальної взаємодії. Знання принципів і правил використання елементів невербальної системи дозволяє легко й ефективно налагодити контакт і почати спілкування. До невербальної системи комунікацій належить [221]:

- кінесика (сукупність жестів, рухів, поз, міміки, яку називають «виразними засобами спілкування»). Так, наприклад, сміх по-різному сприймається американцем і японцем. У американця сміх асоціюється з жартами, веселощами, радістю; у японця – зі збентеженістю та розгубленістю. Тому в конфліктній ситуації представник японської культури може посміхнутись, чим викликати невдоволення співрозмовника та загострення комунікативної конфліктної ситуації;
- тактильні знаки (види дотиків до співрозмовника – так, наприклад, дотик до рук у процесі спілкування часто означає зацікавленість у тому, що розповідає співрозмовник). А в деяких культурах дотики співрозмовника-чоловіка до співрозмовника-жінки є недоречними та навіть забороненими;
- сенсорна система (це чуттєве сприйняття співрозмовника, особливо представника іншої культури – базується на органах відчуття людини).

Аромати, колірні сполучення у візерунках одягу також можуть впливати на настрій співрозмовника під час спілкування;

- просторовий аспект в комунікації (проксемика). Зони комфорту під час спілкування в представників різних культур різняться за розміром. Представники північноамериканської культури почувають себе комфортно при відстані зі співрозмовником в 1,5 метра, а представники Близького сходу прагнуть спілкування в особистій зоні (45 сантиметрів). Таке спілкування буде неефективним і стресовим для обох співрозмовників, якщо вони будуть порушувати зони комфорту в спілкуванні та не реагуватимуть на реакції співрозмовника, які виражаються мімікою та жестами.

Отже, комунікативна культура – це культура мовлення, що відображається в різних стилях мови за допомогою засобів мовного вираження та підсилюється невербальними елементами спілкування.

Поява поняття «комунікативної культури» датується 90-ми роками ХХ століття, коли науковці звернули увагу на культурологічний аспект спілкування. Над створенням терміну «комунікативна культура» працювали такі вчені, як Л. Агафонцева, Г. Бабій, І. Зарецька, В. Соколова, Т. Старостіна та інші. Вони розглядали комунікативну культуру як особливий компонент педагогічної культури, складову професійної майстерності педагога та одну із засад його успішності в педагогічному процесі.

Російський психолог і доктор соціальної психології Ю. Ємельянов, вважав, що комунікативна культура – це поєднання знань, умінь, навичок спілкування, які людина набула в процесі навчання, виховання та природної соціалізації. Він вважав, що комунікативна культура – це особлива характеристика людини зі складною структурою, до якої входять психологічні знання, здобуті з досвідом спілкування, здібності до комунікацій, навички, уміння та особистісні властивості, які проявляються в процесі спілкування: характер і темперамент, емоції тощо [75, с. 71].

На потребі виховання вчителя з точки зору комунікацій наполягав ще радянський педагог А. Макаренко. Науковець був переконаний, що вчитель-професіонал має досконало володіти не лише своєю спеціалізацією, а й технікою педагогічного спілкування. До техніки спілкування педагог включав і постановку голосу вчителя, і управління мімікою, і керування власним інтонаціями. Він казав, що став справжнім майстром, коли відчув, що може сказати «Іди сюди» двадцятьма різними відтінками і коли навчився варіювати виразами обличчя, тіла, голосу [146, с. 58]. Важливість комунікативної культури неодноразово висвітлював у своїх працях і В. Сухомлинський. Педагог-літератор неодноразово писав у своїх працях, що убогість слова може бути прирівняна до убогості розуму. Також за його переконаннями, розвиток мовлення та постійне зростання мовленнєвої культури (як в усній формі, так і в письмовій) повинні супроводжувати людину все життя [19, с. 53].

З нашої точки зору, комунікативна культура – це один із проявів внутрішньої культури індивіда, який актуалізується при спілкуванні людини з іншими індивідами та передбачає усвідомлення змісту, цілей спілкування, володіння методами вербального та невербального спілкування для максимально ефективного обміну інформацією.

Проаналізувавши літературні джерела, де згадується поняття «комунікативної культури», можна одразу визначити багатогранність даного терміну – він досліджувався в філософії, соціології, психології, психолінгвістиці та педагогіці.

У філософських дослідженнях основна увага надається самій сутності та підставам зародженням комунікативної культури (М. Бахтін, В. Біблер, Ю. Лотман, М. Каган і т.д.). Основна проблематика поняття комунікативної культури розкриваються в працях філософів (Ф. Гемстергойса, М. Хайдеггера, Т. Марселя, М. Бубера, Х. Ортега-і-Гассета, Дж. Міда, К. Ясперса, Д. Дюфрена, Франка, Ю. Габермаса, Х. Гадамера, А. Димера,

В. Кульмана, К. Черрі, Т. Шибутані, Е. Муньє, М. Бахтіна, Л. Буєвої, Л. Когана) [115].

Вищеперелічені вчені розглядали комунікативну культуру як процес встановлення міжособистісних контактів, їх розвиток, обмін інформацією між людьми, правильне розуміння та сприйняття іншої людини тощо. Філософи вважають, що люди існують у цьому світі за правилом розвитку відносин «Я» і «Ти». Філософи М. Дюфрен і Дж. Мід визначали комунікативну культуру як специфічний засіб, інструмент передачі форм і виявів культури та соціального досвіду за допомогою діалогічного мовлення [96, с. 31]. На думку К. Ясперса, комунікативна культура – це екзистенційне явище, яке неодмінно супроводжується процесами самореалізації людини [151, с. 130].

Л. Фейєрбах підтримував думку колеги, стверджуючи, що сутність особистості може бути виражена лише через спілкування, діалог і комунікативну культуру людини [241, с. 190].

Такі філософи та вчені, як К. Апель [9, с. 258], Ю. Габермас [245, с. 311], Г. Гадамер [51, с. 72], К. Черрі [263, с. 187] у своїх працях звертали увагу на необхідність розвитку цінності порозуміння співрозмовників під час спілкування і дотримання етики комунікацій. Ці вчені вважали, що найважливішою опорою комунікативної етики і культури є повага і визнання індивідуальності і значимості співрозмовника.

Також філософи стверджували, що комунікація носить виключно соціальний характер, так як, на їхню думку, спілкування між людьми щодня породжує окремі соціально-комунікативні системи, які в сукупності складають сутність суспільного життя. Французький філософ Е. Муньє також досліджував аспект комунікації. Він зазначав, що за своєю сутністю кожна людина – комунікабельна, але вона може втратити своє «Я», якщо взаємодія з іншими людьми у формі спілкування порушується і стає слабкою. Основною ціллю життя, а також виховання нового покоління, за

переконанням вченого, є збереження своєї індивідуальності шляхом уникнення конфліктів у спілкуванні і узгодження різних комунікативних ситуацій між людьми. [160, с. 213]

Вчений Т. Шибутані вважає, що ціллю суспільної взаємодії, людського спілкування є досягнення взаємної згоди, яка дозволяє зрозуміти мотиви поведінки співрозмовника, його інтереси і бачення [270, с. 215].

Досить багато уваги в своїх дослідженнях приділяли комунікативній культурі вчені Л. Буєва та Л. Коган, які вважали, що спілкування – це взаємодія випадкових комунікаторів, яка базується на врахуванні соціальних та психологічних особливостей співрозмовників. У підтримку цієї точки зору, Л. П. Буєва стверджує, що в процесі спілкування співрозмовники обов'язково впливають один на одного – емоційно та раціонально [34, с. 34].

Що стосується психології, поняття «комунікативної культури» відноситься цією наукою до структури загальної культури суспільства та особистості зокрема. Вітчизняна психологія спрямована на вивчення соціальних і етичних проблем комунікації особистості. Зокрема Б. Ананьєв, О. Бодальов, Л. Виготський, В. Грехнєв, В. Мясіщєв досліджували комунікативну культуру як засіб формування внутрішнього світу людини. Дослідниця В. Соколова в своїй науковій праці «Культура спілкування» висвітлює комунікативну культуру як поєднання вмінь і навичок, що необхідні для ефективної взаємодії людей під час вирішення комунікативних задач спілкування [224, с. 29].

Комунікативна культура допомагає людині самовизначитись, зрозуміти себе і людей навколо. З психологічної точки зору, комунікативна культура є відображенням життєвих ідеалів, спрямованості людини. Вона виражається у вмінні вживати правильну комунікативну структуру, використовувати різні прийоми спілкування в залежності від мети та теми комунікації.

З науково-психологічної точки зору студенти, які вивчають мову іноземної країни, повинні в першу чергу досконало розумітись на її культурі.

Це підтверджує теорія культурно-історичного наслідування, яка була розроблена і підтримувалась такими вченими, як: Б. Ананьєвим, Л. Виготським, С. Рубінштейном та іншими [103].

Л. Виготський вважає, що залучення людини до культури, в першу чергу, здійснюється через здійснення різноманітної активної діяльності. Відбувається певна взаємодія особистості з навколишнім оточенням, яка супроводжується формуванням в особистості психічного портрету, а також підтриманням відносин з іншими суб'єктами суспільної діяльності [48, с. 51]. Розглядаючи формування культури, як процес навчання, варто виділити основні компоненти, зокрема мотивацію, пізнавальні операції, програми виконання, способи самоконтролю та самооцінки, та визначити роль кожного з них в ефективності навчання. Таким чином, комунікативну культуру особистості можна характеризувати як вираження зрілості та розвиненості всієї системи соціально значущих якостей, продуктивно реалізованої в індивідуальній діяльності. Вона – підсумок якісного розвитку знань, інтересів, переконань, норм діяльності та поведінки, здібностей і соціальних почуттів.

Вчені досить часто у своїх дослідженнях звертаються саме до соціальної сутності спілкування. Так Г. Андреєва [5, с. 18], А. Брудний [32, с. 10], Г. Ковальов [112, с. 8], О. Леонтьєв [138, с. 34] досліджували соціальну сторону комунікацій, взаємодію людей у суспільстві. Зв'язок спілкування з процесами мислення та пізнання досліджували В. Лекторський [136, с. 51], Б. Ломов [142, с. 5], Г. Щедровицький [272, с. 450]; засоби, які може використовувати суб'єкт спілкування – вчені О. Бодальов [28, с. 83], В. Мясіщев [161, с. 54], В. Семиченко [213, с. 3], Ю. Шерковін [268, с. 116], Т. Яценко [275, с. 132]; розвиток спілкування в залежності від фізіологічного розвитку і дорослішання людини – вчені М. Лісіна [140, с. 67], Б. Поршнев [191, с. 146] та інші.

Психологи часто розглядають спілкування у розрізі окремих рівнів:

- комунікативного (пов'язаний безпосередньо з процесом спілкування і засобами комунікацій);
- інтерактивного (відображає взаємодію людей, спільну діяльність у процесі спілкування);
- перцептивного (це сприйняття співрозмовника, його дій, жестів і реплік в процесі комунікації).

Комунікативну сторону спілкування розглядали в своїх працях вчені Т. Дрідзе [72, с. 10], О. Леонтьєв [139, с. 34], Б. Паригін [177, с. 256]; інтерактивну – М. Обозов [165, с. 45]; перцептивну – Р. Абельсон [1, с. 48], Г. Андреева [5, с. 43], Дж. Брунер [33, с. 128], Я. Коломінський [197, с. 175] тощо. Варто зазначити, що комунікативні властивості є інтегральними характеристиками особистості, за допомогою них формуються відносини індивіда з суспільством, розвивається сприйняття та відображення соціальних відносин, вибудовуються зв'язки між людьми. Аналіз наукової літератури дозволив виокремити ряд праць, присвячених віковій динаміці спілкування, тобто формуванню комунікативних навичок в учнів, студентів і в дорослих індивідів (І. Воробйова, І. Кон, О. Корніяка, А. Мудрик). Зокрема професор А. Мудрик виділяє в розвитку навичок спілкування певні етапи, які співвідносяться з віком людини:

- етап дитячого спілкування (діти спілкуються з приводу своєї предметно-практичної діяльності в школі);
- етап підліткового спілкування (на даному етапі предметом спілкування виступає сам підліток як учасник практичної діяльності);
- етап перехідного вікового спілкування і т.д. відповідно до етапів людського життя. [159, с. 6]

Дослідження, виконані в межах культурологічного підходу, об'єднують різні підходи вчених: зокрема педагог В. Ледньов розглядає комунікативну культуру як «інваріантно-діяльну якість особистості» [135, с. 76], інші педагоги – як основу професійної діяльності педагога, показник загальної

(В. Кан-Калік, І. Ісаєв) і соціальної культури (В. Краєвський, І. Лернер, С. Матушкін).

У педагогіці комунікативна культура виступає, з одного боку, як характеристика професійної культури педагога (про це говориться в працях І. Риданової [202, с. 28], Л. Мітіної [152, с. 22], В. Кан-Каліка [100, с. 45] та інших), з іншого, як системна складова освітнього процесу в педагогічному ВНЗ (досліджувала вчена Н. Анікеєва [6, с. 25]). У педагогічній етиці комунікативна культура розглядається як невід'ємна частина етики педагога.

Слід зазначити зростання інтересу вчених до проблеми розвитку комунікативної культури особистості педагога (Г. Аксьонова [4], І. Ісаєв [93, с. 43], В. Костомаров [38, с. 18], Н. Крилова [129, с. 34], Н. Кузьміна [134, с. 43], О. Леонт'єв [138, с. 22] та ін.)

Інформаційно-комунікативна культура педагога як поняття віднедавна стала предметом особливої уваги дослідників. І це цілком виправдано, оскільки проблема формування інформаційної культури людини стосується в першу чергу викладача, його власної культури в цій області, так як педагог може розглядатися як своєрідний джерело, керуючий, наставник у справі становлення інформаційної культури поколінь [7].

Аналізуючи вивчення даного поняття в педагогіці, можна констатувати факт, що вчені досліджували лише окремі елементи комунікативної культури людини. Просвітителі, які працювали в епоху Відродження, здебільшого досліджували культуру спілкування, зовнішній вияв думок і почуттів, вміння людини встановлювати і налагоджувати відносини (Я. Коменський [121, с. 412], Дж. Локк, М. Монтень, Р. Оуен, Й. Песталоцці, Ф. Рабле, Ж.-Ж. Руссо). Так, вчений Я. Коменський був переконаний, що педагоги повинні слідкувати за скромним спілкуванням своїх учнів. Дж. Локк вказував у своїх наукових працях на те, що правила поведінки і моральні норми повинні бути глибокими особистісними якостями людини, а не зовнішнім проявом. Ж.-Ж. Руссо був переконаний, що суспільні комунікації

беззаперечно впливають на розвиток культури у дитини. Він наполягав на індивідуалізації культури молодої людини, її автономності від суспільних поглядів і позиції дорослих. А метою вчителів, на думку Ж.-Ж. Руссо, була підготовка дітей до життя в суспільстві, розвиток вміння взаємодії з іншими людьми, яке базується на вмінні спілкуватись, доброзичливості, гуманності тощо [125, с. 186].

Значну увагу комунікативній культурі, красномовству приділяли педагоги, які були церковними отцями: Л. Баранович, І. Галятовський, І. Гізель, П. Могила, І. Огієнко, С. Полоцький, Ф. Прокопович, Є. Славинецький, вчені М. Драгоманов, А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, Г. Сковорода, Я. Чепіга, К. Ушинський, С. Шацький. Педагог Г. Сковорода стверджував, що кожна людина повинна дотримуватись правил і норм людської взаємодії в соціумі, проявляти комунікативну культуру у взаєминах, підпорядковувати свої особисті інтереси та прагнення загальносуспільним цілям [219, с. 57].

Основу взаємин «педагог-учень» К. Ушинський вбачав в одвічних соціальних потягах людини – потребі у спілкуванні й здатності здійснювати взаємний морально-вольовий вплив. При цьому педагог наголошує на важливості навчання дітей рідної мови та виховання в них комунікативної культури [232, с. 184].

Неоціненний внесок у розгляд питання формування комунікативної культури в школярів зробив радянський педагог С. Шацький. Він заснував нову форму роботи з дітьми та підлітками, яка була основана на його власному досвіді, здобутому в щоденній роботі з дітьми. Взаємодія педагога і учнів відбулась у вигляді шкільних дитячих клубів. С. Шацький у своїх працях описує і аналізує соціальну та комунікативну діяльність своїх учнів, спостерігає за закономірностями формування та розвитку колективу [267, с. 42].

Відомий педагог А. Макаренко досить довго працював з дітьми, які важко піддаються вихованню. В процесі взаємодії з дітьми педагог довів, що значущість кожної людини в структурі загальнолюдської спільноти залежить від того, наскільки вона здатна долучатися до суспільного життя та наскільки вона соціально підготовлена до цього процесу “включення”. Дослідник вважав, що комунікативна культура педагога проявляється у вмінні сказати одну фразу декількома кардинально різними інтонаціями – виходячи з ситуації і цілей, вмінні розрізняти емоційні стани дітей у результаті аналізу їх міміки та жестів, досконалому володінні невербальними засобами комунікацій і здатності доповнювати кожне педагогічне твердження своєю особистістю, культурою тощо.

Педагог-новатор В. Сухомлинський розглядав комунікативну культуру як результат спілкування з іншими суб'єктами комунікацій, обміну поглядами на світ і впливу інших людей на формування бачення. Педагог розділив процес формування особистості учня на три етапи:

- 1) формування оцінки особистості школяра;
- 2) виокремлення принципів взаємодії педагога з школярем на основі оцінки про його особистість;
- 3) формування комунікативної техніки обміну думкам та емоціями.

Проблемам виховання комунікативної культури, комунікативних умінь школярів присвячено праці Т. Гончар [56, с. 10], Л. Сайтфутдінової [203, с. 43], В. Штифурак [137, с. 53] та інших.

Аналіз різних підходів у педагогіці з приводу визначення сутності поняття “комунікативна культура” дає можливість вивести узагальнене визначення. Комунікативна культура в педагогіці розглядається як здатність людини до суб'єкт-об'єктної взаємодії та успішної адаптації в суспільстві, яка виникає внаслідок засвоєння індивідом норм, принципів, типів поведінки під час спілкування та розвитку комунікативних умінь.

Отож, комунікативну культуру визначають як сукупність умінь і навичок у царині засобів спілкування і законів міжособистісної взаємодії, які сприяють взаєморозумінню й ефективному вирішенню завдань спілкування. Комунікативна культура – це основа загальної культури особистості, базовий компонент її культури. Культура особистості – це прояв зрілості, розвиненості всієї системи соціально-значущих якостей, продуктивно реалізованої в індивідуальній діяльності. Індивідуальна комунікативна культура – це своєрідна візитна картка особи незалежно від її віку, фаху, посади. Основним засобом комунікації є мова, точніше, її функціонування в процесах передачі інформаційного, емоційного й інтелектуального змісту, її конкретна форма, вияв – мовлення.

Комунікативна культура і культура мовлення дещо різняться за своєю сутністю. Комунікативна культура передусім свідчить про високий рівень розвитку людини, а культура мовлення – про вміння раціонально використовувати мовні одиниці, з яких складається мова. Тому для того, щоб розвивати власну комунікативну культуру, необхідно удосконалювати і мовлення. Чеський науковець І. Томан з даного питання зауважував, що для того, щоб мати розвинену комунікативну культуру, необхідно не переставати навчатись, збагачувати знання та накопичувати досвід, всебічно розвиваючись.

Рівень комунікативної культури можна назвати достатнім чи навіть високим, якщо суб'єкт спілкування володіє сукупністю особистісних якостей:

- емпатія – вміння побачити ситуацію з точки зору іншої людини, спільне сприйняття та співрозуміння поняття разом зі своїм співрозмовником;
- доброзичливість – вміння схвалювати людину без схвалення її вчинків, вид поваги, відкритості та соціальної симпатії;
- автентичність – вміння зберігати всі особистісні якості у різних комунікативних ситуаціях;

- ініціативність – готовність першому запропонувати встановлення соціального контакту, проактивна позиція у спілкуванні;
- емоційне прийняття – вміння демонструвати свої почуття і виражати їх засобами спілкування, сприйняття емоційної експресії зі сторони співрозмовника [70].

У формуванні комунікативної культури особливо великого значення набуває факт і досвід спілкування. Навчання іноземній мові базується на основних чотирьох складових:

- читання;
- письмо;
- говоріння;
- сприйняття на слух.

Формування комунікативної культури неможливе без удосконалення і розвитку останніх двох видів діяльності. Сформована комунікативна культура людини передбачає відсутність страху перед спілкуванням, впевненість у формах подачі інформації та вмінні правильно сприйняти те, що до неї доносить співрозмовник.

Однією із задач формування комунікативної культури є руйнування комунікативних бар'єрів між учителем і учнем. Проблематику бар'єрів, що виникають у процесі спілкування, досліджували соціологи, педагоги та психологи, зокрема Б. Паригін, Я. Коломінський, Г. Ласвелл, М. Каган та інші. За загальним розумінням бар'єр, який виникає у процесі спілкування – це певна перешкода на шляху обміну інформацією між суб'єктами спілкування. Комунікативний бар'єр стає причиною спотворення та неправильного донесення інформації.

Дослідник Г. Чайка, автор книг з тематики ділової етики, виокремлює такі бар'єри: психологічні, конфліктні, емоційні, моральні, інтелектуальні, соціальні.

1. Психологічні бар'єри, що виникають у спілкуванні, сягають першопричиною до індивідуальних характеристик людини. Різний темперамент, швидкість засвоєння інформації, обсяг інформації, який легко сприймається, – все це може послугувати поштовхом до активації психологічного бар'єра. Деякі вчені відносять до психологічних бар'єрів і бар'єр першого враження, упередженості, негативної установки, “фобії” щодо спілкування.
2. Конфліктні бар'єри пояснюються розбіжностями в переконаннях, які не знаходять спільної точки дотику в процесі спілкування. Російські вчені
Ф. Бородкін і Н. Коряк визначають конфлікт як зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок або поглядів двох чи більше людей.
3. Емоційні бар'єри в спілкуванні виникають при низькій емоційній зрілості співбесідників, коли емоції є вагомим фактором, які впливають на форму подачі інформації від однієї людини до іншої.
4. Моральні бар'єри полягають у розбіжностях етичних принципів, поглядів, переконань.
5. Інтелектуальні бар'єри, на думку Г. Чайки, пояснюються різними типами мислення, рівня IQ, шириною світогляду тощо.
6. Соціальні бар'єри виникають унаслідок диференціації співрозмовників за параметрами статті, віку, національності, професійної діяльності тощо.

Якщо ретранслювати вищенаведені бар'єри в педагогічне середовище, стає зрозумілим, що вони можуть виникати під час комунікації учителя й учня. Складнощі в спілкуванні між учителем і учнем є актуальною темою для дослідження багатьма науковцями. Це питання вивчали й обґрунтовували такі вчені, як О. Леонтьєв [138, с. 23], М. Рібакова [201], Н. Щуркова [273, с. 46].

У спілкуванні вчителя з учнями також присутні такі бар'єри, як:

1. Упередженість. Учитель безпричинно ставиться негативно до певного учня, базуючись на власних відчуттях, ефекті першого враження чи негативної установки.
2. Негативна установка – це негативний досвід певної людини, яка проєктується на вчителя. Вчитель, побоюючись якогось негативного наслідку чи аналізуючи негативну інформацію про певного учня, підсвідомо формує негативну установку по відношенню до цього учня.
3. Страх і бажання уникнути контакту з учнями. Цей бар'єр свідчить про недостатньо розвинений рівень комунікативних навичок учителя, професійну невпевненість і небажання поглиблювати спілкування з учнями.
4. Термінологічний бар'єр або бар'єр досвіду. Іноді вчитель може пояснювати матеріал, спираючись на приклади з власного життя та досвіду, не розуміючи, що учні можуть не оперувати тими термінами та поняттями. Тому в педагогічному спілкуванні вчитель має використовувати слова, приклади, фрази зі звичного оточення і життя учнів, які є для них зрозумілими та доступними.
5. Бар'єр відносин – виникнення в класі почуття недовіри та ворожості до вчителя. Це ставлення безпосередньо поширюється на навчальний матеріал, який викладає цей учитель [8].

Структура комунікативної культури розглядається різними науковцями з точки зору різних підходів. Найчастіше науковці визначають набір навичок та умінь, якими має володіти вчитель для ефективної комунікації з учнями.

На нашу думку, це мають бути такі навички та вміння:

- уміння навчати учнів і керувати класом, їх поведінкою, виховувати;
- уміння слухати й чути; навички активного слухача;
- комунікативна культура;

- обізнаність у різних сферах людського життя, які не стосуються предмета викладання; широкий світогляд;
- емпатія, розуміння внутрішнього світу учня;
- віра в самовдосконалення та вдосконалення учнів (так званий потяг до “проектування”);
- спостережливість;
- творчість [124, с. 74].

Якщо розглядати структуру комунікативної культури на прикладі вчителя, можна за основу структурування взяти розподіл Л. Пономаренко [190]. З нашої точки зору комунікативна культура вчителя містить декілька компонентів:

1. Когнітивний компонент. Він об’єднує сукупність знань, які необхідні для повноцінного формування комунікативної компетентності. Комунікативна компетентність, в свою чергу, складається з ряду компетенцій: мовної, мовленнєвої та функціонально-комунікативної (які будуть розглянуті у підрозділі 1.2).
2. Діяльнісний компонент. Він тісно пов’язаний з когнітивним компонентом, так як об’єднує вміння, необхідні для формування вищезазначених компетенцій. Це можуть бути вміння активного слухання, вміння аргументації, інформаційні вміння, дидактичні навички.
3. Мотиваційно-ціннісний компонент.

У різних учителів, так як і в різних людей, різна потреба в спілкуванні. Потреба в спілкуванні – дефініція зі сфери психології, одна із соціогенних рис індивіда. Потреба в спілкуванні формується внаслідок накопичення досвіду під час міжособистісних взаємодій людини. В основі потреби в спілкуванні лежить прагнення до емоційного контакту, пошук соціальних контактів, бажання належати до певних соціальних груп (соціальна приналежність), прагнення до участі в спільній діяльності. Тому особливо

важливо на етапі підготовки майбутніх учителів використовувати вправи, методики розвитку, збільшення потреби в спілкуванні та соціалізації майбутніх учителів. Без заперечень у такому випадку їм буде набагато легше виступати ініціаторами та адміністраторами спілкування та мотивувати до нього своїх учнів.

4. Професійно-світоглядний компонент. Його розвиток важливий для формування таких професійних якостей, як креативність, дивергентність та асоціативність мислення тощо. Такі якості необхідні для організації навчання з використанням творчих індивідуальних підходів, які будуть включати креативні завдання та будуватись на між предметних зв'язках.

5. Особистісний компонент.

Він характеризує вчителя з точки зору індивідуальних особливостей: характер, здібності до пізнання та засвоєння нового матеріалу, орієнтація на внутрішню чи зовнішню референцію. Адже вчитель-меланхолік і вчитель-сангвінік будуть презентувати та доносити навчальний матеріал з використанням абсолютно різних методів і прийомів. Також очевидно, що вчителі з типами темпераменту сангвінік-холерик будуть приділяти більше уваги комунікації з учнями, ніж флегматик чи меланхолік. Внутрішня та зовнішня референція вчителя буде впливати на його роль у спілкуванні – активну (ініціатор спілкування, генератор діалогів, обговорень, дискусій) або пасивну (очікування на запитання, позиція “наслідування” учнів). Також до індивідуально-особистісної складової входять устої та переконання вчителя (ідеали, норми, цінності, життєві етичні норми), його рефлексивність.

Рефлексивність за А. Карповим – це психологічна властивість, що виражається в здатності до аналізу власної поведінки і вчинків, самопізнання, критичного сприйняття своїх особливостей і відхилень та саморегуляції власної поведінки [107 с. 16]. Особистісний та діяльнісний компоненти пов'язані з мовленнєвою культурою та навичками. Вчитель має вміти

встановлювати контакт, підтримувати його, вміти подавати правильний зворотній зв'язок і володіти повною комунікативною компетентністю [188].

Зворотній зв'язок (англ. “фідбек”) є невід'ємним елементом спілкування. Процес комунікації – це не просто процес передачі інформації. Для ефективності цього спілкування необхідно давати зворотній зв'язок (інформацію про результати взаємодії співрозмовників). Зворотній зв'язок дає змогу зрозуміти, чи правильно була сприйнята подана інформація вашим співрозмовником, чи комфортно відбувається ваше спілкування. Зворотній зв'язок класифікується як: позитивний чи негативний; прямий (відверта форма зворотного повідомлення) чи опосередкований (повернення прихованої реакції в цілях коригування поведінки співрозмовника); свідомий та несвідомий (часто виражається невербальними засобами мовлення).

Типи подачі зворотного зв'язку найчастіше зводяться до самих поширених:

1. Активне слухання – вид спілкування, в якому один співрозмовник демонструє повагу до того, що говорить інший співрозмовник, та проявляє максимальне включення в процес спілкування. Таке слухання часто асоціюють зі співпереживанням.
2. Слухання-порада здійснюється з метою включення в процес спілкування реплік-порад у рефлексивні дії реципієнта (співрозмовника, що приймає інформацію).
3. Слухання-питання має на меті уточнення інформації, контроль в обізнаності співрозмовника з певної тематики.
4. Критичне слухання носить характер упередженості, часто виникає при розбіжності поглядів, точок зору тощо. Таке слухання часто притаманне дискусіям, дебатам, переговорам.

Якщо розглядати педагогічну діяльність, то для майбутніх учителів правильна подача зворотного зв'язку надзвичайно важлива. Вся структура процесу навчання будь-якому предмету складається з етапів:

1. Цільовий етап – усвідомлення вчителем цілей і завдань свого фахового предмету, донесення цих цілей учням. Велику роль тут відіграє цілеспрямованість учителя та вміння постановки цілей.
2. Етап мотивації та стимулювання – “засіяння” в учнів інтересу до предмету, стимулювання пізнавальної діяльності учнів і самонавчання, самомотивація.
3. Змістовий етап реалізується шляхом стандартизації навчальних процесів через навчальні плани, програми, підручники та посібники тощо.
4. Операційно-діяльнісний етап – узагальнення та взаємодія компонентів методики (методи, форми, прийоми навчання, що застосовуються вчителем для викладу нового матеріалу).
5. Контрольно-регулятивний етап – це своєрідний контроль за процесом навчання. На цьому етапі подається зворотній зв'язок.
6. Оцінка та регуляція. На завершальному етапі навчального процесу вчитель здійснює оцінку здобутих учнем знань і засвоєних умінь, також відбувається самооцінка учнів.

Як бачимо, подача зворотного зв'язку – це невід’ємна ланка процесу навчання, вона виділена окремим етапом. На цьому етапі учитель отримує інформацію про ступінь складнощів, які виникли в учнів на тому чи іншому етапі засвоєння інформації. За допомогою отримання зворотного зв'язку вчитель може коригувати навчальну програму, якісь навчального матеріалу, вносити зміни до методичних матеріалів, таким чином підлаштовуючи його до потреб та особливостей учнів. Для отримання зворотного зв'язку вчителі у процесі комунікацій зі своїми учнями найчастіше використовують метод уточнюючих запитань, повторне опитування пройденого матеріалу чи поданої інформації.

Отже, підсумовуючи всі аспекти спілкування, ми вивели власне визначення поняття «комунікативна культура вчителя іноземних мов». Під

комунікативною культурою вчителя іноземних мов розуміємо елемент педагогічної культури, який формується у процесі вербального та невербального спілкування зі студентами та колегами, базуючись на етичності, емпатії, автентичності та неупередженості, допомагає подолати комунікативні бар'єри та конфліктні комунікативні ситуації за рахунок прийняття індивідуальних особливостей студентів та аналізу зворотнього зв'язку від педагогічного (іншомовного) спілкування.

1.2. Досвід формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов у науково-педагогічній теорії та практиці.

Уряд України ставить перед собою завдання виховувати нові покоління громадян, які усвідомлюють свою приналежність до Української нації, повністю підготовані до необхідності адаптації з огляду на суспільну динаміку. Ці положення відображаються через Національну доктрину розвитку освіти України у ХХІ сторіччі. Також у Доктрині чітко виокремлюється вектор формування та розвитку міжкультурних та міжособистісних відносин.

Національне виховання, в тому числі й вітчизняна система освіти, має включати принцип формування високої культури міжнародних відносин і виховання в людини потреби в саморозвитку в умовах багатонаціонального середовища, пізнання та спілкування з представниками інших культур. У контексті цієї Доктрини набуває ще більшої актуальності розвиток толерантності між представниками різних культур, мов і соціальних сфер. Національна Доктрина чітко визначає, що найбільшою цінністю нації є саме мова та національна культура. Виходячи з цього, вивчення культури крізь мову – це запорука міжнародної інтеграції та взаємопроникнення культур, подолання непорозумінь між країнами, шлях формування культурної та етнічної гармонії в світі.

На думку науковця І. Зимньої особливістю іноземної мови, як навчальної дисципліни, є те, що іноземна мова є одночасно і метою, і засобом навчання. Курс іноземної мови відрізняється від інших предметів шкільного циклу поглибленою комунікативною природою [85, с. 83].

Вчитель іноземної мови управляє не тільки процесом засвоєння учнями навчального матеріалу, а й процесом спілкування іноземною мовою. Більше того, на уроці іноземної мови спілкування є і метою навчання.

З усіх функцій вчителя іноземної мови особливий інтерес представляє комунікативно-навчальна функція. Вчитель іноземної мови повинен забезпечити побудову навчального процесу на комунікативно-мовленнєвої основі та розвиток комунікативної культури своїх учнів. Для цього вчитель іноземної мови повинен бути цілком компетентним і мати власну комунікативну культуру, сформовану на творчому рівні.

Проблема формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземної мови визначається необхідністю підготовки такого педагога, який опанував свою професію, орієнтується в суміжних науках, відповідальний і спроможний до ефективної роботи за спеціальністю на рівні світових стандартів, а також готовий до професійного зростання, наділений соціальною та професійною мобільністю і прагне отримати високоякісну освіту [172].

Питання взаємозв'язку іноземної мови та іншомовної культури не нове – його досліджували вітчизняні та іноземні науковці. Значний внесок у дослідження культурних основ педагогіки внесли вітчизняні філософи й психологи: Г. Батищев, М. Бахтін (ідея діалогу культур), В. Біблер (культура як діалог), Л. Виготський (культурно-історичний підхід до розвитку особистості), М. Мамардашвілі (уявлення про культурні поля самої особистості і кола її спілкування), Е. Маркарян. Їх роботи зміцнили практичну орієнтацію вітчизняної школи культурної антропології, зумовили її зв'язок із сучасною педагогікою.

Характеристика окремих підсистем загальної культури, таких як філософська, політична, моральна, естетична, художня, психологічна та інші, дана в працях Б. Богданова, В. Васильєва, Л. Волченко [44, с. 23], О. Леонтєва [138, с. 235], Б. Ломова [142, с. 119], Ю. Ожегова [24, с. 87] та інших.

Ряд дисертаційних досліджень був присвячений питанням становлення і розвитку складових культури особистості в процесі навчання і виховання: В. Бачиніна [15, с. 67], Т. Білоусової [16, с. 86], О. Волкова [43], Є. Гармаша [53, с. 4], А. Лобач [141, с. 45] та ін. Авторами цих робіт вивчена політична, світоглядна, моральна, музична культура.

Різні аспекти орієнтації студентів на цінності культури розглядалися в працях інших науковців. У них досліджувалось моральне виховання студентів засобами іноземної мови, вивчалася комунікативна культура при навчанні іноземної мови, іноземна мова розглядалась як засіб спілкування, комунікації, як елемент культури.

Із зростанням інтересу до проблем комунікативної комунікації в сучасних працях дослідники значне місце відводять вивченню національної специфіки спілкування (І. Горєлов [60, с. 23], Ю. Сорокін [149, с. 43], Є. Тарасов [234] та ін.); особливостям комунікативної поведінки в структурі національної культури; проявам національного характеру, сприйнятті людини людиною в тих чи інших культурах; національно-культурним особливостям невербальної комунікації (В. Андріянов); культурі мовленнєвого етикету (А. Акішина, Н. Формановська [2, с. 43]); культурі мовної поведінки (І. Зимня [86, с. 8]).

У дослідженнях В. Сафонової [206], В. Фурманова [244] розглядаються лінгвокультурологічні аспекти мовної педагогіки, що передбачає поєднання національно-регіонального компонента змісту освіти з міжетнічним орієнтованим навчанням за принципом діалогу культур для формування духовно-морального потенціалу учнів.

Тільки в останнє десятиріччя з'явилося ряд робіт, які передбачають у змісті навчання соціокультурний компонент (Л. Золотарьова, Л. Колобова, Н. Мілютіна). Авторами цих досліджень запропоновано конвергентний підхід в якості основного інструменту управління процесом оволодіння видами мовленнєвої діяльності; розкриваються лінгвокультурологічні і когнітивні аспекти перекладу; виділяються національно-культурні аспекти естетичної та етичної оцінки.

Усвідомлення значущості культурних цінностей, закладених у мові, через компаративне культурознавство дозволило В. Воробйову висунути наукову тезу про значущість лінгвокультурологічного аспекту в мовній педагогіці [45, с. 36-37]. Однак проблема формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземної мови залишається актуальною і донині.

Іноземна мова – це засіб спілкування. Володіння іноземною мовою не може формуватись без розвитку комунікативних навичок, які в комплексі зі знаннями і ціннісними орієнтаціями складають комунікативну культуру. Тому при вивченні іноземної мови особлива увага приділяється застосуванню комунікативних методів у процесі навчання, а сам учитель має бути сповна компетентним у аспекті комунікативної культури.

Для того, щоб не відчувати себе поза межами культури іншомовної країни, перебуваючи там, людині достатньо володіти словниковим запасом до 1000 слів і набором елементарних граматичних конструкцій для побудови простих, коротких речень. Але якщо володіти словниковим запасом лише у 1000 слів, речення будуть схожі, майже ідентичні, слова і конструкції будуть постійно повторюватись, і це перетворить людину в неприємного співрозмовника, якого важко зрозуміти. Для цього потрібно активно працювати над розвитком власної комунікативної культури. В багатьох навчальних закладах, особливо закордонних, це завдання вирішується проведенням навчального уроку іноземною мовою. Спочатку учень розуміє

певний мінімум, але постійне повторення слів, фраз, виразів і поєднання незнайомого словника з загальним сенсом сказаного, допомагає навчитись адаптації до іншомовного середовища та інтуїтивного розуміння незнайомих слів.

Для того, щоб сформувати цілісну комунікативну культуру майбутнього вчителя, необхідно, щоб спочатку він володів комунікативною компетентністю [222].

Для розуміння того, що включає в себе поняття “комунікативної компетентності”, потрібно спочатку розглянути відмінність понять “компетентність” і “компетенція”. Компетентність – поняття набагато ширше, яке включає в себе складові у вигляді компетенцій. Компетентність складається зі знань, умінь, навичок. Компетенція носить більш діяльний характер, вона породжує вміння та дії і дозволяє вибудувати взаємозв’язок між знаннями для вирішення проблемної ситуації [27, с. 88].

Компетентність може розглядатись з більш широкої і вузької позиції. З широкої точки зору можна розглянути компетентність вчителя. Вона є фаховою і це певна обізнаність учителя в своїй предметній фаховій сфері, ефективна інтелектуальна діяльність та мовно-мовленнєва діяльність, яка лягає в основу комунікативної компетентності та культури. Мовно-мовленнєва діяльність і виступає в ролі мовних і мовленнєвих компетенцій.

Якщо розглядати компетенції вчителя іноземних мов, різні науковці виділяють різну структуру. О. Куварова поділяє мовні (комунікативні) компетенції на такі складові:

1. Вербально-семантична складова – володіння різними мовними нормами. Мовна норма – це сукупність правил відтворення мовної системи, яка є загальноприйнятою і закріплюється в процесі спілкування.
2. Лінгвокогнітивна складова відтворює індивідуальну мовну картину світу.

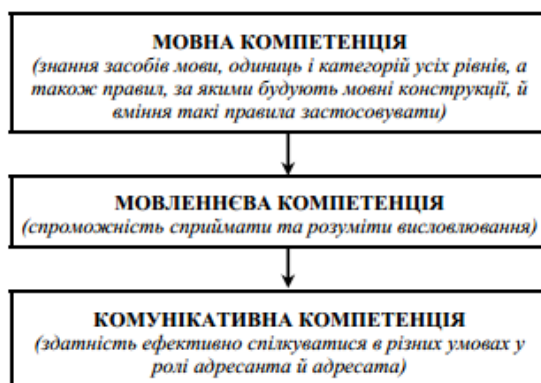

Рис.1.1. Механізм утворення комунікативної компетенції

Мовна картина світу – це сукупність уявлень, що склалася історично у повсякденній свідомості народу і відобразилася у мові. Індивідуальна мовна картина світу створюється за допомогою лінгвістичних засобів:

- номінативні засоби (лексеми, фразеологізми);
- граматичні засоби;
- функціональні засоби мови;
- образні засоби мови (наприклад, переносне значення);
- фоносемантика мови;
- дискурсивні засоби мови (засоби текстобудови, побудова монологів та діалогів тощо).

3. Мотиваційно-прагматична складова. Мотиваційно-прагматичний рівень дозволяє вільно володіти мовою в будь-якій комунікативній ситуації. [131, с. 142].

З точки зору іншого підходу виділяють чотири типи компетенцій:

- Мовна компетенція передбачає знання орфоепіки, орфографії, лексики, словотворчих, стилістичних і граматичних норм.
- Мовленнєва діяльність реалізується засобами аудіювань, вправ з читання та говоріння, диктантів тощо.
- Соціокультурна компетенція реалізується під час вивчення особливостей національної культури, фактів історії чи релігії країни,

мова якої вивчається.

- Функціонально-комунікативна компетенція виражається в умінні користуватись мовними засобами з метою створення комунікативних монологів різних стильових напрямів [169, с. 3].

Ю. Жуков розглядає комунікативну культуру, як набір правил. Він включає до цієї сукупності три групи:

- правила етикету при спілкуванні (вони безпосередньо не впливають на якість передачі інформації чи ефективність спілкування, але їх нехтування може призвести до небажання людини бути учасником комунікацій);
- правила погодження комунікативної взаємодії (ці правила регулюються емоційний тон та так звану “температуру” спілкування – суворо-офіційний, дружній, інтимно-близький тощо);
- правила самопрезентації (вони впливають на індивідуальний успіх кожного співрозмовника в процесі спілкування, вміння переконати, поставити співрозмовника на свою позицію, донести інформацію через самовираження та самоподачу) [79, с. 46].

Якщо розглядати комунікативну культуру як загальну дефініцію, можна сказати, що в її основі закладені загальноприйняті моральні норми й вимоги до спілкування, побудовані на принципі взаємоповаги: ввічливість, тактовність, коректність, скромність, точність тощо.

1. Ввічливість – це шанобливе ставлення до співрозмовника, іншої людини, її гідності, яка проявляється в вітаннях і побажаннях, інтонаціях і тонах вимови, невербальних засобах передачі емоцій та інформації.
2. Коректність – вміння діяти завжди в рамках дозволеного, правильного – в будь-якій ситуаціях, в тому числі і конфліктних. Коректність особливо цінується під час подолання певного бар’єра в спілкуванні.

3. Тактовність – відчуття міри, межі, перевищення якої може образити співбесідника. Це вміння утриматись від зайвих коментарів, зауважень, непотрібного чи невчасного публічного співчуття тощо.
4. Скрамність – свого роду стриманість, повага до смаків і точки зору іншої людини, відсутність зверхності, соціальної розбещеності та неадекватного самопозиціювання.
5. Точність – грає велику роль при передачі інформації, адже чим чіткіша вона буде, тим зрозумілішою і легшою для сприйняття її почує співрозмовник.

Майбутній учитель іноземної мови повинен володіти всіма вищепереліченими якостями для того, щоб підтверджувати свою компетентність: як загально-професійну, так і комунікативну зокрема. Формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземної мови тісно пов'язане з міжкультурною взаємодією та мовною картиною світу. Якщо аналізувати мову, її співвідношення з іншими мовами, зв'язок мови і людини крізь призму системи відношень «людина – світ – мова», само собою виникає поняття «мовна картина світу». На сучасному етапі мовних досліджень виокремились і сформувались самостійні дисципліни – соціолінгвістика, етнопсихолінгвістика та інші, які вивчають зв'язок культури й мови.

Першим питання виникнення науки “етнолінгвістики” підняв учений В. фон Гумбольдт. Працю вченого підтримали американські вчені Е. Сепір та Б. Уорф, які заснували цілу теорію мовної відносності. Далі вони були розвинуті в теорії мовної відносності Сепір – Уорфа. Е. Сепір в процесі своїх досліджень зробив висновок, що культура кожного народу безпосередньо залежить від його мови, а їхнє ставлення до суспільства і світу в цілому залежить від зміни певних граматичних форм. Б. Уорф приділяв більше уваги зв'язку мови з розумовою та психічною діяльністю людей. Учений стверджував, що даний зв'язок – двох-сторонній, адже світогляд і свідомість

людей зумовлена в тому числі і особливостями мови, яку вони використовують для вираження емоцій та думок. Разом вчені поєднали свої твердження в теорію Сепіра-Уорфа, в основі якої лежить можливість людини мислити через призму рідної мови та вплив мовних законів на формування думок та емоцій людини.

Теорія Сепіра-Уорфа надалі часто використовувалась для досліджень у лінгвістичному векторі. Багато вчених дебатували щодо ступеню впливу мови на свідомість і мислення людини. Свої твердження протиставляли один одному польська дослідниця А. Вежбицька та американський учений С. Пінкер. Останній був переконаний, що не існує жодного наукового доказу, який би вказав на зв'язок мови та роботи людського мозку. На противагу йому А. Вежбицька, інтегруючи результати своїх досліджень, порівняла японську й американську культуру. Вона наводила приклад застосування виразів, що висловлюють бажання чогось. У японській культурі вважається не етичним виражати будь-які вимоги чи відмови в той час, як американці звикли все говорити безпосередньо та прямо. Тому в японській мові немає фрази “я хочу це” або “я не хочу це”, хоча це є досить природнім у спілкуванні американців чи представників європейських культур.

Протягом ХХ ст. гіпотезу Сепіра – Уорфа різко критикували, і її було забуто. В кінці 80-х – на початку 90-х років ця гіпотеза знову відроджується в деяких працях: Дж. А. Люсі (J.A. Lucy) “Language Diversity and Thought: A Reformulation of the Linguistic Relativity Hypothesis” (1992); З. Зальцман (Z. Saltzman) “Language, Culture & Society” (1993); Д. Хаймс (D. Hymes) “Ethnography, Linguistics, Narrative Inequality: Toward an Understanding of Voice” (1996); П. Лі (P. Lee) “Whorf Theory Complex” (1996); С. Тін-Туні (S. Ting-Tooney) і Ф. Корзенний (F. Korzeny) “Language, Communication and Culture: Current Directions” (1989).

Пройшовши всі етапи критики й наукових сумнівів, теорія Сепіра-Уорфа зараз відіграє важливе значення у розвитку досліджень

лінгвістичного і культурологічного напрямів. Завдяки їй з'явилися нові наукові гіпотези: Г. Брутян запропонував гіпотезу “лінгвістичної додатковості”, А. Вежбицька запропонувала гіпотезу “лінгвістичної універсальності”.

Схожою за об'єктом та сферою дослідження з етнолінгвістикою є лінгвокультурологія. Ця лінгвістична наука виникла наприкінці ХХ сторіччя завдяки численним твердженням науковців щодо взаємозв'язку мови та культури. Лінгвокультурологія досліджує способи відображення культурних особливостей народу у його мові.

Зв'язок культури та мови також підтримав філолог В. Гумбольдт, який досліджував розбіжності в будові іноземних мов та їх вплив на розвиток людства. Саме Гумбольдт пов'язав особливості характеру й менталітету народу з своєрідністю мови і в результаті зробив висновок, що при вивченні іноземної мови нові знання повинні охоплювати все, що філософія та історія іншомовної країни пов'язує з внутрішнім світом її жителів мовними формами і різними способами мислення та сприйняття дійсності.

Лінгвокультурологічні аспекти і принципи досліджували як українські, так і російські вчені. Українські науковці-мовознавці переважно досліджували мовну картин світу – уявлення людей про навколишню дійсність, яка формується і виражається засобами мови.

Так, у 2001 році на V Міжнародній науковій конференції “Проблеми зіставної семантики” педагог А. Зеленько у своїй доповіді звернувся до необхідності розділення мовних картин світу в розрізі когнітивної лінгвістики на міфологічно-релігійну, повсякденно-побутову, наукову та художню картини світу.

Отже, безліч аргументів і теорій вказує на те, що опанування інтегральної системи “мова-культура” майбутніми вчителями – це єдиний правильний підхід до вивчення іноземної мови. Мова є основною формою відображення та існування іншомовної культури.

Щодо вимірювання рівня сформованості комунікативної культури у майбутніх учителів іноземної мови – українські та російські вчені останні десять років достатньо багато уваги приділяли саме дослідженню питання визначення і вимірювання рівня комунікативної компетентності, її складових у студентів різних ВНЗ. Російський педагог Г. Шаглієва (м. Анапа) у 2007-2009 роках провела дослідження щодо формування комунікативної культури в майбутніх соціальних працівників. Вона виділила наступні рівні сформованості комунікативної культури:

- інтуїтивно-емпіричний;
- репродуктивно-прагматичний;
- продуктивно-ціннісний;
- творчо-імперативний.

На констатувальному етапі 98% студентів-першокурсників з вибірки педагога знаходились на дуже низькому і низькому рівнях розвитку комунікативної культури (84% – на інтуїтивно-емпіричному рівні, 14% – на репродуктивно-прагматичному). Г. Шаглієва впроваджувала методiku підвищення рівня комунікативної культури майбутніх соціальних працівників, в яку входили: комунікативний тренінг і комунікативна корекція, методика комунікативного креативу та ведення студентами комунікативного щоденника практики. що значно вплинуло на підвищення рівня комунікативної культури студентів.

У 2000-2003 роках кандидат педагогічних наук Ставропольської медичної академії С. В. Знаменська провела подібне дослідження з визначення рівня комунікативної культури майбутніх медиків. На формуальному етапі С. Знаменська використовувала методи рольових ігор та аналізу ситуацій, а також представила студентам курс з педагогічного спілкування [87].

Серед українських науковців рівень сформованості комунікативної культури досліджували М. Разорьонова, К. Галацин [52], Л. Пономаренко

[188] та інші. М. Разорьонова під час формувального етапу використовувала різноманітні вправи для розвитку комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов.

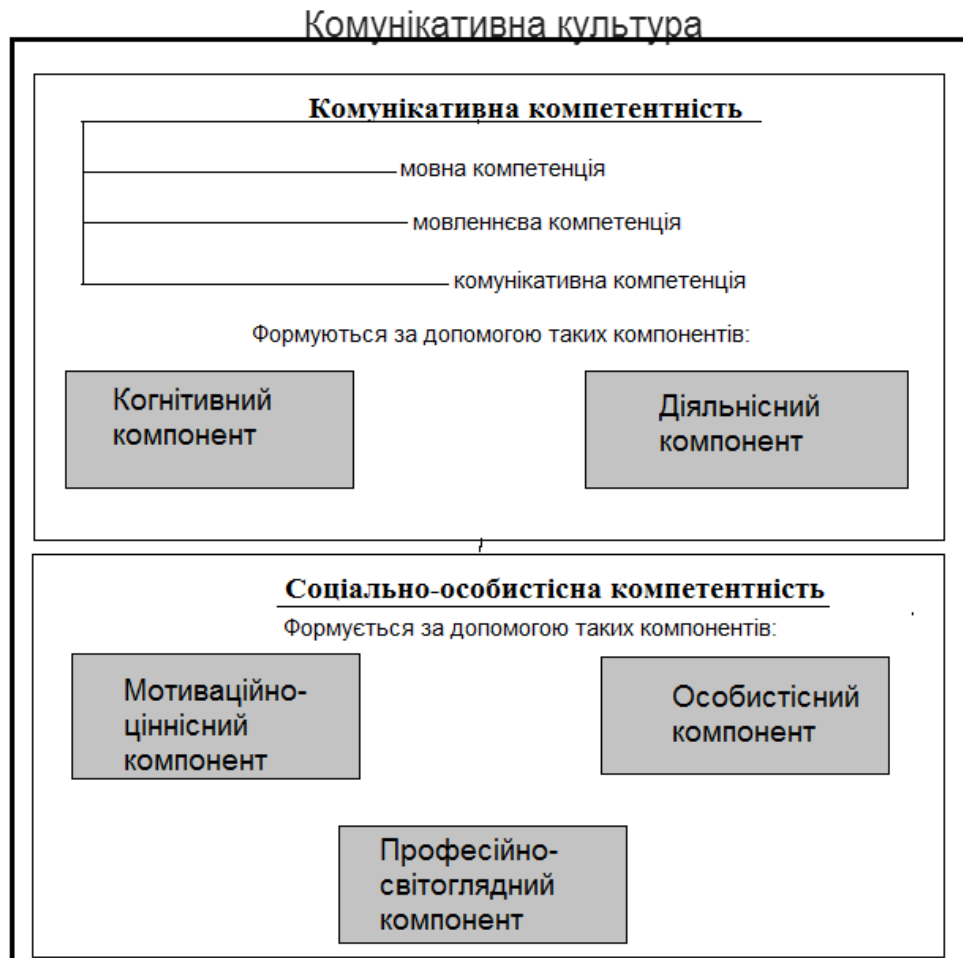

Рис. 1.2. Розроблена структура комунікативної культури

В результаті аналізу і співставлення досліджень вчених, які розглядали поняття "комунікативної культури" та пропонували критерії її вимірювання та способи розвитку, ми сформувавши власну структуру комунікативної культури (рис 1.2.).

Для повного розуміння формування комунікативної компетентності (основи комунікативної культури) варто розглянути механізм її утворення. Комунікативна компетентність, зокрема, є важливою складовою та ключовим елементом професійної компетентності педагога та загалом – соціальної

активності та міжособистісних відносин людей. Комунікативна компетентність та її рівень сформованості визначають рівень та ефективність спілкування, успішність індивідуума в цілому [193, с. 55].

Таблиця 1.1.

Порівняльна характеристика складових мовної, мовленнєвої та комунікативної компетенції

Мовна компетенція	Мовленнєва компетенція	Комунікативна компетенція
знання у сфері мовознавства іноземної мови	здатність сприймати, аналізувати, розуміти, давати оцінку і відтворювати почуте	навички доцільного використання засобів іноземної мови під час практики живого спілкування
уміння правопису (лексика, граматики, стилістика, орфографія)	навички читання, аудіювання, письма, говоріння; уміння коригувати власне мовлення та мовлення співрозмовника	уміння оперувати доцільними і актуальними аргументами в процесі іншомовних комунікацій
внутрішня потреба, мотив до вивчення іноземної мови	вміння контролювати власне мовлення та результати мовленнєвої діяльності	самоконтроль та усвідомлена відповідальність за власну комунікативну поведінку, постійне підвищення вимогливості до свого мовлення, саморозвиток та вдосконалення
розуміння можливостей зображувально-виражальних засобів іноземної мови	вміння асоціативно мислити та виражати це в мовленні; здатність до мовленнєвої творчості;	ідеальна орієнтація у сферах і стилях спілкування, правильний добір вербальних на невербальних засобів та способів вираження власних думок
лінгвосоціокультурні знання про країну, мову якої вивчається	гнучкість у використанні засобів іноземної мови, володіння різними стилями мовлення з акцентом на лінгвосоціокультурні особливості	вдале встановлення і підтримання контакту із іншомовним співрозмовником, уміння змінити стратегію, мовленнєву поведінку в залежності від комунікативної ситуації

Мовна компетенція завжди розглядається в сукупності з мовленнєвою компетенцією.

Розглянемо, що в порівнянні охоплюють мовна, мовленнєва та комунікативна компетенції. Усі включені до структур компоненти ми подавали і описували в поточному розділі. Також в ході дисертаційного дослідження нами були визначені критерії, за якими визначається рівень комунікативної культури. Вони відповідають компонентам структури комунікативної культури. Критерії та їх показники наведені у Таблиці 1.2 та більш детально описані у експериментальній частині дисертації.

Таблиця 1.2.

**Критерії та показники комунікативної культури вчителя
іноземної мови**

Критерії	Показники	Маркування
Мотиваційно-ціннісний	цінність професійно-педагогічної діяльності	M1
	потреба в спілкуванні	M2
	цінність використання ІКТ	M3
	потреба соціальної приналежності	M4
	потреби за пірамідою Маслоу	M5
	потреба в самореалізації	M6
	мотив до пізнавальної діяльності	M7
	відповідальність за власну комунікативну поведінку	M8
	цінність комунікативної діяльності	M9
	мотивація до застосування соціальних сервісів у педагогічній діяльності	M10
Когнітивний	знання орфоєпіки іноземної мови	K1
	знання орфографії іноземної мови	K2
	знання лексики іноземної мови	K3
	знання стилістики іноземної мови	K4
	знання граматики іноземної мови	K5

продовж. табл. 1.1

Когнітивний	знання соціальних сервісів та можливостей застосування у навчально-виховному процесі	K6
	лінгвосоціокультурні знання	K7
	знання вікової психології і психологічних закономірностей навчання та виховання	K8
	знання інтерактивних педагогічних методів	K9
	знання педагогічних технологій і методів	K10
Діяльнісний	уміння організувати подачу зворотнього зв'язку	D1
	уміння активного слухання	D2
	уміння переконання та аргументації	D3
	уміння застосовувати культурологічний матеріал	D4
	інформаційні вміння	D5
	уміння проектної діяльності	D6
	уміння організувати педагогічну діяльність	D7
	володіння інноваційними технологіями	D8
	дидактичні навички	D9
	аналітичні здібності	D10
Особистісний	зовнішня референція	O1
	конфліктність	O2
	комунікабельність	O3
	ініціативність у розмові	O4
	ввічливість	O5

продовж. табл. 1.1

Особистісний	коректність	О6
	самоконтроль	О7
	стресостійкість	О8
	емпатія	О9
	емоційна зрілість	О10
Професійно-світоглядний	допитливість	П1
	широта світогляду	П2
	самоорганізація	П3
	вміння використовувати соціальні сервіси для виконання чи розробки творчих завдань	П4
	здатність до прогнозування	П5
	креативність	П6
	інтуїція	П7
	творча уява	П8
	дивергентність мислення	П9
	асоціативність мислення	П10

Попередні експерименти педагогів-науковців, на жаль, не включали у формувальний етап застосування веб-технологій і соціальних сервісів в цілях формування і розвитку комунікативної культури. Хоча досвід показує, що застосування засобів ІКТ у формуванні іншомовної компетентності фахівців дає досить високі результати (О. Подзігун [183, с. 15], О. Ігнатова [94, с. 416]).

Тому вважаємо за доцільне розглянути можливості соціальних сервісів у формуванні комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов.

1.3. Соціальні сервіси як ефективний засіб формування комунікативної культури

Сучасний світ, що з кожним днем все більше і більше розвивається, вже не уявляється без ІКТ. З кожним роком ступінь поглиблення використання ІКТ у різних сферах життя збільшується, з'являються нові технології, спільноти, хмарні обчислення.

Щоб успішно існувати, здобувати освіту та досягати висот у все складнішому, насиченому знаннями, інформацією та технологіями світі, як учень, так і вчитель мають технологічно вдосконалювати свої вміння та навички їх використання. Учителю потрібно бути готовим збагатити учнів знаннями про переваги використання інформаційних технологій. Школи та класи, як звичайні, так і віртуальні, повинні мати вчителів, озброєних технологічними ресурсами та вміннями, і які вміють ефективно навчати предмету з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Питання щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) обговорювались багатьма вченими, зокрема В. Биковим, Р. Гуревичем, Л. Морською, Л. Панченко. Вони, як і багато інших, стверджують, що інформатизація освіти необхідна для комплексного та всебічного розвитку студентів. Тенденція використання ІКТ повинна проявлятися не лише в конкретних предметах, а й під час викладанні різних курсів — як для економістів, бухгалтерів, так і вчителів.

За останні роки обсяги навчального матеріалу у вищих навчальних закладах значно зросли, тому необхідно оптимізувати сам процес засвоєння матеріалу. Головним засобом, який може підвищити якість засвоєння знань, є інформаційно-комунікаційні технології, або як зараз по-іншому називають їх деякі вчені – «хмарні технології».

Ідея «хмарних технологій» полягає у поступовій переорієнтації обробки даних від використання персональних комп'ютерів до використання

серверів всесвітньої мережі. Хмарні обчислення можуть забезпечити потреби зростаючої кількості користувачів з приводу генерування та обробки даних в мережі Інтернет.

Вдосконалення комп'ютерних засобів і нарощування тенденцій їх використання надає вчителям можливість застосовувати інформаційні технології не лише на уроках інформатики, а й вплітати деякі аспекти інформатизації у викладання інших дисциплін, зокрема й гуманітарних наук. Тому можна сміливо заявити, що сучасний учитель має не лише досконало знати свій предмет, постійно удосконалюватись, бути всебічно розвиненим, а й уміло використовувати в своїй професійній діяльності навички роботи з персональним комп'ютером (ПК) та мережею Інтернет, адже вся найактуальніша інформація міститься лише там.

Так як у сфері ІКТ постійно з'являються новинки, знання в галузі ІКТ швидко застарівають. Саме тому потрібно привчати студентів до творчого та пошукового характеру знання, яке вони здобувають у процесі навчання. Таке навчання породжує пізнавальний синдром, коли людина вже не може уявити себе в світі застарілої інформації.

На даний момент організація навчального процесу є системою, в центрі якої знаходиться підручник. Адже здебільшого викладання здійснюється саме на основі певного навчального посібника, за допомогою якого і засвоюється більшість матеріалу. Але під впливом всесвітньої інформатизації методика викладання починає змінюватися, так як вона стає орієнтованою на використання комп'ютерів та Інтернету. Тому система ставить у центр комп'ютер замість підручника. Зв'язки стають “учитель-комп'ютер”, “учень-комп'ютер” та взаємодія вчителя і учня також може здійснюватись опосередковано – через комп'ютер, тобто за схемою “вчитель-комп'ютер-учень”.

На основі всього вищесказаного можна впевнено сказати, що вміння майбутніх учителів використовувати в своїй роботі комп'ютерні технології —

це не просто велика перевага, це перша необхідність. До того ж, комп'ютерні технології дозволяють поєднати інформацію різних типів: ілюстративний матеріал, звуковий, а також текстові файли. Якщо порівнювати з підручником, то він також може надавати текстово-ілюстративний матеріал, але дані в усіх галузях науки настільки швидко оновлюються, що вони не встигають відобразитись у друкованих інформаційних матеріалах. Саме цим пояснюється таке широке застосування електронних підручників, популяризація спілкування через соціальні мережі та електронну пошту, що дає можливість обмінюватись навіть тією інформацією, яка не є загальнодоступною.

Спілкування через соціальні мережі, за допомогою електронної пошти, різноманітних блогів і форумів має низку переваг [123, с. 59]:

1. Доступне спілкування з науковцями та колегами з інших країн, обмін досвідом викладання, методиками донесення матеріалу до учнів чи студентів.
2. Можливість реалізації спільних завдань, програм і проектів. Тобто, студенти, учні та й самі вчителі можуть брати участь у всеукраїнських, міжвузівських і міжнародних проектах, спілкуючись з іншими учасниками через Skype чи ICQ.
3. Отримання різноманітної інформації, яка в друкованому вигляді є дуже дефіцитною, або доступ до неї може бути обмежений.

Для того, щоб навчити учнів і студентів використовувати Інтернет у правильному руслі, самі вчителі та викладачі мають володіти досить високим рівнем інформаційно-комунікативної культури та обізнаності. Це система різних умінь: педагогічних, методичних, гуманітарних, які дозволяють йому успішно спілкуватись з учнями, іншими вчителями з використанням ІКТ та забезпечують загальну компетентність у сфері комп'ютерних технологій.

Все знову зводиться до того, що сучасний учитель вимушений бути в курсі хоча б тих новітніх технологій, які можуть йому допомогти вирішити

низку комунікативних проблем. На сьогоднішній день багато вчителів, особливо за кордоном, мають свої власні сторінки в Інтернеті, веб-сайти, блоги, наприклад <http://inf548.blogspot.com/> <http://magicenglish.myblog.by/>, <http://langwitches.org/blog/>, <http://film-english.com/>, <http://school9english.at.ua/>.

Завдяки еволюції технологій, сучасні вчителі мають можливість спілкуватися зі своїми колегами з різних країн, дізнаватись про іноземні профільні конференції, обмінюватись ідеями та досвідом, спілкуватись на професійних форумах і блогах, ділитись власними професійними здобутками та навчальним матеріалом, використовуючи ІКТ. Ефективність дистанційного навчання також постійно зростає завдяки розвитку інструментів його координації та контролю, адже учитель навіть в дистанційних умовах може презентувати учневі завдання, викладати інструкції в Інтернеті, відповідати на запитання в чатах або блозі, контролювати виконання цих завдань, в тому числі заохочуючи учня питати поради у його однокласників [177, с. 98].

Отже, використання Інтернету та мультимедійних педагогічних програмних засобів на уроках потребують від учителя знання особливостей “комунікації” за допомогою комп’ютера, а також сприяє формуванню комунікативних умінь учнів.

Інтернет дозволяє об’єднати не лише значну кількість блоків інформації, посилань, файлів тощо, але й багато угруповань людей (у нашому випадку вчителів), націлених на спільну роботу, обмін досвідом та інформацією. За допомогою Інтернет-ресурсів стало простіше здійснювати обмін інформацією, думками, ідеями, зауваженнями та пропозиціями, знаходити креативні доробки тощо. Усі сервіси, які знаходяться в мережі Інтернет і які передбачають спілкування та взаємодію соціальних груп, називаються соціальними сервісами. Соціальна група – це сукупність людей, вибраних за певною спільною соціальною ознакою, яка базується на їхній спільній чи перехресній діяльності [Wikipedia].

Впровадження інформаційних технологій в навчальний процес пов'язано з їх потужним потенціалом як в області проведення аудиторних завдань, так і в області супроводу позааудиторної роботи студентів і загального інформаційного забезпечення того чи іншого курсу. Соціальні сервіси здатні зробити взаємодію викладача і студента простішою і зручнішою та підвищити ефективність навчання в цілому.

Отже, соціальний сервіс – це віртуальна площадка, яка об'єднує людей в окремі мережеві угруповання. Основними характеристиками соціальних сервісів є залучення великої кількості людей та інтерактивність (їх участь в процесі створення контенту). Соціальні сервіси часто носять назву веб-сервісів. Усі веб-сервіси, які існують зараз або існували раніше, розвивались окремими поколіннями. Так:

1. Перше покоління (Веб 1.0) часто характеризують фразою “переважно лише читання”, що свідчить про наявність великих блоків інформації для прочитання і ознайомлення. Редагування чи доповнення цієї інформації було досить складним процесом, доступним лише спеціальним “адміністраторам”. Перше покоління соціальних сервісів вже включало вагому функцію людської взаємодії – спілкування, адже до першого покоління відносяться розвиток електронної пошти (e-mail), ICQ (служба миттєвого обміну повідомленнями в Інтернеті, запущена у 1996 році), форуми (спілкування, згруповане за темами), чати і т.д.

2. Друге покоління (Веб 2.0) було запущено під девізом “багато читати, багато писати”. Соціальні сервіси другого покоління дають користувачам більше можливостей із спільної взаємодії: створення, редагування та видалення публікацій; взаємне обговорення та дискусії в Інтернеті; збереження посилань і файлів. Термін Веб 2.0 ввів у вживання Тім О'Рейлі (засновник інформаційної компанії O'Reilly Media) у своїй статті, датованій 2005 роком. Тім визначав Веб 2.0 як мережу взаємодії груп людей, наповнену контентом, зі зростаючою його якістю, що відбувається за

зростання кількості учасників даної мережі. Так виникло поняття соціального сервісу другого покоління, а також мережевої спільноти. Мережева спільнота – група людей, об'єднана спільною діяльністю, яка будує спілкування на основі комп'ютерних технологій. До покоління Веб 2.0 відносять такі соціальні сервіси: соціальні мережі, блоги, ресурси соціального пошуку, Вікі, ресурси для збереження медіа, ресурси спільного документообігу тощо.

3. Третє покоління соціальних сервісів (Веб 3.0) започаткувало своє існування після введення в 2007 році поняття веб 3.0 керівником компанії Netscape Джейсоном Калаканісом, який зазначив, що нове покоління соціальних сервісів відрізняється високоякісним контентом і зменшенням однотипних ресурсів і дубльованої інформації. Прикладом упровадження принципів веб 3.0 є німецький розділ ресурсу Wikipedia, який закриває можливість редагування статей пересічними користувачами, обмежуючись лише професійними рецензентами та редакторами.

Соціальні сервіси можна класифікувати не лише за поколіннями їх розвитку. Типологію соціальних сервісів можна здійснити в залежності від виду дій, які проводять члени мережевих співтовариств. За такою ознакою соціальні сервіси можна класифікувати наступним чином: [177, с. 15]

1. Соціальні пошукові системи (або пошукові машини) – сервіси, які дозволяють студентам здійснювати індивідуальний або груповий пошук інформації в Інтернеті. Соціальна пошукова система може одночасно бути поштовою – тобто окрім функції пошуку надавати ще можливість створення електронної пошти та обміну електронними повідомленнями. Такою системою, наприклад, є Google. Всі пошукові системи відрізняються одна від одної декількома параметрами: швидкістю пошукової видачі; порядком і формою видачі сайтів з результатами пошуку; ключовими словами, за якими здійснюється пошук тощо.

Найбільш яскравими прикладами соціальних пошукових систем є:

– Google – пошукова система дозволяє студенту чи групі студентів

створити персоналізований пошуковик (<http://www.google.com/cse/>) (рис. 1.3). Працювати з допомогою такого пошуковика може одночасно група людей, змінюючи параметри пошуку або додаючи сайти для здійснення пошуку. Таким чином, дана функція може допомогти студенту об'єднати достовірні джерела інформації або сайти з найбільшим вибором контенту в одну пошукову систему і завжди здійснювати пошук навчальних матеріалів лише по заданим сайтам.

- Swicki (<http://www.swicki.com/>) – пошукова система, яка використовується, в першу чергу, для колективної діяльності.
- Мой Компас (<http://www.moikompas.ru/>) – аналог путівника по Інтернет-сторінкам, який власники називають компасом. Студенти можуть зберігати значну кількість різноманітних посилань, об'єднаних однією тематикою. Так, наприклад, якщо перейти за посиланням http://www.moikompas.ru/compas/english_useful_links, можна знайти перелік корисних посилань на сайти з вивчення англійської мови.

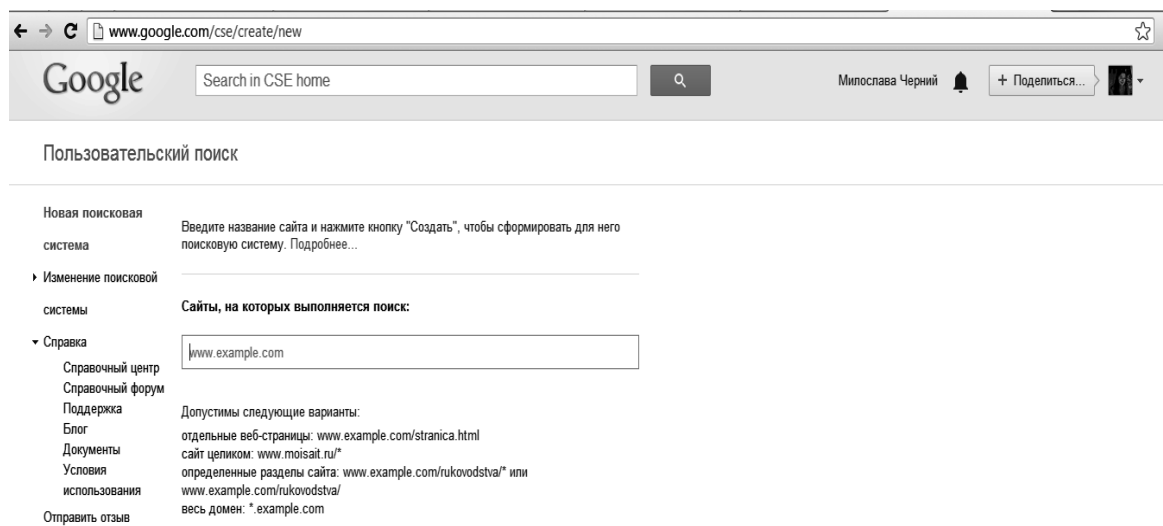

Рис. 1.3. Форма створення нової системи користувацького пошуку Google

- Flexum – приклад соціального пошуку для російських користувачів, який також має функцію колективного адміністрування пошукової машини групою авторів (<http://www.flexum.ru/>).

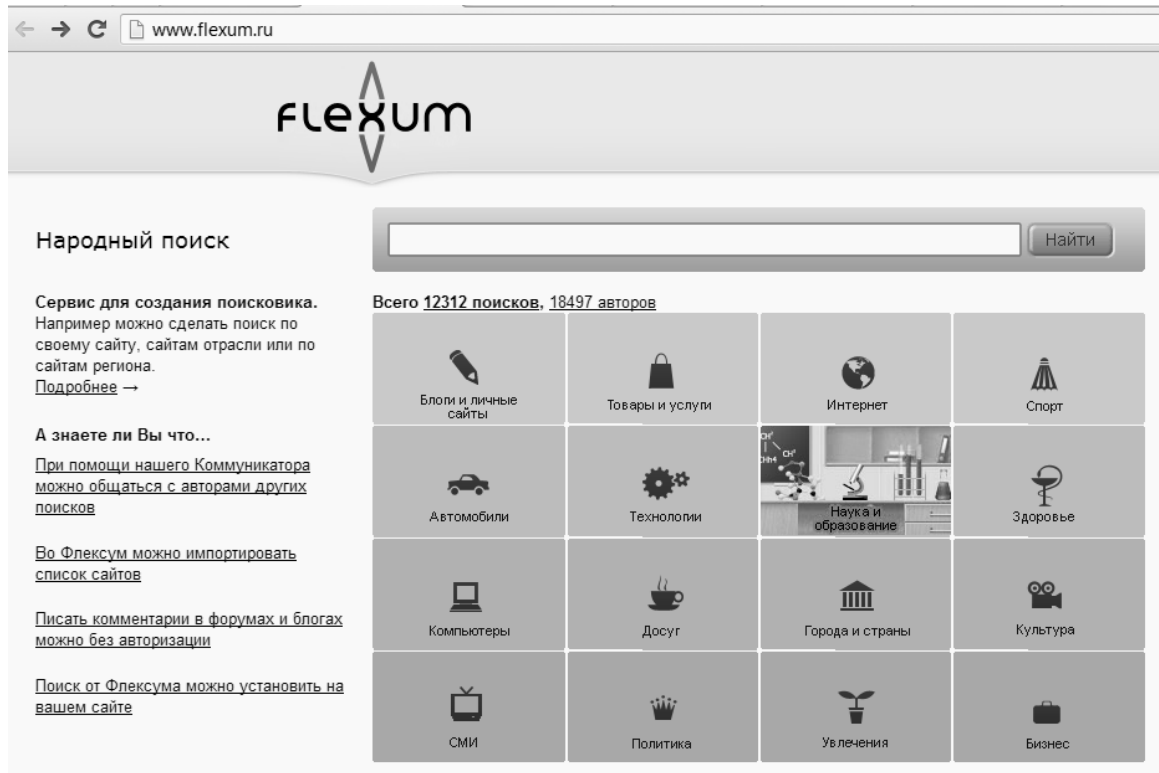

Рис. 1.4. Каталог тематик у системи соціального пошуку Flexum.ru

Так, наприклад, група студентів можуть об'єднати блок тематичних сайтів, блогів з тематики англійської стилістики і здійснювати пошук для матеріалів, книг, статей і файлів за допомогою новоствореного пошуковика. Автори можуть спілкуватися між собою в рамках пошукової системи. Також на сайті є багато готових пошукових підбірок за окремими тематиками.

2. Соціальні геосервіси – сервіси, які дозволяють студенту та викладачу працювати з картами різних країн та населених пунктів. В педагогічних цілях дані сервіси (зокрема GoogleEarth, Panoramio та GoogleMaps) ми використовували дані сервіси при вивченні тем стосовно географічних положень США чи Об'єднаного Королівства та для проведення віртуальних екскурсій.

3. Засоби для збереження закладок дозволяють запам'ятовувати цікаві сайти для того, щоб відвідати їх пізніше. Це реалізується за допомогою так званих “закладок”. Закладки можуть додаватися з будь-якого ПК, зберігаються вони в режимі онлайн з прив'язкою до акаунта користувача.

Найбільш популярним і зручним сервісом збереження закладок є Delicious.com. Додати закладку дуже просто – необхідно лише додати посилання на веб-сайт (див. рис. 1.5), написати коментар до нього та відзначити декількома тегами – словами, які найбільше характеризують доданий ресурс (див. рис. 1.6).

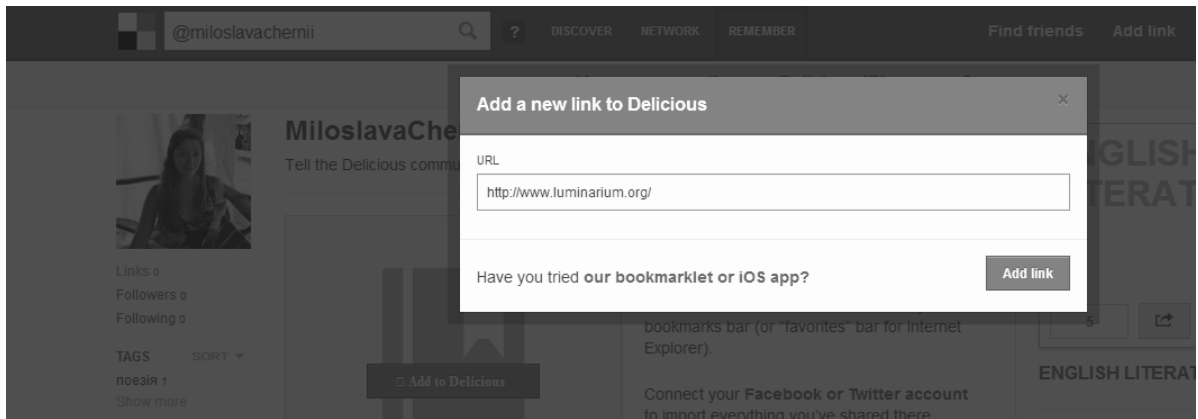

Рис. 1.5. Додавання нової закладки у сервіс Delicious.com. Крок 1

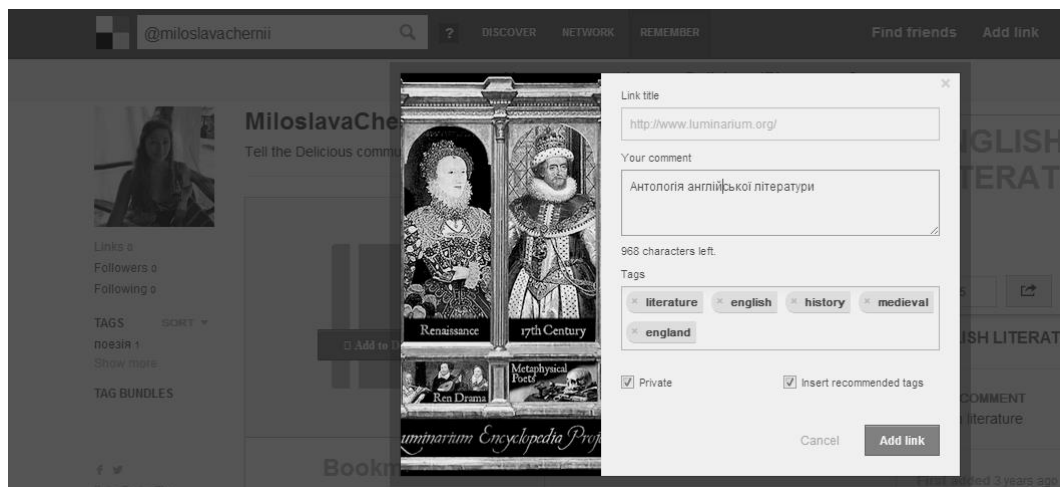

Рис. 1.6. Додавання нової закладки у сервіс Delicious.com. Крок 2

Якщо викладач має напрацьований список закладок рекомендованих джерел з тематики навчального курсу, він може поділитись ним зі своїми студентами.

Так, наприклад, може бути сформовано список корисних джерел з тематики “англійської літератури” (див. рис. 1.7).

Have you seen the new Delicious iPhone app?

MiloslavaChernii @MiloslavaChernii

Tell the Delicious community about yourself on your profile settings page.

Links 5
Followers 0
Following 0

RELATED TAGS

history
cambridge
reading
english_literature
england
medieval
english literature

f t

Help Tools Blog
About Legal
© 2008-2013

Edit links

The Cambridge History of English and American Literature: An Enc...

You added less than a minute ago

 bartleby.com history, literature, cambridge, english

Cambridge history of english literatur

 PRIVATE

BBC - GCSE Bitesize - English Literature

You added about a minute ago

 bbc.co.uk reading, english_literature, literature, english

English literature BBC

 PRIVATE

Luminarium: Anthology of English Literature

You added 2 minutes ago

 luminarium.org history, england, literature, medieval, english

Антологія англійської літератури

 PRIVATE

ENGLISH LITERATURE

You added 5 minutes ago

 gutenberg.org english literature

English literature

 PRIVATE

Рис. 1.7. Список закладок по тегу “англійська література” у сервісі Delicious.com

4. Соціальні сервіси збереження медіа- та текстових ресурсів дозволяють додавати, зберігати в онлайн-доступі та швидко знаходити потрібно медіа-матеріали. По типу медіа-файлів і соціальні медіа-сервіси поділяються відповідно:

- Робота з документами. Книги та текстові документи можуть зберігатись на різних соціальних сервісах: Scribd, GoogleDocs, російський сервіс DocMe, сервіс для збереження презентацій SlideShare тощо.

Сервіс Google Документи (<http://docs.google.com/>) – це соціальний сервіс для створення текстових документів, електронних таблиць і презентацій в онлайн-режимі. Сервіс дозволяє ділитися, спільно редагувати документи в режимі реального часу та зберігати їх на онлайн-доступі. В педагогічних цілях групи студентів можуть одночасно спільно працювати над певним завданням, груповим рефератом, доповіддю тощо. Також даний сервіс

використовується викладачами для створення різноманітних форм опитування студентів і також для здійснення функції навчального контролю засвоєння матеріалів, що ми детальніше опишемо у другому розділі.

- Робота з графічними зображеннями. Для цих цілей доцільно працювати з сервісами Яндекс.Фотки, Flickr.com, Photobucket.com, Phombo.com тощо.
- Робота з аудіо-матеріалом. Для завантаження і пошуку аудіо-файлів в мережі Інтернет використовують наступні сервіси: Muzebra.com, Prostopleer.com, Jango.com і т.д.
- Робота з відео-матеріалом в режимі онлайн здійснюється за допомогою найпопулярнішого сховища, Youtube.com.

5. ВікіВікі (wikiwiki) – це соціальний сервіс, який дозволяє швидко створювати й редагувати колективний гіпертекст. Гіпертекст – інформація текстового формату, яка містить зв'язки з інформацією з інших документів. Переглянути зв'язану інформацію можна активізувавши посилання. Ресурс wiki може змінюватись, редагуватись, вдосконалюватись самими користувачами – за допомогою наданих інструментів. На основі принципів wiki працюють такі проекти, як Вікіпедія (<http://www.wikipedia.org/> – загальнодоступна міжнаціональна енциклопедія), Вікісловник (<http://www.wiktionary.org/>), Вікіцитатник (<http://www.wikiquote.org/> – ресурс збереження цитат з будь-яких джерел), Вікітека (<http://wikisource.org> – мультинаціональна онлайн-бібліотека загальнодоступних джерел) та ін. В педагогічних цілях wiki wiki може використовуватись для: розширення світогляду студентів, які при дослідженні однієї теми ознайомлюються з деталями суміжних тем, на які перейшли за гіперпосиланнями; створення колективних текстів, статей, шкільних енциклопедій тощо. Яскравим прикладом спільної наукової роботи є вікі-проект “Летописи.ру” (<http://letopisi.ru>), путівник для школярів, студентів і вчителів.

5. Мережеві щоденники – також відомі як “блоги”. Назва “блогу” була скорочена від англійського “Web Log”. Блог – це окремий тип веб-сайту, який постійно доповнюється новою інформацією текстового чи мультимедійного характеру. Записи у блозі (які носять назву “постів”) відображаються на сторінках у зворотньому порядку – найновіші завжди знаходяться на перших позиціях [180].

З прискоренням розвитку всесвітньої та вітчизняної блогосфери науковці стали досліджувати переваги блогів і можливості їх використання для збільшення особистої ефективності та успішності в окремій сфері зайнятості. Так, Я. Федорак дає визначення блогу як “потужного інструменту особистого просування та розвитку, який при вмілому використанні здатен суттєво підвищити вашу видимість, комунікативні навички і звісно ж – професійний рівень” [240]. За статистичними даними блогу blogoreader.org.ua, кількість блогів в Україні постійно зростає [181]. Згідно даних досліджень компанії InMind на березень 2012 року кількість українців, які виходять у мережу Інтернет не рідше одного разу в місяць, становила 17 млн. осіб. Це становить 42% всього дорослого населення країни [239].

Таблиця 1.3

Тренд розвитку блогосфери в Україні, 2008-2011 роки

Рік	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Кількість блогів в Україні	200 000	420 000	700 000	1100 000	3 000 000	5 000 065
* - з них активних блогів	70 000	90 000	20 000	100 000	1 067 000	3 178 000
Кількість зареєстрованих українців в мікро-блозі Twitter	30 000	50 000	80 000	160 000	300 000	476 000

Автономних блогів в Україні побільшало не лише кількісно, але й частка їх збільшилася до 2% від загальної кількості. До того ж вони

«найживіші» з усіх блогів, окрім мікроблогів, – серед автономних 39% активних (такі, що містять хоча б 5 записів та оновлювались хоч раз протягом останніх трьох місяців).

За даними компанії “Яндекс.Україна” більшість блогів зареєстровані в Києві, Харкові, Одесі, Донецьку, Дніпропетровську, Львові та Запоріжжі. Кожен день українські користувачі пишуть біля 20 000 постів та залишають біля 60 000 коментарів. В середньому блог оновлюється раз у 22 дня, активні блоги – раз в 3-4 дні [148].

Так як блог – це своєрідний альтернативний канал комунікації, новатори педагогічної сфери почали досліджувати використання даного інструменту в педагогічній практиці. За словами Д. Уорліка, Г. Соломон, Д. Пенрод, блоги є основним шляхом до зростання грамотності, комп’ютерної грамотності та самовираження [288, с. 34].

Кожен блог має декілька основних принципів створення і ведення:

- контент (наповнення) блогу має регулярно оновлюватись;
- вести блог може одна людина (тоді такий блог називається авторським) або група авторів (колективний блог).;
- кожне повідомлення на блозі зазвичай має вільний доступ – тобто, будь-хто може його прокоментувати, що породжує діалог між двома незалежними користувачами мережі;
- читачі блогу можуть повідомляти про нові записи блогу за допомогою технології RSS;
- автор блогу отримує доступ до управління блогом та перегляду аналітичної статистики в ньому;

З огляду на простоту подачі інформації та користь в формуванні й розвитку комунікативних навичок, блоги часто використовуються в навчальних цілях. Педагогічний блог – хронологічна стрічка супроводу навчання. Якщо він підтримується вчителем постійно, він перетворюється з «візитівки» вчителя на постійний інструмент супроводу.

Свої сторінки ведуть не лише вчителі, але й самі студенти, учні. Для підлітків це нова сфера для самовираження і самоосвіти, для дорослих – ще одна нагода поспілкуватися з однодумцями, дізнатися щось нове і корисне в професійній сфері.

Блоги об'єднуються в співтовариства за інтересами, професійними нахилами і за багатьма іншими ознаками. У мережі Інтернет можна знайти чимало цікавих блогів знаменитих людей, вчених, дослідників. Якщо направити інтереси студента в правильне річище, користь такого спілкування буде незаперечна. Оскільки блог дає можливість не тільки читати, а й коментувати і ставити питання, процес навчання стає ще більш цікавим і пізнавальним.

Для створення блогу користувач може використати декілька платформ:

- WordPress (<http://wordpress.com/>) – самий багатий за можливостями сервіс для створення блогу. Безкоштовна версія включає в себе безліч функцій: лічильники трафіку, фільтри проти спаму, доступ до статистики, теми оформлення та інше.
- Vlog.com (<http://blog.com/>) – це ще одна платформа для ведення блогу, розроблена на програмному забезпеченні WordPress. Як і інші сервіси, вона має свої плюси і мінуси. З одного боку, там буде запропоновано багато тем і сучасних полігонів для безкоштовних акаунтів, які можна використовувати. З іншого боку, на сервісі більше рекламних оголошень, ніж на WordPress.com (але можна замовити платне оновлення, щоб реклама зникла).
- Google Blogger (<http://www.blogger.com>) – відомий сервіс для ведення блогу, який так само включає в себе безліч різних опцій. До прикладу, в комплект Blogger входить користувальницький інтерфейс графічного дизайну, який дає користувачам можливість змінювати зовнішній вигляд блогу як їм завгодно. Сервіс Blogger є самим простим і інтуїтивно зрозумілим у використанні.

- LiveJournal (<http://www.livejournal.com/>) – (Живий Журнал, часто скорочено просто ЖЖ) пропонує блог-сервіс з соціальним підтекстом. Можна взаємодіяти і спілкуватися з іншими учасниками ЖЖ на сторінках свого блогу. Соціальність цього блог-сервісу виступає його єдиною помітною перевагою для більшості людей, які користуються Живим Журналом.

Існує велика кількість блогів, які були створені в педагогічних цілях учителями (в тому числі і іноземних мов):

- щоденник учителя <http://dnevnik-alla.blogspot.com/>;
- блог учителя англійської мови <http://askorzunina.blogspot.com/>;
- блог учителя німецької мови <http://deutschbeius.blog.tut.by/>;
- блог по вивченню англійської мови <http://osipovateacher.blogspot.com/> тощо.

7. Соціальна мережа – певна веб-структура, яка складається з соціальних об'єктів (людей), які виступають у ролі сітки з вузлами. Вся сітка поєднує людей взаємними стосунками, на основі яких у соціальній мережі виникає спілкування. До числа соціальних мереж відносять сайти, які мають функції ділового та приватного спілкування, встановлення ділових зв'язків, розміщення та обговорення інформації тощо. Поняття “соціальної мережі” було введено у вжиток соціологом Джеймсом Барнсом у 50-х роках ХХ століття. В загальному розумінні соціальна мережа – це об'єднання людей, пов'язаних між собою спільними інтересами, професійною сферою діяльності або іншими підставами для прямого спілкування. Іншими словами, соціальна мережа – це онлайн-майданчик для взаємодії користувачів у певній групі. Соціальні мережі – це сервіс, який, напевне, найбільше серед усіх інших онлайн-сервісів розвиває і вдосконалює комунікативну культуру особистості.

За допомогою притаманних соціальній мережі інструментів кожна людина може створити свій власний профіль, вести власну сторінку, де розміщується основна інформація про життя, вподобання, захоплення та

друзів людини. Така сторінка слугує людині своєрідним „місцем проживання” в Інтернет-мережі. Наявність власного інтернет-профілю в соціальній мережі дозволяє за допомогою спеціальних механізмів здійснювати пошук людей-однодумців, колег, людей із подібними захопленнями, друзями.

Одним із найцікавіших особливостей соціальної мережі є так званий феномен “малого світу”. Даний термін був уведений у використання соціологом І. Карінтіта і психологом С. Мілграмом. Стенлі Мілграм прославився як автор низки соціологічних досліджень, зокрема „теорії шести рукоштовань”.

Теорія шести рукоштовань – теорія, згідно з якою дві будь-які людини на Землі знайомі через п’ять рівнів знайомих і шість рівнів зв’язків. Теорія була висунута в 1969 році американськими соціологами-психологами Стенлі Мілграмом та Джефрі Треверсом. Запропоновану гіпотезу вони сформулювали наступним чином – кожна людина посередньо знайома з будь-яким іншим жителем планети через ланцюг спільних знайомих, яка в середньому складає шість людей.

Міланський університет і соціальна мережа Facebook також провели спільне дослідження-перевірку „теорії шести рукоштовань”, взявши за основу дані соціального графу Facebook. Було встановлено, що двох будь-яких користувачів Facebook віддаляє 4,74 рівня зв’язку. Для США кількість рівнів виявилась ще меншою – 4,37.

У соціальній мережі „[ВКонтакте](#)” спеціальний додаток „Цепочка друзей – теорія шести рукоштовань” дозволяє шукати зв’язки знайомств між користувачами мережі. Так як аудиторія ВКонтакте найбільш чисельна на території колишнього СНД, люди, вводячи гіпотетичного незнайомця з території України, Росії, отримують результат в 3-4 людини.

На основі „теорії шести рукоштовань” працюють чи не всі соціальні мережі. Коли студент реєструється, вводячи персональні дані, соціальна

мережа пропонує набір людей, яких він може знати, або вибірку людей зі спільними інтересами, подібною роботою тощо. Таким чином учитель може знайти своїх колег, учні та студенти можуть спілкуватись зі своїми однодумцями (однаковий вік, однакові інтереси, схожі ВНЗ тощо) з інших міст і країн.

На сучасному етапі розвитку веб-сервісів соціальні мережі мають чітку сегментацію, яка орієнтується на ту чи іншу аудиторію користувачів. Кожна соціальна мережа повинна орієнтуватись на різний контингент, ставлячи за мету зайняти свою нішу в сфері соціального спілкування. Багато соціальних мереж можна назвати „нішевими”, так як їх цільова функція спрямована на вузьку аудиторію, обрану за певною характеристикою. Наприклад: „2Geni – Genealogy – Free Family Tree” – своєрідна мережа родичів, „[Мы помним...](#)” – соціальна мережа пам'яті, [DrugMe.ru](#) – соціальна мережа для хворих і видужуючих тощо. Одним із найуспішніших прикладів нішевої соціальної мережі є мережа професійних зв'язків LinkedIn. У цій мережі увага акцентується на професійні компетенції людини, її досвід роботи, спілкування з колегами, експертами з приводу робочих моментів та бізнес-питань.

Таблиця 1.4.

Типологія соціальних мереж за призначенням

Призначення СМ	Назва СМ	Приклад /посилання
Пошук людей	«Однокласники»	http://www.odnoklassniki.ru/
Розваги	«ВКонтакте»	http://vk.com/
Спілкування	«Facebook»	http://www.facebook.com/
Професійне спілкування	«LinkedIn»	http://www.linkedin.com/
Блогінг	«Twitter»	http://twitter.com/
Мікроблогінг	«LiveJournal»	http://www.livejournal.com/
Знайомства	«Love Planet»	http://loveplanet.ru/

Типологію соціальних мереж можна здійснити за допомогою основного параметру – призначення соціальної мережі (СМ) (див. Таблицю 1.4).

Також можна розглядати класифікацію соціальних сервісів в структурно-функціональному аспекті, тобто – з врахуванням етапів навчального процесу [91]. В такій класифікації сервіси вибірково використовуються на кожному етапі:

1. Підготовка до занять

- планування навчальних занять (MindMeister, Google Calendar);
- пошук і робота з джерелами навчальних матеріалів (використання пошукових систем, електронних ресурсів, збереження закладок);
- підготовка навчальних матеріалів (Gloster, Wordle, Google Docs);
- зберігання навчальних матеріалів (Dropbox);
- поширення навчальних матеріалів (Google Docs, YouTube, SlideShare);

2. Навчання

- проведення аудиторних занять (використання відеоматеріалів та Skype-лекцій);
- організація спільної роботи студентів (соціальні мережі, Wiki);
- супровід позааудиторної роботи студентів (блоги, Twitter);
- інформаційне забезпечення навчального процесу (комунікація через Google Talk, Skype, ICQ і блоги);

3. Оцінка і контроль знань студентів

- підготовка і проведення контрольних заходів (використання групових календарів, блогів, інструментів спільної роботи);
- тестування студентів (QuizMaker, TestYourVocab);
- організація виконання і прийому робіт (програма Антиплагіат).

Вибір того чи іншого сервісу повинен визначатись поставленою викладачем ціллю. При застосуванні компетентісного підходу доцільно

застосовувати певні групи соціальних сервісів для розвитку конкретних навчальних компетенцій, наприклад, пізнавальної, комунікативної, інформаційної тощо.

Розглянемо внесок кожного виду соціальних сервісів в розвиток комунікативної культури особистості.

Таблиця 1.5.

Використання типів соціальних сервісів для розвитку комунікативної культури

Пошукові системи	Google	Пошукова система Google окрім персоналізованого пошуку, яким можна ділитись з іншими користувачами, надає ряд сервісів для комунікацій через Інтернет. Так, наприклад, якісні технології комунікацій забезпечує GoogleTalk (текстовий, голосовий та відео-чат), спілкування через онлайн-сховище документів GoogleDocs та групове спілкування у групах GoogleGroups (детальніше практика застосування описана у другому розділі)
Блоги	Blogger, LiveJournal, WordPress	Блоги надають переваги неформального чи, навпаки, ділового спілкування та спілкування на відстані, постійного діалогу користувачів в межах певної тематики. Тематичні блоги, окрім комунікативних навичок, вдосконалюють ще й професійну компетентність людини-блогера або читача.
Соціальні мережі	ВКонтакте	<ul style="list-style-type: none"> – спілкування через особисті повідомлення з друзями або колегами; – спілкування в межах соціальних груп серед користувачів; – формування комунікативних навичок вивчення іноземної мови за допомогою додатків; – доступ до великого обсягу іншомовного контенту; – засвоєння іншомовних слів за допомогою перегляду відео та прослуховування іноземних аудіо-записів; – спеціалізовані групи з базами книг з іноземної мови, профільних тем (граматика, стилістика тощо) – наприклад, http://vk.com/public40357045.
	Facebook	Дана соціальна мережа надає функцію спілкування через веб-ресурс з співрозмовниками, які знаходяться на відстані та спілкування у тематичних спільнотах. Вперше соціальна мережа Facebook була запущена і користувалась популярністю серед студентських спільнот у Гарварді.

продовж. табл. 1.5

Соціальні мережі	LinkedIn	Перша професійна мережа для спілкування, де можна не тільки знайти співрозмовника по визначеній тематиці, але й дистанційно зустрітися з потенційним роботодавцем.
Сховища медіа-файлів	YouTube	Сервіс YouTube дає доступ не лише до великої кількості розважальних відео, але й до не меншої кількості корисних відео-матеріалів для навчальних цілей. Так, наприклад вивчення різниці англійської та американської вимови – http://www.youtube.com/watch?v=2nAnT3PASak .
	SlideShare	Сервіс SlideShare дозволяє користувачам завантажувати і зберігати в онлайн-доступі тематичні презентації та взаємодіяти з користувачами, які досліджують подібні теми.
Сервіси для роботи з документами	Google Docs	Google Docs дозволяють користувачам створювати спільні документи, редагувати їх у групах в режимі реального часу та спілкуватись у форматі чату в рамках окремого документу.
Соціальні ресурси для онлайн-спілкування	Google Chat	Google Chat дозволяє спілкуватись в межах поштового сервісу Gmail – за допомогою дзвінків, текстових повідомлень та відео-з'єднань.
	Skype	Багато користувачів використовують Skype не тільки для обміну повідомленнями, але і для проведення відео-зустрічей, відео-конференцій та ділових переговорів.

Згідно з дослідженнями соціологів, відсоток школярів і студентів (громадян до 22 років), які щоденно користуються соціальними мережами, досяг 55%. Згідно з іншим дослідженням компанії Research&Branding Group, 22% українців користується СМ «Однокласники», 20% – СМ «ВКонтакте». Третє місце серед найпопулярніших соціальних мереж займає Facebook – найпопулярніша соціальна мережа в світі, яка нараховує близько 845 000 000 користувачів [226].

Ми провели подібне дослідження, взявши за модель експерименту СМ «ВКонтакте».

„ВКонтакте” – найбільша в Рунеті соціальна мережа. Ресурс спочатку позиціонував себе як соціальна мережа для студентів і випускників ВНЗ, пізніше став називати себе «сучасним, швидким і естетичним способом

спілкування в мережі». За даними на жовтень 2013 року щоденна аудиторія „ВКонтакте” перевищила 43 мільйонів чоловік.

Таблиця 1.6.

Співвідношення кількості користувачів ВК з кількістю жителів великих міст України

Місто	Кількість жителів	Кількість всіх користувачів ВКонтакте	Кількість реальних користувачів ВКонтакте	% користувачів мережі серед жителів міста
Вінниця	371 569	259 720	159 727	42,9%
Київ	2 848 014	2 578 050	1 855 464	65, 1%
Львів	758 043	651 160	400 463	52,8%
Чернігів	296 004	151 906	93 422	31,6%
Донецьк	953 217	641 404	394 463	41,4%
Дніпропетровськ	1 000 111	730 555	449 291	44,9%
Одеса	1 014 849	856 366	526 665	51,9%
За даними незалежних дослідницьких центрів, кількість «неживих» користувачів ВКонтакте становить			38,50%	

Отже, станом на жовтень 2013 року з шести міст України кількість користувачів соціальної мережі „ВКонтакте” коливається від 41 до 65% населення міста, що свідчить про високу глибину проникнення соціальної мережі в маси населення.

Користувачам „ВКонтакте” доступні характерні для багатьох соціальних мереж опції: створювати профіль з інформацією про себе, виробляти й поширювати контент, гнучко управляти налаштуваннями доступу, взаємодіяти з іншими користувачами приватно (через приватні повідомлення) і публічно (за допомогою записів на „стіні”, а також через механізм груп і зустрічей), відстежувати через стрічку новин активність друзів і співтовариств.

Таблиця 1.7.

Аналіз користувачів ВК за віком

	Вінниця	Київ	Львів	Чернігів	Донецьк	Дніпр- вськ	Одеса
К-сть корист-ів у ВКонтакті	371569	2848014	758043	296004	953217	1000111	1014849
<i>За віковою категорією</i>							
Діти 12-16	17633	186350	52370	8674	50549	57065	53286
Студенти 16-22	36327	383558	101072	23093	101930	105877	121520
Старші 22 років	317609	2278106	604601	264237	800738	837169	840043

Окрім можливості писати нові повідомлення користувач може залишати коментарі під уже опублікованим контентом. До своїх повідомлень можна «прикріплювати» фотографії, аудіо-треки та відео-записи (у тому числі і повнометражні фільми), графіті та опитування.

Можливість закачувати на сайт власні записи і використовувати файли, завантажені іншими користувачами, робить „ВКонтакті” одним із найбільших медіа-архівів Рунета.

Ознайомившись з таблицею, бачимо, наскільки активними користувачами соціальної мережі є саме школярі та студенти. Користування соціальним Інтернет-простором стало їхньою своєрідною „зоною комфорту”, тому ми вважаємо доцільним використовувати переваги СМ для збільшення ефективності навчання та взаємодії студента (школяра) й викладача.

Деякі педагоги вважають, що залучення студентів у соціальні мережі має як позитивні, так і негативні сторони. Існує думка, що тривале перебування студентів у соціальних мережах негативно позначається на

успішності їхнього навчання, оскільки використання цих ресурсів не має жодної освітньої значущості, тому ніякої користі студенту не приносить.

Але хоча соціальні мережі, зокрема „ВКонтакте”, здебільшого використовуються для спілкування й дозвілля, та значною мірою ці мережі дають можливість для обміну інформацією навчального характеру. Також СМ подібного типу допомагають переборювати психологічний дискомфорт у спілкуванні. Можливості використання соціальних мереж в освіті дуже великі і найближчим часом вони відіграватимуть важливу роль в освітньому процесі.

До соціальних Інтернет-сервісів відносяться не тільки соціальні мережі, а й такі сервіси як: e-mail, блоги, чати, форуми, відеоінтернетканали та багато інших. Серед багатьох Інтернет-компаній, компанія Google надає найбільш широкий спектр соціальних сервісів та веб-додатків – їх більше, ніж 50 [116].

Висунута нами гіпотеза про важливість використання соціальних сервісів в процесі професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов була також досліджена в розрізі іноземного досвіду. Використання ІКТ в освітньому процесі стає все активнішим у країнах Європи (Англія, Німеччина, Польща, Франція), подібна тенденція спостерігається і в напрямку використання соціальних мереж для задоволення педагогічних потреб і цілей.

Згідно досліджень центру гуманітарних технологій Pew Research Center's Global Attitudes Project, рівень використання Інтернету та Інтернет-сервісів після вступу до коледжів та університетів значно зростає (Таблиця 1.8). В таблиці наведено приклади країн, у яких зміна рівня використання Інтернет-сервісів в залежності від навчального процесу є найбільш значною/

Закордонні ВНЗ використовують ІКТ у навчальному процесі, наголошуючи на таких перевагах: [281]

1. Здатність контролювати презентацію. Ця здатність зазначає відмінність між комп'ютерами і книгами. Книги мають фіксоване уявлення,

на відміну від комп'ютерів, які можна поєднувати з візуальним матеріалом для прослуховування, текстом з графікою і фотографіями.

2. Новизна і творчість. Учитель чи викладач може використовувати різні матеріали для кожного уроку, що вводить у навчальний процес принцип гнучкості; при традиційному навчанні за допомогою книг всі теми подаються різним класам однаково і стандартизовано.

3. Зворотний зв'язок. Комп'ютери забезпечують швидкий зворотний зв'язок для студентів, показуючи відхилення та допомагаючи в корекції помилок.

4. Пристосованість. Комп'ютерні програми можуть бути адаптовані відповідно до потреб вчителів і рівня знань мови самих учнів.

Таблиця 1.8.

Зміна рівня використання ІКТ до та після початку навчання у коледжі та університеті, 2012-2013 роки

Країна	Кількість опитуваних, які користувались Інтернетом до навчання, %	Кількість опитуваних, які користувались Інтернетом після вступу до коледжу/університету, %	Розрив у рівні використання ІКТ у процесі навчання, %
Йорданія	20	88	+68
Єгипет	9	71	+62
Кенія	14	68	+54
Бразилія	36	89	+53
Туреччина	35	88	+53

В англійських ВНЗ з 2010 року в педагогічній практиці вводиться в практику використання наступних веб-сервісів:

1. Викладачі використовують безкоштовну функцію веб-конференцій за допомогою сервісу Yugma (<https://www.yugma.com/>), а також відкривають доступ до перегляду власного монітору для студента у режимі реального часу. Це корисна практика для проведення індивідуальних дистанційних консультацій зі студентами.

2. Використання Інтернет-ресурсів в якості комунікаційних центрів дозволяє зарубіжним вчителям відправляти повідомлення, публікувати домашні завдання, проводити дистанційну оцінку.
3. Метод “майндмепінгу”, детально описаний нами в другому розділі, досить активно використовується в практиці навчання в закордонних ВНЗ для реалізації методу проєктів. Найпоширенішим сервісом для майндмепінгу в закордонній практиці є Mindomo (<http://www.mindomo.com/>).
4. Для виконання аудіальних чи аудіо-візуальних вправ іноземні педагоги використовують подкасти (цифрові медіа-файли) [284]. В мережі Інтернет є значна кількість навчальних подкастів. Одним із найпопулярнішим сервісом для їх зберігання, який набув особливо широкого вжитку у Великобританії, є Podomatic (<http://www.podomatic.com/>).

У Польщі необхідність залучення соціальних Інтернет-сервісів до процесу навчання призвела до появи проєкту “Цифрова школа”. Проєкт «Цифрова школа» здійснюється за чотирма напрямками [143]:

1. «Електронна школа»: обладнання (модернізація) початкових шкіл сучасними навчально-методичними посібниками, необхідними для реалізації навчального плану з використанням ІКТ.
2. «Е-студент»: забезпечення студентів доступом до сучасних навчально-методичних посібників, в т.ч мобільним комп'ютерним обладнанням.
3. «Е-педагог»:
  - підготовка педагогів для навчання учнів і студентів з приводу ведення документації з використанням ІКТ;
  - навчання 40 «е-тренерів» і 1200 «е-лідерів», які будуть підтримувати навчальні заклади в реалізації завдань щодо застосування ІКТ;

- організація спільнот і підготовка близько 19 тисяч осіб шкільних «е-координаторів», завдання яких полягатиме у підготовці та підтримці педагогів, які використовують ІКТ в роботі;

4. «Електронні освітні ресурси» (у тому числі електронні книги):

- розвиток цифрових мультимедійних освітніх ресурсів за прикладом «Scholaris» (на якому розташовані навчальні матеріали для занять у класі), а також надання коштів для розширення семінарів для вчителів, що дозволяють розвивати навчальну практику з використанням ІКТ;
- підготовка електронних підручників (безкоштовно), які будуть доступні на відкритих громадських освітніх порталах.

Щодо використання соціальних сервісів в закордонній освітній практиці – яскравим прикладом є запуск та популяризація польської освітньої соціальної мережі для педагогів. На сайті вони діляться досвідом з приводу проведення занять та лекцій з використанням онлайн-сервісів та публікують презентації цих занять у відкритому доступі. На початку 2013 року кількість користувачів польської педагогічної мережі нараховувала 6 500 педагогів [108].

Досліджуючи особливості використання соціальних сервісів у навчанні в Україні, ми провели опитування серед 250 учителів Вінницької області (форму опитування див. в Додатку В). За результатами опитування лише 7% вказало, що вони використовують сервіси Google у своїй роботі. Серед опитаних учнів загальноосвітніх шкіл – 400 школярів віком від 11 до 16 років – 70% відмітили активне використання пошукових систем та Інтернет-сервісів, зокрема 40% – саме сервісів Google. Виходячи з цього, досить очевидно, що недостатній рівень інформаційної культури в учителів та досить активна позиція використання Інтернет-ресурсів школярами зумовлюють певний технологічний бар'єр у комунікації між педагогом і учнем. Тому підвищення рівня залучення учителів до вивчення основ інформаційних технологій значно поліпшить ефективність навчання, подання

навчального матеріалу з елементом мультимедійності та інтерактивності, зекономить час на підготовку матеріалів до уроку.

Детальніше матеріали розділу представлені у публікаціях автора [194; 195; 256; 257; 259; 260; 266].

Висновки з першого розділу

Одним з визначальних чинників розвитку сучасного суспільства виступає спілкування. Інтенсифікація міжособистісних комунікацій спричинена процесами всесвітньої інформатизації та глобалізації. Сучасна людина, яка є активним учасником соціуму, повинна розвивати й поліпшувати свою комунікативну культуру з метою налагодження великої кількості щоденних прямих і віртуальних контактів. Також комунікативна культура відіграє значну роль в самореалізації особистості в сучасному інформаційному суспільстві.

Комунікативна культура є проявом внутрішньої культури індивіда. Від ступеню розвитку комунікативної культури деякою мірою залежить і характер індивіда, і особливості налагодження його контакту з іншими індивідами (в особистому і професійному розрізі). Таким чином, комунікативна культура впливає не лише на пізнання інших людей, а й на пізнання самого себе.

В першому розділі ми дійшли висновку, що комунікативна культура є складовою загальної культури особистості і формується під впливом багатьох чинників: оточення, навчання та виховання, мовних особливостей тощо. Комунікативна культура розглядається більшістю вчених у різних сферах науки як інтегрована система знань, уявлень, умінь, навичок, що допомагають людині задовольняти потреби в спілкуванні, уникати конфліктних ситуацій та обмінюватись інформацією з іншими суб'єктами спілкування. Якщо розглядати комунікативну культуру в розрізі специфікації

за професіями, то вчитель не може здійснювати педагогічну діяльність і досягати педагогічних цілей без комунікативної культури. В такому разі комунікативна культура вчителя є складовою професійної компетентності та культури. Для вчителя іноземних мов сформованість комунікативної культури особливо важлива, адже спілкування з представниками іншомовних культур не уявляється без розуміння мовних особливостей, невербальних засобів мови, культурних традицій тощо.

Вдосконалювати комунікативну культуру майбутнього вчителя іноземних мов можна різними способами: поліпшення комунікативних навичок засобами навчальних дискусій, вправ-аудіювань, використання комунікативних рольових ігор, проведення комунікативних тренінгів та корекцій.

Ми вважаємо, що формування комунікативної культури майбутнього вчителя іноземних мов буде ефективним лише тоді, коли воно буде відбуватись у зрозумілій йому, інтуїтивно близький комфортний спосіб, який використовується ним у повсякденному житті. Такий ефективний інструмент ми вбачаємо в соціальних сервісах.

Соціальні сервіси вже досить довго застосовуються в різних сферах людської діяльності та відносно недовго – у педагогічній практиці. Але нині кожен студент зареєстрований хоча би в одній соціальній мережі, використовує Інтернет для підготовки навчальних матеріалів і спілкується зі своїми однолітками завдяки різноманітним веб-платформам. Інтернет-сервіси стали інтуїтивно-зрозумілими, неформальними та близькими для пересічного студента. Завдяки великим обсягам інформації, об'єднанням людей у групи і можливостям для спілкування вони справді перетворились на «соціальні сервіси».

Так, в Інтернеті є декілька типів сервісів, які можуть допомогти майбутньому вчителю іноземної мови у формування власної комунікативної культури для того, щоб довести її до високого рівня і отримати навички

формування її в своїх майбутніх учнів. Такими сервісами ми визначаємо: блоги, чати, соціальні мережі, мультимедійні сховища, соціальні групи тощо. Методи їх використання в професійній підготовці майбутніх учителів іноземних мов представлені в другому розділі.

Матеріали, представлені в першому розділі, частково опубліковані в працях автора: “Важливість та невідворотність процесу інформатизації освіти”, “Соціальні сервіси як ефективний засіб формування комунікативної культури вчителя: закордонна практика”, “Структура комунікативної культури вчителя та її складові”.

РОЗДІЛ 2

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНИХ СЕРВІСІВ

2.1. Обґрунтування педагогічних умов і модель формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов

Комунікативна культура виступає найважливішою передумовою для здійснення педагогічного спілкування в межах навчальних закладів. Педагогічне спілкування – поєднання методів і засобів, які допомагають реалізувати цілі та завдання навчально-виховного процесу й визначити вид і форму взаємодії вчителя та учнів. Всі основні форми педагогічної діяльності відбуваються в умовах комунікацій [231].

Педагогічне спілкування може відбуватись у декількох різних формах:

- засіб розв’язання навчальних завдань;
- система соціально-психологічного забезпечення виховного процесу;
- засіб організації відносин педагога і учнів, які мають навчально-виховні цілі;
- засіб для виховання творчої особистості, готової до різних комунікативних ситуацій.

Зазвичай педагог виступає ініціатором і координатором комунікативного процесу, під час якого відбувається обмін інформацією між учителем і учнем, навчально-виховний вплив і часткова передача особистісних якостей і особливостей педагога його учням.

Процес педагогічного спілкування відбувається за чіткою послідовністю взаємопов’язаних етапів:

1. Прогностичний етап, на якому відбувається планування структури комунікативної діяльності й моделювання майбутньої

комунікативної поведінки. Структура комунікативної діяльності повинна відповідати цілям педагогічної діяльності, загальній педагогічній етиці та моралі, індивідуальним особливостям учнів, системі методів навчання і виховання.

2. Початковий етап спілкування характеризується організацією безпосереднього спілкування з учнівською групою. На цьому етапі відбувається коригування обраної комунікативної моделі та визначення умов і структури спілкування.

3. Управління спілкуванням. Етап спілкування під час педагогічного процесу включає встановлення психологічного контакту з учнями для передачі інформації, створення атмосфери для колективних роздумів, управління пізнавальною діяльністю, аналіз здійсненого спілкування.

У становленні та розвитку комунікативної культури педагога також є певні суттєві умови, які визначають швидкість, ефективність і правила її формування.

Науковці визначають “педагогічної умови” як окрему обставину, що безпосередньо впливає (позитивно чи негативно) на формування та розвиток різноманітних педагогічних явищ, систем, процесів, тощо [106, с. 97].

Рис. 2.1. Структура педагогічного спілкування

Зокрема вчені А. Алексюк, А. Аюрзанайн, П. Підкасистий розглядають педагогічні умови як обставини, чинники, без яких неможливе досягнення мети. Педагогічні умови можуть класифікуватися за декількома ознаками:

- зовнішні умови: позитивні відносини викладача й студента; об'єктивне оцінювання навчального процесу; приміщення та місце навчання, клімат та мікроклімат тощо;
- внутрішні умови: індивідуальні особливості характеру, стану здоров'я, досвіду, навичок і вмінь учнів чи студентів. [170, с. 39]

Зазвичай педагогічні умови розглядаються в межах навчального закладу, як певні інструменти, процеси, що здійснюють стимулюючий чи стримуючий вплив на навчально-виховні цілі.

Кандидат педагогічних наук О. Бражнич вважає, що педагогічні умови – це певна система різноманітних можливостей, методів, змісту, організаційних форм педагогічного процесу, яка забезпечує досягнення поставлених педагогічних цілей. Педагогічні умови віддзеркалюють рівень готовності вчителів до професійної діяльності з використанням необхідних технологій формування професійних компетенцій учнів [30, с. 121]. Р. Серьожникова розглядає педагогічні умови як сукупність педагогічних прийомів і методів. [216, с. 124]. Педагогічні умови розглядаються і в психології – як регулятор особистісних, інформаційних і психолого-педагогічних чинників навчання. Від цього регулятора залежить цілісний процес професійної підготовки майбутніх фахівців [49, с. 92].

Вчені, розглядаючи педагогічні умови формування комунікативної культури майбутнього вчителя, стверджували, що найважливішим аспектом є сформованість у студентів чіткого уявлення про поняття “комунікативної культури”, її структури, засоби вираження та способи її розвитку, формування в учителів чітких уявлень про сутність та структуру. Згідно тверджень О. Дубасенюк існує декілька груп комунікативних умінь, які можуть свідчити про рівень розвитку комунікативної культури:

1. Гностична група – уміння здійснювати пошук та аналіз психологічної та педагогічної літератури, оцінювати власний рівень розвитку комунікативних навичок.

2. Проектувальна група – уміння моделювати цілі навчання, складати завдання та презентувати засоби вирішення цих завдань, прогнозування поведінки та активності учнів з огляду на індивідуально особливості, вік тощо.

3. Конструктивна група – планування структури педагогічної діяльності, підбір доцільних форм і методів, передбачення труднощів та бар'єрів під час її здійснення, конструювання новітніх засобів і прийомів.

4. Організаторська група – ініціювання і стимулювання спілкування групи, вміння заохочувати активність та ініціативу, володіння різними типами комунікацій (нормативно-оціночна комунікація допомагає утворити спільноту і зняти критичні моменти, довідково-інформаційна дозволяє донести необхідну інформацію, організаційно-цільова – обрати форму й засіб впливу на учнів, порівняти бажане і досягнуте) [236, с. 75].

Багато вітчизняних вчених пропонували власні педагогічні умови становлення й розвитку комунікативної культури, але більшість з них не стосувалися інформаційно-комунікаційних технологій та соціальних сервісів. На жаль, і до нині питанню залучення веб-технологій до розвитку комунікативних навичок майбутніх учителів, зокрема іноземних мов, приділяється мало уваги. Так, О. Романовський та Т. Бутенко виокремили умову застосування в педагогічній практиці особистісно-орієнтованого підходу, який повинен забезпечувати діалогічну взаємодію між педагогом і студентом [190, с. 87]. Вчені І. Бех, В. Ледньов, І. Лернер, М. Скаткін, С. Гончаренко також надавали цій педагогічній умові великого значення завдяки її гуманістичній спрямованості. Особистісно-орієнтований підхід означає стимулювання розвитку та мотивації студента до саморозвитку з врахуванням його індивідуальних особливостей у процесі пізнання та

предметної діяльності [237, с. 292]. Спілкування педагога й студента, обумовлене особистісно-орієнтованим підходом, носить гуманістичний характер і спрямоване на формування діалогічних комунікацій, творчої діяльності та висловлення власних міркувань. Вищеперелічені вчені вважали, що даний підхід є найбільш ефективним для розвитку комунікативної культури майбутніх учителів, адже процес педагогічної взаємодії побудований на взаємоповазі, щирості й відкритій комунікації [190, с. 87].

Ще однією суттєвою умовою для розвитку комунікативної культури майбутніх педагогів, на думку багатьох вчених, є моделювання можливих майбутніх умов спілкування, що виникатимуть у професійній діяльності. Під моделюванням професійних умов спілкування розуміють реальне відтворення комунікативних ситуацій, за якими студенти будуть вчитися ефективно спілкуватися й оволодівати комунікативними вміннями і навичками, використовуючи власний досвід. Моделювання майбутньої професійної діяльності допомагає майбутнім учителям підготуватись до взаємодії з учнями та колегами, навчитись підбору правильних мовленнєвих засобів для донесення інформації і висловлення власного бачення [190, с. 88]. А. Вербицький пропонує три навчальні моделі для побудови завдань для студентів з метою моделювання професійної діяльності:

- вправи семіотичного спрямування, в центрі яких – робота з текстом та індивідуальне поліпшення знань;
- вправи імітаційного спрямування – розширення текстового формату до співставлення пропонованої інформації з аспектами майбутніх професійних ситуацій;
- вправи соціально-навчального спрямування – здійснення навчальної роботи колективним шляхом у групах [37, с. 68].

А. Вербицький переконаний, що прийоми моделювання в процесі навчальної діяльності студентів можуть зменшити розрив між теоретичним

навчанням і практичною діяльністю, допомогти виховати не просто фахівця, а й особистість з високим рівнем загально-професійної культури [37, с. 69].

Наступна педагогічна умова, на ролі якої у формуванні комунікативної культури майбутніх педагогів наполягають науковці – розвиток комунікативної активності майбутніх учителів. Для цього педагоги повинні організовувати завдання для аналізу й побудови правильних мовленнєвих структур, грамотних конструкцій тощо. Зазвичай у педагогічній практиці використовуються три методики формування комунікативних умінь:

- педагогічні “ігри” – моделювання педагогічних комунікативних ситуацій;
- засвоєння окремих педагогічних прийомів через мікроуроки і мікровикладання;
- використання досвіду [199, с. 90].

Метою нашого дисертаційного дослідження є чітке виокремлення й обґрунтування педагогічних умов, необхідних для ефективного формування та розвитку комунікативної культури в майбутніх учителів іноземних мов.

Ми вважаємо, що під час глобальної інформатизації усіх суспільних процесів, у тому числі й освіти, доцільно використовувати максимум можливостей ІКТ, зокрема соціальних сервісів. Можливості соціальних сервісів, які можуть бути застосовані для розвитку комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов, були описані в першому розділі (див. п. 1.3).

Враховуючи те, що соціальні сервіси дають змогу:

- спілкуватись в незалежності від дистанційних обмежень;
- користуватись значним обсягом корисних теоретичних Інтернет-матеріалів, які можуть закріплюватись на практиці;
- виконувати спільні операції з файлами різного типу;

- ознайомлюватись з культурними особливостями різних країн через Інтернет-сервіси, пропонуємо використовувати їх для формування комунікативної культури вчителів іноземних мов.

В практиці викладання, під час проведення досліджень з теми дисертаційної роботи, ми використовували соціальні сервіси для досягнення цілей навчання майбутніх учителів іноземних мов:

1. Навчання художньому читанню і робота з лексикою (читання автентичних текстів на сайтах BBC, VOA, The Sun тощо; візуалізація і поповнення словникового запасу за допомогою сайту LinguaLeo та тесту TestYorVocab; використання онлайн-словників, спільне використання закладок і побудова карт знань; побудова власних пошукових систем для вивчення лексики, фразеологічних та ідіоматичних виразів).
2. Навчання аудіюванню (використання іншомовних аудіо- та відеокастів на сервісах TED, YouTube, LinguaLeo тощо).
3. Навчання говорінню (імітатори діалогу - LiveEnglish, аудіальні сервіси з тренувальними вправами, LinguaLeo, Skype in The Classroom).
4. Навчання письму (соціальний додаток в ВКонтакті «Лінгвоманія», ведення блогів, спілкування іноземною мовою у соціальних спільнотах, іншомовний навчальний проект LiveMocha тощо).

Праця будь-якого вчителя, а зокрема й учителя іноземних мов, є творчою. Тому, розвиваючи його комунікативну культуру, ми враховували, що випускник педагогічного ВНЗ має бути готовим до формування комунікативної культури своїх учнів. А цей процес вимагатиме від учителя значних зусиль і творчості.

Останнім часом інтерес дослідників і викладачів вищої школи до проблем творчості, творчої діяльності, розвитку студента як творчої особистості значно підвищився. Збільшується число філософських, педагогічних, психологічних та інших робіт з цієї проблематики. Її активно

розробляють провідні вчені країн світового співтовариства (Ф. Баррон, Дж. Гілфорд, Г. Лозанов, А. Маслоу, К. Роджерс, Р. Торренс та ін.). У вітчизняній науці проблема творчого розвитку особистості досліджується на міждисциплінарному рівні, привертаючи увагу найкращих теоретиків і практиків (В. Андрєєв, Д. Богоявленська, Я. Пономарьов та ін.). Деякими вченими розроблена проблема розвитку творчого мислення учнів в процесі навчання в школі і ВНЗ (А. Шумілін), розглянуто психологію творчого мислення (Т. Кудрявцев).

Проблема творчості вивчається з різних позицій: уточнюється сутність концепції творіння; виявляються суттєві ознаки креативності як однієї з інтегральних особистісно та соціально-значущих якостей особистості; створюються узагальнені психологічні портрети творчої особистості; досліджуються творчі здібності та обґрунтовується творче мислення; аналізуються закономірності й принципи формування та розвитку людського творчого потенціалу [41].

Розвиток творчості студента в останні роки в основному пов'язувався з проблемним навчанням. У рамках проблемного навчання в основному розроблявся і отримав втілення діяльнісний підхід. Акцентувалася увага на організації навчально-творчої діяльності (її етапах, процедурах, методах).

У розвитку творчості педагоги зазвичай припускають три основні помилки в процесі навчання:

- спроба дати студентам готові знання: абстрактні ідеї не впливають на поведінку, поки людина не виявить у них особистісний зміст;
- "спокуса мови" – тобто прагнення навчати науковим поняттям, мови окремих предметних областей, не залучаючи особистий досвід;
- змістовна організація предметного курсу, не направлена на задоволення потреби студента. Ці причини є гальмом розвитку такої якості особистості, як творча активність.

На нашу думку, творча діяльність – вид людської діяльності, який відображає здібності людини до творчості в різних сферах життя, а також дозволяє проявляти інтелектуальну активність, самопізнання та самовираження.

До розвитку педагогічної творчості майбутніх учителів іноземних мов у напрямі забезпечення їхньої готовності до формування комунікативної культури учнів вважаємо доцільним поєднання соціальних сервісів з традиційними та інноваційними методами й технологіями навчання (пояснювальний метод, ілюстративний метод, проблемне навчання, метод проектів, інтеграція знань) [42].

Отже, ми виокремили педагогічні умови, дотримання яких, на нашу думку, призведе до зростання ефективності формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов:

- вивчення можливостей соціальних сервісів для формування комунікативної культури;
- організація спілкування майбутніх учителів іноземних мов за допомогою соціальних сервісів;
- використання соціальних сервісів під час виконання студентами творчих проектів професійного спрямування.

Визначені педагогічні умови, методи й технології навчання стали основою моделі формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов (див. рис. 2.2).

Модель формування комунікативної культури об'єднує ті елементи, які необхідні для розвитку і підвищення рівня комунікативної культури:

- педагогічні умови, які сприяють розвитку складових комунікативної культури: комунікативної та соціально-культурної компетентностей;
- методи, які використовуються у навчальному процесі для формування комунікативної культури;

- педагогічні технології, які використовують у педагогічній практиці з ціллю розвитку комунікативних компетенцій та культури спілкування (детально описані в підрозділі 2.4);

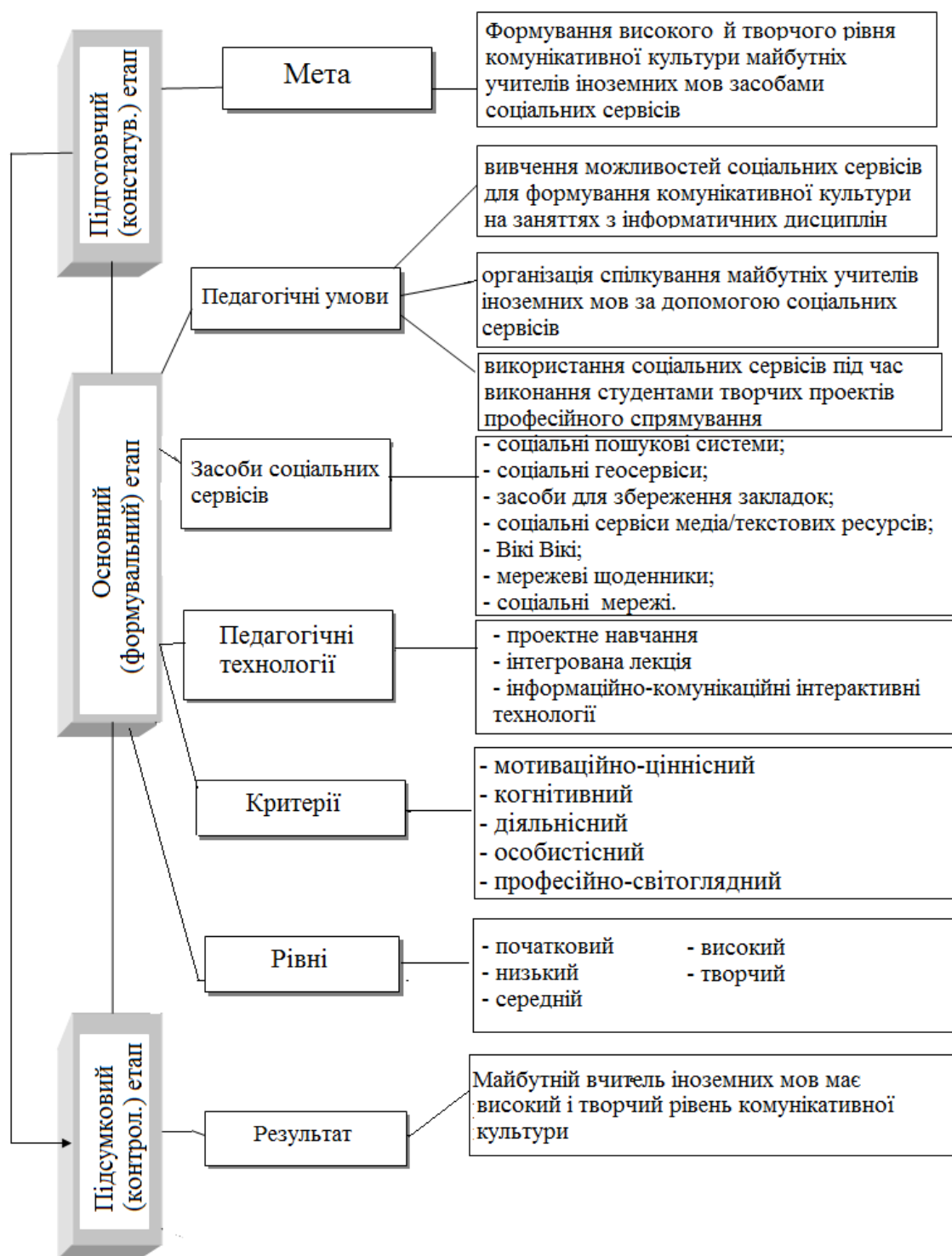

Рис. 2.2. Організаційно-педагогічна модель формування комунікативної культури майбутнього вчителя іноземних мов

- компоненти комунікативної культури та відповідні їм критерії (детально описані в підрозділі 1.1);
- рівні розвитку комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов (детально описані в підрозділі 3.1).

Кінцевим результатом побудови моделі формування комунікативної культури повинен стати творчий рівень сформованості комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов. Реалізація вищезазначених умов описана нижче.

2.2. Вивчення можливостей соціальних сервісів для формування комунікативної культури на заняттях із комп'ютерно-орієнтованих дисциплін

Комп'ютерно-орієнтованими можна назвати дисципліни, які вивчають аспекти користування комп'ютерною технікою, інформаційно-комунікативними технологіями, різними видами Інтернет-зв'язку. Так як постійно зростає частота використання ІКТ в освіті, рівень інформаційної культури та професійної готовності до використання вивченого на заняттях із комп'ютерно-орієнтованих дисциплін, відповідно зростають і вимоги до рівня інформатичної компетентності майбутніх учителів [212; с. 188]. Комп'ютерно-орієнтовані дисципліни необхідні для вивчення будь-якому майбутньому педагогу, в тому числі й майбутньому вчителю іноземних мов. Саме це зможе забезпечити йому кращу презентацію матеріалу, організацію колективної роботи за допомогою ІКТ, економію часу для виготовлення й підготовки дидактичних матеріалів, а також зробить його конкурентоздатним випускником ВПНЗ на ринку педагогічних кадрів.

Специфіка діяльності вчителів іноземних мов встановлює певні вимоги до комп'ютерно-орієнтованих дисциплін, які викладаються у студентів

Інституту іноземних мов ВДПУ імені Михайла Коцюбинського:

- сформувати в студентів розуміння потреби використання ІКТ у процесі педагогічної діяльності;
- навчити здійснювати пошук і аналіз корисності знайденої у мережі Інтернет інформації, яка необхідна для використання її в педагогічних цілях;
- ознайомити майбутніх учителів іноземних мов з основним програмним забезпеченням, яке в подальшому може використовуватись у професійній діяльності;
- забезпечити досягнення студентами навичок упевненого користувача комп'ютера та Інтернета;
- презентувати можливості програмного забезпечення та веб-ресурсів для самостійної роботи та засвоєння інформації;
- ознайомити з окремими сервісами, що мають на меті вдосконалення комунікативних навичок і комунікативної культури в цілому.

У ВДПУ імені Михайла Коцюбинського за формування таких навичок у студентів Інституту іноземних мов відповідає кафедра інноваційних та інформаційних технологій в освіті. Так, майбутнім учителям іноземних мов освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» відповідно до навчального плану викладаються наступні інформатичні дисципліни: «Основи роботи з персональним комп'ютером» (ОРПК) і «Мультимедійні засоби навчання» (МЗН).

Дисципліна «Основи роботи з персональним комп'ютером» має на меті:

- навчити студентів працювати на ПК з операційною системою Windows найновішої версії;
- сформувати навички ефективного використання пакету програм Microsoft Office та стандартних програм операційної системи Windows;

- презентувати різні варіанти роботи з носіями для збереження інформації;
- ознайомити студентів з правилами базового налаштування ПК та периферійних пристроїв;
- навчити майбутніх учителів іноземних мов працювати з документами, створювати малюнки, графіки, презентації для роздаткових матеріалів, оформлювати педагогічну звітність тощо;
- сформувати навички роботи в мережі Інтернет і використання пошукових систем;
- презентувати можливості електронної пошти та правила створення e-mail;
- донести необхідність резервного копіювання навчальних матеріалів та архівування за допомогою спеціальних програм.

Результатом вивчення цього курсу є створення творчого проекту з використанням малюнків, графіків, таблиць, підготовлених на основі знайдених у мережі Інтернет матеріалів і згрупованих за допомогою спеціальних програм. Даний курс формує базовий рівень інформаційної культури майбутніх учителів іноземних мов.

Інформатична дисципліна «Мультимедійні засоби навчання» має за педагогічну мету підготовку майбутніх учителів іноземних мов до ефективного й активного використання мультимедійних засобів навчання, сучасних ІКТ та сучасного програмного забезпечення в професійній діяльності.

Даний курс дає студентам змогу перейти на другий рівень сформованості інформаційної культури, так як дає більш поглиблене розуміння сучасних технологій (мультимедійний проектор, графопроектор, інтерактивна дошка, відеомагнітофон, диктофон, DVD/HDD-рекордер, планшетний лазерний пристрій, цифровий фотоапарат) та їх можливе використання для досягнення інтерактивності уроків з іноземної мови в

майбутньому. Дані знання та сформовані навички їх практичного застосування дуже важливі, так як студенти Інституту іноземних мов вже в процесі навчання використовують інтерактивну дошку SMART-board та інтерактивні комплекси такі, як English Platinum 2000 та Triple Play Plus. Інтерактивні комплекси дуже важливі в педагогічній практиці викладання іноземних мов, як інструмент для додаткового або самостійного вивчення іноземних мов, так як принципи наочного представлення, мультимедійності й простоти використання роблять його зручним засобом для навчання. Інтерактивна дошка SMART-board, в свою чергу, є зручним і гнучким інструментом, який може використовуватись не лише на уроках іноземної мови для запису та аналізу інформації (не обмежуючи її формат), а й надає можливість оперувати схемами, малюнками та графіками.

У процесі ознайомлення з інформатичним курсом «Мультимедійні засоби навчання» студенти:

- ознайомлюються з теоретичними засадами роботи мультимедійних засобів навчання та вчаться використовувати їх для педагогічних цілей майбутньої професійної діяльності;
- засвоюють методики використання мультимедійних засобів у навчальному процесі й позаурочній роботі;
- вчаться створювати окремі Web-сторінки, презентації, слайд-шоу, відеофільми, плакати та постери в навчальних цілях.

Досягнення педагогічних цілей інформатичними курсами ОРПК готує майбутнього учителя іноземних мов до формування загальнопрофесійної компетентності та культури, сформувавши один із компонентів – інформаційну культуру.

Студенти Інституту іноземних мов освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» ВДПУ імені Михайла Коцюбинського вивчають ще одну інформатичну дисципліну – «Методика застосування комп'ютерної техніки при викладанні предметів шкільного курсу».

Педагогічна ціль дисципліни – формування в студентів навичок активного та ефективного використання ІКТ в процесі вивчення предметів іношомовного циклу з використанням інноваційних доробок і педагогічних технологій, у формі самостійної (індивідуальна чи в групах) дослідницької діяльності студентів.

Важливий внесок у формуванні готовності студентів до ознайомлення й використання в майбутній педагогічній практиці засобів ІКТ відіграє освітня програма Intel «Навчання для майбутнього». Дана програма покликана сформувати активне комплексне навчання ІКТ і презентувати способи їх упровадження в реальний навчальний процес. Програма Intel допомагає сформувати в майбутніх учителів іноземних мов не лише достатній рівень інформаційної культури, але й робить внесок до розвитку комунікативної культури – на основі знань про колективні дослідження, обговорення та соціальні навчальні проекти. Вивчення інформатичного курсу «Методика застосування комп'ютерної техніки при викладанні предметів шкільного курсу» проходить на основі освітньої програми Intel «Навчання для майбутнього». У процесі вивчення дисципліни студенти оволодівають проектними методиками, здійснюють індивідуальну дослідницьку діяльність чи працюють у групах з активним професійним спілкуванням, вчать комунікувати з майбутніми учнями за допомогою тематичних запитань і контрольних опитувань, вчать практикувати систему оцінювання на базі загальнодержавних критеріїв у рамках того чи іншого навчального предмету [59, с. 34].

Після закінчення інформатичного курсу, базованого на програмі Intel, майбутні вчителі іноземних мов повинні:

- знати та вміти застосовувати на практиці метод проектного навчання;
- розуміти правила побудови навчального курсу з іноземної мови,
- можливості організації проектів у групах чи індивідуально, проведення
- дискусій та обговорень для ефективного підготовки проекту до захисту;

- володіти навичками моделювання запитань та контролю завдяки ключовим словам;
- знати способи доцільного використання ІКТ в навчальному процесі з курсу іноземної мови;
- розрізняти види самостійної роботи та їх функції;
- вміти організувати діяльність учнів;
- розуміти сутність поняття “веб-технології”, знати сервіси покоління Веб 2.0 та вміти використовувати їх у майбутній педагогічній діяльності;
- вміти використовувати мультимедійні засоби в педагогічних цілях;
- поняття мультимедіа, презентації, публікації, їх різновиди;
- розуміння структури Web-сайтів начальних проектів з іноземних мов.

Студенти Інституту іноземних мов освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» ВДПУ імені Михайла Коцюбинського вивчають поглиблюють знання ІКТ за допомогою ще одного навчального курсу – «Інформаційно-комунікаційні технології в наукових дослідженнях».

Мета вивчення навчальної дисципліни – формування у студентів теоретичних знань і практичних навичок з ефективного використання комп’ютерних інформаційних технологій, зокрема, в освіті і наукових дослідженнях. Вивчення даного курсу дозволяє розширити способи використання сучасних педагогічних технологій в навчанні, орієнтує вчителів на реалізацію спільних телекомунікаційних проектів, Веб-квестів, телеконференцій, вебінарів, дистанційного навчання.

Вищеперелічені інформатичні дисципліни мають практичне спрямування і практичну користь для майбутнього вчителя іноземних мов, який зобов’язаний здійснювати свою майбутню професійну діяльність з використанням творчих завдань, мультимедійних засобів навчання, ІКТ тощо.

Але, проаналізувавши всі завдання, які вирішуються інформатичними дисциплінами, робимо висновок – досить мало з них спрямовані на розвиток комунікативних навичок. Адже робота майбутнього вчителя іноземних мов безпосередньо пов'язана з мовленням, з засобами його вираження, з комунікативними навичками та правилами спілкування. В мережі Інтернет є безліч ресурсів, які спроможні забезпечити більшу ефективність процесу формування комунікативної культури студентів. На жаль, достатня увага не приділяється безкоштовним сервісам Google, хоча вони пропонують широкі педагогічні можливості.

З великого асортименту різноцільових сервісів Google наведемо декілька, які ми рекомендуємо до використання в педагогічній практиці та навчанні майбутніх учителів іноземних мов:

1. Поштовий сервіс GMail (www.gmail.com) – безкоштовний сервіс із вбудованими інноваційними функціями (перегляд “ланцюжка”, інтерфейс, орієнтований на функцію пошуку та досить велика кількість дискового простору (майже 7.7GB). GMail має певні переваги, які можуть використовуватись для педагогічних цілей:

- об'єднання декількох поштових ящиків в один акаунт;
- можливе прикріплення до листа файлів різних форматів (текст, таблиця, графіка, мультимедія);
- пошук за ключовими словами, присвоєння певних “ярликів” для вхідних листів (це дає можливість роз'єднати у різні теки листи з різним цільовим призначенням і різних комунікативних потоків: «Листи від студентів», «Листи від колег», «Ідеї для уроків», «Робочі плани, графіки»);
- високий захист від отримання спаму.

2. Сервіси GMail пропонують зручний формат спілкування в режимі онлайн – Google Chat (www.google.com/talk/). Даний сервіс дозволяє обмінюватись миттєвими повідомленнями, що може використовуватись для

пришвидшення комунікацій у педагогічному процесі або їх підтримання, коли суб'єкти спілкування знаходяться на відстані. Онлайн-чат використовується у випадку міжнародного обміну досвідом, проведення телеконференцій, групових дистанційних бесід тощо. Це надає можливість майбутнім учителям іноземних мов працювати колективно над спільним проектом, вести дискусії та аналіз в онлайн-режимі, брати участь в позакласних онлайн годинах. Також Google Chat підтримує формат відео та функцію голосового чату.

3. Google Групи (<http://groups.google.com>). З використанням платформи Google Груп кожен студент чи педагог може створити власну цільову групу. Користувач отримує можливості спільної роботи з учасниками групи, безпосереднього спілкування з ними. Параметри управління та інтерфейс сервісу достатньо легкий.

Наведемо приклад із нашої практики використання такої групи студентами Інституту іноземних мов ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Ми створили групу «English Practice» та підключили усіх студентів експериментальної групи. Інфоприводами для здійснення розсилок були: домашні завдання, зміни в розкладі, цікаві посилання та прикріплені матеріали тощо. Завдяки тому, що зараз більшість студентів мають доступ до домашнього Інтернету або користуються веб-ресурсами за допомогою мобільних пристроїв, вони зможуть вчасно отримувати повідомлення викладача, відповідати на них. Таке спілкування будує більш тісні стосунки між педагогом і його студентами, дозволяє продовжувати комунікативний період поза аудиторними стінами. Google Групи будуть особливо корисними для класного керівника чи куратора, тому що саме він завжди має багато інформаційних повідомлень. Так, набагато легше написати лист з нагадуванням про певний захід та відправити його всій групі, аніж дзвонити кожному студенту особисто.

Кожен користувач Gmail може входити до багатьох подібних груп. У вчителя чи викладача це може бути декілька навчальних груп (для кожного класу), група вчителів/викладачів освітнього закладу, де секретар, заступник Директора чи сам Директор може розсилати інформаційні листи з приводу зібрань, педагогічних рад та освітніх заходів.

3. Google Документи (<http://docs.google.com/>) – це корисний сервіс, який реалізує функції створення та роботи з текстовими документами, електронними таблицями та презентаціями в онлайн-режимі. За допомогою Google Документів ми вчимо студентів, що в школі навчальний графік з розкладами уроків може бути перенесений у таблицю на онлайн-доступі. Кожен учитель зможе переглянути його як на роботі, так і вдома. І навіть перебуваючи у відрядженні чи відпустці, маючи доступ до Інтернету, вчитель зможе ознайомитись з графіком і побачити, чи були якісь зміни у його розкладі. Також студенти Інституту іноземних мов вели спільні проекти в Google Документах, використовуючи функції спільного коментування інформаційних блоків, чату в рамках документу та ін.

4. Google Календар (Google Calendar - <http://google.com/calendar>) – сервіс, що дозволяє користувачам створювати події, управляти декількома календарями і обмінюватися календарями з командами та групами. Користувачі можуть переглядати свій календар на день, тиждень або місяць.

Тобто, той самий навчальний план-графік чи графік контрольних робіт може бути оформлений у вигляді календаря, де на кожен день буде поставлено декілька подій. Педагог може створити такий календар для себе чи свого класу та налаштувати нагадування про той чи інший захід на свою електронну пошту чи по sms на мобільний телефон. Таким чином, учитель навіть може кожного дня о 6 годині ранку отримувати sms з нагадуванням його розкладу на сьогодні.

5. Блогер (www.blogger.com) – це веб-інструмент, за допомогою якого можна швидко й легко розміщувати повідомлення в мережі Інтернет. Це

лідер серед засобів публікації матеріалів в Інтернеті - створення так званих веб-блогів або блогів.

Blogger дозволяє автоматизувати (і значно прискорити) процес розміщення блогів. Блоги – це міні-сайти, які може вести звичайна пересічна людина. У вчителя такий блог може бути тематичним – по тому предмету, який він викладає, або авторським – де він просто ділитиметься з іншими вчителями, своїми учнями та користувачами мережі Інтернет своїми думками, захопленнями та ідеями. Учні будуть сприймати такого вчителя за прогресивного, тому що блоги і сайти – це те, що вони найчастіше читають в Інтернеті. Вчитель зможе додавати на блог повідомлення, відео, фото, посилання, а також надати доступ до редагування учням, тим самим мотивуючи їх до пошуку цікавої предметної інформації для розміщення на блозі.

6. Google Книги (Google Books – <http://books.google.com/books?hl=ru>). Це своєрідна електронна бібліотека, яку Google створив для своїх користувачів. Тут знаходиться біля 3 мільйонів електронних книг, які можна читати в онлайн режимі чи на мобільних пристроях. Перевагою електронних бібліотек є те, що тут можна знайти книги в оригіналі, купити які дещо проблематично. Google Книги можуть допомагати у виконанні домашніх завдань і завдань на літо. Таким завданням може бути – знайти і прочитати 5 книг англійською мовою в оригіналі, без перекладу.

В сервісі Google Книги можна читати не лише книги, але й журнали та газети з усього світу. Тому під час позакласного читання можна перегортати безліч журналів чи книг в онлайн-режимі. Також кожен користувач Google Книги може сформувати свою електронну бібліотеку, додаючи туди свої улюблені книги та цікаві матеріали, які він знайшов тут.

Підводячи підсумок, звертаємо увагу студентів, що це ще не всі сервіси, які надає Google. Повідомляємо, що є ще сервіс Google Reader для читання свіжих новин з улюблених сайтів, Google Translator для перекладу

тексту на будь-яку мову світу, Google Sites для створення міні-сайту, наповнення його контентом і надання доступу групі користувачів – всі ці сервіси також можуть знайти практичне застосування в роботі майбутнього вчителя іноземних мов.

Практичне застосування вищеперелічених сервісів підвищує їх роль у формуванні комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов і вказує на необхідність більш детального їх вивчення не лише на заняттях із комп'ютерно-орієнтованих, а й інших дисциплін.

Розглянемо практичні приклади нашого застосування соціальних сервісів Google під час викладання дисциплін іншомовного циклу у студентів Інституту іноземних мов з ціллю формування та розвитку їх комунікативної культури:

- навчання студентів підготовці навчальних матеріалів у форматі Google Docs для колективного перегляду та попереднього перегляду до заняття (прийом pre-teaching), а також використання студентами даного матеріалу після занять для закріплення отриманих знань та повторення навчального матеріалу;
- комунікація з групою студентів через Google Групу (після закінчення робочого дня в групу надходило ще приблизно 10 запитів – запитань та уточнень з приводу домашніх завдань чи пройденого матеріалу), таким чином комунікація “педагог-студент” продовжувала підтримуватись поза навчальним закладом і в позаурочний час;
- використання студентами сервісів Google Документи для створення презентації твору (composition) “My favourite writer”. Так як завдання було колективно-груповим, студенти мали можливість спілкуватись між собою в реальному режимі та через он-лайн ресурс, створюючи презентацію спільними зусиллями, а потім колективно презентуючи твір;

- проведення онлайн дебатів “Internet: pros and cons” в позаурочний час за допомогою сервісу Google Chat, де одночасно спілкувалось більше 20-ти студентів;
- спільне наповнення педагогічного блогу, дискусія на блозі та в групі з приводу доданого навчального контенту.

Звісно, що успішне застосування згаданих сервісів потребує попереднього ознайомлення з їх можливостями.

Так як соціальним сервісам та їх можливостям для начального процесу приділяється недостатньо уваги в рамках вивчення комп'ютерно-орієнтованих дисциплін, ми розробили заняття для студентів Інституту іноземних мов. Заняття було проведено в рамках викладання курсу «Методика застосування комп'ютерних технологій для викладання загальноосвітніх дисциплін» з використанням інтерактивної дошки.

Інтерактивна дошка являє собою великий інтерактивний екран, дотик до якого призводить до відкриття комп'ютерних додатків, веб-сторінок, дозволяє презентувати навчальну інформацію, переглядати медіа-файли та здійснювати вихід в Інтернет [97, с. 217].

Інтерактивна дошка та її використання в навчальному процесі дозволяє:

- збільшити інтерактивність навчання;
- зменшити обсяг конспектування навчального матеріалу;
- презентувати новий матеріал за допомогою діаграм, рисунків і карт знань;
- поглибити рівень залучення студентів до навчального процесу.

Навчальна лекція з використанням інтерактивної дошки стає інтерактивною. Поняття “інтерактивна лекція” включає в себе специфічну навчальну технологію, яка передбачає використання інтерактивних засобів з метою занурення в лекційний процес, особливо тісний контакт з аудиторією та краще засвоєння інформації. Особливістю інтерактивної лекції є створення

максимальних умов для організації самостійної роботи студентів під час лекційного заняття. Під час інтерактивної лекції підтримується активна самостійна розумова діяльність, яка зберігається протягом всієї лекції завдяки зміні форм занять [74].

Розроблена нами лекція стосується тематики соціальних сервісів, їх класифікації та переліку можливостей для використання в педагогічній діяльності, а також особливостей розвитку комунікативної культури майбутніх учителів іноземної мови за допомогою соціальних сервісів (Додаток Р).

Ми встановили такі цілі розробленої нами інтерактивної лекції:

1. Пізнавальний аспект: знайомство з поняттям та класифікацією соціальних сервісів і специфікації їх поколінь (Веб 1.0, 2.0, 3.0).
2. Розвиваючий аспект: розвиток мислення, уяви, уваги.
3. Виховний аспект: виховання переконань з приводу важливості інформатизації освіти та застосування її для досягнення педагогічних цілей; формування потреби й здатності до рефлексії і критичного мислення.
4. Навчальний аспект: формування лексичних і граматичних навичок говоріння та аргументації; формування навичок пошуку інформації в глобальній мережі Інтернет.

Матеріали лекції “Social services for English Teacher Practice” представлені в Додатку Р.

2.3. Організація спілкування майбутніх учителів іноземних мов за допомогою соціальних сервісів

Комунікативна культура студента, так саме, як і майбутнього учителя іноземної мови, формується в процесі практики мовленнєвої діяльності. Мовленнєва діяльність – вид людської діяльності, якій притаманні ознаки

активності, цілеспрямованості в процесі обміну мовленнєвими повідомленнями між співрозмовниками. Мовленнєва діяльність має два аспекти: мова та мовлення. В сукупності вони трансформуються в чотири типи мовленнєвої діяльності, що поєднані в дві групи:

1. Рецептивні види мовленнєвої діяльності (орієнтовані на сприйняття):

- читання;
- аудіювання.

2. Продуктивні види мовленнєвої діяльності (орієнтовані на продукування інформації):

- говоріння;
- письмо.

Усі види мовленнєвої діяльності формують вербальні засоби спілкування, які підлягають практичному тренуванню та застосуванню в навчальному процесі вивчення іноземної мови. У педагогічній практиці вчитель іноземної мови практикує декілька видів комунікацій:

- з учнями індивідуально та з класом загалом;
- з колегами по педагогічній діяльності (як у школі, так і в позашкільному оточенні);
- з представниками інших культур (колегами з інших країн, іноземними гостями тощо).

У першому розділі ми обґрунтовували практичне значення та можливе застосування соціальних сервісів у цілому в педагогічній практиці, та зокрема для підвищення рівня комунікативної культури майбутніх учителів.

Учитель іноземної мови апріорі має бути «соціальним», тобто відкритим до спілкування, готовим брати участь у різних суспільних спільнотах, обговореннях і дискусіях. Адже вивчення іноземної мови – це пізнання іншої культури, яке неможливе без володіння мовленням і знанням лінгво-культурологічних особливостей. Як у вивченні іншої мови та

культури, так і в педагогічному спілкуванні з класом, учитель має займати проактивну позицію.

Щодо ініціювання спілкування та діяльності, з психологічної точки зору існує дві позиції, які може займати людина: проактивна та реактивна [114, с. 143]. Реактивна позиція притаманна більш спокійним людям з типами темпераменту меланхоліка чи флегматика. Вона спрямована на формування відповіді, очікування активних дій від співрозмовника і лише потім прийняття рішення щодо реагування. У діалозі реактивний співрозмовник частіше за все відповідає на запитання та виступає у ролі «опитуваного». Проактивна позиція передбачає ініціювання спілкування, виявлення бажання та прагнення до отримання нової інформації, заохочення та мотивування співрозмовника до активних дій. У діалозі така людина першою розпочинає розмову, задає запитання, обумовлює темп, настрій і форму комунікацій.

Вчені довели, що проактивність формується під впливом самомотивації та екстернальної мотивації до активного пізнання та спілкування. Вектор проактивності формується під час навчання у школі та ВНЗ. Тому в навчальній діяльності необхідно більше уваги приділяти розвитку проактивності в студентів, особливо для тих спеціальностей, які передбачають вміння спілкуватись, доносити інформацію та формувати в співрозмовника тягу до комунікацій. Такою сферою, на нашу думку, є педагогіка, і зокрема професійна діяльність майбутніх учителів іноземних мов, покликання яких – формувати в учнів бажання до пізнання іншої культури через вивчення теоретичних аспектів лінгвістики, культурології та інших дисциплін, а також застосування на практиці навичок ефективного спілкування завдяки високому рівню комунікативної культури та розвиненій проактивності.

Поняття проактивності було вперше застосовано психологом В. Франклом у книзі «Людина в пошуках сенсу» і було вжито стосовно людини, яка несе відповідальність за своє життя і свої вчинки, й не очікує

зовнішніх обставин та подій для реагування та здійснення активності [242, с. 38]. Проактивна особа виступає суб'єктом, а не об'єктом діяльності. Поведінка проактивної людини залежить від її рішень, а не від навколишніх обставин. Вона першою проявляє ініціативу, вміє керувати власними емоціями, бути самосвідомою та відповідальною. Відомий спеціаліст з бізнес-управління та особистої ефективності С. Кові відніс проактивність до семи навичок високоефективних людей [114, с. 140].

Вважаємо, що в умовах інформаційного суспільства засобом розвитку проактивності є активне використання мережі Інтернет, і, зокрема, соціальних сервісів. Використання глобальної мережі зумовлює розвиток прагнення до отримання нової інформації, аналіз значного обсягу інформації в пошуку необхідного матеріалу, розширення світогляду та спрощення процесу встановлення суспільних зв'язків. Соціалізація особистості за допомогою веб-сервісів і глобальної мережі відбувається досить ефективно та непомітно завдяки декільком факторам:

1. Спрощене встановлення соціальних контактів завдяки відсутності зорового контакту, страху до спілкування та проактивної діяльності й інших психологічних бар'єрів.
2. Єдиною перешкодою в онлайн-спілкуванні є дистанція між співрозмовниками та неможливість отримання зворотного зв'язку та певної інформації за допомогою невербальних засобів комунікації. Але навіть невербальні прийоми та модуляція голосу передаються в соціальних сервісах, призначених для спілкування, за допомогою текстових маркерів (виділений шрифт, пунктуація, великі літери тощо) та емотиконів (особлива знакова система зі спеціальними піктограмами - :), :-/, ;-D, :-* та інші).
3. Можливість досить швидкого обміну інформацією без обмеження її форми (текстова, графічна, аудіо-візуальна, аудіальна тощо).

4. Можливість дистанційного спілкування з представниками інших культур. Дана перевага має велике значення в контексті взаємної інтеграції країн, міжнародного обміну досвідом і взаємопроникнення культур.
5. Ефективний тайм-менеджмент. Спілкування за допомогою соціальних веб-сервісів економить час та дозволяє здійснювати комунікації паралельно до виконання інших дій – ознайомлення з інформацією, виконання певного завдання тощо.

Отже, соціальні сервіси є ефективним засобом формування потягу та мотивації до спілкування та підвищення рівня комунікативної культури не лише в приватному аспекті особистості, а й у сфері навчання.

Під час проведення дослідження нами було створено навчально-методичний блог «Вчитель і Веб», що використовувався в навчальному процесі Інституту іноземних мов ВДПУ. Під час спілкування на сторінках блогу використовувались навчальні матеріали з тем, що пов'язані з навчальними дисциплінами: статті, замітки, навчальні та інформаційні відео-та аудіоматеріали, фото та схеми. Завдяки створеному блогу майбутні вчителі іноземних мов мали можливість отримувати необхідні матеріали, брати участь у їхньому обговоренні, розвивати професійний філологічний та загальний світогляд, переконатись у необхідності застосування соціальних сервісів.

Визначення терміну “блог” ми давали в першому розділі, але якщо розглядати блог у педагогічній діяльності, то він є інструментом організації навчальної діяльності. Блог є точкою входу в інформаційно-освітній або інформаційно-культурний простір, матеріали блогу містять посилання на різноманітні інформаційні ресурси освітнього або загальнокультурного змісту.

Блог – альтернативний канал комунікації між учителями, батьками, учнями; можливість розширити освітній простір. Блог – це інструмент подачі

зворотного зв'язку:

- опитування;
- анкетування;
- голосування;
- консультація;
- спільна робота над певним проектом;
- читачі блогу можуть залишати коментарі.

У сучасному освітньому середовищі педагоги часто ведуть свій блог. Він може бути як особистим, так і загальногруповим або класним. Розглянемо можливості, які може запропонувати блог педагогу, студенту, батькам чи адміністрації ВНЗ.

Створивши навчальний блог для вчителів іноземних мов, які використовують ІКТ у педагогічній діяльності, та проаналізувавши його роботу, ми виявили такі потенційні переваги блогу для педагога:

1. На блозі розміщувався матеріал який неможливо було помістити в навчальний час. Таким, наприклад, є матеріал про вивчення іноземної мови шляхом перегляду іноземних фільмів мовою оригіналу (див. рис. 2.3).

Рис. 2.3. Приклад статті з блогу “Вчитель та Веб” про вивчення іноземної мови шляхом перегляду фільмів мовою оригіналу

2. Також ми викладали додатковий матеріал для більш поглибленого вивчення теми студентами. Це посилює мотивацію до вивчення даного предмету. Таким матеріалом стали підручники з англійської мови.

3. Блог неодноразово застосовувався у вигляді конспекту. З особливо складних тем ми викладали візуалізований конспект лекції чи джерела для ознайомлення з предметної тематики. Студенти, в свою чергу, користувались опублікованими матеріалами при підготовці до контрольних робіт та екзамену (див. рис. 2.4). Викладаючи матеріали на блог, ми не обмежували підбір типів файлів – відео, аудіо, графіка, текст тощо.

Рис. 2.4. Домашнє завдання для студентів Інституту іноземних мов, опубліковане на педагогічному блозі “Вчитель та Веб”

4. Блог також використовувався для анонсів певних подій, заходів, контрольних тощо. Тобто блог слугував своєрідною дошкою оголошень, а також платформою для дублювання домашніх завдань.

5. Блог допоміг збільшити привабливість дисципліни за допомогою інтерактивності. За результатами опитування, яке було проведене через 2 місяці після введення блогу, студенти вказали, що позаурочне вивчення і зацікавлення в додаткових матеріалах іноземних мов збільшилось на 10-15%.

6. Так як блог вівся регулярно протягом 3-х років (2011-2013), до нього додавались матеріали, описувались інновації в педагогічному процесі, власні досягнення, блог перетворився на своєрідне професійне портфоліо, яке допомогло завоювати прихильність і повагу студентів.

При опитуванні студентів (див. Додаток Б) (яке проводилось в онлайн-режимі завдяки сервісу Google Docs) про користь від користування блогом, виокремились такі пункти:

1. Спілкування на блозі, участь у публікаціях в його рамках допомагає сформуванню культури мережевої поведінки студента.

2. Якщо студент був відсутній на занятті, він завжди зможе переглянути домашнє завдання на блозі педагога. Так саме туди можуть викладатись відео-записи з лекцій чи збереження з інтерактивної дошки.

3. На блозі розміщуються списки корисної літератури, джерел з дисципліни для прочитання у вільний час або вже готові онлайн-матеріали чи медіа-файли.

4. Створюється ефект “постійної присутності педагога”, який має вдома Інтернет і все одно що постійно знаходиться поруч біля студента. Якщо студент зустрів якісь складнощі у виконанні домашньої роботи, він може скористатись можливістю зв'язку з викладачем через блог (рис. 2.5).

5. Також корисним є наявність структурування дерева ключових понять, за якими можна переглянути матеріали та статті.

6. Також на блозі педагог залишав додаткові завдання студентам, які бажають одержати додаткові бали.

7. Можна налаштувати процес повідомлення педагога про новий коментар чи запитання на блозі. Отримавши, наприклад, sms на мобільний

телефон, викладач зможе відповісти на запитання, таким чином не залишаючи питання студентів без відповіді на тривалий час.

The image shows a mobile application interface for contacting an author. At the top, there is a search bar with a magnifying glass icon and the word 'Пошук'. Below this is a section titled 'Зв'язок з автором'. It contains three input fields: 'Назва', 'Електронна пошта *', and 'Повідомлення *'. At the bottom of the form is a button labeled 'Надіслати' and a close icon (an 'X' in a circle).

Рис. 2.5. Форма зворотнього зв'язку з автором на педагогічному блозі

Додатково блог може виступити потужним інструментом поліпшення комунікацій у розрізі “куратор-студент”:

1. Є можливість створити автопортрет групи, курсу, розмістити фотографії зі спільних заходів і поїздок, створити нагадування про дні народження студентів.
2. Можна розмістити розклад занять і динамічно відображати зміни в розкладі на блозі.
3. Блог може містити елементи позааудиторної роботи (розділи-кружки, секції і т.д.).
4. Інформація, опублікована на блозі, стабільно доноситься до студентів.

Вчимо майбутніх учителів, що в разі ведення блогу ректором або адміністрацією школи (наприклад, ректора Харківського Національного технічного університету – <http://blogs.kpi.kharkov.ua/rector/>) з'являється ряд переваг від використання блогосфери:

1. Директор стає “ближчим до молоді”, так як будь-який учень може задати запитання чи написати повідомлення на блозі. Так створюється ефект “постійної присутності”.

2. Директор виступає в якості першоджерела, так як повідомляє учнів і педагогів про загальноузівські події: збори, поїздки, виступи, наради.

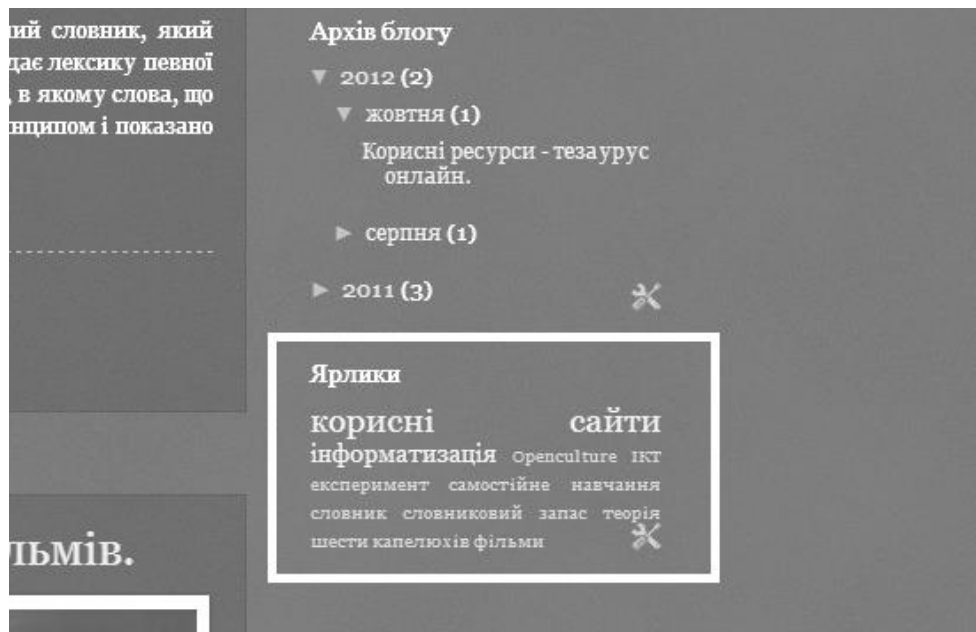

Рис. 2.6. Блок ярликів найчастіше вживаних понять на педагогічному блозі “Вчитель та Веб”

3. На блозі в такому випадку відбувається рефлексія після проведення заходів, свят, олімпіад, випусків тощо.

4. Директор має можливість розмістити стандартизовані та уніфіковані для всієї школи дані щодо запланованих заходів.

Приведемо алгоритм створення найпростішого блогу на платформі Blogger. Для користування сервісами Google користувач обов’язково повинен мати акаунт в пошті Gmail. Заходимо у сервіс Blogger, даємо назву блогу та перевіряємо на доступність адресу блогу. В панелі управління натискаємо посилання «Опублікуйте нове повідомлення».

В меню добавлення повідомлення студенти додають текст посту та можуть редагувати його, включаючи стиль, розмір і параметри шрифту. Також автор може додати до повідомлення зображення чи відео або вставити

посилання. Автор може присвоїти посту певні ярлики – ключові слова, які зустрічаються найчастіше та за якими в майбутньому можна буде здійснювати пошук.

Також автор може проілюструвати пост зображенням чи схемою, яке можна загрузити як з комп'ютера, так і з телефону. Після внесення всіх необхідних трансформацій пост готовий до публікації. До кожної статті на блозі є меню швидкого доступу. За допомогою нього можна перейти до редагування статті, перегляду статистичної інформації по відвідувачах блогу та відповідей на коментарі.

Отже, сам процес створення блогу досить зрозумілий і легкий. Ним можуть користуватись як викладачі, так і студенти. Блог, що знаходиться в постійному стані оновлення, є потужним інструментом у підсиленні комунікацій між учасниками навчального процесу, сприяє розвитку самоосвіти та самовираження, допомагає формувати комунікативну культуру, інформаційну культуру та мережеву компетентність.

Як бачимо з прикладів, блоги можуть виступати не лише особистими щоденникам автора, а й бути осередком спільного розв'язання освітніх задач. Ми пропонуємо педагогам створювати і використовувати блоги як сучасний зручний засіб підвищення ефективності та якості навчання наступним чином:

1. В якості архіву цікавих матеріалів до теми. Педагог може знайти або створити і заздалегідь завантажити у свій блог малюнки, схеми, анімовані зображення, аудіо та відеофайли тощо, які потім використає на уроці. Наприклад, при вивченні теми «Інтернет. Програми-браузери» доцільно продемонструвати інтерв'ю з розробниками одного з браузерів «Історія створення браузера Google Chrome»). До пошуку цікавих матеріалів доцільно залучати студентів і разом наповнювати блог контентом – така практика мала місце у студентів Інституту іноземних мов ВДПУ.

2. В якості засобу організації самостійної роботи (надання завдання, проведення консультацій і здійснення контролю щодо його виконання).

Наприклад, під час засвоєння методики вивчення нових слів за допомогою словників студентам пропонується тематичний список словників з короткою характеристикою та посиланнями.

5. Онлайн-словник МультиТран. Не можу не згадати його, тому що найчастіше звертаюся саме до цього словника. Але, як мені здається, він не підійде для навчальних цілей (якщо тільки на рівні Advanced і вище), скоріше для професійного використання.

Монолінгвальні (англо-англійські) словники:

1. Мій найулюбленіший - Macmillan словник для прогресивних студентів. Є друковане видання, є диск, є онлайн-словник. Слова в електронній версії озвучені як в британському, так і в американському варіанті.

2. Longman-словник. Друковане видання з CD-ROM, також можна користуватися онлайн.

3. Оксфордський словник для успішних студентів. Існує як паперова (у

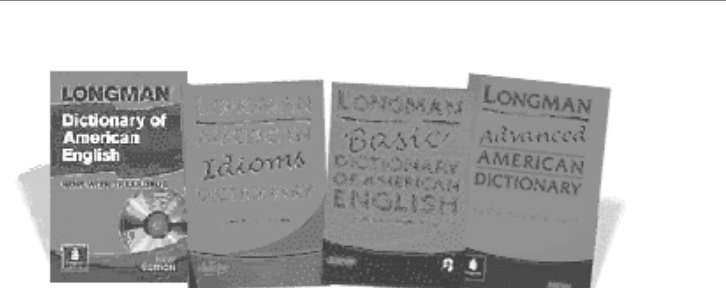

Рис. 2.7. Перелік словників для вивчення англійської мови на педагогічному блозі “Вчитель і Веб”

3. В якості засобу організації групової роботи. Студенти вчаться розподіляти обов'язки, спілкуватися один з одним, розв'язують конфлікти, що виникають у спільній діяльності, обмінюються думками. Завдяки такій діяльності в них формується взаємна вимогливість і допомога, взаємоконтроль і взаємооцінка. Завдання та результати групової роботи можна викласти на блог, наприклад, як це зроблено на авторському блозі “Вчитель і Веб”.

3. В якості засобу самоконтролю, перевірки знань, умінь і навичок студентів. Можна помістити в блог тестування чи опитування, задачі, інші завдання. Приклад можна подивитися на сайтах <http://fizkab.blogspot.com/2009/10/blog-post.html> та <http://class-fizika.narod.ru/tes.htm> (автор Олена Кабакова) та на нашому блозі (рис. 2.8).

4. В якості засобу реагування – студенти пишуть у своїх блогах, чого вони навчилися нового під час виконання завдання, діляться

проблемами, ставлять нові для себе цілі та задачі, а через коментарі допомагають один одному.

Рівень / Примірна к-сть словникових одиниць
Starter 500-600
Elementary 1000 - 1300
Pre-Intermediate 1400 - 1800
Intermediate 2000 - 2500
Upper-Intermediate 3000 - 4000
Advanced 4000 - 7000
Proficiency 7000 - 12000

Отже, готові? Заходимо на <http://testyourvocab.com/>, відповідаємо чесно на запитання і отримуємо результат. Можете результат прислати мені на пошту формою зворотнього зв'язку, інші можуть презентувати результат на занятті.
 Особисто я заради цікавості пройшла тест. Результатом готова поділитись.

Final result
 Your total vocabulary size is estimated to be:
10,670
 words

Рис. 2.8. Тест на визначення словникового запасу на педагогічному блозі “Вчитель та Веб”

5. В якості представлення студентами результатів власних досліджень, творчих робіт, власних думок. У цьому випадку студенти мають незрівнянно ширші можливості одержати відгуки, коментарі, оцінки своїх робіт членами мережевої спільноти.

Можна помітити, що блог у навчальній діяльності може виступати як засіб, що забезпечує реалізацію діяльнісного підходу. Студенти через блоги залучаються до різних видів навчальної діяльності, починаючи від пошуку інформації до представлення результатів власної діяльності на широкий загал. Вони одержують можливість активно співпрацювати і комунікувати з викладачем і іншими членами спільноти, яка може бути набагато ширшою ніж група чи курс.

Для організації спілкування між викладачем і майбутнім учителем іноземної мови, а також для інтенсифікації спілкування студентів між собою

ми активно використовували соціальні мережі, зокрема мережу “ВКонтакте”.

Загалом, у соціальних мережах існує декілька форм навчання:

1. Внутрішньо-організаційне навчання – використання соціальних мереж для інформування учасників навчальної групи щодо певних заходів, внутрішніх ініціатив тощо.

2. Формальне структуроване навчання – можливість для викладачів і студентів використовувати соціальні мережі з метою отримання нової інформації та знань.

3. Групове навчання – створення в соціальній мережі соціальної групи, спілкування з обмеженим колом учасників даної групи, спрямування інформації та навчальних матеріалів саме на цю цільову аудиторію.

4. Персональне навчання – використання соціальних мереж студентами для власної самоосвіти, особистого чи професійного розвитку.

5. Випадкове навчання – незаплановане, несистемне закріплення корисної інформації, яка запам’ятовується під час використання веб-ресурсів.

Розглянемо переваги використання соціальних мереж, які були виокремлені під час педагогічної практики та взаємодії зі студентами Інституту іноземних мов у системі ВНЗ – “викладач-студент”.

Перевагами комунікацій з викладачем за допомогою соціальних мереж для студентів є такі:

- можливість роботи безпосередньо з педагогом з конкретних незрозумілих питань у своїй „зоні комфорту” без тиску з боку інших студентів, бар’єрів і страху задати запитання;
- можливість створювати свій навчальний контент (це може робити як студент, так і викладач);
- зручність для використання аудіо або відео записів;
- спілкування з одногрупниками в соціальних групах в “ВКонтакте”;
- можливість дізнатись багато цікавих фактів, новин через підписку на

оновлення соціальних груп, наприклад „5 интересных фактов”, „Вокруг света” та ін.;

- можливість отримання інформації з навчальних дисциплін у формі гри, інтерактиву, використовуючи соціальні додатки ВКонтакте – наприклад „Лінгвоманія”.

Викладач, у свою чергу:

- стає на підсвідомому рівні „ближчим” до студента, адже віртуальний простір сприяє інтеграції різних груп студентів, які різняться за віком, інтересами, статтю тощо;
- може створити так званий „віртуальний навчальний простір”, який сприяє спілкуванню з студентами до, під час і після навчального процесу;
- перебуває в „зоні досяжності” постійно, так як студент може звернутись до свого наставника в будь-який час, незалежно від того, чи є в цей день заняття;
- отримує можливість спілкування зі своїми колегами з інших міст або країн;
- розсилає опитування, матеріали для закріплення отриманих знань, проводить віртуальні фокус-групи з обміну враженнями та дискусії з того чи іншого навчального питання;
- має змогу одразу проаналізувати, для кого із його студентів дана тема є цікавою (за допомогою статистики соціальної мережі щодо активності того чи іншого користувача, наприклад у Facebook);
- отримує доступ до віртуальної бібліотеки інтерактивних матеріалів (аудіо, відео), які можна використовувати в структурі заняття тощо.

ВНЗ або будь-який навчальний заклад за допомогою соціальних мереж може:

- створювати соціальну групу для всіх студентів, які навчаються у даному закладі, а потім мати доступ до бази випускників;

- створювати соціальні групи для спілкування викладацького складу закладу;
- отримувати відгуки про роботу того чи іншого викладача, мати доступ до зворотного зв'язку зі студентами.

Для отримання вищеперелічених переваг необхідно створити тематичне угруповання, групу чи спільноту в соціальній мережі. Найбільше формат тематичних суспільних груп розвинений у соціальній мережі “ВКонтакте”. Для створення соціальної групи треба пройти декілька етапів:

1. Введення основної інформації про спільноту (назва, адреса, опис та релевантна сфера).
2. Підключення необхідних функцій: додавання фото та відео, тематичні обговорення, можливість прикріплювати документи та навчальні матеріали, можливість вступити в групу самостійно без процесу схвалення заявки на участь адміністратором.
3. Запрошення до групи учасників. Тематична група з англійської мови може бути націлена на вчителів, викладачів англійської мови, студентів і випускників мовних спеціальностей ВНЗ, а також тих людей, які вирішили вивчати англійську самостійно.
4. Наповнення контентом групи, додавання списку корисних посилань, відео- та аудіо-матеріалів тощо.
5. Відслідковування статистики по новим користувачам, кількості переглядів постів, віковому та гендерному розподілі читачів – все це допомагає скоригувати структуру наповнення сайту.

З метою використання соціальної мережі як інструменту комунікацій ми створили групу в “ВКонтакте” для спілкування знавців і поціновувачів англійської мови, студентів мовних курсів, викладачів і вчителів. Специфікація соціальної групи була обрана у розрізі інформатизації процесу вивчення англійської мови. Група розпочала своє існування в 2012 році,

станом на вересень 2013 року до спільноти приєдналось 150 учасників (рис. 2.9).

The image shows a screenshot of a social media group interface. At the top, it says "Открытая группа" (Open group). The group name is "English, sir!" with a link to "изменить статус" (change status). The description reads: "I want to help you to become a native-speaker) Just using a computer". The location is listed as "Винница" (Vinnitsa). There are sections for "Обсуждения" (Discussions) with 1 topic, "ИТ-технології в педпрактиці" (IT technologies in practice) with 1 message, and "Аудиозаписи" (Audio recordings) with 11 recordings. The audio recordings list includes "Audio Book – The Night the Animals Talked" (32:39), "Audio_Book_ – -_Pinocchio" (16:21), and "Audio Book – The Three Little Pigs" (4:14). A total of 189 posts are shown. On the right, there is a large "ENGLAND" crest and a sidebar with options: "Пригласить друзей" (Invite friends), "Рекламирывать сообщество" (Promote community), "Статистика сообщества" (Community statistics), "Вы состоите в группе. Рассказать друзьям" (You are in the group. Tell friends), "Выйти из группы" (Exit group), and "Участники" (Members).

Рис. 2. 9. Вигляд тематичної соціальної групи “English,sir!” для вивчення англійської мови за допомогою ІКТ

Соціальні мережі можна порівняти в сучасній соціокультурній ситуації із засобами масової комунікації, тому що вони виконують всі функції засобів масових комунікацій. Соціальна мережа виступає симбіозом соціальної та технічної реальності, утворює різноманітні комунікативні конфігурації (просторово-часові, суб'єкт-суб'єктні, суб'єкт-об'єктні), які компенсують високу інформаційну щільність сучасного суспільства і здійснюють усі види соціальної комунікації (масової, міжособистісної, групової) на всіх технологічних рівнях: вербальному, письмовому, аудіо-візуальному.

Соціальні мережі характеризуються потенційно нескінченним числом незалежних центрів акумуляції та поширення інформації, що визначає її глобальність і демократичність. Соціальну комунікацію, що відбувається в

соціальних мережах, можна перетворити в іншомовну комунікацію з використанням інструментів і засобів, які надає соціальна мережа.

Розглянемо аспекти використання соціальної мережі “ВКонтакте” в процесі педагогічної практики викладання в майбутніх учителів іноземної мови ВДПУ.

1. Активне залучення студентів до спільного наповнення групи іншомовним контентом. Групи студентів назначались адміністраторами соціальної спільноти, далі проводилась оцінка якості контенту між конкуруючими групами, що мотивувало студентів розвивати навички пошуку та аналізу інформації. Група активно спілкувалась між собою щодо підбору навчального матеріалу, що допомогло активізувати студентське спілкування.

2. Додавання корисних матеріалів до соціальної групи з умовою подальшого обговорення їх на заняттях. Так, наприклад, на лекції з історії англійської мови обсяг ввідного лекційного матеріалу був значно зменшений, як і час на презентацію тематичної інформації, адже студенти переглянули навчальне відео, яке було додане викладачем у соціальну групу вдома. Тому лекція перетворилась у діалогічну.

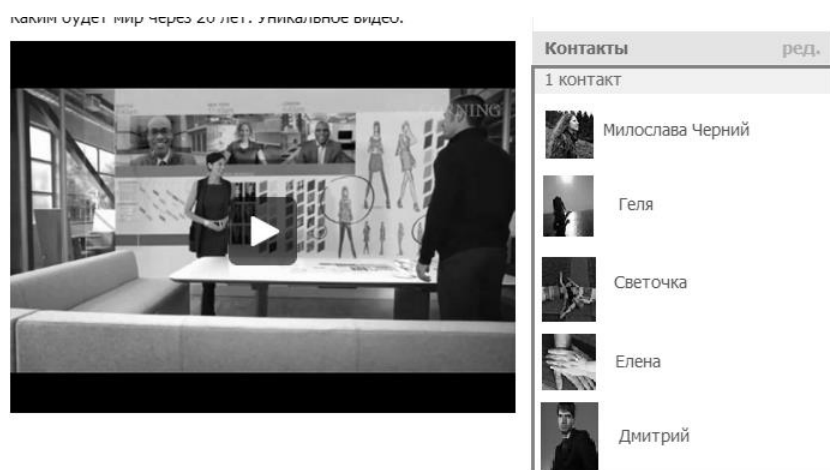

Рис. 2.10. Панель адміністраторів соціальної групи “ВКонтакте”
Студенти, вдома отримавши базову інформацію, вже мали певні знання з тематики розвитку англійської мови, могли предметно комунікувати з

викладачем і одногрупниками.

Рис. 2.11. Навчальне відео з англо-саксонського періоду розвитку англійської мови, опубліковане в соціальній групі “English, sir!”

3. Соціальна група “English, sir!” використовувалась нами для презентації та введення у вжиток студентів нових слів. На лекціях закріплення вивчення слів відбувалось методом перехресного опитування або диктантів (див. рис. 2.12).

Рис. 2.12. Блок нових слів з теми “Baby Care”, опублікований в соціальній групі “English, sir!”

4. Можливість спільного перегляду опублікованих онлайн-екскурсій по містах країни, мова якої вивчається (рис. 2.13).

Рис. 2.13. Онлайн-екскурсія по Лондону, опублікована в соціальній групі “English, sir!”

Перегляд оригінального відео дає можливість ознайомитись з культурологічними аспектами іншої країни не лише теоретично або вивчаючи мову. Для закріплення отриманого аудіо-візуального матеріалу викладач застосовував вправу “I’m your guide” (подана в Додатку Б).

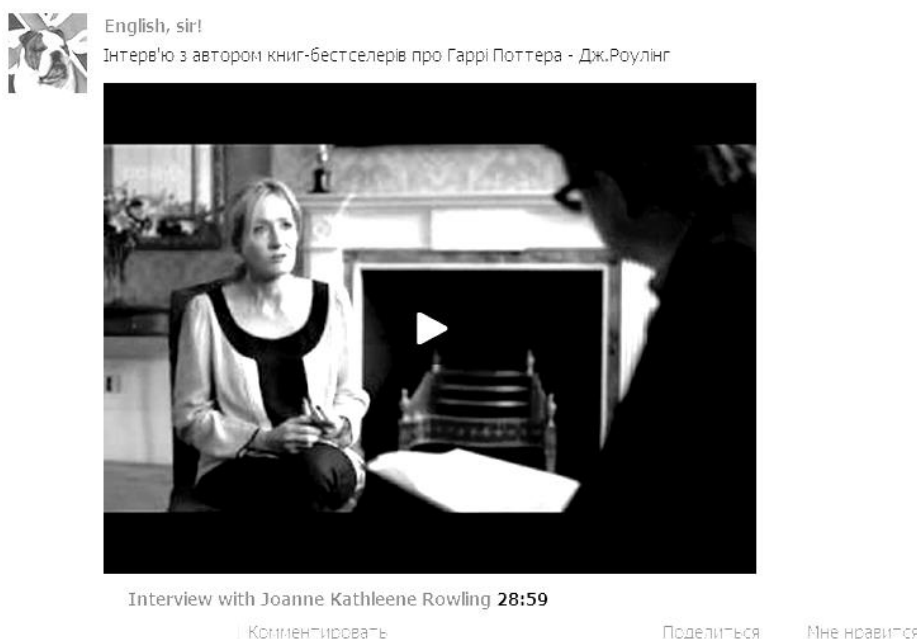

Рис. 2.14. Відео-інтерв’ю з письменницею Дж. Роулінг, опубліковане в соціальній групі “English, sir!”

5. Підсилення навичок володіння правильною вимовою через перегляд оригінальних відео, інтерв'ю з носіями мови

6. У соціальній групі “English, sir!” регулярно публікувались списки та описи джерел для самостійного, інтенсивного вивчення та поглиблення окремих компетенцій володіння англійською мовою, розвитку комунікативної культури.

Такими статтями можна назвати наступні:

- Найкращий вибір онлайн-словників – http://vk.com/englishweb?w=wall-56108769_117%2Fall
- Онлайн-тезаурус для підвищення рівня комунікативної культури шляхом збільшення словникового запасу – http://vk.com/englishweb?w=wall-56108769_110%2Fall
- Підвищення рівня комунікативної культури майбутнього вчителя іноземних мов шляхом перегляду іншомовних фільмів – http://vk.com/englishweb?w=wall-56108769_85%2Fall

7. Використання соціальної мережі для створення групи, що об'єднує студентів. Нами була створена соціальна група, в якій студенти обговорювали тематику й проблематику пройденого навчального матеріалу, ділились здобутим досвідом не лише між собою, а й долучаючи до такої комунікації викладача.

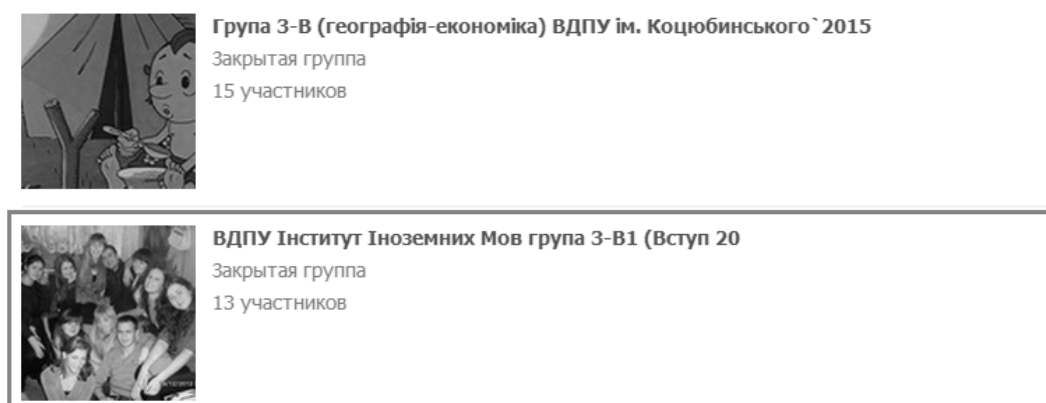

Рис. 2.15. Вигляд соціальної групи, яка об'єднує студентів і викладача в соціальній мережі “ВКонтакте”

Спілкування в соціальній групі розвиває комунікативну культуру саме в напрямку поглиблення мотивації до спілкування, його простоти, відсутності бар'єрів тощо.

8. Окрім створеної нами тематичної соціальної групи для спілкування майбутніх учителів англійської та вже кваліфікованих педагогів, в соціальній мережі “ВКонтакте” існує безліч тематичних груп, які надають корисну навчальну інформацію і можуть ефективно використовуватись для підготовки занять, спрощення та візуалізації матеріалу та збільшення інтерактивності презентації нової інформації в ході лекцій чи практичних занять. Нижче приводимо список лише декількох соціальних груп для викладачів іноземних мов:

- “English With Pleasure. Vocabulary” (<http://vk.com/engvocab>) – збільшення словникового запасу, вивчення транскрибування та правильної вимови нових слів;
- “Візуальна англійська” (<http://vk.com/learnenglish>) – вивчення мови через візуальне сприйняття;
- “Фільми та серіали англійською” (http://vk.com/movies_in_english) – вивчення мови через слухання та відтворення оригінального мовлення;
- “Аудіокниги англійською мовою” (http://vk.com/english_audiobooks) – вивчення мови через формування навичок слухання аудіо-книг, які щодня публікуються онлайн у соціальній групі;
- “Клуб любителів німецької мови” (<http://vk.com/club193527>);
- “Німецька мова онлайн” (<http://vk.com/deutschonline>) – онлайн-курс живої розмовної німецької мови.

9. Використання соціальних додатків мережі “ВКонтакте”. Додатки можна назвати певними онлайн-іграми чи інтерактивними доповненнями до основного функціоналу соціальної мережі “ВКонтакте”.

- “Англійська з Words” (http://vk.com/app1759617_10138224?ref=9) – додаток дозволяє тренувати знання слів з певної тематики, вивчати правильну

вимову та написання. Є декілька видів вправ:

- Спочатку користувач ознайомлюється зі словниковим набором з певної тематики (на практиці був протестований курс вивчення теми “Будова людського тіла”), слухає вимову та звертає увагу на написання.
- Далі починається тренування з перекладу засвоєних слів. Дана вправа націлена на розвиток рівня і мотивації до самоконтролю вивченого матеріалу.
- Наступним етапом є поліпшення запам’ятовування написання слова (spelling), так як перед користувачем стоїть завдання знайти слово в наборі літер.
- Переклад слів закріплюється четвертою вправою, де користувачу пропонується підібрати пари у форматі “англійська-українська” вивчених слів.
- Сприйняття слова на слух автоматизується вправою на відтворення слова в письмовій формі після прослуховування його в усній. Подібна навичка закріплюється також прийомами аудіювання навчального матеріалу.

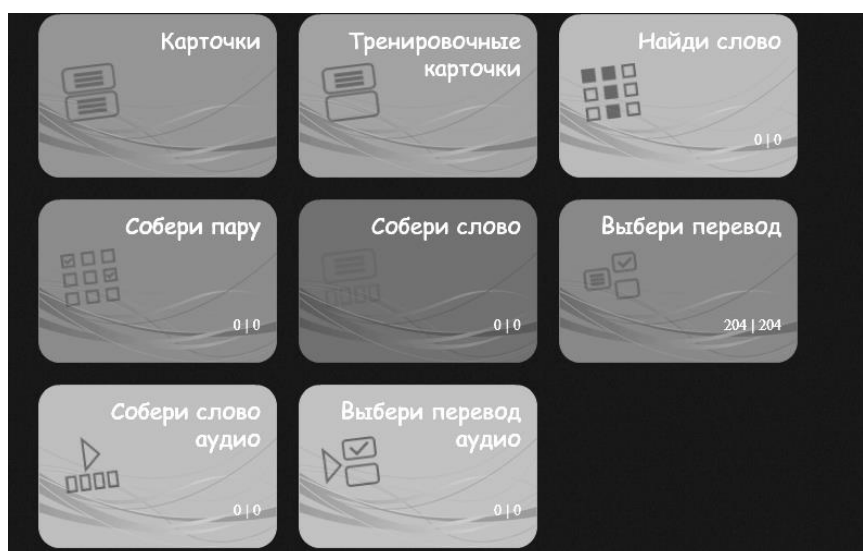

Рис. 2.16. Види тренувальних вправ для вивчення англійської мови в соціальному додатку “Англійська з Words”

“Жива англійська” (http://vk.com/app2827128_10138224?ref=9) – симулятор живого спілкування англійською мовою.

Додаток запрограмований таким чином, що студент, який не має співрозмовника або достатньої впевненості для спілкування, може попрактикувати англійську мову в діалозі з штучним інтелектом. Частково-мовна діяльність відбувається за рахунок того, що одразу формується фраза для усної відповіді, яка потім просто ретранслюється у вікно додатку. У цій вправі тренуються не лише письмові навички мови, а й комунікативна складова, так як при наявності мікрофона є можливість поспілкуватись з симулятором усно. Отже, є два шляхи спілкування зі штучним інтелектом: письмово, тренуючи словниковий запас і навичку правильного написання слів (spelling), та усно, тренуючи вимову, інтонаційні конструкції за допомогою мікрофона.

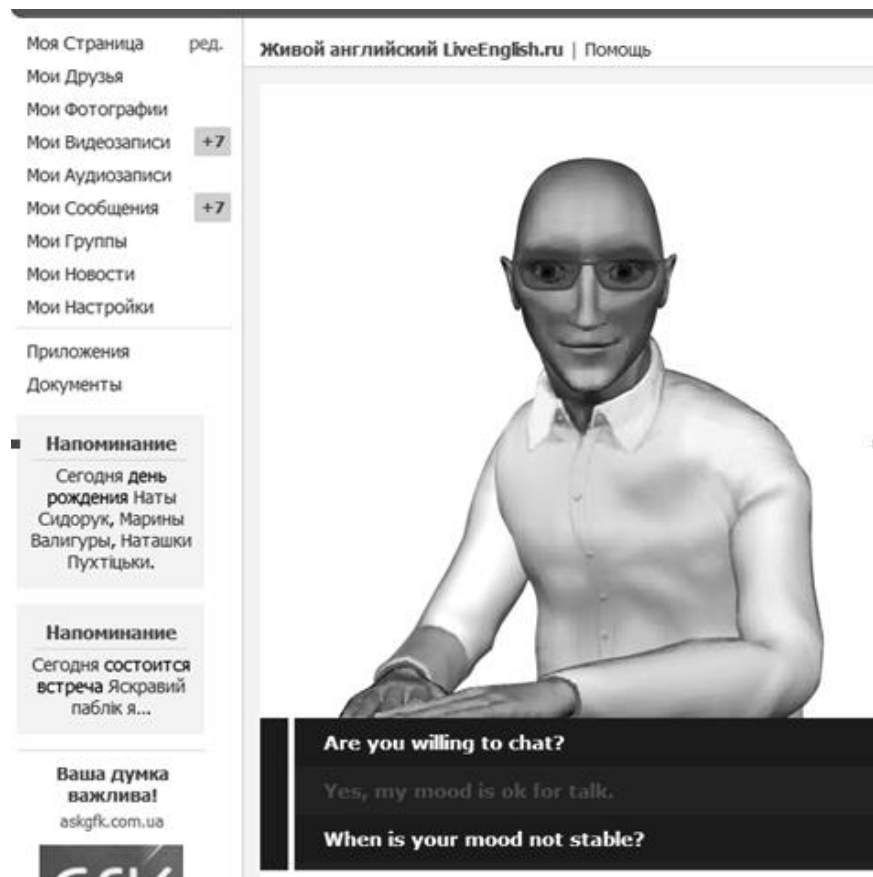

Рис. 2.17. Вікно онлайн-додатку симулятора живого спілкування LiveEnglish

Соціальний додаток “Лінгвоманія” дозволяє вивчати англійську в інтерактивному стилі. Починати вивчення можна з різних рівнів – від Beginner до Advanced.

Додаток включає декілька видів діяльності:

- вивчення нових слів;
- спілкування з друзями англійською мовою в спеціальних онлайн-кімнатах;
- іноземну вікторину – коли користувач вмотивований відповідати на запитання швидше інших користувачів додатку в онлайн-режимі;
- вивчення цілісних тем (topics), які включають приклади живого діалогічного спілкування з носіями мови за обставин різних життєвих ситуацій та вправи на застосування граматичних конструкцій у діалогічних текстах.

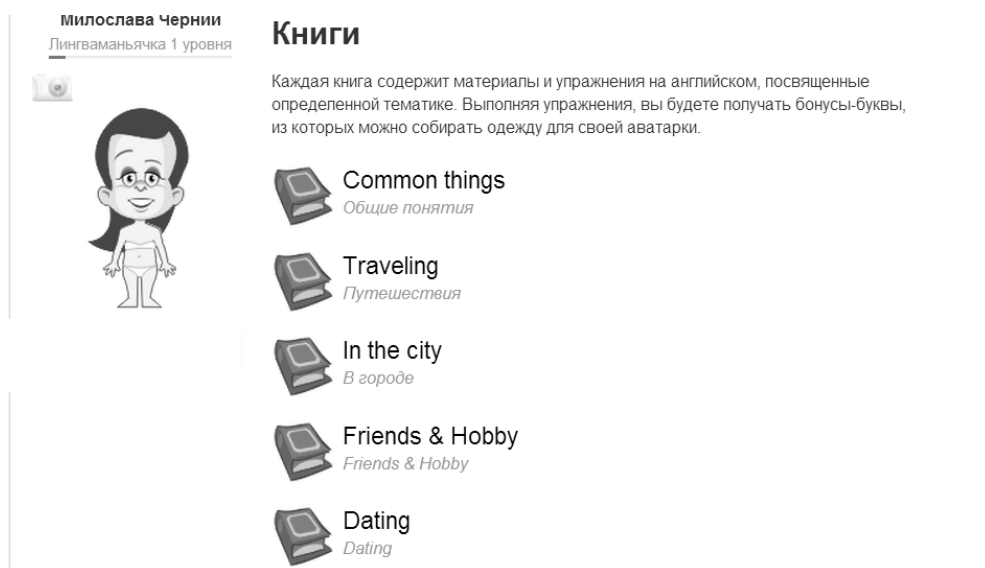

Рис. 2.18. Приклад вправи для засвоєння граматичних конструкцій і вивчення типів інтонацій у додатку “Лінгвоманія”

Окрім соціальних мереж, додатків і блогосфери в процесі професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов ми використовували інші веб-ресурси, такі як веб-сайти з іншомовним контентом, сервіс відео-зв’язку Skype тощо.

Saym LinguaLeo (<http://lingualeo.ru/>) є одним із найпопулярніших сервісів з вивчення англійської мови та іншомовного спілкування в світі. Цей веб-сервіс застосовується для вивчення та практики англійської мови. За даними творців сервісу, станом на 11 вересня 2013 року на ньому зареєстровано більше 4 500 000 користувачів, переважно з Росії та країн СНД. Концепція ресурсу практично повторює канадський проект LingQ, що відкрився кількома роками раніше. Сервіс залишається ефективним завдяки реалізованим у ньому принципам (“сім секретів вивчення іноземних мов”):

- 1) мотивація і потяг;
- 2) сприйняття автентичної, живої мови;
- 3) моделювання та копіювання;
- 4) взаємовплив;
- 5) оптимальна інтенсивність;
- 6) регулярність;
- 7) практичність і ефективність.

Користувач повинен самостійно обирати й опрацьовувати цікаві матеріали, поповнюючи словниковий запас новими словами, тренуючи власні компетенції за допомогою проходження тренувань і тестів. Проект не викликає відчуття монотонності та одноманітності, адже весь процес ігрований, тобто наповнений ігровими елементами, в тому числі й головним персонажем – левом Лео.

Користувачі веб-сервісу LinguaLeo отримують доступ до бібліотеки відео, аудіо і текстових матеріалів; інтерактивних тематичних курсів (відео та граматики); індивідуального словника з асоціаціями і озвученням до кожного слова, набору тренувань (аудіювання, кросворд, переклад слів), тематичних глосаріїв; а також до журналу розвитку, де відображається реальний і можливий прогрес у вивченні мови. Розглянемо детальніше функції цього проекту для використання в практиці підготовки майбутніх учителів іноземних мов та розвитку їхньої комунікативної культури.

1. Проходження граматичного курсу варіюється від легкого рівня (вивчення базових часових форм) до рівня Advanced (особливості вживання Gerund та Infinitive тощо).

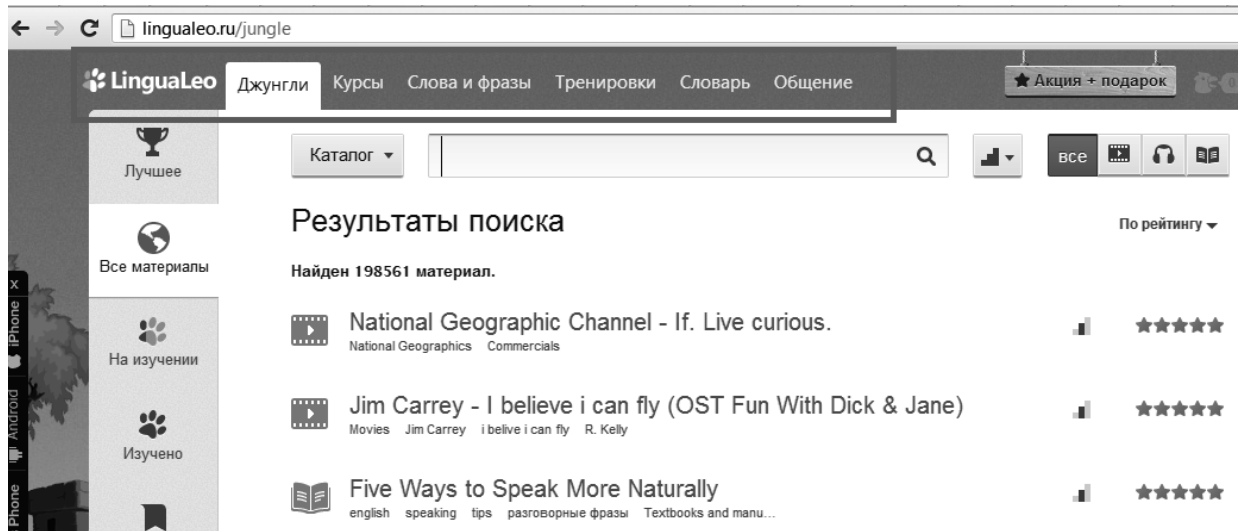

Рис. 2.19. Панель функціональних можливостей проекту для вивчення та практики англійської мови LinguaLeo

Вивчення граматичних структур починається з теорії, правил і закріплюється спеціальними вправами, які безпосередньо пов'язані з пройденими правилами. Після проходження певного граматичного блоку проект видає загальну оцінку рівня засвоєння знань. В педагогічній практиці дана функція може використовуватись для контролю засвоєння матеріалу – наприклад, як варіант готового тестування після презентації та практики певної граматичної конструкції.

2. Доступна функція спілкування з іншими користувачами, які теж вивчають і практикують англійську мову за допомогою проекту. Користувач може здійснити пошук по базі та обрати користувачів для спілкування. У вікні діалогу можна задати тему спілкування (спорт, кіно, погода, звичайний чат), а також використовувати онлайн-розмовник для розвитку комунікативної культури. Повідомлення можна перекладати, тобто спілкуючись з користувачем високого рівня володіння мови незнайомі слова та вирази можуть перекладатись за потреби системою та заноситись в

індивідуальний словник для подальшого вивчення та засвоєння. Користувачі, з якими студент спілкується найбільше, можуть додаватись ним у спеціальну групу (так званій “прайд”). Користувачі, які знаходяться в одному “прайді”, можуть спілкуватись між собою, ділитись досягненнями та новими нагородами, а також мотивуватись до більш інтенсивного вивчення мови завдяки конкуренції.

Рис. 2.20. Реалізація функції іншомовних комунікацій в мовному проекті LinguaLeo

3. Вся навчальна інформація на сайті структурована по темам, тому в процесі навчання студентів Інституту іноземних мов викладач може застосовувати певні елементи (в т.ч. інтерактивні, аудіальні, візуальні) для включення в план лекції або для опрацювання на практичному занятті.

4. Відео та аудіо-матеріали є ефективними завдяки своїй автентичності, тобто вони взяті з оригінальних джерел медіа (Voice of America, навчального відео-курсу університету Stanford тощо).

5. Розширення словникового запасу на проекті відбувається завдяки закріпленню так званих “словникових наборів”, відсортованих за тематиками. Всі слова мають аудіальний супровід. При вивченні слова знаходяться в двох статусах: “в процесі” та “опрацьовано”. Сайт автоматично визначає один із цих статусів відповідно до знання студентом доданого слова

через перевірку завдяки різним вправам та тренуванням. Тренування відбуваються в декількох різних форматах – в залежності від типу вправ:

- переклад слова та декількох слів;
- словниковий кросворд;
- аудіювання та диктант;
- вправи на швидкість перекладу;
- сприйняття слів на слух тощо.

Після вивчення слів студент може перейти до вивчення фраз і словосполучень з цими словами. Такі фрази можуть об'єднуватись у тематичні розмовники. Словник і розмовник може також створюватись та заповнюватись контентом самим студентом.

6. Особливої інтерактивності проекту надає можливість вивчення слів, граматичних конструкцій і текстобудови за допомогою пісень. Проект дотримується принципу, що кращий спосіб пізнати мову – це почути її. Тому користувачі мають доступ до бази відео-кліпів з можливістю перегляду перекладу тексту пісні, виокремлення особливих мовних прийомів, вивчення нових слів і скорочень, які вживаються у піснях. Під час моніторингу використання даного ресурсу студентами Інституту іноземних мов ВДПУ функція вивчення мови через музику користувалась найбільшим попитом та ентузіазмом.

Ще один сервіс, який активно використовується педагогами для організації іншомовного спілкування з іноземними колегами та студентами, це Skype. Навчальний процес із застосуванням даного ресурсу, може привнести багато позитивних вигод, а skype-лекція розширює можливості викладання та вибір навчальних матеріалів.

Skype-лекція – це навчальне заняття, побудоване переважно у формі конференції, що включає діалог вилученого співрозмовника з аудиторією, демонстрацію фото і відеоматеріалів, яка відбувається в режимі реального часу в мережі Інтернет. Лекція зазначеного виду припускає можливість

великої кількості глядачів, які перетворюються на реальних співрозмовників за наявності встановленого мікрофона та вебкамери.

Skype створив спеціальну платформу “Skype in the Classroom” (<https://education.skype.com/>) – безкоштовну соціальну мережу, де педагоги-однодумці, об’єднавши зусилля, можуть переймати педагогічний досвід, знаходити освітніх партнерів для організації навчальних проектів. Майбутні педагоги та викладачі по всій планеті можуть скористатися новою онлайн-функціональністю Skype для легкого створення спільних навчальних проектів, проведення навчальних курсів з викладачами інших навчальних закладів тощо. Соціальний сервіс “Skype в класі” – це безкоштовне глобальне співтовариство, покликане допомогти зростаючій кількості педагогів, які навчилися ефективно включати можливості Skype у навчальний процес. За допомогою даного рішення викладачі можуть організовувати спільні проекти з іншими навчальними закладами та викладачами, а також запрошувати на заняття гостей, які знаходяться на іншому боці планети. Платформа “Skype в класі” була створена, щоб допомогти сучасним педагогам, які використовують у своїй роботі досягнення прогресу, знайти однодумців у мережі. До послуг викладачів пошук за такими критеріями, як вікова група студентів, місцезнаходження та дисципліни, що вивчаються.

Починаючи з 2005 року, Skype все активніше залучається до навчального процесу і допомагає перетворити навчальні лекції на інтерактивні. Відеодзвінок Skype може змінити звичний підхід до викладання будь-якої дисципліни. Студенти отримують наступні можливості:

- участь в онлайн-екскурсії, подорожі;
- іншомовне спілкування з колегами, студентами та спеціальними гостями, які висвітлюють ту чи іншу тему;
- вивчення культури іншомовної країни через спостереження за вербальною і не вербальною поведінкою носія мови.

Щодо користі даного сервісу для педагогів, загально визнаним фактом є те, що викладачі, які мають доступ до обміну ідей і досвідом з колегами з інших країн, мають більше мотивів та прагнення до будування емоційно позитивних і комунікативно-тісних стосунків зі своїми студентами. На сьогоднішній день в системі “Skype в класі” зареєструвалися більше 4000 вчителів з 99 країн світу.

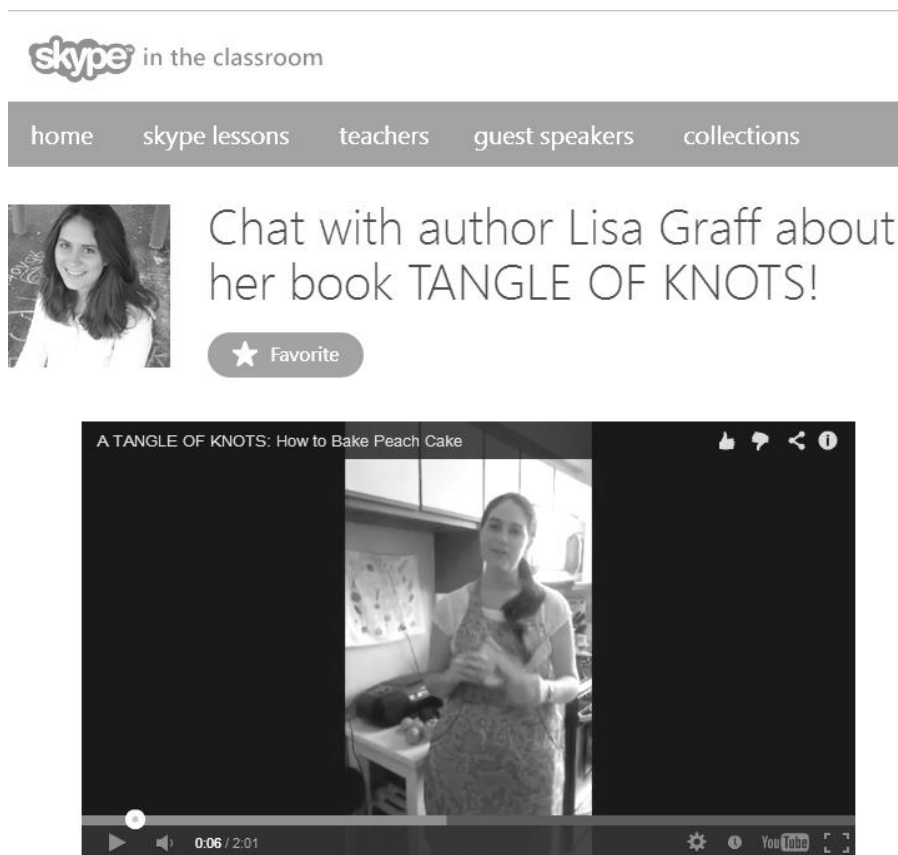

Рис. 2.21. Приклад онлайн-уроку на сайті “Skype in the Classroom”

Щоб приєднатися до “Skype в класі”, викладачу необхідно:

1. Створити обліковий запис на сайті education.skype.com, з посиланням на реєстрацію в Skype.
2. Додати опис профілю, описавши вашу предметну спеціалізацію, інформацію про місцезнаходження та вікову групу студентів.

3. Здійснити пошук по проектам, викладачам чи навчальним ресурсам, які задовольняють інтерес та освітні потреби педагога.

Практична користь від використання Skype в практиці викладання іноземної мови майбутнім педагогам була доведена Інститутом іноземних мов ВДПУ. З 2012 року щотижня американські та український професори викладали лекції з курсу підготовки майбутніх учителів за допомогою Skype, долучаючи до відеоуроків і американських студентів. Відео-навчання проводилось виключно оригінальною англійською мовою, супроводжувалось дискусіями та дебатами. Кожен освітній телеміст завершувався обговоренням на форуму спеціально розробленого сайту.

Отже, комунікативна культура майбутнього вчителя іноземних форм формується в тому числі і шляхом практикування іноземної мови під час іншомовного спілкування з однолітками та викладачами та спілкування за тематикою навчання з використанням соціальних сервісів і веб-сайтів.

2.4. Використання соціальних сервісів під час виконання студентами творчих проектів професійного спрямування

Для розвитку творчих здібностей у студентів педагоги використовують систему вправ. Вправа – це система повторюваних операцій або окремих дій, які виконуються для вдосконалення рівня володіння ними в умовах навчального середовища [3].

Система вправ за ступенем комунікативності поділяється на:

- Некомунікативні. Некомунікативні вправи виконуються з метою засвоєння та роботи з інформацією поза мовленнєвими ситуаціями. Прикладом некомунікативної вправи є постановка запитань різних типів до тексту в практиці англійської мови (interrogative, negative,

general, special) або вправи зі вказанням синонімів/антонімів до заданих слів.

- Умовно-комунікативні. Умовно-комунікативні вправи передбачають виконання мовленнєвого завдання (мовленнєвих дій) в умовах ситуативності. Умовно-комунікативна вправа передбачає спочатку ознайомлення з умовою завдання (наприклад, «Прочитайте текст «The aim of my life», уявіть себе в ролі інтерв'юера та розпитайте свого сусіда про глобальні цілі його життя»).

Таблиця 2.1.

Класифікація навчальних вправ при вивченні іноземної мови

	Некомунікативні вправи	Умовно-комунікативні	Комунікативні
Рецептивні вправи	Сприйняття та розрізнення звуків, ознайомлення з графемами, орфемами, звучанням граматичних конструкцій	Практика читання або аудіювання. Робота з текстом, запитаннями, словосполученнями та реченнями	Вправи з аудіювання або читання тексту з метою ознайомлення з новим навчальним матеріалом
Репродуктивні вправи	Повторення, наслідування звуків, слів, вимови. Вивчення напам'ять лексичних одиниць чи текстів. Здійснення перекладу з можливим розширенням чи звуженням обсягу речень, переказ тексту завідома відомого слухачам	Імітація, коригування, трансформація зразка мовлення. Переказ тексту від імені першої особи	Переказ тексту, який є новим і невідомим для слухача
Продуктивні вправи	-	Побудова діалогічних конструкцій, включення запитань, відповідей, повідомлень, спонукань тощо	Побудова власної розповіді, опису. Ініціювання і підтримання бесіди. Самостійне написання листів, тез тощо

- Комунікативні. Комунікативні вправи спрямовані на виконання будь-якої дії чи діяльності в іншомовному контексті (наприклад, скласти та

відтворити зі співрозмовником діалог іноземною мовою на задану тему) [80].

За типом сприйняття та відтворення інформації в процесі навчання вправи поділяються на:

- Рецептивні вправи. Дані вправи передбачають сприйняття навчального матеріалу за допомогою рецепторів зору та слуху з метою розпізнання та засвоєння вербальної інформації. Прикладом рецептивної вправи є прослуховування іноземного тексту для ознайомлення зі специфікою вимови та інтонаційних прийомів.
- Репродуктивні вправи. Основною метою репродуктивних вправ є сприйняття та відтворення вхідної інформації. Інформація може бути сприйнята та репродукована частково, видозмінено або повністю. Прикладом репродуктивної вправи, які виконуються студентами, є аудіювання або диктант.
- Продуктивні вправи. Вони спрямовані на ініційоване студентом самостійне створення навчального матеріалу або будь-якого об'єкта навчання – наприклад, твір з курсу дисциплін «Практика іноземної мови» [30].

Для досягнення педагогічних цілей, включаючи розвиток професійних навичок, комунікативної культури й творчих здібностей, ми рекомендуємо педагогам використовувати в своїй практиці такі педагогічні технології, як:

- технологія проектного навчання;
- технологія інтегрованої лекції;
- інформаційно-комунікаційні інтерактивні технології.

Педагогічна технологія – це сукупність психолого-педагогічних установок, які визначають набір і комбінування форм, способів, методів, прийомів навчання та виховних засобів; вона є організаційно-методичним інструментарієм педагогічного процесу.

1. Технологія проектного навчання – особистісно-орієнтована технологія, яка дає стимул до самопізнання. Проектна технологія забезпечує сприятливі умови для самопізнання, самовираження і самоствердження студентів. Вона стимулює розвиток таких основних якостей креативності, як: швидкість, гнучкість і оригінальність думки, активний творчий саморозвиток, інтелектуальна самостійність. Освітня і виховна цінність проектів полягає в міжпредметних зв'язках, які сприяють розвитку в студентів пізнавальної активності, уяви, самодисципліни, навичок спільної діяльності та уміння вести дослідницьку роботу.

Проекти, що призначені для навчання іноземної мови, мають певні особливості, які слід враховувати при використанні проектного методу в педагогічній практиці:

- практикування мови повинне відбуватись у ситуаціях, які є максимально наближені до умов реального спілкування;
- більша увага приділяється самостійній роботі студентів (індивідуальна та групова);
- викладач повинен обирати тему, яка цікава та актуальна для студентів, та підбирати мовний матеріал, типи вправ і послідовність роботи згідно тематики та цілей проекту;
- є можливість наочного представлення результату.

При навчанні іноземної мови метод проектів може застосовуватися для презентації та опрацювання будь-якого тематичного програмного матеріалу. Окрім вербальних засобів вираження, студенти також використовують інші засоби: мультимедійні презентації, графіку та інфографіку, колажі, блок-схеми, анкетні таблиці, діаграми та графіки. В такому випадку розвиток комунікативних навичок і культури відбувається у комплексі з використанням засобів для передавання інформації. Якщо класифікувати проекти, які використовуються при навчанні іноземній мові, за кінцевим освітнім результатом чи продуктом, виокремлюються наступні групи:

- Конструктивно-практична група – наприклад, проект зі створенням навчальної гри.
- Ігрова група включає рольові проекти, що можна ефективно використовувати при практиці усного мовлення, вивчення і закріплення граматики чи фонетики). Сюди входять можливі драматургічні постановки з вивченням художніх монологів, що часто використовується на заняттях з іноземної літератури.
- Інформативно-дослідна група проектів, яка може включати розробку путівника по країні, мова якої вивчається, під час вивчення курсу з країнознавства.
- Сценарна група включає вправи щодо розробки сценаріїв позакласного заходу.
- Творча група – включає в себе проведення літературних читань іншомовних письменників, літературний переклад творів тощо.
- Видавнича група – вправи, які передбачають розробку певного видавничого матеріалу по завершенню проекту: стінгазета, матеріал для стендів, плакат, постер.

Здійснений нами аналіз соціальних веб-сервісів, що можуть використовуватись в педагогічній практиці для залучення проектного методу до практичних занять з майбутніми вчителями іноземних мов, дозволив виокремити декілька веб-ресурсів, які оформлюють результат освітнього процесу у вигляді діаграми, інфографіки чи блок-схеми. Ми рекомендуємо до використання ті, що були апробовані нами в педагогічній практиці та описані на педагогічному блозі “Вчитель і Веб”:

Glogster.com – соціальний сервіс зі створення інтерактивних онлайн-плакатів. Ресурс може використовуватись як для особистих цілей, так і для виготовлення навчального інтерактивного матеріалу. На сайті є спеціальний розділ *Glogster EDU*, створений спеціально для цілей навчання. В педагогічній практиці Інституту іноземних мов ми використовували цей

ресурс і в якості соціальної мережі, так як був створений спеціальний “клас”, куди були запрошені всі студенти групи. Навчальні плакати та проекти розроблялись робочими групами в співпраці.

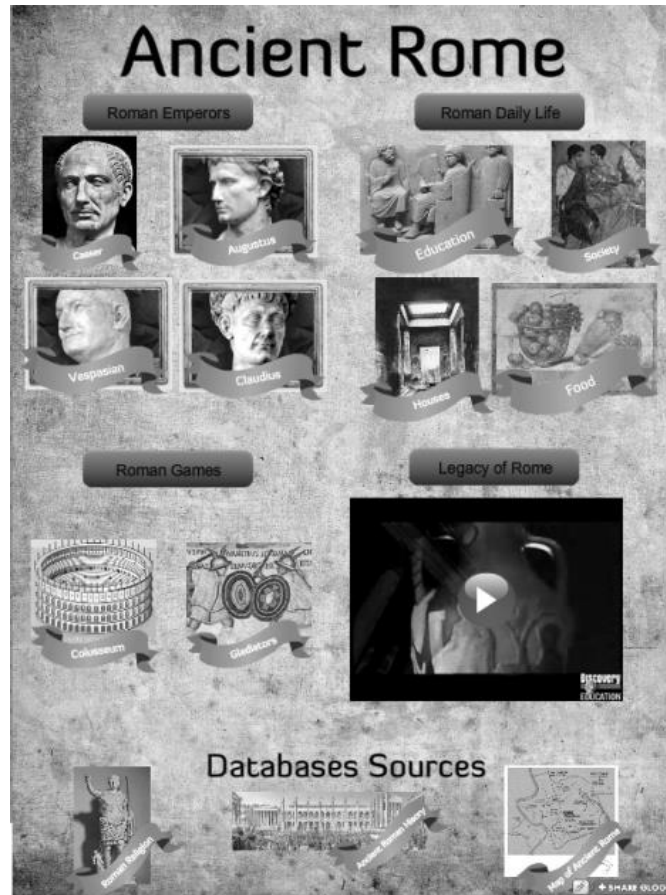

Рис. 2.22. Інтерактивний плакат з теми “Ancient Rome”, створений за допомогою соціального сервісу Glogster.com

Wordle.net – інструмент, який дозволяє викладачеві перетворити будь-який лінійний текст на “хмару з слів” (“word cloud”). Сервіс є особливо корисним для візуалів (тих, хто сприймає більшу частину інформації за допомогою зору).

Ми використовували цей сервіс у педагогічній практиці для наступних цілей:

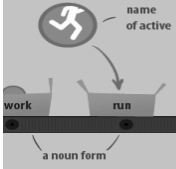
- створення словникової хмари на основі нещодавно вивчених коротких навчальних текстів для відновлення їх у пам’яті студентів;
- створення “хмари” з незнайомих слів нового тексту для тренування в студентів інтуїтивного розуміння про контекст розповіді через ключові

 Gerund:
hints and tips

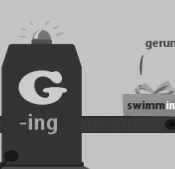
GERUND → Verbals as words that are derived from verbs but function as nouns → **-ing**

SIMPLEST GERUND

work run

a noun form name of active

swimming biking

gerund

talking

infinitives

-ing

Names of activities in a noun form.
"Meredith enjoys running, swimming and biking."

Should not be mixed with infinitives within a list to keep the sentence parallel.

possessive case

objective case

Possessive case > pronouns and proper nouns
"The teacher didn't appreciate his talking."
"The dog's barking infuriated the neighbors."

Objective case > gerunds becomes a participle and meaning is altered.
"The boss didn't like him leaving without notice."

 GERUND
Gerund describes activities in a noun form.
"The soft rag is used for dusting."

 INFINITIVES
Infinitives describe a purpose or a reason.
"Polish is used to shine the wood."

"FOR" is paired with gerund.

"TO" with infinitives.

"by" + gerund = something that is done   **"with" + noun**

Gerund + **"to"** = *Nicholas is looking forward to meeting the whole group.*

All present participles and gerunds / participles used in introductory phrases **must be paired** with a subject and a helping verb.

To ensure that the proper verbal is used, **always make sure** that possessive nouns and pronouns are used with gerunds.

When in doubt, check to see if an infinitive or present participle might be the correct verbal.

©2012 Grammar.net All rights reserved Follow Us on Twitter @grammarnet

Рис. 2.24. Приклад навчальної інфографіки на тему “Gerund” на сайті Grammar.net

Якщо розвивати й досліджувати тему проектного методу та оформлення його результатів у вигляді різноманітних графічних зображень,

то очевидно, що мозку легше оперувати з великим блоком інформації, якщо ці дані пов'язані якимось асоціативним рядом.

Вчені неодноразово доводили, що людина краще запам'ятовує інформацію, якщо вона представлена не тільки у структурованому вигляді, але й графічно зображена.

З огляду на все в педагогічній практиці доцільним є метод, який допомагає систематизувати та узагальнити отримані знання, закріпити вміння та навички. Таким методом став майндмеппінг. Майндмеппінг – це досить новий метод формування карт розуму, техніка зручного запису та систематизації інформації.

Карта розуму (майндмеп або інтелектуальна карта) — блок-схема, на якій згруповані ключові слова та ідеї зі вказанням центрального поняття чи ідеї. Карта розуму використовується для структурування тематичного блоку та виділення основних вузлових понять з метою кращого запам'ятовування навчальної інформації та реалізації принципу наочності.

Метод майндмеппінгу був винайдений Тоні Бьюзеном, англійським психологом, який встановив рекорд в запам'ятовуванні великих об'ємів інформації і має найбільший у світі «коефіцієнт творчого мислення» [25].

Користь застосування майндмеппінгу в освіті очевидна. Заслужений учитель України В. Шаталов ще в минулому столітті ввів поняття – «опорно-графічний конспект», який необхідно використовувати для послідовного, логічного розкриття теми та розвитку творчого мислення учнів [50]. З часом метод опорної графіки і метод майндмеппінгу почали використовувати ті ж основоположні принципи і застосовуватись для досягнення найважливіших педагогічних цілей.

Розглянемо ті переваги, які приносить метод інтелект-карт в освітній процес:

1. Карта знань допомагає реалізувати один із найважливіших принципів педагогіки – принцип наочності. Карта знань дає змогу охопити

все одним поглядом, так як блок-схема показує все найвагомніше в асоціативних порівняннях та зв'язках.

2. Принцип побудови інтелект-карт корисно використовувати на уроках-підбиття підсумків з будь-якого предмету. Узагальнення даних по темі відображається на одному зображенні, вся інформація з навчальної теми трансформується в асоціативні зв'язки навчальних понять. Так, наприклад, логічно провести заняття з застосуванням майндмеппінгу з теми «Творчість американських письменників ХХ століття» – як узагальнення низки пройдених уроків.

3. Карту знання можна будувати під час конспектування великих за об'ємом лекцій – замість довгих конспектів та витрат часу для запису матеріалів студент формує лише одну блок-схему.

4. Метод майндмеппінгу дозволяє розвинути творче мислення студентів і самого викладача.

5. Метод інтелект-карт розвиває логіку та вміння згортати весь навчальний матеріал до самого найважливішого, підвищує якість та інтенсивність навчання, тренує пам'ять.

6. Використання карт допомагає студентам підвищити концентрацію уваги.

7. За допомогою карт та їх графічної привабливості процес генерації ідей стає більш швидким та ефективним. Так як робота з картою має характер системної, організація брейншторму (генерації ідей) та прийняття рішень стає набагато простішою.

Під час нашої практики викладання іноземної мови побудова інтелект-карти проходила декілька етапів:

- Вибір теми, презентація методу майндмеппінгу.
- Виклад матеріалу лекції.
- Тезисне конспектування лекції студентами для визначення ключових понять і термінів.

- Поділ групи на підгрупи, роздача завдання з формування карти знання.
- Презентація готових інтелект-карт серед самих студентів групи та інших груп.

Наведемо приклад застосування методу майндмеппінгу на практичному прикладі – читанні чи переказі казки Льюїса Керолла «Аліса в країні чудес» на практичному занятті з англійської мови.

1. Ділимо групу на підгрупи, кожній підгрупі даємо завдання прочитати декілька абзаців.

2. Кожна підгрупа формує карту знань по кожному абзацу.

3. В центрі розміщується блок з порядковим номером абзацу.

Відгалуження означають номери речень в абзаці.

4. Студенти виписують всі ключові слова кожного речення – нові, чи навіть ті, що вже знають – з перекладом.

Таким чином студент отримує «картину» абзацу, з ключовими словами та їх перекладом. Така блок-схема може слугувати чудовою канвою для переказу тексту чи вивченню його напам'ять.

Так, для прикладу був взятий абзац: «Either the well was very deep, or she fell very slowly, for she had plenty of time as she went down to look about her and to wonder what was going to happen next. First, she tried to look down and make out what she was coming to, but it was too dark to see anything; then she looked at the sides of the well, and noticed that they were filled with cupboards and book-shelves; here and there she saw maps and pictures hung upon pegs. She took down a jar from one of the shelves as she passed; it was labelled 'ORANGE MARMALADE', but to her great disappointment it was empty: she did not like to drop the jar for fear of killing somebody, so managed to put it into one of the cupboards as she fell past it» [279].

В результаті майндмеппінгу студенти отримали таку карту знання (рис. 2.25).

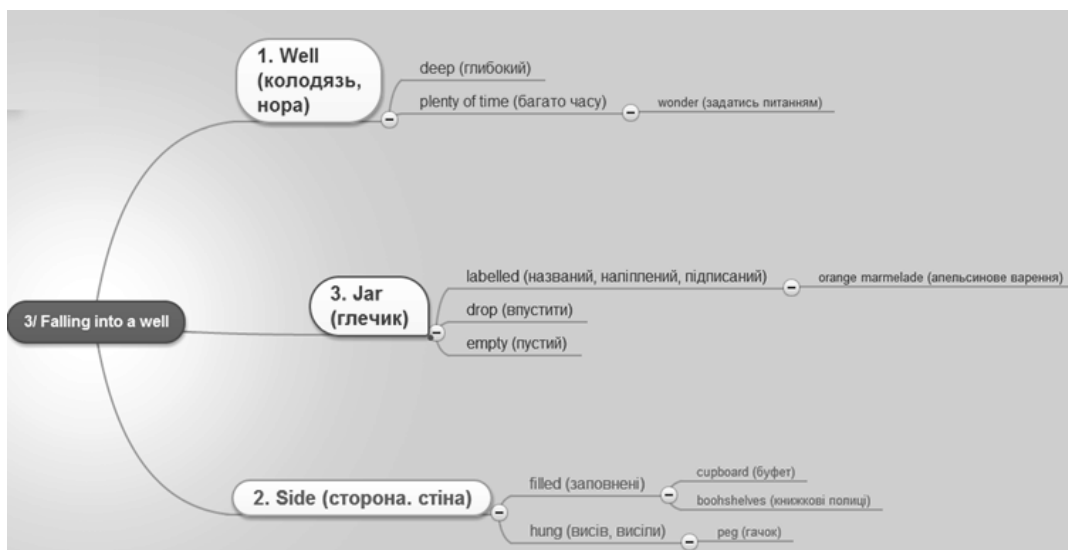

Рис. 2.25. Приклад карти знання по абзацу казки Льюїса Керолла «Аліса в країні чудес»

В ході підготовки інтелект-карт по заданому прикладу студенти поглиблюють і закріплюють такі навички, як: систематизація знань (повторення вже вивчених раніше слів); визначення головного слова в реченні (абзаці) – тренування загального розуміння тексту; розвиток творчих навичок; обговорення навчального завдання в групі; робота в команді; аналіз пройденого матеріалу.

Коли ресурс часу необмежений, психологи радять створювати карти знань на папері. Але в рамках обмеженого часу (лекції), за який потрібно освоїти певний обсяг знань, рекомендовано використовувати програми зі створення карт знань за допомогою ІКТ.

Серед доступних у мережі Інтернет веб-сервісів по створенню інтелект-карт найзручнішими у використанні є:

1. Bubbl.us – Інтернет-сервіс спільного створення інтелект-карт.
  - Для того, щоб створити інтелект-карту, не потрібно реєструватись. Реєстрація потрібна лише у випадку, коли ви хочете експортувати інтелект-карти чи ділитись ними з іншими користувачами мережі.

- Особливості програми Bubbl.us полягає в тому, що вона носить максимально соціальний характер, адже інтелект-карта може редагуватись декількома користувачами одночасно (якщо ви надали їм доступ). Так, наприклад карту з певної навчальної теми може скласти викладач зі своїми студентами.
- Робоче поле програми досить просте. Блок-схема, створена в цій програмі досить чітка і не завантажена елементами різних типів.

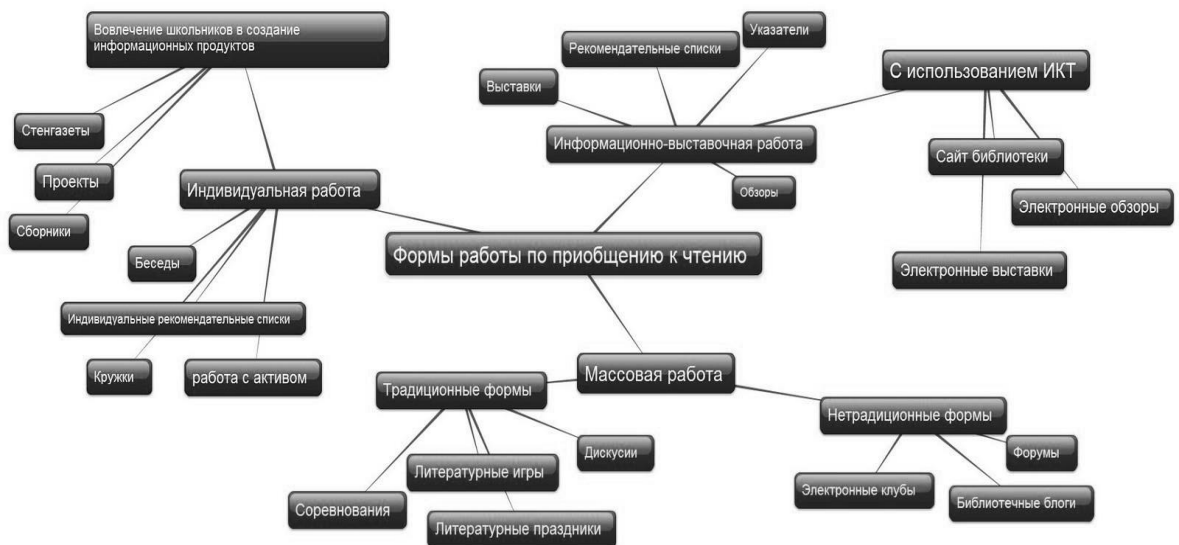

Рис. 2.26. Приклад інтелект-карти, створеної в програмі Bubbl.us

2. MindMeister – web-додаток для побудови інтелект-карт (рис. 2.27).
  - Даний онлайн-ресурс пропонує багато можливостей для персоналізації інтелект-карти (іконки, шрифти, стилі).
  - Додаток підтримує експорт в pdf, rtf, .jpg, .gif, .png).
  - MindMeister має інтуїтивно зрозумілий інтерфейс та зрозумілу навігацію.
  - Програма безкоштовна, якщо ви бажаєте використовувати лише базові функції.
  - MindMeister представляє можливість редагування карти декількома користувачами онлайн.
3. Spinscape – потужний сервіс створення інтелект-карт.

- Spinscape має власний формат, але має функцію імпорту та експорту в MindManager.

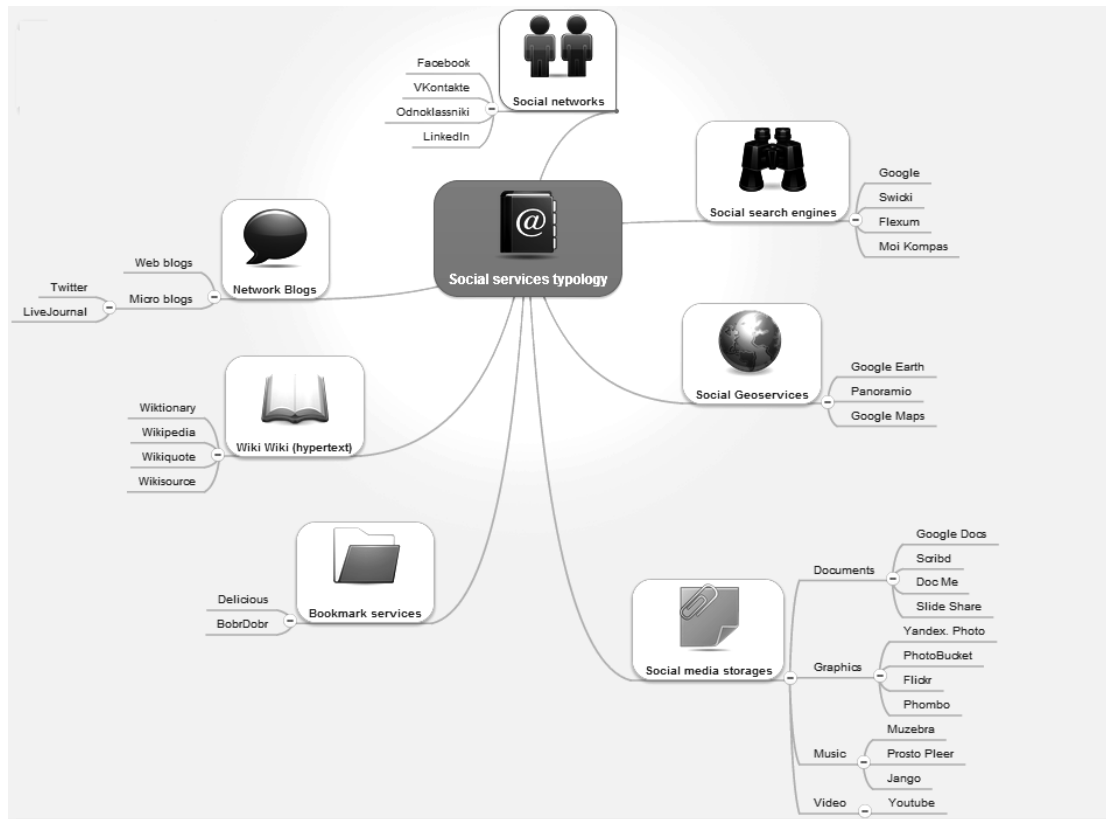

Рис. 2.27. Приклад карти знання, створеної в MeindMeister

- Дає доступ до спільного редагування карти в реальному часі, а також можливість налаштувати індивідуальний доступ до карти та окремих її частин.
  - Відрізняється від інших платформ для створення карт знань режимом презентації та можливістю вбудовувати YouTube-відео.
4. FreeMind – програма вільного користування для особистих і навчальних цілей, яка надає можливість декорувати вузли та гілки.
- У FreeMind можна пов'язувати та давати посилання на інші карти знань, веб-документи, файли, що дає можливість налаштувати асоціативний зв'язок не лише між елементами однієї блок-схеми, але й між двома/трьома різними інтелект-картами, що розширює асоціативну область, що заноситься у пам'ять.
  - В програмі може здійснюватись пошук за словами та гілками.

- Недоліком FreeMind можна назвати відсутність спільного доступу до редагування карти знання.

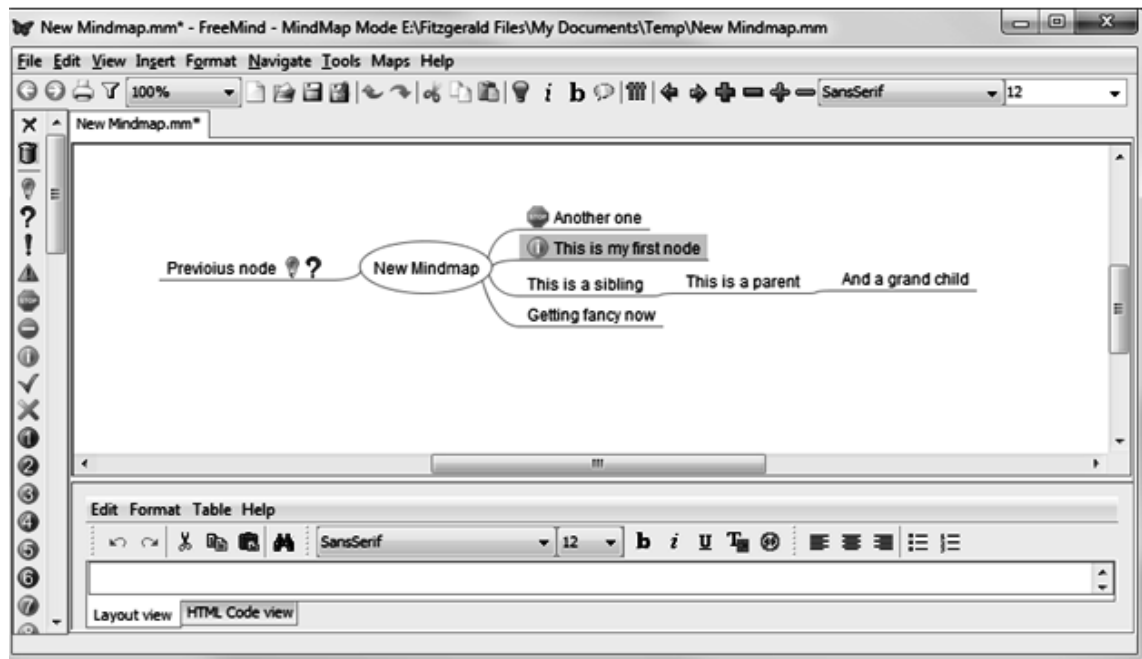

Рис. 2.28. Приклад карти знання, створеної в FreeMind

Отже, достатній асортимент веб-ресурсів, які дозволяють побудувати карту знання за декілька хвилин, дають змогу використовувати інтелект-карти для досягнення як педагогічної, так й індивідуальної цілі.

Окрім соціальних ресурсів, які допомагають оформлювати навчальний матеріал у вигляді певних проектів, ми рекомендуємо використовувати для проектної діяльності, збільшення пізнавального інтересу, групового навчання та комунікації між студентів таку технологію, як «веб-квест».

Веб-квест – це сучасна технологія, заснована на проектному методі навчання, що підсилює пошукову діяльність студентів з застосуванням нових інформаційно-комунікаційних засобів. Існує два типи веб-квестів:

- короткотривалі, які використовуються для поглиблення знань та їх інтеграції;
- тривалі – для перетворення знань та формування між предметних зв'язків [65].

Суть веб-квестів полягає у тому, що навчальна інформація або її частини знаходяться на різних веб-сайтах. Робота в веб-квесті може виконуватись як індивідуально, так і групою студентів. Результати роботи з веб-квестом публікуються студентами у вигляді веб-сторінок і веб-сайтів (в мережі Інтернет або локально). Наділив веб-квест функцією навчального завдання Берні Додж, професор освітніх технологій Університету Сан-Дієго (США).

Веб-квести мають за ціль максимальну інтеграцію мережі Інтернет та її технологій в навчальні предмети на різних етапах навчального процесу.

Для наочності користі веб-квесту ми створили приклад англомовного веб-квесту для заняття з англійської літератури за допомогою сервісу Zunal (<http://zunal.com/webquest.php?w=225072>). Ціль – дослідити біографію, стиль життя одного з англійських письменників, уявивши себе у нього в гостях.

Технологія інтегрованого уроку передбачає розвиток творчих здібностей учнів, сприяє інтегруванню в процес навчання іноземної мови таких видів діяльності, як музична й художня. Для підвищення ефективності навчання іноземної мови необхідно використовувати емоції студентів у цьому процесі. Емоційне виховання студентів можливе лише за комплексного застосування практичних завдань, виховних прийомів і розвиваючих методик. Музична і художня діяльність допомагають створити позитивний емоційний настрій і в невимушеній обстановці вирішувати завдання, розвиваючи творчі здібності.

Ми пропонуємо викладачам проводити навчальні лекції та заняття з використанням музичних творів:

- Прослуховування музичного твору, вивчення нових слів і словосполучень (рецептивна вправа);
- Створення твору чи розповіді за прослуханим музичним твором (рецептивно-репродуктивна вправа);
- Підбір музичного твору до тексту;

- Створення діалогів з обговорення музичних творів (продуктивна комунікативна вправа).

Музика є стимулом для розвитку творчих здібностей студентів. Завдяки музиці майбутні вчителі знайомляться з культурними особливостями країни, мову якої вони вивчають, її музичним життям, творчістю знаменитих музикантів. Разом з музикою у навчанні іноземної мови для виконання творчих завдань педагоги також використовують образотворче мистецтво. Образотворче мистецтво допомагає формуванню та розвитку лексичних навичок, коли студенти супроводжують вивчення нових слів, граматичних структур предметними картинками. Розвиваючи навички монологічного мовлення за такими темами, як «Родина», «Школа», «Канікули», «Будинок. Моя кімната», «Хобі» та іншим, студенти вчаться малювати своє монологічне висловлювання для використання цієї навички при навчанні іноземній мові своїх майбутніх учнів.

В окремих випадках особливо цікавими мають бути комплексно інтегровані заняття з використанням іноземної мови, музики й малювання – наприклад, студенти ілюструють музичний твір і розповідають про те, що вони уявляють, коли слухають його.

Елементами інтеграції навчального відео- та аудіо-матеріалу в навчальний план заняття можуть бути наступні ресурси:

1. Матеріали проекту BBC Learning English.
2. Матеріали онлайн-проекту Voice of America.
3. Матеріали навчального подкаста ESL Pod.

Подкаст – це вид соціального сервісу, що дозволяє прослуховувати, переглядати, створювати і поширювати аудіо- та відеоролики у всесвітній мережі. Термін «podcasting» утворений з частин двох слів: "iPod" (назва mp3 плеєра фірми Apple) та англійського слова "broadcasting" (трансляція передач).

На відміну від звичайного телебачення чи радіо подкаст дозволяє

прослуховувати аудіофайли та переглядати відеоролики не в прямому ефірі, а в будь-який зручний час. Для цього потрібно завантажити вибраний файл на свій комп'ютер.

В Інтернеті можна знайти безліч готових автентичних аудіо- та відео-подкастів на спеціальних сайтах:

- www.bbc.co.uk/worldservice/learningenglish/;
- <http://learnenglish.britishcouncil.org/en/elementary-podcasts>;
- www.poetryarchive.org/poetryarchive/home.do;
- www.recap.ltd.uk/podcasting/;
- www.breakingnewsenglish.com/.

Завантаживши на зазначених сайтах подкасти та розробивши до них завдання, викладач може успішно розвивати аудитивні і мовні навички студентів.

Крім того, що студенти можуть прослуховувати або переглядати подкасти, вони можуть створювати свої власні подкасти на будь-які профільні теми. Цей вид діяльності відноситься до творчих комунікативних продуктивних вправ, адже студент сам продукує інформацію, тренуючи монологічне мовлення. Як ще один варіант творчої роботи студенти можуть працювати в парах і записати подкаст-діалог. На наступному заняття учні прослуховують подкасти одногрупників і виконують таке завдання: «Listen to other podcasts, work in pairs and make a dialogue about your literature preferences. You can use expressions:

What literature genres do you like? I'd prefer ...

What is your favourite fiction book?

Ряд досліджень показує, що використання подкастів саме в розвитку умінь говоріння значно підвищує мотивацію студентів і привносить різноманітність у процес навчання мови.

Також перевагами використання подкастів для збільшення змістовності і творчості процесу вивчення іноземної мови у нашій практиці були наступні:

1. З методичної точки зору при використанні подкасту заняття стає більш змістовним і цікавим, оскільки студенти отримують інформацію з актуальних тем, збагачують словниковий запас і розвивають навички говоріння. І в результаті зникає бар'єр страху спілкування іноземною мовою.
2. Подкаст забезпечує автономне навчання, що взаємодіє з традиційним уроком завдяки дидактичній інтеграції сучасних технологій. Навчання виходить за межі урочного формату.
3. Завдяки подкасту можливий диференційований підхід у вивченні іноземної мови залежно від індивідуальних можливостей студентів. Записи можна прослухати в уповільненому або оригінальному темпі необхідну кількість разів. Студенти не обмежені в часі.
4. Роботу можна виконувати самостійно як домашнє завдання. Важливо те, що студенти можуть використовувати підручні носії інформації для опису подкастів.

Отже, при використанні подкастів студенти поступово долають мовні бар'єри і не бояться робити помилки. Подкасти можуть бути доповнені відповідними тематичними фотографіями, відеороликами. Подкаст надає студентам свободу творчості і розвиває їх самостійність, їх мультимедійну і комунікативну компетентність.

Для інформування студентів і викладачів про користь і можливості подкастів у процесі навчання іноземної мови ми опублікували декілька статей на авторському педагогічному блозі «Вчитель та Веб»:

1. Корисні ресурси - подкаст для вивчення англійської - VOA Special English (<http://teach-ikt.blogspot.com/2013/01/voa-special-english.html>);
2. Корисні ресурси - подкаст для вивчення англійської - ESL Podcast (<http://teach-ikt.blogspot.com/2012/12/esl-podcast.html>);
3. Корисні ресурси - подкаст для вивчення англійської - BBC Learning English (<http://teach-ikt.blogspot.com/2012/12/bbc-learning-english.html>);

4. Корисні ресурси - подкаст для вивчення англійської - Business English Pod (<http://teach-ikt.blogspot.com/2013/04/business-english-pod.html>)

Навчальні ресурси, описані в цих статтях, можуть активно застосовуватись для аудіювання. Окрім готової бази текстів вищевказані сайти корисні можливістю формування правильної вимови в студентів та наслідування мовлення носіїв мови.

Для змішаного типу аудіювання можна використовувати навчальні лекції та відео-матеріали, які розміщуються на YouTube. Особливо цікавим є ресурс <http://www.ted.com/> – веб-сайт, на якому агреговано відео-доповіді та конференції більше 8000 волонтерів з різної тематики. Кожен виступ на TED носить назву TED Talk і може переглядатись у режимі онлайн мовою оригіналу чи з субтитрами. Таким чином, студенти можуть спочатку переглянути TED Talk, а потім написати аудіювання чи творче завдання за результатами переглянутого матеріалу.

При вирішенні таких завдань, як розширення і активізація лексичного матеріалу, застосовуються комплексні, інтегровані вправи, які сприяють розвитку таких основних якостей креативності, як швидкість, гнучкість і оригінальність думки, активний творчий саморозвиток.

Вправа “Ланцюжок слів”.

Студентам дається одне слово, остання буква якого утворює першу літеру нового слова. Можна писати слова з певної теми, певного виду (іменники, дієслова і т.д.).

Independence - Effort - Trigger - Resurrection - ...

Вправа “Слова алфавіту”.

Студентам дається одна літера. Потрібно утворити якомога більше слів, які починаються з цієї літери, використовуючи принцип “алітерації”..

Measure, miserable, marble, mocking, meadow, miller, missing, misunderstanding, moustache, motherland.

Вправа “Я уявляю себе”.

Студенти пишуть до кожної літери свого імені слова, які найкраще його характеризують.

Active

Non-egoistic

Noble

Affective

Дана вправа доцільна при вивченні теми “Зовнішність. Особистісні характеристики”.

Вправа “Асоціограма”.

Студенти повинні написати слова до ключового слова, поняття, картинки.

Surgery (operation, clamp, scalpel, anesthesia, ECG, stitch, x-ray).

Вищевказані вправи дозволяють розширити словниковий запас, а також шляхом спілкування в ігровій формі вивести слова рідкого вжитку з пасивного рівня до активного словникового запасу.

Інформаційно-комунікаційна технологія. Роль інформаційно-комунікаційних технологій та соціальних сервісів була описана в першому розділі дисертаційного дослідження. Можливості ІКТ та веб-ресурсів значно збільшують можливості навчання, роблячи його інтерактивним, оснащеним найновішою інформацією та цікавими матеріалами.

Викладачі, які використовують у своїй діяльності ІКТ, а також аудіо-візуальні засоби, можуть розширяти тематику і можливості лекційних занять, залучаючи готові освітні рішення педагогів інших країн. Таким прикладом є проект Салман Хана – “KhanAcademy”.

Салман Хан – відомий педагог, випускник Гарвардського університету, який за допомогою звичайної веб-камери за 20 \$ створив світову онлайн-бібліотеку з 3000 навчальних відео-матеріалів, які розмістив на сайті <http://www.khanacademy.org/>. Спочатку сайт був покликаний допомагати його родичам-школярам опрацьовувати шкільні матеріали, але згодом виявилось,

що попит на дистанційне навчання за допомогою 10-хвилинних роликів надто великий.

На даний момент на сайті доступно 3000 відео-матеріалів з різних навчальних курсів. Щомісяця сайт відвідує біля 400 000 учнів і студентів. Салман Хан став головним і єдиним учителем найвідомішої некомерційної онлайн-школи. Кожен учень онлайн-школи може подивитись власну статистику переглядів роликів, графік успішності (виведений в результаті проходження тестів та виконання різноманітних онлайн-вправ).

Для мотивації до навчання Салман Хан використовує декілька методик:

- Кидання виклику – кожен навчальний ролик подається у вигляді проблеми, яку потрібно вирішити.
- Нагорода за зусилля – кожен студент, пройшовши якийсь курс, отримує «значок». Значки різняться в залежності від рівня, якого досяг студент, виконуючи різнопланові завдання. Це може бути «метеорит», «зірка», «чорна діра».
- Доступність – щоб навчатись в онлайн-академії, не потрібно здавати жодних вступних іспитів, потрібен лише доступ до Інтернету та акаунт у соціальній мережі.

Ми вважаємо, що KhanAcademy – це ефективний інформаційно-комунікаційний інструмент для презентації та засвоєння нового навчального матеріалу. У нашій практиці для відео-аудіювань, звукового наслідування та монологічного обговорення використовувались матеріали KhanAcademy з тем:

- “Telling Time Exercises”;
- “The Great World War Begins” ;
- “Birth of Stars”;
- “Healthy Lifestyle”;
- “Picasso, Still Life with Chair Caning”.

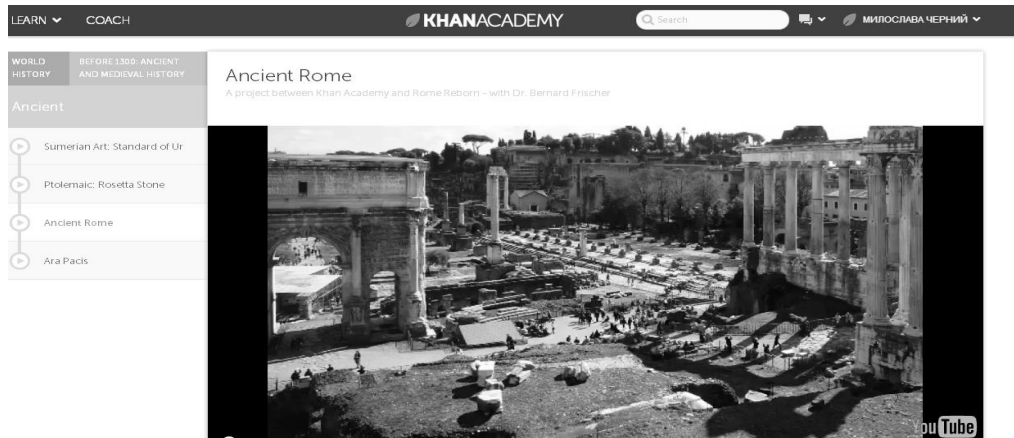

Рис. 2.29. Приклад онлайн-уроку з теми “Античний Рим” на сайті-академії KhanAcademy

Для виконання творчих завдань, як індивідуальних, так і колективних, що стосуються опрацювання значних обсягів нового текстового матеріалу іншомовного походження, студентам доцільно використовувати словники. Зазвичай словники використовуються в процесі навчання для перекладу слова, визначення його антонімів чи синонімів, вивчення правильної вимови слова. Пошук і переклад нових слів призводить до розширення словникового запасу студента, і в результаті – до якісного рівня комунікацій з можливістю спілкування в різних комунікативних ситуаціях на різні теми. Тому використання словника має бути зручним і заохочувати майбутнього вчителя до користування ним та вивченню нових слів.

Очевидно, що онлайн-словники набагато зручніші й функціональніші у використанні, ніж звичайні. Доступ до них здійснюється з будь-якого пристрою з виходом у мережу Інтернет, хоча останнім часом декілька розробницьких компаній видало додатки словників, якими можна користуватись на ПК та мобільних пристроях в офлайн-режимі. Найбільш популярними та доповненими філологами вважаються словники видавництв Macmillan and Oxford University Press та Longman. Словники цих видавництв класифікуються за певними параметрами, зокрема: за мовним напрямом перекладу (одномовні та двомовні), за спеціалізацією (загальні чи вузькоспеціалізовані). Словники вищезазначених видавництв видаються не

лише у друкованому, але і в електронному вигляді на CD-диску. Той обсяг слів (зазвичай біля 100 000 – 150 000 слів), що викладений на 640 сторінках, мобільно та компактно записаний на одному CD-диску.

Курс «Практика іноземної мови», «Стилістика», «Англійська література» та інші, які викладаються в Інституті іноземних мов ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, потребують наявності в студентів високого рівня володіння лексичними одиницями та словосполученнями, необхідними для достатньо ефективної комунікації з майбутніми учнями, колегами та представниками іншомовних культур.

Для цього необхідно сформувати в майбутніх учителів іноземних мов розвинене вміння використовувати словники для майбутньої професійної діяльності та підвищення професійної компетентності.

В процесі підготовки майбутніх учителів іноземних мов до професійної діяльності особливо корисною може бути практика роботи як з існуючими словниками, так і створення власних. Створення тематичного словника легко реалізується за допомогою спеціального сервісу Google зі створення пошукових систем. Як приклад успішного використання даної функції ми створили пошукову систему англійських ідіом.

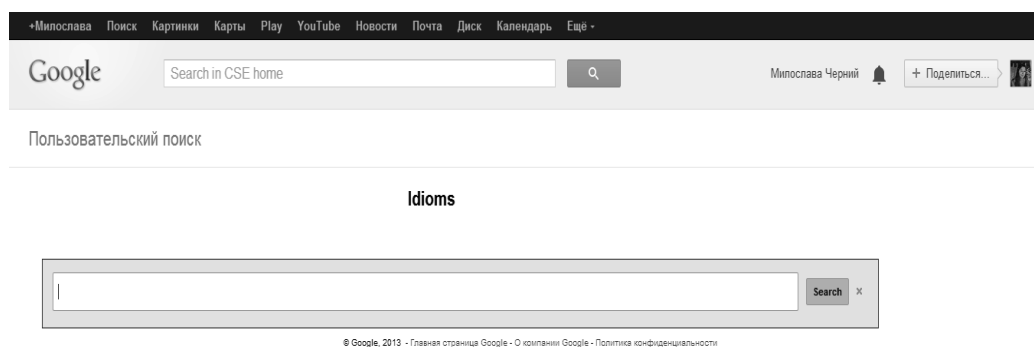

Рис. 2.30. Вигляд пошукової системи “Idioms”, створеної студентами ВДПУ в Google

Окрема вузькоспеціалізована пошукова система дозволяє знайти необхідну інформацію набагато швидше, ніж у випадку використання звичайної пошукової платформи. При створенні вузькоспеціалізованих

пошукових систем можна вказати перелік сайтів і ресурсів, серед яких варто здійснювати спеціалізований пошук.

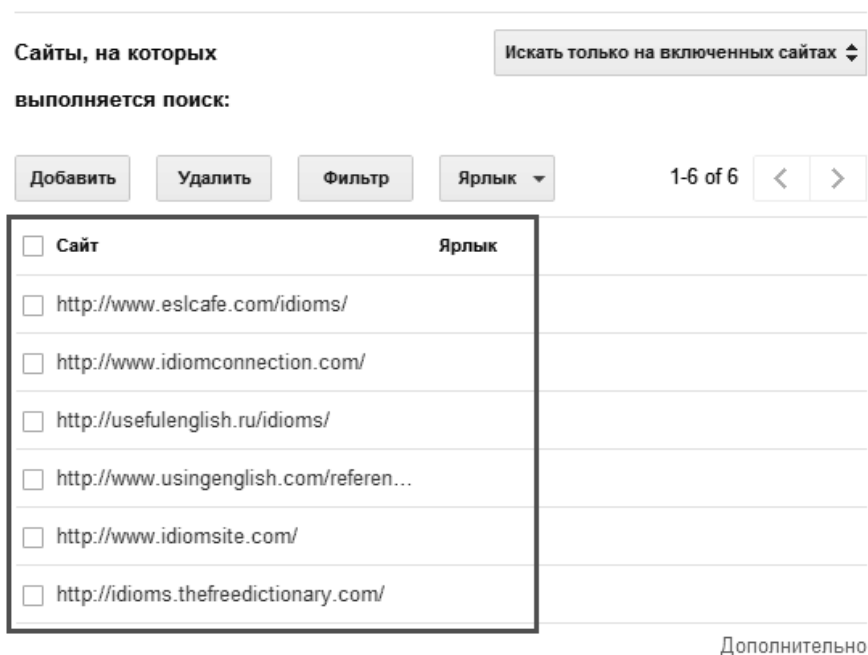

Рис. 2.31. Форма створення власної пошукової системи Google

Так, пошук ідіом ми здійснювали серед онлайн-словників англійських ідіом і веб-сайтів зі списком фразеологічних виразів.

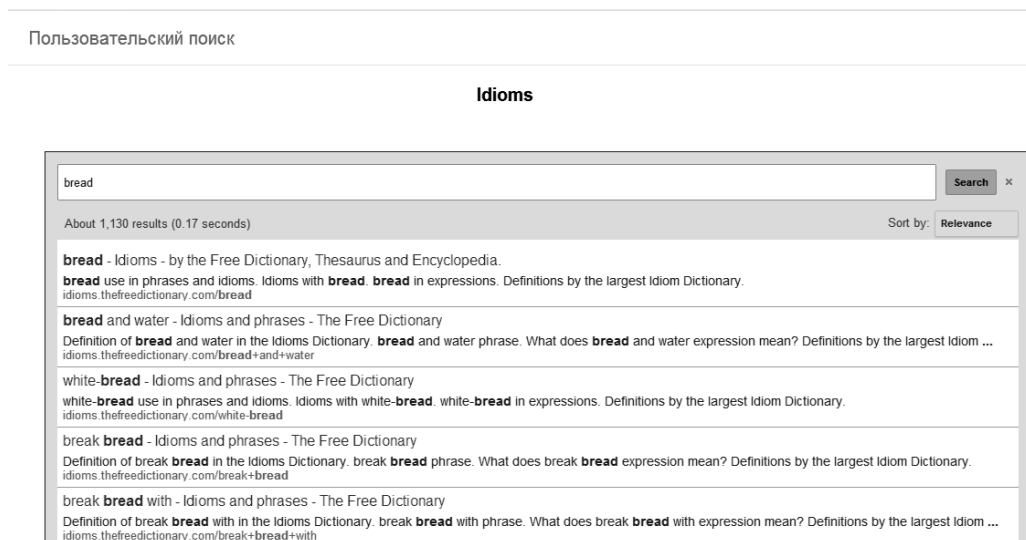

Рис. 2.32. Пошукова видача системи Google-пошуку “Idioms” за ключовим словом “bread”

Отже, використання онлайн-словників і окремих спеціалізованих пошукових систем є досить ефективним засобом розвитку комунікативної

культури, тому що воно розвиває мотиваційно-вольову складову комунікативної культури та заохочує до пізнання лінгвістичної складової іншомовної культури.

Список корисних веб-джерел був нами оформлений і виданий у вигляді Дайджесту електронних адрес “Соціальні сервіси для вивчення іноземних мов”.

Отже, для вибудовування чіткої моделі навчального процесу формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов ми рекомендуємо використовувати наступні засоби соціальних сервісів (рис. 2.33).

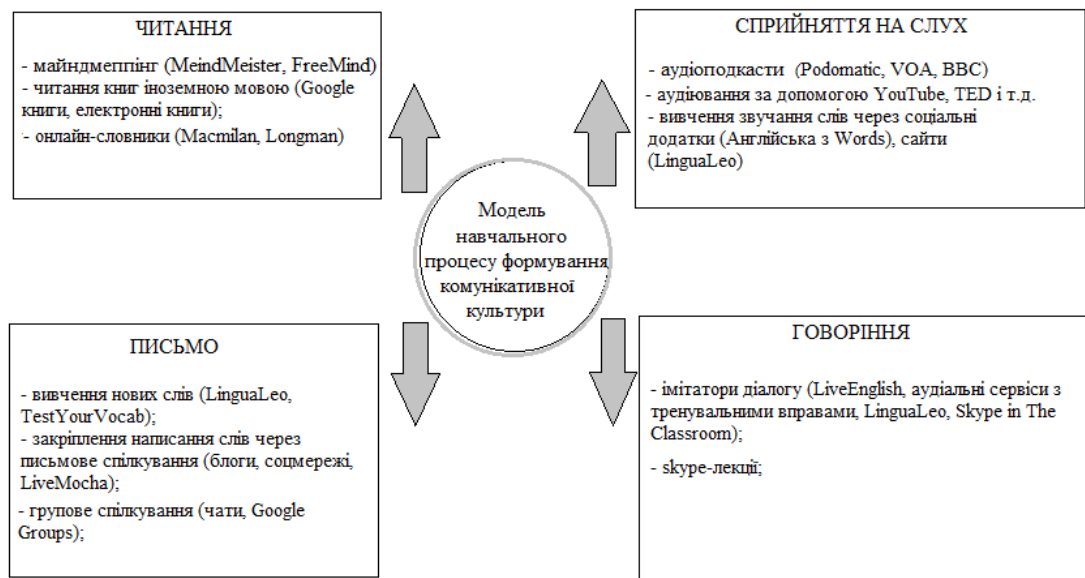

Рис. 2.33. Модель навчального процесу формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов засобами соціальних сервісів

Таким чином, як видно з усього вищесказаного, є безліч засобів для розвитку творчих здібностей студентів під час вивчення дисциплін курсу "Іноземна мова" та в позаурочній діяльності, які не дозволяють залишити студентів байдужими до вивчення іноземної мови, роблять процес навчання цікавішим, жвавішим і різноманітнішим, допомагають позбутися нудьги і втоми під час виконання одноманітних навчальних вправ. Вивчення іноземної мови повинно активізувати творчі навички студента, стимулювати

його творчу діяльність – індивідуальну чи організовану в групах і побудовану на використанні сучасних творчих методик виконання вправ і комунікативних. Детальніше матеріали розділу представлені у публікаціях автора [254; 255; 258; 261; 262; 264; 265].

Висновки з другого розділу

Отже, первинний розгляд визначених під час дисертаційного дослідження педагогічних умов дає можливість стверджувати, що їх використання позитивно впливає на освітній процес, забезпечуючи його навчальну, виховну та розвивальну цілі.

Для реалізації педагогічних умов під час практики викладання іноземної мови та проведення усіх етапів експерименту ми використовували декілька типів педагогічних технологій:

- технологію проектного навчання (з застосуванням соціальних сервісів і веб-ресурсів з візуалізації результатів навчального процесу, включаючи сайти-генератори постерів, навчальних інфографік та ресурси для створення “карт розуму”);
- технологію інтегрованої лекції (з застосуванням відео- та аудіо-ресурсів для поєднання навчальних методик і вправ для комплексного розвитку творчих навичок і комунікативної культури);
- інформаційно-комунікаційну та інтерактивну технологію (з залученням онлайн-лекцій, використання онлайн-словників і створених студентами тематичних пошукових систем для виконання творчих завдань у процесі вивчення іноземної мови та розвитку комунікативної культури) [187].

Описані технології, завдяки своїм дидактичним можливостям, сприяють підвищенню рівня знань, умінь, навичок та позитивної навчальної мотивації студентів. Проте варто наголосити щодо необхідності поєднання

традиційних та інноваційних технологій, так як їх поєднання є запорукою формування іншомовної професійної компетентності.

Зв'язок розвитку творчих навичок студентів з комунікативною культурою очевидні – саме творчий рівень студента та його розвиток залежить від правильно-побудованої педагогічної комунікації викладача зі студентом. Якщо розглядати потребу розвитку творчих навичок саме у майбутніх вчителів іноземних мов, варто наголосити на особливій абстрактності та особливостях вивчення гуманітарних дисциплін. Для їх освоєння, в тому числі і вивчення іноземної мови, потрібно володіти високим рівнем комунікабельності, творчості, уяви та пам'яті. Тому в процесі підготовки майбутніх учителів іноземних мов ми вважаємо доцільним застосування різних педагогічних технологій, методик, творчих завдань і вправ для розвитку творчих здібностей.

Ми практикували такі творчі завдання як:

- створення власного тематичного словника;
- створення плану-конспекту лекції на основі готової онлайн-лекції;
- підготовка матеріалів до аудіювання тексту за допомогою відео-матеріалу на онлайн-ресурсах;
- візуалізація окремих тематичних блоків і підготовка роздаткового матеріалу для реалізації принципу наочності навчання;
- створення власної пошукової системи для спрощення процесу пошуку та аналізу навчальної інформації тощо.

Практична користь та ефективність застосування соціальних веб-сервісів при виконанні творчих завдань підтвердили доцільність забезпечення запропонованих нами педагогічних умов, що було виміряне за допомогою тестувань, моніторингу, порівняльного аналізу та описано в третьому розділі.

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

3.1. Організація та етапи дослідження

Під час переходу від теоретичної частини, аналізу результатів досліджень вітчизняних і зарубіжних педагогів та обґрунтування важливості розвитку комунікативної культури, до експериментального дослідження ми притримувались алгоритму з чітко-визначених етапів:

- підготовчий етап визначення цілей експерименту та підбору інструментів;
- основний етап дослідження;
- підсумковий етап дослідження.

Таблиця 3.1.

Етапи експериментального дослідження

	Підготовчий (констатувальний) етап визначення цілей експерименту та підбору інструментів (2010 р.)
Завдання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Аналіз літературних джерел і наукових досліджень філософів, психологів, соціологів і педагогів з тематики розвитку комунікативної культури, вдосконалення комунікативних навичок та їх ролі у професійній діяльності педагога. 2. Визначення структури комунікативної культури та критеріїв її сформованості. Виокремлення рівнів розвитку комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов. 3. Аналіз потреб суспільства та освіти, зокрема, у використанні соціальних веб-сервісів як вагомого елемента розвитку та діяльності сучасної людини. 4. Визначення педагогічних умов ефективного розвитку і вдосконалення комунікативної культури в студентів іншомовних спеціальностей. 5. Підбір і перевірка груп для проведення експерименту. 6. Публікація наукових статей, участь у конференціях.

продовж. табл. 3.1

Методи	<ol style="list-style-type: none"> 1. Анкетування викладачів і студентів 2. Моніторинг та оцінювання рівня сформованості комунікативної культури в майбутніх учителів іноземної мови під час вивчення профільних дисциплін. 3. Проведення констатувального експерименту, застосування статистичних методів обробки первинних результатів констатетапу.
	Основний (формувальний) етап дослідження (2011-2013 рр.)
Завдання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підготовка методичних матеріалів для формувального етапу експерименту. 2. Проведення інтерактивних лекцій за допомогою SMART-board. 3. Розробка занять з використанням соціальних сервісів і презентація можливостей веб-ресурсів у вивченні іноземної мови студентам Інституту іноземних мов, їх апробація. 4. Розробка тематичного блогу “Вчитель та Веб”, залучення студентів до його наповнення матеріалом, обговорення та активного використання в навчальній діяльності. 5. Розробка та запуск професійної педагогічної спільноти “English, Sir!” у соціальній мережі “ВКонтакте” для студентів іншомовних спеціальностей, учителів і викладачів англійської мови. 6. Підготовка навчально-методичного посібника для студентів мовних спеціальностей „Формування комунікативної культури майбутнього вчителя англійської мови засобами соціальних сервісів”, його апробація. 7. Розробка дайджесту з переліком корисних джерел, які можуть використовуватись для формування професійних навичок, компетенцій і комунікативної культури в процесі підготовки майбутніх учителів англійської мови, його апробація. 8. Експериментальна перевірка методики формування комунікативної культури за умови використання соціальних сервісів у процесі навчання майбутніх учителів іноземних мов. 9. Проведення професійних і психологічних зрізів, опитувань, іменних та анонімних анкетувань.
Методи	<p>Введення змін до:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. змісту (розширення поняття якісної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, в тому числі у розрізі комунікативної культури); 2. методів (удосконалення словесних, наочних і практичних методів навчання за допомогою можливостей соціальних сервісів: онлайн-програм, сайтів, блогів; застосування аудіо-візуальних методів вивчення мови за допомогою Інтернет-ресурсів з онлайн-екскурсіями, записами для аудіювання та диктантів); 3. технологій (використання інтерактивних технологій навчання, технологій інтегрованої лекції та творчих завдань); 4. форм навчання (зміщення вектору з теоретичної форми навчання до практичного навчання, розширення урочної форми навчання до позаурочних меж за допомогою педагогічного спілкування у онлайн-чатах, соціальних мережах блогів); <p>Застосування методів спостереження, оцінювання (у тому числі онлайн-оцінювання), опитування, бесід.</p>

продовж. табл. 3.1

Підсумковий (контрольний) етап експерименту (2013 р.)	
Завдання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Методи вимірювання та діагностики складових комунікативної культури майбутніх учителів англійської мови. 2. Статистичні методи для вимірювання рівнів сформованості комунікативної культури та її компонентів. 3. Опрацювання методик вимірювання рівня комунікативної культури через вимірювання окремих складових. Співставлення експериментальної групи з контрольними. 4. Відображення результатів досліджень у порівняльних таблицях, графіках, гістограмах тощо. 5. Наукове підтвердження та обґрунтування ефективності педагогічних умов для ефективного розвитку комунікативної культури в майбутніх учителів іноземних мов. 6. Пропозиції щодо коригування сучасного навчального процесу професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у ВНЗ.
Методи	<ol style="list-style-type: none"> 1. Аналіз та узагальнення. 2. Синтез інформації. 3. Метод систематизації інформації. 4. Методи математичної статистики.

Також нами були визначені, описані та охарактеризовані критерії, за якими визначається рівень комунікативної культури. В п. 1.2 ми подали таблицю з критеріями та відповідними кожному критерію показниками, які безпосередньо вказують на рівень сформованості комунікативної культури в майбутніх учителів іноземних мов. Загалом кожен критерій можна описати наступним чином (див. Табл. 3.2).

Під час проведення констатувального етапу експерименту ми встановили стандартизовані рівні володіння педагогом показниками з вищезазначених критеріїв сформованості комунікативної культури: початковий, низький, середній, високий, творчий.

1. Початковий рівень характеризується інтуїтивним, неусвідомленим розумінням культури спілкування.
2. Низький рівень характеризується володінням елементарного, базового рівня знань про комунікативну культуру, правила її формування та можливості для її підвищення.
3. Середній рівень передбачає оволодіння студентом навчального

матеріалу на достатньому рівні, доведення професійних навичок до загально-задовільного рівня, самостійне здійснення навчальних операцій із застосуванням методів аналізу, узагальнення тощо.

Таблиця 3.2.

Критерії формування комунікативної культури вчителів іноземних мов та їх узагальнене значення

№	Критерії	Узагальнене значення
1	Мотиваційно-ціннісний	Рівень розуміння цінності педагогічної діяльності і ролі педагога, який формується завдяки моральним нормам, правилам етики, рівню відповідальності. Вмотивованість педагога до комунікацій і соціальної приналежності, ознайомлення з ІКТ та мотивація до використання соціальних сервісів у педагогічній діяльності. Рівень сформованості потреб у спілкуванні та самовираженні.
2	Когнітивний	Рівень професійних знань профільних дисциплін, загальної педагогічної теорії та методики, знань про ІКТ та соціальні сервіси та їх можливості для ефективного здійснення педагогічної діяльності. Знання про можливості соціальних сервісів в навчально-виховному процесі для формування та розвитку комунікативної культури.
3	Діяльнісний	Вміння педагога застосовувати правильні педагогічні прийоми, методики та технології для здійснення ефективного педагогічного спілкування та досягнення педагогічних цілей навчально-виховного процесу. Володіння інноваційними технологіями підготовки та презентації навчального матеріалу, спілкування з іншомовними представниками за допомогою ІКТ.
4	Особистісний	Особистісні характеристики педагога, які визначають рівень його комунікативних здібностей і прагнення до спілкування.
5	Професійно-світоглядний	Вміння усвідомлено здійснювати комунікативну діяльність, давати самооцінку і навчати комунікативним прийомам учнів. Вміння використовувати ІКТ та інноваційні методики для пошуку навчального матеріалу, його презентації, перевірки засвоєння тощо.

4. Високий рівень передбачає більш глибокі знання студента з професійних дисциплін, уміння їх поєднати з методичними знаннями. Студент системно вивчає новий матеріал та може проектувати його на практичну педагогічну діяльність.
5. Творчий рівень – студент здобуває творчу самостійність, його

діяльність носить пошуково-дослідницький характер, з елементами самокритики і самооцінки.

При розгляді виокремлених нами рівнів ми співвіднесли їх з критеріями сформованості комунікативної культури майбутнього вчителя іноземних мов.

Таблиця 3.3.

Показники рівнів сформованості комунікативних здібностей за
мотиваційно-ціннісним критерієм

Початковий рівень	Низька вмотивованість студента щодо обраної професії. Реактивний тип навчання, відсутність цінності пізнавальної діяльності та самонавчання. Відсутність потреби у розвитку спілкування.
Низький рівень	Недостатня вмотивованість студентів щодо обраної професії, низький рівень уявлення щодо педагогічного ідеалу. Нерозуміння доцільності зацікавленості у здобутті професійних знань та вивчення базових основ ІКТ та їх можливостей для професійної педагогічної діяльності. Низький рівень потреб у спілкуванні та соціальній приналежності. Первинний рівень потреб за пірамідою Маслоу (задоволення фізіологічних потреб).
Середній рівень	Ціннісний рівень майбутньої професійної діяльності, але мотиви щодо оволодіння майбутньою професією ще досить нестійкі. З'являється мотив щодо використання ІКТ в професійній і особистій сферах життя. Вектор потреб за Маслоу переміщується на рівень соціалізації. Виникають потреби в соціальній приналежності, соціальному контакті.
Високий рівень	Більш поглиблено розвивається мотив до пізнавальної діяльності. Повністю сформовані гуманістичні погляди на професійний процес. З'являється потреба у повазі, необхідність і прагнення до формування професійної впевненості та компетентності. Студент володіє значним обсягом знань про соціальні сервіси та має достатньо мотивації для їх використання в педагогічній практиці і формування комунікативної культури та інших професійних компетенцій майбутнього учителя іноземних мов.
Творчий рівень	За Маслоу рівень потреб досягає найвищого – необхідності в самореалізації. Студент починає проявляти творчі риси, креативність при вирішенні педагогічних задач та ситуацій. Студент володіє системою уявлень та знань щодо застосування соціальних веб-сервісів для творчих та креативних презентацій матеріалу, організації навчання, здійснення поточного контролю, підготовки дидактичних матеріалів тощо.

Таблиця 3.4.

Показники рівнів сформованості комунікативних здібностей

за когнітивним критерієм

Початковий рівень	Початковий рівень знань іноземної мови, малий словниковий запас. Відсутність знань про педагогічні прийоми і методи навчання.
Низький рівень	У студента відсутнє розуміння індивідуальних особливостей учнів у процесі сприйняття і засвоєння інформації, але присутнє поверхнєве знання педагогічних технологій, методик і прийомів для використання у педагогічному спілкуванні. Слабо володіє професійною іншомовною термінологією, особливостями текстобудови та граматичними моделями. Рідко використовує професійну педагогічну літературу або літературу мовою оригіналу для професійного зростання та розвитку власних комунікативних навичок.
Середній рівень	Студент володіє основним обсягом предметних, інформаційних, технологічних і методичних знань та здебільшого знайомий зі стратегіями їх застосування. Вміє підтримати розмову в процесі педагогічного спілкування та виступати реципієнтом спілкування з носієм іноземної мови. Недостатній рівень встановлення міжпредметних зв'язків та об'єднання отриманих знань у систему; недостатній рівень володіння інформаційними знаннями.
Високий рівень	Студент на високому рівні володіє професійними поняттями, принципами та правилами, вміло їх використовує в різних педагогічних ситуаціях при спілкуванні зі студентами та представниками іншомовних культур. Вміє виявляти та вирішувати педагогічну проблему, знає індивідуальні особливості, що відрізняють учнів у процесі сприйняття та засвоєння матеріалу. Студент використовує професійну педагогічну літературу для самовдосконалення та професійного розвитку власних комунікативних навичок.
Творчий рівень	Стійкі знання щодо професійної педагогічної діяльності, формування комунікативної культури та методів її розвитку. Готовність ділитись знаннями. Ідеальне володіння принципами, методами, педагогічними комунікативними та інтерактивними технологіями, які використовуються у навчально-виховному процесі. Предметні, інформаційні, науково-методичні, технологічні знання впорядковані у систему.

Таблиця 3.5.

Показники рівнів сформованості комунікативних здібностей

за діяльнісним критерієм

Початковий рівень	Несистематизовані знання з теорії і практики іноземної мови призводять до зникнення вмінь, що необхідні для повноцінної ефективної організації навчального процесу.
Низький рівень	Недостатній обсяг професійних знань, невміння застосовувати їх у процесі спілкування. Недостатній рівень умінь щодо організації навчально-виховного процесу, здійснення педагогічних комунікацій. Поверхневе володіння інформаційними знаннями та навичками використання соціальних сервісів у комунікативній педагогічній діяльності.
Середній рівень	Недостатній рівень умінь щодо поєднання різних предметних профільних знань для ініціювання педагогічного спілкування. Володіння інноваційними інтерактивними технологіями та проектним методом. Достатній рівень інформаційних знань для формування інформаційної компетентності майбутнього вчителя. Достатній рівень комунікативних навичок для здійснення іншомовних комунікацій.
Високий рівень	Значний обсяг знань з профільних мовних дисциплін. Вміння організувати правильну подачу зворотнього зв'язку в процесі педагогічного спілкування. Розвинені навички активного слухання, невербальної комунікації, аргументації та переконання. Достатній рівень аналітичних навичок і дидактичних умінь.
Творчий рівень	Володіння профільними знаннями з різних мовних галузей (орфоепіка, лексикологія, стилістика, культурологія тощо). Активне використання соціальних сервісів для пошуку профільних матеріалів. Володіння інтерактивними та проектними методами навчання. Використання ІКТ для здійснення операційних педагогічних функцій: планування та організації навчальної діяльності, подачі зворотнього зв'язку, контролю.

Таблиця 3.6.

Показники рівнів сформованості комунікативних здібностей

за особистісним критерієм

Початковий рівень	Студент має внутрішню референцію, під час комунікацій постійно займає пасивну позицію. Відсутність вміння вирішення комунікативних конфліктів і розуміння важливості подолання комунікативних бар'єрів.
-------------------	---

продовж. табл. 3.6

Низький рівень	Студент має внутрішню референцію, під час комунікацій частіше займає реактивну позицію, рідко виступаючи ініціатором. Комунікабельність знаходиться на етапі формування. Недостатній рівень вмінь вирішення конфліктів, ввічливості, коректності та емоційної зрілості не дозволяє проводити і підтримувати щирі і відкриті комунікації.
Середній рівень	Студенту притаманні такі якості, як: ініціативність у розмові, комунікабельність, ввічливість і коректність. Студент проявляє емпатію під час педагогічного чи іншомовного спілкування. Достатній рівень самоконтролю та стресостійкості дозволяє перебувати і підтримувати різні комунікативні ситуації.
Високий рівень	Студент володіє високим рівнем комунікабельності та зовнішньою референцією. Йому притаманна проактивність, творчість, щирість і відповідальність. Чітко сформоване вміння вирішувати конфлікти, що виникають у процесі педагогічного чи іншомовного спілкування.
Творчий рівень	Студент, окрім вміння правильно спілкуватися, стає ініціатором комунікативних ситуацій, самостійно знаходить шляхи демонстрації та удосконалення власних комунікативних навичок та комунікативної культури.

Таблиця 3.7.

Показники рівнів сформованості комунікативної культури

за професійно-світоглядним критерієм

Початковий рівень	Мислення студента на такому рівні – шаблонне та асоціативне. Професійне зростання на такому рівні неможливе.
Низький рівень	Світогляд студента зводиться лише до профільних дисциплін, що стає перешкодою до вільних комунікацій. Студент не усвідомлює потреби привнесення елементу творчості в навчально-виховний процес і використання соціальних сервісів для цих цілей.
Середній рівень	Рівень самоорганізації сягає достатнього рівня. Студент недосконало володіє ІКТ та недостатньо застосовує їх при виконанні творчих завдань. Мислення ще не достатньо асоціативне для продукування креативних педагогічних доробок і внесення творчих аспектів у педагогічне чи іншомовне спілкування.
Високий рівень	Студент проявляє високий рівень професійної допитливості, використовує творчі доробки інших педагогів для примноження власного педагогічного та комунікативного досвіду. Він вдало використовує ІКТ для реалізації творчих завдань. Бачить і розуміє цілісність мовної картини світу. Розуміє відмінності різних культур.

продовж. табл. 3.7

Творчий рівень	Студент має добре розвинені навички творчості та креативності і вміє застосовувати їх у процесі спілкування чи педагогічної практики організації навчально-виховної діяльності. Він готовий ділитися комунікативним професійним досвідом з колегами різними каналами комунікацій, включаючи дистанційні ІКТ. Він розробляє творчі проекти з використанням соціальних сервісів, досліджує їх ефективність, залучає до їх розробки інших суб'єктів освітнього процесу. Мислення такого студента переходить у сферу асоціативності та дивергентності, демонструє володіння широким світоглядом і володіння інтегрованими знаннями. Студент постійно спілкується з представниками інших культур.
----------------	--

Таким чином, визначені нами критерії, рівні сформованості комунікативної культури майбутніх вчителів іноземних мов по відношенню до них лягли в основу констатувального етапу дослідження та подальшого проведення експерименту.

Таблиця 3.8.

Склад експериментальної та контрольних груп

Група	Експериментальні групи					Контрольні групи				
ВНЗ	ВДПУ		ПДПУ		НЛУ	ВДПУ	ПДПУ		НЛУ	
Маркування	ЕГ1	ЕГ2	ЕГ3	ЕГ4	ЕГ5	КГ1	КГ2	КГ3	КГ4	КГ5
Кількість чоловік:	187					195				

Дослідно-експериментальна робота за тематикою дисертаційного дослідження проводилася на базі Інституту іноземних мов Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Південноукраїнського державного педагогічного університету (м. Одеса) імені К. Д. Ушинського, Національного лінгвістичного університету (м. Київ). Дослідницько-експериментальною роботою було охоплено 384 студента. Склад експериментальних та контрольних груп поданий нижче в таблиці.

Контрольні групи (КГ1-КГ5) налічували 5 груп у 3 ВНЗ, які склалися

з 195 студентів та складались зі студентів факультетів та Інститутів іноземних мов – майбутніх учителів іноземних мов. Експериментальні групи (ЕГ1-ЕГ5) налічували 5 груп у 3 ВНЗ, які склалися з 187 студентів і виступали досліджуваним об'єктом протягом 3 років (2010-2013 роки).

У 2010 році перед реалізацією завдань констатувального етапу ми провели діагностику сформованості комунікативної культури у двох груп випускників Інституту іноземних мов ВДПУ, які у 2010 році завершували п'ятий рік свого навчання. Провівши діагностику, ми отримали наступні результати (див. Табл. 3.9).

Таблиця 3.9.

Діагностика рівня сформованості комунікативної культури в КГ2
(групи 5А1, 5А2, 2010 рік)

Критерії	Бальна оцінка критеріїв
Середній бал за мотиваційно-ціннісним критерієм	3,6
Середній бал за когнітивним критерієм	4,4
Середній бал за діяльнісним критерієм	4,0
Середній бал за особистісним критерієм	4,2
Середній бал за професійно-світоглядним критерієм	4,0
Загальний бал по рівню сформованості комунікативної культури	4,0

Після аналізу отриманих показників, стало очевидно, що такі показники, як інформаційні вміння, цінність використання ІКТ, знання соціальних сервісів та можливостей застосування у навчально-виховному процесі, знання інтерактивних педагогічних методів дещо занижкі, що безпосередньо знижує рівень комунікативної культури студентів. Тому на основі даної діагностики ми виокремили основні проблемні моменти, що

стосувалися ІКТ, соціальних сервісів, формування комунікативної культури, творчого підходу у навчанні та методики засвоєння навчального матеріалу. Власну методику, педагогічні умови для експерименту та набір вправ, технологій і рекомендацій ми формували, саме виходячи з визначених проблемних зон.

Протягом формувального експерименту ми стежили за зміною критеріїв і показників, визначених нами стосовно формування комунікативної культури, робили проміжні зрізи окремих критеріїв, вносили корективи в перебіг експерименту, конкретизувати гіпотезу.

На формувальному етапі дослідження нами були виконані такі завдання:

1. Розроблено та проведено інтерактивні лекції-презентації на тему «Соціальні сервіси та їх можливості для педагогічної практики» за допомогою SMART-board.
2. Розроблені й проведені заняття з використанням соціальних сервісів для презентації можливостей веб-ресурсів у вивченні іноземної мови студентам Інституту іноземних мов.
3. Розроблено й використано тематичний педагогічний блог «Вчитель і Веб», залучено студентів до його наповнення матеріалом, обговорення та активного використання у навчальній діяльності.
4. Розроблено й активізовано до спілкування професійну педагогічну спільноту «English, Sir!» у соціальній мережі «ВКонтакте» для студентів іншомовних спеціальностей, вчителів та викладачів англійської мови.
5. Підготовлено навчально-методичний посібник для студентів мовних спеціальностей «Застосування соціальних сервісів у процесі навчання англійської мови», здійснено його апробацію.
6. Розроблено дайджест «Соціальні сервіси для вивчення іноземних мов» з переліком корисних електронних адрес, що можуть використовуватись для формування професійних навичок, компетенцій

і комунікативної культури в процесі підготовки майбутніх учителів англійської мови, здійснено його апробацію.

7. Проведена експериментальна перевірка формування комунікативної культури шляхом використання соціальних сервісів у процесі навчання майбутніх учителів іноземних мов.

Під час проведення формувального експерименту ми базували наші розробки та технології на загальнодидактичних принципах:

1. Принцип діяльності. Формування особистості студентів відбувається найбільше ефективно тоді, коли знання відкриваються ними самостійно, під час власної самостійної навчальної діяльності, а не під час подачі готового навчального матеріалу. Ми реалізовували даний принцип під час мотивування студентів до самостійного здійснення пошукової діяльності з використанням Інтернет-сервісів (пошукових систем типу Google та створення своїх власних тематичних пошукових систем), а також до ініціювання комунікативної діяльності для отримання комунікативного досвіду.
2. Принцип цілісного уявлення про світ. Явища та профільні знання повинні вивчатись і засвоюватись у взаємному зв'язку, а не відокремлено. В нашому дослідженні ми вже писали про важливість мовної картини світу за допомогою ІКТ.

Для цього ми використовували сервіси для вивчення іноземної мови в сукупності з сервісами для тренування мови та голосового наслідування та сервісами для пізнання лінгвокультурного середовища країни, мова якої вивчається (дані сервіси ми описували у розділі 2).

3. Принцип персоналізованого підходу. Під час дотримання педагогічних умов, необхідних для експерименту, ми звертали уваги на особистісні фактори студентів (швидкість мислення, обсяги засвоєння інформації, потреби у спілкуванні, готовність до використання ІКТ тощо).

У структурі комунікативної культури окремим критерієм ми виділили

саме особистісний, так як він значно впливає на загальну професійну компетентність майбутнього педагога і потребує розвитку і поліпшення. Для кращого розуміння позиції і можливостей кожного студента при іншомовному спілкуванні ми проводили тестування на обсяг словникового запасу для того, щоб визначити його рівень та потім доповнити комплексом вправ та онлайн-ресурсів, що можуть допомогти його розширенню.

4. Принцип творчості. Знання здобуваються, а навички формуються і вдосконалюються в процесі педагогічної практики.

Найкраще засвоюється емоційний досвід, який можна отримати в результаті творчої практики. Тому використання соціальних сервісів у навчанні свідчить про творчий підхід у викладанні предмету та мотивацію студентів до здійснення самостійної творчої діяльності, продукування власного творчого досвіду. Ми застосовували різноманітні сервіси для реалізації інтерактивної технології навчання, застосовували творчий підхід при презентації матеріалу та оформленні дидактичного матеріалу.

5. Принцип ефективності. Принцип передбачає те, що отримані результати після завершення експерименту повинні бути кращими за результати, отримані на етапі констатувального етапу, коли педагогічні умови не дотримувались і не було сформовано експериментальної ситуації.

6. Принцип гуманізації педагогічного експерименту.

Ми базувались на концепції позитивізму і будували педагогічний процес на позитивних якостях студентів. Також шляхом підвищення власної комунікативної культури і комунікативної культури студентів ми робили процес педагогічного спілкування максимально гуманним, коректним, етичним та емоційно насиченим.

Також під час формування етапу експерименту ми чітко дотримувались запропонованих нами педагогічних умов:

- вивчення можливостей соціальних сервісів для формування комунікативної культури;
- організація спілкування майбутніх учителів іноземних мов за допомогою соціальних сервісів;
- використання соціальних сервісів під час виконання студентами творчих проектів професійного спрямування для того, щоб експеримент відбувся і його результати були об'єктивним, правильними, науково обґрунтованими і підтвердженими.

Під час проведення дослідження були використанні методики, подані в Додатках Г, Д, Е, Є, Ж, З.

3.2. Аналіз результатів експериментально-дослідної перевірки

Під час оцінки результатів експериментального дослідження, в зв'язку з великою кількістю показників, що відносяться до критеріїв формування комунікативної культури майбутнього вчителя іноземних мов та необхідністю стандартизованої бальної шкали значень усіх показників, ми використовували п'ятибальну шкалу.

Таблиця 3.10.

Відповідність значення показників критеріїв сформованості комунікативної культури майбутніх вчителів іноземних мов бальній шкалі

Рівень вимірювання показника	Бальне співвідношення
Початковий рівень	0-0,9 бала
Низький рівень	1-1,9 бала
Середній рівень	2-2,9 бала
Високий рівень	3-3,9 бала
Творчий рівень	4-5 балів

Таким чином, при п'яти визначених нами критеріях формування комунікативної культури (мотиваційно-ціннісному, когнітивному, особистісному, діяльнісному і професійно-світоглядному) і десяти показниках при кожному критерію, максимальна кількість набраних студентом балів може бути 250 (5 критеріїв * 10 показників * 5 максимальних балів).

На прикладі даної таблиці можна зробити висновок, що КГ 1-5 зробили приріст від 1,1 бала до 1,7 балів (у ВДПУ).

Таблиця 3.11

Результати діагностики рівня сформованості комунікативної культури студентів (середній бал) за мотиваційно-ціннісним критерієм (констатувальний та формувальний етапи)

ВНЗ:	ВДПУ			ПДПУ				НЛЮ		
Групи:	ЕГ1	ЕГ2	КГ1	ЕГ3	ЕГ4	КГ2	КГ3	ЕГ5	КГ4	КГ5
Констатувальний етап	2,1	2,0	2,2	2,0	2,0	2,5	2,5	2,0	2,2	2,2
Формувальний етап	4,6	4,5	3,9	4,4	4,3	3,9	3,6	4,6	3,9	3,8
Приріст в балах	2,5	2,5	1,7	2,3	2,4	1,4	1,1	2,5	1,7	1,6

Ці студенти навчались за стандартною програмою, розвивали комунікативні навички та професійну культуру без дії умов експерименту. Якщо порівняти ці дані з ЕГ 1-5, бачимо, що приріст показників по ЕГ за 2010-2013 роки рівняється в середньому 2,3-2,5 бала і в результаті становить 4,3-4,6 бала в порівнянні з середнім значенням в КГ 1-5 в 3,6-3,9 бала.

Контрольні групи в результаті розвинули свій рівень комунікативної культури за мотиваційно-ціннісним критерієм до високого рівня, експериментальні групи за допомогою комплексу педагогічних умов, що застосовувались, і комплексу практичних вправ, досягли творчого рівня. Розширена таблиця з показниками динаміки росту показників подана у Додатку І.

Порівнюючи результати діагностики когнітивного критерію, бачимо суттєвий розрив у значеннях показників між констатувальним етапом та формувальним етапом. Це пов'язано з тим, що показники, такі як професійні знання з лінгвістики, орфоєпіки, граматики, лінгвокультурології, а також знання соціальних сервісів та інтерактивного методу навчання, набуваються у процесі навчання в ВНЗ, тому очевидно, що на 5-му році навчання показники набагато вищі, ніж на 2-му році навчання.

Таблиця 3.12

Результати діагностики рівня сформованості комунікативної культури студентів (середній бал) за когнітивним критерієм (констатувальний та формувальний етапи)

ВНЗ:	ВДПУ			ПДПУ				НЛУ		
Групи:	ЕГ1	ЕГ2	КГ1	ЕГ3	ЕГ4	КГ2	КГ3	ЕГ5	КГ4	КГ5
Констатувальний етап	1,6	1,6	1,8	1,6	1,5	1,8	1,7	1,5	1,7	1,7
Формувальний етап	4,6	4,7	3,9	4,4	4,4	3,9	3,7	4,7	4,2	3,9
Приріст в балах	3,0	3,1	2,2	2,8	2,9	2,1	2,0	3,2	2,6	2,2

По приростам середнього балу лідирують ЕГ5 та ЕГ2. В середньому приріст контрольних груп сягає 2,1-2,6 бала. Якщо характеризувати окремі показники, значення яких найбільше відрізняється у двох паралельних груп (ЕГ і КГ2), бачимо, що показники з К1 по К5 мало відрізняються, що свідчить про однаково якісне подання матеріалу з мовних дисциплін, ефективного засвоєння даного матеріалу (див. Додаток К). Але якщо ми звернемо увагу на показники К6 (знання соціальних сервісів і можливостей застосування у навчально-виховному процесі) та К9 (знання інтерактивних педагогічних методів), бачимо великий розрив у значеннях на користь ЕГ 1-5.

Під час формувального експерименту ми застосовували інтерактивні педагогічні методи, тому студенти експериментальних груп мали змогу ознайомитися з ними на практиці та засвоїти їх через власний творчий

досвід. Також ми презентували основні типи соціальних сервісів, і окрім базового курсу інформативних дисциплін, постійно застосовували соціальні веб-сервіси при презентації навчального матеріалу, підготовці дидактичних матеріалів та домашніх завдань, при педагогічних комунікаціях зі студентами. Тому різниця у значеннях цих показників досить суттєва: показник К6 в студентів експериментальних груп на формувальному етапі становить 4,3-4,8 бала, в студентів контрольних груп – 3,1-3,5 бала; показник К9 в студентів експериментальних груп на формувальному етапі – 3,9-4,6 бала, студентів контрольних груп – 3,3-3,9 бала.

Таблиця 3.13

Результати діагностики рівня сформованості комунікативної культури студентів (середній бал) за діяльнісним критерієм (констатувальний та формувальний етапи)

ВНЗ:	ВДПУ			ПДПУ				НЛУ		
Групи:	ЕГ1	ЕГ2	КГ1	ЕГ3	ЕГ4	КГ2	КГ3	ЕГ5	КГ4	КГ5
Констатувальний етап	1,6	1,5	1,7	1,5	1,5	1,9	1,7	1,5	1,6	1,7
Формувальний етап	4,5	4,5	4,0	4,1	4,3	3,9	3,6	4,6	4,0	4,0
Приріст в балах	2,9	3,0	2,3	2,6	2,8	2,0	1,9	3,0	2,4	2,3

Особливе значення серед показників діяльнісного критерію ми приділяли показникам Д5 (інформаційні вміння) і Д8 (володіння інформаційними технологіями).

Розширена таблиця з показниками динаміки росту показників подана у Додатку Л.

Так як здійснювати вплив на особистісний критерій розвитку особистості загалом досить складно, очевидно, що приріст по даним показникам невеликий – в середньому 1,7-2,3 бала у студентів п'яти ЕГ; 1,0-1,7 – у студентів КГ.

Таблиця 3.14

Результати діагностики рівня сформованості комунікативної культури студентів (середній бал) за особистісним критерієм (констатувальний та формувальний етапи)

ВНЗ:	ВДПУ			ПДПУ				НЛУ		
Групи:	ЕГ1	ЕГ2	КГ1	ЕГ3	ЕГ4	КГ2	КГ3	ЕГ5	КГ4	КГ5
Констатувальний етап	2,8	2,7	2,9	2,4	2,2	2,8	2,7	2,1	2,2	2,2
Формувальний етап	4,5	4,5	3,9	4,3	4,5	3,9	3,7	4,5	3,9	3,9
Приріст в балах	1,7	1,8	1,0	1,9	2,3	1,0	1,1	2,4	1,6	1,7

Але звернемо увагу на те, що показники О1 (зовнішня референція), О3 (комунікабельність) і О4 (ініціативність у розмові) значно зросли у ЕГ в порівнянні з КГ, що свідчить про ряд вжитих заходів щодо зміни вектору особистісних характеристик в сторону проактивного спілкування, ініційованого самим студентом та збільшення локусу зовнішньої референції. Розширена таблиця з показниками динаміки росту показників подана у Додатку М.

Таблиця 3.15

Результати діагностики рівня сформованості комунікативної культури студентів (середній бал) за професійно-світоглядним критерієм (констатувальний та формувальний етапи)

ВНЗ:	ВДПУ			ПДПУ				НЛУ		
Групи:	ЕГ1	ЕГ2	КГ1	ЕГ3	ЕГ4	КГ2	КГ3	ЕГ5	КГ4	КГ5
Констатувальний етап	2,0	2,0	2,2	1,9	1,9	2,2	2,1	1,7	1,9	1,8
Формувальний етап	4,4	4,4	3,7	4,2	4,3	3,8	3,8	4,2	3,7	3,6
Приріст в балах	2,4	2,4	1,6	2,3	2,5	1,7	1,7	2,5	1,8	1,8

Звертаємо Вашу увагу на показники Т4 (вміння використовувати соціальні сервіси для виконання чи розробки творчих завдань), Т6 (креативність) і Т8 (творча уява). Дані показники різняться за своїми

значеннями у п'яти ЕГ і КГ (див. Додаток Н). Ми переконані, що педагогічна умова «використання соціальних сервісів під час виконання студентами творчих проектів професійного спрямування», якої ми дотримувались при проведенні формувального експерименту зі студентами ЕГ, допомогла розвинути творчі навички, збільшити глибину творчого досвіду, отриманого ними через застосування соціальних сервісів у процесі виконання творчих завдань.

Підвівши підсумок по експериментальній частині дослідження та звівши усі показники критеріїв формування комунікативної культури, ми побачили очевидний прогрес у рівні розвитку комунікативної культури студентів ЕГ.

У 2010 році, при проведенні констатувального етапу експерименту, за допомогою тестування, анкетування та інших методик, ми визначили рівень сформованості комунікативної культури в студентів ЕГ – в середньому 1,8-2 бала, в студентів КГ – 1,9-2,2 бала (див. Рис. 3.1). Даний рівень визначався як низький та середній, виходячи і з прийнятої нами шкали, описаної вище.

При підведенні підсумків і опрацюванні результатів по діагностиці показників критеріїв формування комунікативної культури, ми виявили зростання загального рівня комунікативної культури і в ЕГ, і в КГ2 (див. рис. 3.1).

Всі п'ять ЕГ за приростом рівня комунікативної культури випереджають КГ в 0,5-0,6 бала, що свідчить про те, що педагогічній умови та всі заходи, технології та методики, які застосовувались нами по відношенню до ЕГ, були обрані правильно. Рівень сформованості комунікативної культури у КГ становить 3,7-3,9 – високий рівень, у ЕГ – він підіймається вище 4 балів, що свідчить про творчий рівень.

Це дає нам право гарантувати зростання рівня комунікативної культури при дотриманні визначених нами педагогічних умов, в тому числі й використання соціальних сервісів у навчально-виховному процесі.

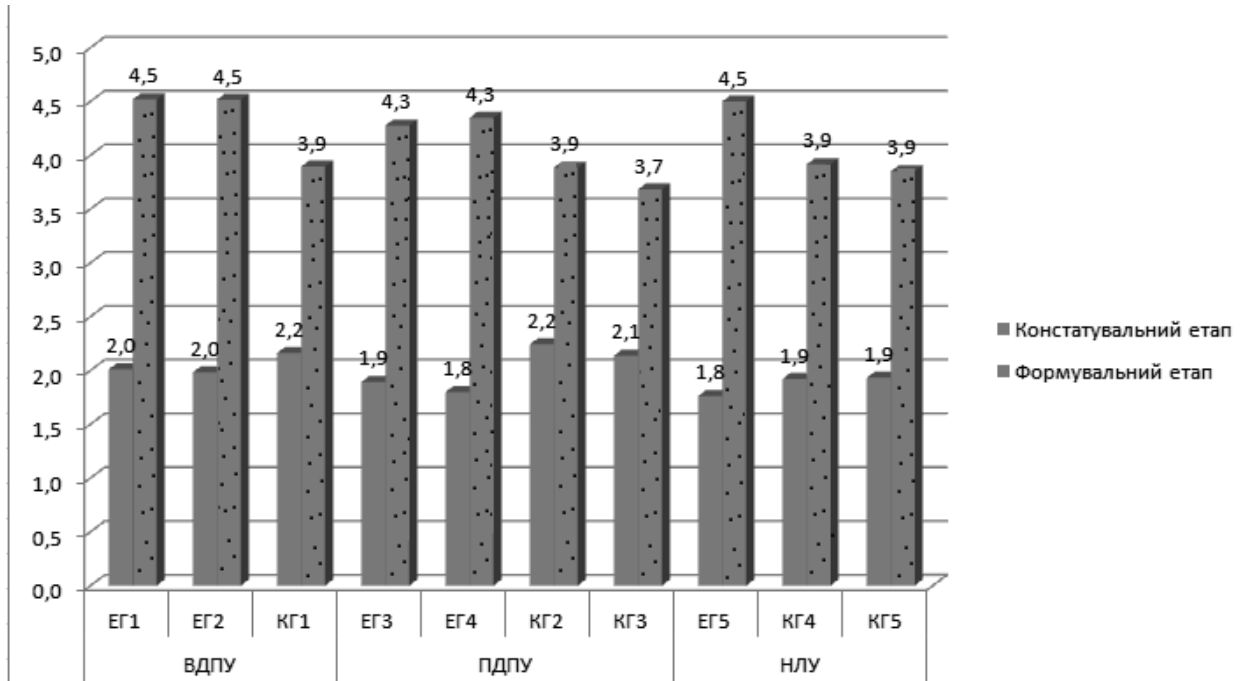

Рис. 3.1. Діаграма за результатами діагностики рівня сформованості комунікативної культури студентів по ЕГ та КГ (констатувальний і підсумковий етапи)

Так як в ході експерименту для діагностики рівня сформованості комунікативної культури ми використовували 50 показників, доцільно визначити критерій не випадковості (критерій згоди) для того, щоб підтвердити ефективність експериментальної методики та виключити вірогідність випадкового розходження значень показників у контрольній та експериментальній групах по завершенню формувального етапу експерименту.

Критерій не випадковості ми визначали за формулою:

$$t_{\phi} = \frac{v_E - v_K}{\sqrt{\frac{v_E^2}{2n_E} + \frac{v_K^2}{2n_K}}}, \quad (3.1)$$

$$\text{де } v_E = \frac{\alpha_E}{x_E} \text{ і } v_K = \frac{\alpha_K}{x_K}.$$

Середнє квадратичне відхилення в даній формулі обчислюється за формулою $\alpha = \sqrt{\frac{\sum (x - \bar{x})^2}{n-1}}$. Приклад результату обчислень для визначення критерію не випадковості по ВДПУ (ЕГ1 і КГ1) представлені в таблиці 3.16. Так як критерії не випадковості були обчислені для кожної групи кожного ВНЗ, всі таблиці з результатами обчислень подані в Додатках О, П.

Результати обчислень, наведених вище, дали значення критерію не випадковості $t_{\phi} \approx 3,3 \square 3$, що свідчить про суттєву відмінність показників в ЕГ1 і КГ1.

Таблиця 3.16.

Результати обчислень критерію не випадковості на формувальному етапі експерименту (ЕГ1, КГ1)

№	КГ1	аКГ1	ЕГ1	аЕГ1	
1	4,0	0,011	4,2	0,101	Середня оцінка мотиваційно-ціннісного критерію ЕГ= 4,6 КГ= 3,9
2	4,5	0,367	4,6	0,007	
3	3,6	0,086	4,8	0,080	
4	4,1	0,042	4,6	0,007	
5	4,0	0,011	4,8	0,080	
6	3,6	0,086	4,4	0,014	
7	3,8	0,009	4,6	0,007	
8	3,7	0,038	4,1	0,175	
9	4,1	0,042	4,7	0,033	
10	3,5	0,155	4,8	0,080	Середня оцінка когнітивного критерію ЕГ= 4,6 КГ= 3,9
11	4,4	0,256	4,5	0,000	
12	4,1	0,042	4,8	0,080	
13	4,0	0,011	4,6	0,007	
14	4,1	0,042	4,5	0,000	
15	4,0	0,011	4,6	0,007	
16	3,5	0,155	4,6	0,007	
17	3,9	0,000	4,8	0,080	
18	4,0	0,011	4,7	0,033	
19	3,6	0,086	4,5	0,000	Середня оцінка діяльнісного критерію ЕГ= 4,5 КГ= 4,0
20	3,7	0,038	4,8	0,080	
21	4,5	0,367	4,5	0,000	
22	4,3	0,165	4,6	0,007	
23	3,9	0,000	4,4	0,014	
24	4,1	0,042	4,5	0,000	

продовж. табл. 3.16

25	3,7	0,038	4,6	0,007
26	4,3	0,165	4,2	0,101
27	4,0	0,011	4,5	0,000
28	3,5	0,155	4,6	0,007
29	4,0	0,011	4,5	0,000
30	3,9	0,000	4,6	0,007
31	4,1	0,042	4,5	0,000
32	3,7	0,038	4,2	0,101
33	3,8	0,009	4,7	0,033
34	3,5	0,155	4,6	0,007
35	3,5	0,155	4,0	0,268
36	4,1	0,042	4,4	0,014
37	4,0	0,011	4,7	0,033
38	4,1	0,042	4,7	0,033
39	4,0	0,011	4,5	0,000
40	4,1	0,042	4,7	0,033
41	3,6	0,086	4,2	0,101
42	3,9	0,000	4,5	0,000
43	3,9	0,000	4,5	0,000
44	3,5	0,155	4,4	0,014
45	3,7	0,038	4,5	0,000
46	3,6	0,086	4,0	0,268
47	4,0	0,011	4,5	0,000
48	4,1	0,042	4,5	0,000
49	3,5	0,155	4,5	0,000
50	3,6	0,086	4,3	0,048
	Сума значення 3,9	Сума 3,668	Сума значення 4,5	Сума 1,974
	α КГ1	ν К	α ЕГ1	ν Е
	0,273608	7,02639	0,200703	4,44229

Середня оцінка
особистісного
критерію
ЕГ= 4,5
КГ= 3,9

Середня оцінка
професійно-
світоглядного
критерію
ЕГ= 4,4
КГ= 3,7

При обчислюванні критеріїв не випадковості по іншим ЕГ і КГ ми отримали наступні результати:

ВДПУ: ЕГ2 і КГ1 $t_{\phi} \approx 3,5 \square 3$

ПДПУ: ЕГ3 і КГ2 $t_{\phi} \approx 3,2 \square 3$

ПДПУ: ЕГ4 і КГ3 $t_{\phi} \approx 3,3 \square 3$

НЛУ: ЕГ5 і КГ4 $t_{\phi} \approx 4,5 \square 3$

НЛУ: ЕГ5 і КГ5 $t_{\phi} \approx 3,3 \square 3$

Всі критерії невипадковості більші за значення 3. Це дає підстави вважати, що на формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов значною мірою впливає запропонована нами експериментальна методика.

Отже, в процесі усіх вищевказаних нами етапів експериментально-дослідної перевірки нами було доведено доцільність педагогічних умов, досягнута мета наукового дослідження, апробовано та впроваджено розроблені нами творчі доробки (педагогічний блог, дайджест) та педагогічну технологію формування комунікативної культури за допомогою соціальних сервісів. Застосування соціальних сервісів у процесі фахової підготовки майбутніх учителів іноземних мов допомогло не лише підвищити рівень комунікативної культури студентів, але й розвинути творчі навички студентів та посприяти їх упровадженню в процес пошуку і презентації матеріалу.

Мета дослідження досягнута, поставлені завдання виконані, наукова гіпотеза підтверджена. Детальніше матеріали розділу представлені у публікаціях автора [263].

Висновки з третього розділу

У результаті наукового дослідження було виявлено, що комунікативна культура, яка складається з декількох критеріїв та великої кількості показників, краще формується в умовах застосування соціальних веб-сервісів. Такі висновки були сформовані після проведення дослідно-експериментальної перевірки з участю експериментальної та контрольної груп. Науковий експеримент проходив у декілька етапів, включаючи констатувальний і формувальний.

Досліджуваний об'єкт, а саме комунікативна культура майбутнього

вчителя іноземних мов, має складну структуру взаємопов'язаних понять і показників. У структурі комунікативної культури майбутнього вчителя іноземних мов ми виділили 5 критеріїв, що відповідають компонентам структури комунікативної культури:

- мотиваційно-ціннісний (мотивація до спілкування, розуміння цінності педагогічної професії та ІКТ для підвищення ефективності професійної діяльності);
- когнітивний (професійні мовні знання, педагогічні та психологічні знання, знання про соціальні сервіси);
- діяльнісний (вміння та навички);
- особистісний (особливості характеру та індивідуальних властивостей);
- професійно-світоглядний (креативність, світогляд, уява, інтуїція).

Дані критерії формування комунікативної культури, їх діагностика та виявлення проблемних зон дозволили нам адаптувати практичні доробки та технології для максимального поліпшення вказаних показників і рівня комунікативної культури в цілому.

У процесі діагностики ми виділили п'ять рівнів сформованості комунікативної культури:

- початковий;
- низький;
- середній;
- високий;
- творчий.

На констатувальному етапі експерименту ми пересвідчилися, що студенти недостатньо вмотивовані та володіють недостатнім обсягом знань про можливості і переваги використання соціальних сервісів для здійснення

професійної діяльності, педагогічного спілкування та розвитку комунікативних навичок. Показники щодо інформаційних знань, цінності використання ІКТ, знання інтерактивних педагогічних технологій та вміння застосовувати соціальні сервіси у комунікативних ситуаціях в обох групах (експериментальній і контрольній) виявились майже ідентично незадовільними (2010 рік).

Анкетування, опитування та тестування виявило, що майбутні вчителі іноземних мов мають досить нечітке і хитке уявлення про організацію комунікативної діяльності з використанням ІКТ, а також про необхідність розвитку навичок для підвищення рівня комунікативної культури та творчого досвіду шляхом використання соціальних сервісів.

Нами був розроблений комплекс методик, технологій та рекомендацій щодо підвищення рівня комунікативної культури студентів, досягнення ними творчого рівня та ознайомлення майбутніх учнів іноземних мов з можливостями соціальних сервісів для педагогічної діяльності, перш за все – комунікативної.

Після впровадження запропонованої нами методики на формувальному етапі результат діагностики дещо змінився. Рівень комунікативної культури в ЕГ і КГ зріс, але студенти ЕГ, які протягом трьох років ознайолювались та апробували нашу методику, показали кращі результати. Це свідчить про ефективність запропонованої нами педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов з використанням соціальних сервісів.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дають підстави вважати, що вихідна методологія є правильною, мети досягнуто, гіпотезу доведено, поставлені завдання розв'язані, що дає підстави зробити такі висновки:

1. Аналіз філософської, психологічної, педагогічної та соціологічної літератури з проблем формування комунікативної культури дозволив зробити висновок, що в епоху розвитку сучасних інформаційно-комунікативних технологій учителю потрібно бути готовим збагатити учнів знаннями про переваги використання ІКТ. Школи та класи, як звичайні, так і віртуальні, повинні мати вчителів, озброєних технологічними ресурсами та вміннями, і які здатні ефективно навчати предмету та вирішити низку комунікативних проблем з використанням сучасних засобів і технологій. Комунікативна діяльність – це одна з найбільш важливих компонентів загальнопедагогічної діяльності, без якої неможливе досягнення навчально-виховних цілей. Тому особливо значна увага повинна приділятися формуванню комунікативної культури майбутніх педагогів.

Комунікативна культура – це культура мовлення, що відображається в різних стилях мови за допомогою засобів мовного вираження та підсилюється невербальними елементами спілкування.

Комунікативна культура вчителя іноземних мов проявляється у вмінні сказати одну фразу декількома кардинально різними інтонаціями – виходячи з ситуації і цілей, вмінні розрізняти емоційні стани учнів у результаті аналізу їх міміки та жестів, знаннях мови та мовних особливостей країни, досконалому володінні невербальними засобами комунікацій іноземною мовою, здатності доповнювати кожне педагогічне твердження своєю особистістю, культурою тощо.

Базуючись на результатах дослідження ми сформуваємо організаційно-педагогічну модель формування комунікативної культури майбутнього вчителя іноземних мов. Запропонована нами модель – це сукупність

взаємопов'язаних компонентів, які включають мету дослідження; педагогічні умови для проведення експерименту; етапи дослідження; методи і педагогічні технології, які використовувались під час дослідно-експериментальної перевірки; критерії та рівні сформованості комунікативної культури.

2. У структурі комунікативної культури майбутнього вчителя іноземних мов ми виділили *п'ять критеріїв*, що відповідають компонентам структури комунікативної культури:

- мотиваційно-ціннісний (мотивація до спілкування, розуміння цінності педагогічної професії та ІКТ для підвищення ефективності професійної діяльності);
- когнітивний (професійні мовні знання, педагогічні та психологічні знання, знання про соціальні сервіси);
- діяльнісний (вміння та навички);
- особистісний (особливості характеру та індивідуальних властивостей);
- професійно-світоглядний (креативність, світогляд, уява, інтуїція).

Зазначені критерії формування комунікативної культури, їхня діагностика та виявлення проблемних зон дозволили нам адаптувати практичні доробки та технології для максимального поліпшення вказаних показників і рівня комунікативної культури загалом. Виявлено такі рівні сформованості комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов:

- початковий;
- низький;
- середній;
- високий;
- творчий.

Низький рівень характеризується володінням елементарного, базового

рівня знань про комунікативну культуру, правила її формування та можливості для її підвищення.

Середній рівень передбачає оволодіння студентом навчального матеріалу на достатньому рівні, доведення професійних навичок до загальнозадовільного рівня, самостійне здійснення навчальних операцій із застосуванням методів аналізу, узагальнення тощо.

Високий рівень передбачає більш глибокі знання студента в професійних дисциплінах, вміння їх поєднати з методичними знаннями.

На творчому рівні студент здобуває творчу самостійність, його діяльність носить пошуково-дослідницький характер, з елементами самокритики і самооцінки.

3. Аналіз теорії і практики підготовки майбутніх учителів іноземних мов у ВНЗ дає підстави основними педагогічними умовами формування комунікативної культури визначити такі:

- вивчення можливостей соціальних сервісів для формування комунікативної культури;
- спілкування майбутніх учителів іноземних мов за допомогою соціальних сервісів;
- використання соціальних сервісів під час виконання студентами творчих проектів професійного спрямування.

Освітня і виховна цінність соціальних сервісів полягає в потужних міжпредметних зв'язках, що сприяють розвитку в студентів пізнавальної активності, уяви, самодисципліни, навичок спільної діяльності та вміння вести дослідницьку роботу.

Аналіз і перевірка результатів експериментального дослідження підтвердили значне поліпшення показників щодо сформованості комунікативної культури в експериментальній групі в порівнянні з контрольною групою. Були проаналізовані числові значення показників за кожним із критеріїв, що дало можливість простежити розвиток

комунікативної культури згідно визначених рівнів. Відсоток студентів, які мали низький рівень сформованості комунікативної культури скоротився в КГ на 27,6%, в ЕГ – на 34,2%.

В обох типах груп також зменшилась кількість студентів із діагностованим початковим рівнем сформованості комунікативної культури: в КГ – на 33,8%, в ЕГ – на 45,8%. Зросла кількість студентів, які досягли середнього рівня: в КГ – на 30,9%, в ЕГ – на 12,5%. Близько 20% студентів КГ досягли високого рівня сформованості комунікативної культури. Дотримання визначених педагогічних умов дозволило збільшити цей відсоток в ЕГ до 44,4. Творчого рівня досягло лише 9,8% студентів КГ, та 23,5% студентів ЕГ.

Такі результати формульовального та підсумкового етапів дослідження вказують на ефективність розробленої нами експериментальної методики. Достовірність прикінцевих результатів підтверджена методами математичної статистики – зокрема, критеріями не випадковості.

4. Розроблено й упроваджено методичні рекомендації щодо формування комунікативної культури майбутніх вчителів іноземних мов з використанням соціальних сервісів. Дані рекомендації були відображені в двох методичних збірниках – навчально-методичному посібнику для студентів мовних спеціальностей «Застосування соціальних сервісів у процесі навчання англійської мови» і Дайджесту з переліком корисних джерел, які можуть використовуватись для формування професійних навичок, компетенцій і комунікативної культури в процесі підготовки майбутніх учителів англійської мови.

5. Створено педагогічний блог «Вчитель і Веб» і активне залучення студентів до його використання та адміністрування і розроблена нами тематична соціальна група «English, Sir!», яка була запущена в соціальній мережі ВКонтакті, стали наочним прикладом комунікацій і навчання за допомогою соціальних сервісів і підтвердили свою ефективність у

формуванні комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов.

6. «Результати опитування студентів і викладачів після використання блогу та соціальної групи підтвердили зростання інтересу до самостійної пошукової діяльності й інтенсивності комунікацій поза навчальним процесом. Рекомендації щодо використання соціальної групи соціальної мережі ВКонтакті і педагогічного блога були відображені в двох методичних збірниках – навчально-методичному посібнику для студентів мовних спеціальностей «Застосування соціальних сервісів у процесі навчання англійської мови» і Дайджеста з переліком корисних джерел, що можуть використовуватися для формування професійних навичок, розвитку компетенцій і комунікативної культури в процесі підготовки майбутніх учителів англійської мови.

Здійсненне дослідження не вичерпує всіх можливих шляхів підвищення рівня комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов. Напрямами подальших досліджень цієї проблеми є такі: розроблення нових моделей комунікативної культури майбутніх учителів іноземної мови, визначення інших показників, застосування інноваційних технологій і методик формування комунікативних навичок майбутніх учителів іноземної мови на творчому рівні.

Отже, мета – досягнута, завдання – розв'язані, гіпотеза доведена.»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абельсон Р. Структуры убеждений / Р. Абельсон // Язык и моделирование социального взаимодействия. – М. : Сфера, 1987. – 212 с.
2. Акишина А. А. Формановская Н. И. Этикет русского письма / А. А. Акишина, Н. И. Формановская. – М. : [Ленанд](#), 2008. – 208 с.
3. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/vprava>
4. Аксенова Г. И. Студент как субъект образовательного процесса / Г. И. Аксенова. – М. : Высшая школа, 1998. – 176 с.
5. Андреева В. Ю. Формирование информационной культуры учащихся педагогических училищ (колледжей) : автореф. дисс. на соискание науч. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (информатика, уровень профессионального образования)» / В. Ю. Андреева. – СПб., 2003. – 20 с.
6. Аникеева Н. П. Учителю о психологическом климате в коллективе [Текст] : научно–популярная литература / Н. П. Аникеева. – М. : Просвещение, 1983. – 94 с.
7. Антонова Н. Н. Роль образовательных ресурсов Интернет в формировании информационной культуры педагога / Н. Н. Антонова // Новые технологии в образовании: Материалы международной электронной конференции [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.naukapro.ru/konf2006/3_001.htm
8. Анцупов А. Я. Конфликтология: теория, история, библиография / А. Я. Анцупов, А. И. Шипилов. – М. : Дом Советов, 1996. – 143 с.
9. Апель К. О. Трансформация философии. Пер. с нем. / Перевод В. Куренной, Б. Скуратов. М. : «Логос», 2001. – С.237-262
10. Асоянц П. Г. Основи методики створення і застосування комп'ютерних програм у навчанні іноземних мов : навчальний посібник / П. Г. Асоянц, П. І. Сердюков, Г. С. Чекаль та ін. – К. : КДПШМ, 1993. – 108 с.

11. Атанов Г. А. Обучение и искусственный интеллект, или основы современной дидактической высшей школы / Г. А. Атанов, И. Н. Пустынникова. – Донецк : ДООУ, 2002. – 504 с.
12. Атчикова М. С. Средства массовой коммуникации в системе современной информационной культуры : дис. ... канд. филос. наук : 24.00.01 / М. С. Атчикова. – Ростов н/Д, 2002. – 270 с.
13. Балл Г. О. Категорія «культура особистості» в аналізі гуманізації загальної та професійної освіти / Г. О. Балл // Педагогіка і психологія професійної освіти : результати досліджень і перспективи : Зб. наук. пр. / За ред. І. А. Зазюна та Н. Г. Ничкало. – Київ, 2003. – 680 с.
14. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. – К. : Довіра, 2007. – 205 с.
15. Бачинин В. А. Культурология : энцикл. слов. / В. А. Бачинин. – СПб. : Изд-во Михайлова, 2005. – 285 с.
16. Белоусова Т. Ф. Педагогическая практика как фактор формирования основ педагогической культуры студента педвуза : Дис. канд. пед. наук. – Ростов н/Д, 1989. – 229 с.
17. Беляева Л. Н. Лингвистические автоматы в современных информационных технологиях / Л. Н. Беляева. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2001. – 200 с.
18. Беляева Л. Н. Информационное пространство филолога и принципы его организации / Л. Н. Беляева // Известия Российского государственного педагогического университета имени А. И. Герцена. – 2004. – С. 17-32.
19. Бех І. Д. Принципи інноваційної освіти [Текст] / І. Д. Бех // Освіта і управління : Науково-практичний журнал. – 2005. – Том 8, № 3/4. – С. 7-20.
20. Беленька Т. Л. Критерії відбору навчальних матеріалів для навчання професійно орієнтованого іншомовного спілкування в

електронному середовищі / Т. Л. Беленька // Вісник КНЛУ. Серія Педагогіка та психологія. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2006. – Вип. 11. – С. 107-112.

21. Биков В. Ю. Інформатизація загальноосвітньої і професійно-технічної школи України : концептуальні засади і пріоритетні напрямки / В. Ю. Биков // Професійна освіта : педагогіка і психологія. Польсько-Український журнал. Ченстохова–Київ. – 2003. – Вип. IV. – С. 501-514.

22. Биков В. Ю. Впровадження інформаційних технологій в навчальний процес школи / В. Ю. Биков, Р. А. Осіпа // Нові технології навчання : наук.–метод. зб. – Вип. 13. – К. : ГСДО, 1995. – С. 154-158.

23. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія / В. Ю. Биков. – К. : Атіка, 2009. – 684 с.

24. Блинов Н. М. Политическая культура и молодежь / Н. М. Блинов, Ю. П. Ожегов, Ф. Э. Шереги. – Москва : Мол. гвардия, 1982. – 175 с.

25. Блог Тоні Бьюзена / Tony Buzan. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thinkbuzan.com/intl/>

26. Богданова І. М. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів на основі застосування інноваційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. М. Богданова. – К., 1998. – 33 с.

27. Богуш А. М., Шиліна Н. Є. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі. – Одеса: ПНЦ АПН України, 2003. – 335 с.

28. Бодалёв А. А. О взаимосвязи общения и отношения / А. А. Бодалёв // Вопросы психологии. – 1994. – № 1. – С. 24.

29. Бондаревская Е. В. Педагогическая культура как общественная и личная ценность / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 1999. – № 3. – С. 37-43.

30. Бражнич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи : дис. канд. пед. наук / О. Г. Бражнич. – Кривий Ріг, 2001. – 238 с.

31. Брескіна Л. В. Інформаційна культура і інтеграція телекомунікаційних та комп'ютерних мереж // Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : зб. наук. пр. – Вип. 4 / Редкол. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2001. – С. 54-60.
32. Брудный А. А. Понимание и общение / А. А. Брудный. – М. : Знание, 1989. – 63с.
33. Брунер Дж. Психология познания / Дж. Брунер. – М. : Прогресс, 1977. – 320 с.
34. Буева Л. П. Человек. Деятельность и общение / Л. П. Буева. – М. : Мысль, 1978. – 221 с.
35. Булах І. С. Викладач – студент: психологія міжособистісних взаємодій: Навч.-метод. посіб. / І. С Булах, Л. В. Долинська. – Національний педагогічний ун–т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2005. – 106 с.
36. Ващенко Г. Г. Загальні методи навчання / Г. Г. Ващенко. – К. : Варта, 1997. – 415 с.
37. Вербицкий А. А. Новая образовательная парадигма и контекстное обучение: монография / А. А. Вербицкий. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 1999. – 75 с.
38. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура: лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1990. – 246 с.
39. Викиучебник. Виды информации и её свойства [Электронный ресурс] // Режим доступа : http://ru.wikibooks.org/wiki/Виды_информации_и_её_свойства.
40. Вишинська Г. В. Міжпредметна взаємодія як дидактична умова форматування інформаційної культури особистості / Г. В. Вишинська // Наукові записки: зб. наук. ст. – Вип. 61 Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова / Укл. П. В. Дмитренко, Л. Л. Макаренко. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. – С. 30-38.

41. Вишнякова Н. Ф. Креативная психопедагогика : монография / Н. Ф. Вишнякова. – Минск : БГУ, 1995. – 75 с.
42. Вірковський А. П. Інноваційна діяльність педагога і студента як умова формування інноваційної культури // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Вип. 24. – Житомир, 2005. – С. 49-52.
43. Волков А. А. Риторика / А. А. Волков [Электронный ресурс] // Режим доступа : <http://www.rideo.tv/volkov/>
44. Волченко Л. Б. Культура поведения, этикет, мораль / Л. Б. Волченко. – М. : Знание, 1982. – 64 с.
45. Воробьев В. В. Лингвокультурология (теория и методы) / В. В. Воробьев. – М. : Изд-во РУДН, 1997. – 331 с.
46. Воронина Т. П. Образование в эпоху новых информационных технологий : (Методологические аспекты) / Т. П. Воронина, В. П. Кашицин, О. П. Молчанова. – М. : Информатика, 1995. – 220 с.
47. Вступ до інформаційної культури та інформаційного права / за заг. ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного. – Ужгород : ІВА, 2003. – 240 с.
48. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский. – Изд. 5, испр. – М. : Издательство «Лабиринт», 1999. – 352 с.
49. Высоцкий С. В. Структура психолого-педагогических условий формирования поисково-творческой направленности личности в процессе обучения // Наук. вісник Південноукраїнського держ. пед. ун. ім. К. Д. Ушинського : Збірник наук. праць. – Вип. 8-9. – Одеса, 1999. – С. 90-94.
50. В чем особенность системы обучения В. Ф. Шаталова? / матер. Веб-блога «Профессиональный учитель – начальная школа». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://prof-teacher.ru/pedagogicheskaya-psixologiya/v-chem-osobennost-sistemy-obucheniya-v-f-shatalova/>
51. Гадамер Г. Г. Неспособность к разговору / Г. Г. Гадамер // Актуальность прекрасного. – М. : Искусство, 1991. – 92 с.

52. Галацин К. О. Характеристика рівнів сформованості комунікативної культури студентів ВТНЗ у процесі позааудиторної роботи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/36_PVMN_2012/Pedagogica/3_123620.doc.htm
53. Гармаш Е. Б. Формирование педагогической культуры будущего учителя (на материале педагогических дисциплин): автореф. дис. канд. пед. наук / Е. Б. Гармаш. – К., 1990. – 20 с.
54. Гендина Н. И. Кризис системы образования и проблемы формирования информационной культуры личности. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ns.rsl.kemssu.ru/bgk/1998/3/1.htm>
55. Гершунский Б. С. Компьютеризация в сфере образования : Проблемы и перспективы / Б. С. Гершунский. – М. : Педагогика, 1987. – 264 с.
56. Гончар Т. І. Комунікативна компетентність: суть, структура / Т. І. Гончар // Вісник КНУКіМ. Педагогіка. – К.: 2008. – № 2 (7). – С. 9-17.
57. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. – 278 с.
58. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
59. Гордійчук Г. Б. Застосування комп'ютерних технологій для викладання загальноосвітніх дисциплін : технологія розробки навчального проекту за методикою Intel© «Навчання для майбутнього» : навчально-методичний посібник / Г. Б. Гордійчук. – Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2011. – 160 с.
60. Горелов И. Н. Избранные труды по психолингвистике. – М. : Лабиринт, 2003. – 320 с.
61. Гриншкун В. В. Теория и практика применения иерархических структур в информатизации образования и обучении информатике / В. В.

Гриншкун. – М. : МГПУ, 2004. – 418 с.

62. Грипич С. Н. Інформатизація сучасного суспільства : стан, проблеми, перспективи / С. Н. Грипич // Філософія. Педагогіка. Суспільство : зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету, 2012. – Вип. 2. – С. 30.

63. Гулеватий А. А. Інформаційна культура як основа психологічної готовності особистості до використання комп'ютерної техніки / А. А. Гулеватий // Самовиховання як фактор розвитку особистості : зб. наук. пр. – № 23. – Ч. II. – Хмельницький : Видавництво Національної академії ПВУ, 2002. – 431 с.

64. Гуревич Р. С. Навчання у телекомунікаційних освітніх проектах (з досвіду роботи) : навч.-метод. пос. для педагогічних працівників ПТНЗ, загальноосвітніх шкіл, ВНЗ і слухачів інститутів післядипломної освіти / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія, Л. С. Шевченко; за ред. проф. Р. С. Гуревича. – Вінниця : ТОВ «Ландо ЛТД», 2007. – 138 с.

65. Гуревич Р. С. Веб–квест у навчанні : путівник: навч.-метод. пос. / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія, О. В. Шестопалюк. – Вінниця : РВВ ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2012. – 128 с.

66. Гуревич Р. С. Інформаційна культура – важлива складова загальної культури особистості / Р. С. Гуревич // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. – У 2–х част. – Ч.1. – Київ–Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2004. – С. 42-47.

67. Гуревич Р. С. Теорія і практика навчання в професійно-технічних закладах: [монографія] / Р. С. Гуревич. – Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. – 410 с.

68. Гуржій А. М. Інформатика та інформаційні технології [Текст] : підручник для учнів професійно-технічних навчальних закладів / А. М.

Гуржій, Н. І. Поворознюк, В. В. Самсонов. – Харків : ООО "Компанія СМІТ", 2003. – 352 с.

69. Гусева С. Г. Формирование информационной культуры будущих педагогов на основе комплексного использования информационных и образовательных технологий (в условиях языкового факультета) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Гусева Светлана Геннадьевна. – Петрозаводск, 2006. – 258 с.

70. Дворчук О. І., Луценко Г. В. Шляхи формування комунікативності при підготовці вчителя в університеті [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://prof-teacher.ru/pedagogicheskaya-psixologiya>

71. Джинчарадзе Н. Г. Інформаційна культура / Н. Г. Джинчарадзе – К. : Українські пропілеї, 1999. – 147 с.

72. Дридзе Т. М. / Социальное управление и социальная коммуникация на рубеже XXI : к преодолению парадигмального кризиса в социологии // В контексте конфликтологии : проблемы коммуникации и управленческого консультирования / Отв. ред. Т. М. Дридзе и Л. Н. Цой. 1999. – № 2. – С. 8-17

73. Дяченко С. В. Педагогічні умови формування інформаційної культури студентів факультетів педвузів / С. В. Дяченко // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. пр. – Вип. 5 / Ред. кол. – К. : Педагогічна думка, 2004. – Ч. II. – С. 49-53.

74. Емелина М. В. Интерактивное обучение в системе методической работы школы. [Электронный ресурс] / М. В. Емелина. – Режим доступа : <http://festival.1september.ru/articles/313034>

75. Ємельянов Ю. В. Активные групповые методы социально-психологической подготовки специалистов / Ю. В. Емельянов // Вопросы психологии. – 1993. – № 4. – С. 69-73.

76. Жалдак М. І. Інформатизація навчального процесу в середніх і вищих навчальних закладах – веління часу / М. І. Жалдак // Педагогічні і

психологічні науки в Україні. Збірник наукових праць в 5 томах. Т.3 «Загальна середня освіта». – К. : «Педагогічна думка», 2012. – С. 256-277.

77. Жалдак М. І. Основи інформаційної культури вчителя / М. І. Жалдак // Використання ІТКТ в навчальному процесі: зб. наукових робіт. – К. : КДПІ імені О. М. Горького, 1990. – С. 3-24.

78. Жеребьятьева Л. Ф. Подготовка будущих учителей к организации и проведению самостоятельной работы учащихся : автореф. дисс. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Л. Ф. Жеребьятьева. – Алма-Ата, 1990. – 25 с.

79. Жуков В.Ю. Основы теории культуры : Учебное пособие для студентов вузов / В. Ю. Жуков. – СПб. : СПбГАСУ, 2004. – 192 с.

80. Жукова Т.В. Навчання іншомовної фахової лексики студентів економічних спеціальностей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org/zhukova-tv-navchannya-inshomovnoyi-fahovoyi-leksiki-studentiv-ekonomichnih-spetsialnostey/>

81. Заинчковский И. А. Проблемы информатизации – проблемы интеллектуального развития общества / И. А. Заинчковский // Информатика и образование. – 1994. – № 2. – С. 4.

82. Зайцева О. Б. Формирование информационной компетентности будущих учителей средствами инновационных технологий : автореф. дисс. на соискание науч. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / О. Б. Зайцева. – Брянск, 2002. – 19 с.

83. Залогин Ю. С. Компьютерные технологии в образовательном процессе / Ю. С. Залогин // Актуальные проблемы технологического образования: сб. науч. ст. – Вып. 1. – Брянск : Изд-во БГПУ, 2000. – С. 43-49.

84. Зеленская Е. В. Компетентностный подход в образовании [Электронный ресурс] / Е. В. Зеленская. – Режим доступа : <http://elenazelenskaj.ucoz.ru/news/2008-08-24-2>

85. Зимняя И. А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – М. : Логос, 1999. – 324 с.
86. Зимняя И. А. Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании: авторская версия / И. А. Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 29 с.
87. Знаменская С. В. Педагогические условия формирования коммуникативной культуры студентов в процессе профессиональной подготовки в ВУЗе. 13. 00. 08 – теория и методика профессионального образования. Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. [Электронный ресурс] / Е. В. Зеленская. – Режим доступа : <http://nashaucheba.ru/v18138/?cc=1>
88. Значенко О. П. Формування інформаційної культури майбутніх учителів гуманітарних дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. П. Значенко. – К., 2005. – 20 с.
89. Зубов Ю. С. Информатизация и информационная культура / Ю. С. Зубов // Проблемы информационной культуры: сб. ст. – М., 1994. – С. 6–11.
90. Зязюн І. А. Наукове осмислення освітнього простору культури в педагогічній теорії / І. А. Зязюн // Імідж сучасного педагога. Науково-практичний освітньо-популярний часопис. – 2006. – № 5-6. – С. 12-16.
91. Интернет в образовании: путеводитель. Обзор бесплатных инструментов Интернет для преподавателя. [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.slideshare.net/mnrozhkov/ss-4319215>
92. Информационные технологии в образовании. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://technologies.su/informacionnye-tehnologii-v-obrazovanii>

93. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : Учебное пособие. – М. : Издательский центр "Академия", 2004. – 208 с.

94. Ігнатова О. М. Формування інформаційної культури майбутнього фахівця як невід'ємної складової сучасної професійної освіти / О. М. Ігнатова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. – К. : Вінниця, 2010. – Вип. 23. – С. 414-418.

95. Кабанова-Меллер Е. Н. Учебная деятельность и развивающее образование / Е. Н. Кабанова-Меллер. – М. : Академия, 2001. – 300 с.

96. Каган М. С. Мир общения : проблемы межсубъективных отношений / М. С. Каган. – М., 1988. – 320с.

97. Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі : навч. пос. / М. Ю. Кадемія, Л. В. Куцак, Л. С. Шевченко. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2012. – 222 с.

98. Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в наукових дослідженнях : лабораторний практикум / М. Ю. Кадемія, Л. С. Шевченко. – Вінниця : Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2012. – 118 с.

99. Кадемія М. Ю. Термінологічний словник з інноваційних методик навчання на основі інформаційно-телекомунікаційних технологій навчання; за ред. докт. пед. наук, проф. Р. С. Гуревича / М. Ю. Кадемія. – Вінниця : ТОВ «Ландо ЛТД», 2008. – 174 с.

100. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении / В. А. Кан-Калик. – М. : Просвещение, 1987. – 190 с.

101. Каныгин Ю. М. Информатизация : социальный аспект / Ю. М. Каныгин, В. Е. Маркашов // Вестник ВОИВТ. – 1990. – № 3. – С. 29.

102. Капранова В. А. Сравнительная педагогика. Школа и образование за рубежом: учеб. пос. / В. А. Капранова. – М. : Новое знание, 2004. – 224 с.
103. Карабанова О.А. Возрастная психология и психология развития / О. А. Карабанова. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.psychology.ru/education/programs/02_01_04.stm
104. Каракозов С. Д. Информационная культура в контексте общей теории культуры личности / С. Д. Каракозов // Педагогическая информатика. – 2000. – № 2. – С. 41-55.
105. Карамышева Т. В. Компьютерная лингводидактика : монография / Т. В. Карамышева. – СПб. : СОЮЗ, 2000. – 195 с.
106. Карпенко Л. А. Категориальный анализ понятий общение и коммуникация / Л. А. Карпенко // Мир психологии. – 2006. – № 4. – С. 77-84.
107. Карпов А. В. Закономерности структурной организации рефлексивных процессов / А. В. Карпов // Психологический журнал / Ред. А. Л. Журавлев, Е. В. Журавлева. – Том 27. – №6. – 2006 . – С. 18-29.
108. Кейс : Как Gazeta Wyborcza создала соцсеть для учителей и сэкономила правительству миллиарды. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : – <http://novomedia.ua/node/1611>
109. Кизик О. А. Становление информационной компетентности учащихся в образовательном процессе профессионального лица: дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Кизик Ольга Александровна. – Петрозаводск, 2004. – 159 с.
110. Кириленко В. В. Комп'ютерні засоби професійно-педагогічної комунікації у розвитку інформаційної культури студентів-філологів / В. В. Кириленко // Іноземні мови у вищому навчальному закладі: теоретичні засади та прикладні аспекти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції; гол. ред. Т. І. Ямчинська. – Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2010. – С. 54-56.

111. Клочко В. І. Оцінювання рівня розвитку студентів з метою формування прийомів узагальнення і систематизації знань і вмінь / В. І. Клочко, М. Б. Ковальчук // Дидактика математики: проблеми і дослідження : Міжнародний збірник наукових робіт / Донецький нац. Ун-т, Ін-т педагогіки АПН України, НПУ ім. М.П. Драгоманова. – Донецьк, 2007. – Вип. 27. – С. 18-22.
112. Ковалев Г. А. Общение и проблема интериоризации / К. А. Ковалев, Л. А. Радзиховский // Вопр. психологии. – 1985. – № 1. – С. 110-120.
113. Коваленко Ю. А. Використання інформаційних технологій у навчанні іноземних мов / Ю. А. Коваленко // Іноземні мови. – 1999. – № 4. – С. 37-41.
114. Кови С. Семь навыков высокоэффективных людей : Мощные инструменты развития личности – The 7 Habits of Highly Effective People: Restoring the Character Ethic. – М. : “Альпина Паблишер”, 2012. – С. 374.
115. Коган М. С. Человеческая деятельности : опыт системного анализа / М. С. Коган. – М. : Политиздат, 1974. – 327 с.
116. Козяр М. М. Використання сервісів web 2.0 у навчальній діяльності студентів вищих навчальних закладів. [Електронний ресурс] / М. М. Козяр. – Режим доступу: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>
117. Коломієць А. М. Зв'язок інноваційної та інформаційної культури майбутнього вчителя // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2007. – С. 305-309.
118. Коломієць А. М. Інформаційна культура вчителя : дефінітивний аналіз // Культура і вчитель : зб. наук.-метод. пр.; вип. 3 / Авт. колектив під кер. А. Б. Щербо. – Вінниця : ВДПУ, 2006. – 347 с.
119. Коломієць А. М. Міжпредметні та надпредметні проекти як спосіб розвитку інформаційної культури студента / А. М. Коломієць, Д. І.

Коломієць // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2006. – № 2. – С. 24-31.

120. Коломієць А. М. Інформаційна культура вчителя початкових класів: монографія / А. М. Коломієць. – Вінниця : ВДПУ, 2007. – 379 с.

121. Коменский Я. А. Избранные педагогические произведения / Я. А. Коменский. – В 2-х т. Т.2. – М. : 1982. – 576 с.

122. Конюшенко С. М. Формирование информационной культуры педагога в системе непрерывного профессионального образования / С. М. Конюшенко. – Калининград : Изд-во КГУ, 2004. – 198 с.

123. Костікова І. І. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього вчителя іноземних мов / І. І. Костікова // Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі : матеріали всеукраїнського науково-методичного семінару – Х. : ХНУ, 2008. – С. 59-61.

124. Кочетов А. И. Теория формирования личности: – в 2 ч. / А. И. Кочетов. – Минск : НИО, 1998. – 228 с.

125. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва. – Тернопіль, 1996. – 436с.

126. Кравченко Г. В. Психолого-педагогические последствия применения информационно-коммуникационных технологий в образовании / Г. В. Кравченко // Открытое и дистанционное образование. – 2008. – № 1. – С. 40-47.

127. Красавина И. В. Информационная культура как качественная характеристика жизнедеятельности человека / И. В. Красавина // Современные проблемы науки и образования. – 2008. – № 6. – С. 7.

128. Кремень В. Г. Новий етап модернізації вищої освіти // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. пр. / За ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО та О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Харків: НТУ «ХП», 2002. – Ч. 1. – С. 3-5.

129. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста / Н. Б. Крылова. М. : Высшая школа, 1990. – 142 с.
130. Кубрак С. В. Використання інформаційних технологій у професійному саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю / С. В. Кубрак // Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2011. – Вип. 4. – С. 91-97.
131. Куварова О. К. Роль культури мовлення у формуванні мовної особистості // Культура професійного мовлення : Матеріали регіональної науково-методичної конференції. – Дніпропетровськ: Пороги, 2006.
132. Кугунуров В. В. Приобщение студентов к общечеловеческим ценностям в процессе дистанционного образования : автореф. дисс. на соискание науч. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / В. В. Кугунуров. – Якутск, 2004. – 19 с.
133. Кужель О. М. Використання персонального комп'ютера у вивченні іноземних мов / О. М. Кужель, Т. І. Коваль // Нові інформаційні технології навчання в навчальних закладах України : Науково-методичний збірник: – Вип. 8 : Педагогіка / Редкол. : І.І. Мархель (гол. ред.) та ін. – Одеса: Друк, 2001. – С. 23.
134. Кузьмина Н. В. Очерки психологии труда учителя / Н. В. Кузьмина. – Л. : ЛГУ, 1967. – 183 с.
135. Леднев В. С. Содержание образования: Учеб. пособие / В. С. Леднев. М.: Высш. шк., 1989. – 360с.
136. Лекторский В. А. Философия, познание, культура. – М. : Канон+, 2012. – 384 с.
137. Лемківська Г. П., Сорочинська В. Є., Штифурак В. С. Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти: Навчальний посібник. – К., 2001. – 128 с.

138. Леонтьев А. А. Педагогическое общение / А. А. Леонтьев. – Москва-Нальчик : Эль-Фа, 1996. – 92 с.
139. Леонтьев А. А. Создание единого информационного пространства системы образования / А. А. Леонтьев. – М., 1998. – 25 с.
140. Лисина М. И. Проблемы онтогенеза общения / Науч.-исслед. Ин-т общей и педагогической психологии Акад. пед. наук СССР. – М. : Педагогика, 1986. – 144 с.
141. Лобач А. И. Формирование педагогической культуры у курсантов командных военных училищ Текст. : автореф. дис. . канд. пед. наук : 13.00.01 / А. И. Лобач. – М., 1992. – 23 с.
142. Ломов Б. Ф. Вопросы общей, педагогической и инженерной психологии / Б. Ф. Ломов. – М. : Педагогика, 1991. – 296 с.
143. Лукашевич Р. Цифровая школа и цифровая изоляция в Польше. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : – <http://www.creativeconomy.ru/articles/25761/>
144. Лукьянова М. И. Психолого-педагогическая компетентность учителя / М. И. Лукьянова // Педагогика. – 2001. – № 10. – С. 56-61.
145. Майер Н. В. Організація самостійної роботи студентів з іноземної мови з використанням комп'ютерних технологій / Н. В. Майер // Іноземномовна комунікація : здобутки та перспективи: Тези доповідей другої Міжнародної наукової конференції, Тернопіль, ТНЕУ, 24–25 квітня 2008 року. – Тернопіль : ТзОВ «Терно–Граф», 2008. – С. 216-217.
146. Макаренко А. С. Педагогические произведения / А. С. Макаренко. – М. : Просвещение, 1953.
147. Макарская Л. В. Подготовка будущего учителя к нравственному воспитанию учащихся : автореф. дисс. на соискание науч. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Л. В. Макарская. – Л., 1981. – 191 с.

148. Мандрика О. Українська блогосфера очима Яндекс / О. Мандрика [матер. Веб-блогу Яндекс. Україна]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.yandex.ua/post/97/?ncrnd=7820>

149. Марковина И. Ю., Сорокин Ю. А. Культура и текст. Введение в лакунологию / И. Ю. Марковина, Ю. А. Сорокин. – М. : ГЭОТАР-медиа, 2008. – 144 с.

150. Машбиц Е. И. Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения / Е. И. Машбиц. – М. : Педагогика, 1988. – 192 с.

151. Мерхаба С. Понятие коммуникации и ее место в антропологии Карла Ясперса / С. Мерхаба // Молодой ученый. – 2011. – №7. Т.1. – С. 128-132.

152. Митина Л. М. Психологическая диагностика коммуникативных способностей учителя: учеб. пос. / Л. М. Митина. – Кемерово : Кемер. обл. ИУУУ, 1996. – 49 с.

153. Моисеева М. В. Интернет в образовании: специализированный учебный курс / М. В. Моисеева. – М. : Ин-т ЮНЕСКО по информационным технологиям в образовании, 2006. – 247 с.

154. Монахов В. М. Психолого-педагогические проблемы обеспечения компьютерной грамотности учащихся / В. М. Монахов // Вопросы психологии. – 1985. – № 3 – С. 14-22.

155. Монахов Д. Н. Компетентностный подход к проектированию педагогических объектов в условиях информатизации образования / Д. Н. Монахов // Современные информационные технологии и ИТ-образование: третья международная научно-практическая конференция. – М. : МГУ, 2008. – С. 81-88.

156. Морзе Н. В. Информатика: підручник для 9 кл. / Н. В. Морзе, В. П. Вембр, О. Г. Кузьминська. – К. : УВЦ «Школяр», 2009. – 344 с.

157. Морська Л. І. Інформаційні технології у навчанні іноземних мов : навч. посіб. / Л. І. Морська. – Тернопіль : Астон, 2008. – 256 с.

158. Москалец О. О. Возможности комп'ютерного посібника "Azar Interactive" для організації позааудиторної роботи першокурсників мовного вищого закладу / О. О. Москалец // Іноземні мови. – 2001. – №4. – С. 35–36.
159. Мудрик А. В. Воспитание как социальная проблема // Семья в процессеразвития. М. : Гос. НИИ семьи и воспитания, 1999. – С. 123-132.
160. Мунье Э. Манифест персонализма / Э. Мунье. – М. : Республика, 1999. – 559 с.
161. Мясищев В. Н. Психология отношений: Под редакцией А. А. Бодалева / Вступительная статья А. А. Бодалева. – М. : Издательство «Институт практической психологи», Воронеж : НПО «МОД ЭК», 1995. – 356 с.
162. Насырова Н. Х. Технология подготовки по информатике студентов гуманитарного профиля: исследования по информатике / Н. Х. Насырова. – Казань, 2001. – С. 71-78.
163. Нечаева Л. В. Подготовка студентов педагогических институтов к взаимодействию с учащимися : автореф. дисс. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук по спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Л. В. Нечаева. – Одесса, 1991. – 18 с.
164. Новий російсько-українсько-англійський тлумачний словник з інформатики [уклад. : М. Д. Гінзбург та ін.]. – Х. : Корвін, 2002. – 656 с.
165. Обозов Н. Н. Межличностные отношения. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1979. – 149 с.
166. Огородников И. Т. Актуальные проблемы исследования педагогической подготовки учителей в высшей школе // Советская педагогика. – 1975. – № 2. – С. 87-94.
167. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – Российская академия наук. Институт русского языка имени В. В. Виноградова. – [4-е изд., дополненное]. – М. : Азбуковник, 1999. – 944 с.

168. Оленев С. М. Детерминация культурогенетического процесса : Информационные и метаинформационные факторы: монография / С. М. Оленев. – М. : МГУКИ, 2002. – 200 с.

169. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь у процесі вивчення синтаксису: Лінгводидактичні аспекти // Дивослово, 2006. – №9.

170. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання : навч. посіб. / [А. М. Алексюк, А. А. Аюрзанайн, П. І. Підкасистий, В. А. Козаков та ін.]. – К. : ІСДО, 1993. – 336 с.

171. Осадча К. П. Європейські норми та стандарти компетентності учителів у сфері інформаційно-комунікаційних технологій / К. П. Осадча // Педагогічний процес : теорія і практика : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – К. : ЕКМО, 2009. – Вип. 1. – С.132-141.

172. Осадча К. П. Інформаційно-комунікаційна компетентність / К. П. Осадча // Науково-методичний журнал «Інформатика в школі». – Харків : Основа, 2009. – № 4(4). – С. 5–6.

173. Освітнє середовище для підготовки майбутніх педагогів засобами ІКТ: [монографія] / [Р. С. Гуревич, Г. Б. Гордійчук, Л. Л. Коношевський, О. Л. Коношевський, О. В. Шестопап] ; за ред. проф. Р.С. Гуревича. – Вінниця : ФОП Рогальська І.О., 2011. – 348 с.

174. Основные этапы развития общества. Информатизация общества [Электронный ресурс] : / – Режим доступа : <http://moyakopilka.ucoz.ru/publ/polezno-znat/ehto-interesno/osnovnye-ehrapy-razvitiya-obshhestva-informatizaciya-obshhestva/2-1-0-4>.

175. Основы информациологии: учебник / И. И. Юзвшин. – М. : Международное издательство «Информациология. Высшая школа», 2000. – 517 с.

176. Парыгин Б. Д. Социальная психология. Проблемы методологии, истории и теории. — СПб. : ИГУП, 1999. – 592 с.

177. Патаракин Е. Д. Новое пространство для учебной деятельности / Е. Д. Патаракин // Высшее образование в России. – 2007. – №7.
178. Педагогика : учебное пособие / [Воронов В. В., Журавлев В. И., Краевский В. В. и др.] ; под ред. П. И. Пидкасистого. – М. : Российское педагогическое общество, 2002. – 676 с.
179. Пескова Л. А. Методы и средства интерактивного взаимодействия студентов и преподавателей в интернет-обучении : дисс. канд. пед. наук : 13.00.01 / Л. А. Песков. – Улан-Удэ, 2006. – 165 с.
180. Пішковцій С. Що таке блог? / С. Пішковцій // [матер. Веб-блогу «Blogoreader-українська блогосфера та інтернет»] – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blogoreader.org.ua/what-is-a-blog/>
181. Пішковцій С. Українська блогосфера 2010. Підсумки року / С. Пішковцій // [матер. Веб-блогу «Blogoreader-українська блогосфера та інтернет»] – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blogoreader.org.ua/2010/12/15/ukrainian-blogsphere-2010/>
182. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий. – М. : Высшая школа, 1984. – 174 с.
183. Подзигун О.А. Педагогічні умови застосування інформаційних технологій у фаховій підготовці майбутніх учителів іноземної мови [Текст] : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04– теорія та методика проф. освіти / О. А. Подзигун; Вінницький держ. пед. Ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2009. – 20 с. : рис. – Бібліогр. : с. 15-17.
184. Полегонько Т. І. Особливості організації викладання англійської мови за професійним спрямуванням / Т. І. Полегонько // Газета освіти Херсонщини «Джерела». – 2010. – № 6. – С. 7.
185. Поляков С. Д. Психопедагогика воспитания / С. Д. Поляков. – М. : Новая школа, 1996. – 160 с.

186. Полякова Т. В. Формирование информационной культуры учащихся в ОУ г. Санкт–Петербурга / Т. В. Полякова // Школьная библиотека. – 2002. – № 3. – С. 11-14.

187. Пометун О. І. Інтерактивні методики та система навчання / О. І. Пометун. – К. : Шк. світ, 2007. – 112 с.

188. Пономаренко Л. А. Особливості сформованості комунікативної культури у студентів СНУ ім. В. Даля [Електронний ресурс] / Л. А. Пономаренко. – Режим доступу : <http://snu.edu.ua/university-site-manager/tinyMCE/upload-files/onti/dal/14/028.pdf>. – Загол. з екрана

189. Пономаренко Л. А. Соціально-психологічні особливості формування комунікативної культури майбутніх психологів в умовах гуманізації вищої школи : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / Л. А. Пономаренко. – Луганськ, 2011. – 200 с.

190. Пономаренко Л. А. Основні структурні компоненти комунікативної структури майбутнього психолога [Електронний ресурс] / Л. А. Пономаренко. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/tipp/2009_3/ponomarenko.pdf

191. Поршнева Б. Ф. Социальная психология и история / Б. Ф. Поршнева. – 2–е изд., доп. и испр. М. : Наука, 1979. — 235 с.

192. Поставная Т. А. Болонский процесс в Украине / Т. А. Поставная [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.masters.donntu.edu.ua/2007/fvti/postavnaya/library/postavnaya2.htm#Главная>.

193. Прокопова О. П. Мовленнєво-комунікативна компетентність як одна із складових професійного становлення фахівця. / О. П. Прокопова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна / [редкол.: П. С. Атаманчук (голова, наук. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – Вип. 16: Формування

професійних компетентностей майбутніх учителів фізико-технологічного профілю в умовах євроінтеграції. – С. 54-57

194. П'ятак М.М. Важливість та невідворотність процесу інформатизації освіти / М.М. П'ятак // “Наука і вища освіта”: тези доповідей учасників ХІХ Міжнар. наук. конф. студентів і молодих учених, м. Запоріжжя, 21-22 квітня 2011 р. : у 2 т. / Класичний приватний університет. – Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2011. – Т.3. – 389 с. – С. 155

195. П'ятак М.М. Соціальні сервіси як складова ІКТ та засіб формування професійних вмінь та навиків майбутніх учителів / М.М. П'ятак // “Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій”: Збірник матеріалів ІV Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів, науковців. – Суми: видавничо-виробниче підприємство “Мрія” ТОВ, 2011. – 344 с. т. І. – С.227-230.

196. Разорьонова М. В. Підготовка майбутніх вчителів іноземної мови до діагностики та корекції рівня комунікативної культури в школярів: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / М. В. Разорьонова ; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2010. – 20 с.

197. Реан А. А. Социальная педагогическая психология / А. А. Реан, Я. Л. Коломинский. – СПб. : Издательство «Питер», 2000. – 416 с.

198. Розенберг Н. М. Информационная культура в содержании общего образования / Н. М. Розенберг // Современная педагогика. – 1991. – № 3. – С. 33-38.

199. Романовський О. О. Реформи вищої школи: злиття та поглинання ВНЗ / О. О. Романовський // Науков. часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 18. Економіка і право: зб. наук. праць. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – Вип. 8. – С. 30-39.

200. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб : Питер, 2000. – 712 с.

201. Рыбакова М. Особенности педагогических конфликтов. Разрешение педагогических конфликтов. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Konflikt/11.php

202. Рыданова И. И. Коммуникативная компетентность учителя [Текст] / И.И. Рыданова // Рыданова И.И. Основы педагогики общения. – Мн., 1998. – С.27-32.

203. Сайфутдинова Л. Р. Формирование коммуникативной культуры подростков в условиях временного детского объединения : Дисс. канд. пед. Наук / Л. Р. Сайфутдинова. – Кострома, 2001. – 209 с.

204. Самовкина И. В. Организационно-обучающие игры в образовании / И. В. Самовкина. – М. : Народное образование, 1996. – 180 с.

205. Сараф М. Ю. Информационная культура общества в контексте образования / М. Ю. Сараф // Высшее образование в России. – 1997. – № 1. – С. 12.

206. Сафонова В. В. Социокультурный подход к обучению иностранному языку как специальности: Дис. Д-ра педагогические науки: 13.00.02 избранные параграфы. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/437652/>

207. Сацак Н. І. Формування інформаційної культури особистості / Н. І. Сацак // Сучасні інформаційні технології та інноваційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. ; вип. 9. – Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2006. – С. 289-293.

208. Семёнов А. Л. Роль информационных технологий в общем среднем образовании / А. Л. Семёнов. – М. : Изд-во МИГОСРО, 2000. – 12 с.

209. Семенов О. М. Інформаційне забезпечення викладання української мови у вищій школі : реалії і потреби / О. М. Семенов // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід,

проблеми, перспективи : зб. наук. пр. / за ред. М. Козяра, Н. Ничкало. – Львів : ЛДУ БЖД, 2009. – част. 2 . – С. 267-270.

210. Семенов О. М. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб формування професійної компетентності майбутніх учителів / О. М. Семенов // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті : досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. праць. – Львів : ЛДУ БЖД, 2006. – С.596-600.

211. Семеріков С. О. Мобільне програмне забезпечення навчання інформатичних дисциплін у вищій школі / С. О. Семеріков та ін. // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – Серія 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: зб. наук. пр. ; вип. 8 (15) / Нац. пед. Ун-т ім. М. П. Драгоманова ; редкол. В. П. Андрущенко (голова) [та ін.]. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – С. 20-29.

212. Семеріков С. О. Фундаменталізація навчання інформатичних дисциплін у вищій школі : монографія / Науковий редактор академік АПН України, д. пед. н., проф. М. І. Жалдак. – Кривий Ріг : Мінерал; К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 340 с.

213. Семиченко В. Ознаки педагогічного мислення [Текст] / В. Семиченко // Шкільний світ. – 2003. – № 37. – С. 3-4. Сердюков П. Л. Теоретичні основи навчання іноземних мов у мовному вузі з використанням інформаційних технологій: Автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.02 / П. Л. Сердюков. – Київський національний лінгвістичний ун-т. – К. : 1997. – 14 с.

214. Серета О. М. Навчання майбутніх філологів писемного спілкування німецькою мовою засобами електронної пошти : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Серета Оксана Михайлівна. – Київ, 2006. – 413 с.

215. Сериков В. В. Личностный подход в образовании: Концепции и технологии: монография / В. В. Сериков. – Волгоград : Перемена, 1994. – 152 с.

216. Серьожникова Р. К., Пархоменко Н. Д., Яковицька Л. С. Основи психології і педагогіки: Навч. посібник. – Київ: Центр навч. літератури, 2003. – 243 с.
217. Синагина Н. Ю. Личностно-ориентированный учебно-воспитательный процесс и развитие одаренности : метод. пособие / Н. Ю. Синагина, Е. Г. Чирковская. – М. : Вузовская книга, 2001. – 131 с.
218. Сисоєва С. О. Інформаційна компетентність фахівця: технології формування : навч.-метод. посіб. студ. та викл. вищ. навч. закл. / С. О. Сисоєва, Н. В. Баловсяк ; АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – Чернівці : Технодрук, 2006. – 206 с.
219. Скворода Г.С. Повн. збір. творів: У 2-х т. – К., 1973. – Т.1.
220. Слостенин В. А. Педагогика: учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко. – М. : Школа–Пресс, 1997. – 512 с.
221. Слащук А. А. Розуміння кінетики та її структурної одиниці – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc-Gum/Vlush/Filol/2011-16-2/21.pdf>
222. Словниковий запас іноземної мови. Скільки слів потрібно знати? За матеріалами: [Освіта](http://osvita.ua/)[HYPERLINK "http://osvita.ua/" \h.HYPERLINK "http://osvita.ua/" \hua](http://osvita.ua/). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/languages/article/6095/>
- Сметанський М. І. Проблема професіоналізму у вищій школі / М. І. Сметанський // Вища освіта України. – 2006. – № 2. – С. 67-72.
223. Современные образовательные технологии: учеб. пос. / [Бордовская Н. В., Бродская Н. В., Дандарова И. М. и др.]. – М. : КноРус, 2011. – 432 с.
224. Соколова В. В. Культура речи и культура общения / В. В. Соколова– М. : Просвещение, 1995. – 192 с.
225. Соціальні сервіси. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eduwiki.uran.net.ua/wiki/>

226. Социальные сети затянули каждого второго молодого украинца: «Комментарии» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://comments.ua/life/330883-sotsialnie-seti-zatyanuli-kazhdogo.html> – Загл. с экрана.

227. Спирін О. М. Інформаційно-комунікаційні та інформатичні компетентності як компоненти системи професійно-спеціалізованих компетентностей вчителя інформатики / О. М. Спирін // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2009. – № 5 (13). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>

228. Станкин М. И. Психология общения: курс лекций / М. И. Станкин. – М. : МПСИ; Воронеж : НПО "Модэк", 2000. – 481 с.

229. Стариненко Б. Е. Компьютерные технологии в вопросах оптимизации образовательных систем / Б. Е. Стариненко. – Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун–т, 1998. – 200 с.

230. Степанов С. С. Материалы курса «Теория и практика педагогического общения» : Лекции 1–4 / С. С. Степанов. – М. : Педагогический университет «Первое сентября», 2006. – 48 с.

231. Столяренко Л. Д. Педагогическое общение [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://septemberfox.ucoz.ru/biblio/stolyarenko.html>

232. Струминский В. Я. Очерки жизни и педагогической деятельности К. Д.Ушинского / В. Я. Струминский. – М. : Учпедгиз, 1960. – 348 с. Суворова Н. Ю. Интерактивное обучение: новые подходы / Н. Ю. Суворова // Учитель. – 2000. – № 1. – С. 25-27.

233. Талызина Н. Ф. Пути и возможности автоматизации учебного процесса / Н. В. Талызина, Т. В. Габай. – М. : Знание, 1974. – 412 с.

234. Тарасов Е. Ф. К построению теории межкультурного общения [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.iling-ran.ru/library/psylingva/sborniki/Book1998/articles/1_3.htm

235. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти / О. Б. Тарнопольський. К.: Фірма «ІНКОС», 2006. – 248 с.

236. Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів: Навчальний посібник: у 2-х ч. – Ч.ІІ: Технології соціально-педагогічної підготовки майбутніх учителів / За заг. ред. доктора педагогічних наук О.А. Дубасенюк. – Житомир: Житомирський держ. пед. ун-т, 2001. – 192 с.

237. ТОВАЖНЯНСКИЙ Л. Л. Основы педагогики высшей школы : учебное пособие / Л. Л. ТОВАЖНЯНСКИЙ, А. Г. РОМАНОВСКИЙ, В. В. БОНДАРЕНКО, А. С. ПОНОМАРЕВ, З. А. ЧЕРВАНЕВА. – Харьков : НТУ «ХПИ», 2005. – 600с. Тришина С. В. Информационная компетентность как педагогическая категория / С. В. Тришина // Интернет-журнал Эйдос. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-11.htm>

238. Тычкова Т. В. Информационная культура и личность / Т. В. Тычкова. – Саратов : Новый ветер, 2008. – 83 с.

239. Федорак Я. Про автора та сайт / Я. Федорак [матер. Веб-блогу «Українська блогосфера»] – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blogosphere.com.ua/about/>

240. Федорак Я. Кількість постійних користувачів інтернету в Україні досягла 17 мільйонів / Я. Федорак [матер. Веб-блогу «Українська блогосфера»] – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blogosphere.com.ua/2012/03/19/ukrainian-internet-users-stats-2012/>

241. Фейербах Л. Избранные философские произведения в 2-х томах. Т. 1. / Л. Фейербах. – М. : Политиздат, 1955. – 942 с. Формирование информационной культуры личности : теоретическое обоснование содержания учебной дисциплины / [Гендина Н. И., Колкова Н. И., Стародубова Г. А., Уленко Ю. В.]. – М. : Межрегиональный центр библиотечного сотрудничества, 2006. – 512 с.

242. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник / Пер. с англ. и нем. Д. А. Леонтьева, М. П. Папуша, Е. В. Эйдмана. — М. : Прогресс, 1990. — 368 с.

243. Фролова О. А. Формирование ценностных основ информационной культуры старшеклассника: автореф. дисс. на соискание науч. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / О. А. Фролова. — Смоленск, 2008. — 18 с.

244. Фурманова В. П. Межкультурная коммуникация и культурно-языковая прагматика в теории и практике преподавания иностранных языков, докт. дис. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/mezhkulturnaya-kommunikatsiya-i-kulturno-yazykovaya-pragmatika-v-teorii-i-praktike-prepodava>

245. Хабермас Ю. Теория коммуникативного действия (фрагменты). Введение / Ю. Хабермас // Личность. Культура. Общество. — 2002. — №3—4. Т.4. — С.303-320

246. Хмельницький О. О. Інформаційна культура сучасного фахівця / О. О. Хмельницький // Творча особистість у системі неперервної професійної освіти: матеріали між нар. наук. конф. — Харків : ХДПУ, 2000. — С. 390-393.

247. Хурум Р. Ю. Формирование информационной культуры педагога / Р. Ю. Хурум // Научный журнал КубГАУ — Краснодар: КубГАУ, 2007. — № 02 (26). [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://ej.kubagro.ru/2007/02/pdf/06.pdf>

248. Чекаль Г. С. Зворотний зв'язок як засіб управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів у комп'ютерних вправах з іноземних мов / Г. С. Чекаль, Т. І. Коваль // Іноземні мови. — 2005. — №3. — С. 29.

249. Черній М. М. Карти знань як засіб збільшення ефективності засвоєння навчального матеріалу учнями та їх застосування за допомогою веб-сервісів / М. М. Черній // Проблеми підготовки сучасного вчителя :

збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол. : Побірченко Н. С. (гол.ред.) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – Випуск 6. – Частина I. – 404 с. – С.87-95.

250. Черній М. М. Використання соціального сервісу блогу у педагогічній діяльності / М. М. Черній // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка №20 (255) жовтень 2012 – Луганськ : Видавництво ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2012. – 183 с. – С.153-162.

251. Черній М. М. Можливості соціальних сервісів Google у контексті інформатизації освіти / М. М. Черній // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 29 / Редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2012. – С. 371-378

252. Черній М. М. Особливості використання соціальних мереж у процесі навчання в цілях активізації навчальних і комунікативних навичок студентів й учнів / М. М. Черній // Інформаційні технології і засоби навчання – №4 (30), 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/694/522#.Um0R5TDnZcg>

253. Черній М. М. Використання ІКТ як складова творчої діяльності майбутнього педагога в ході уроку / М. М. Черній // Конференція “Інноваційні технології управління компетентнісно-світоглядним становленням учителя : фізика, технології, астрономія” : Зб. наук. пр. / [редкол. : П. С. Атаманчук (голова, наук. ред.) та ін.]. – Кам’янець-Подільський: Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. – Вип. 18: Інноваційні технології управління компетентнісно-світоглядним становленням учителя: фізика, технології, астрономія. – С. 234-240.

254. Черний М. М. Возможности социальных сервисов Google и использование их в педагогической практике учителя / М. М. Черний // “Педагогические и психологические науки: актуальные вопросы”: материалы

международной заочной научно–практической конференции. Часть I. (31 октября 2012 г.) – Новосибирск : Изд. “Сибирская ассоциация консультантов”, 2012. – 200 с. – С.105-111.

255. Черній М. М. Можливості використання вчителем соціальних сервісів Google / М. М. Черній // “Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень”: зб. наук. пр. – Вип.1 / редкол.: Р.С. Гуревич (голова) [та ін.]; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця : ТОВ “Фірма “Планер”, 2012. – 430 с. – С. 416-419

256. Черній М. М. Організація спілкування майбутніх учителів іноземних мов за допомогою соціальних сервісів / М. М. Черній // Інформаційні технології і засоби навчання – №5 (37), 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/878/669#.Unf3czDnZcg>.

257. Черній М. М. Використання соціальних сервісів під час виконання студентами творчих проектів професійного спрямування / М. М. Черній // “Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України: якість освіти – основа конкурентоспроможності майбутнього фахівця”: тези доповідей Міжнародної наукової конференції. – Ялта : РВНЗ КГУ, 2013. – Ч.2. – 216 с. – С. 171-176.

258. Черній М. М. Науковий експеримент щодо підвищення комунікативної культури майбутніх учителів англійської мови за допомогою соціальних сервісів: опис і результати / М. М. Черній // Научные исследования современности: Катовіце, 29-31.10.2013 2013 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://xn-e1aaajfpcds8ay4h.com.ua/files/image/scientific-conference-22/zbornik-nauchnih-dokladov-22-3-2.pdf>, С. 104-110

259. Черній М. М. Организация общения будущих учителей иностранных языков с помощью социальных сервисов / М.М. Черній // (в процесі публікації) Международная интернет–конференция

«Информационно–технологическое обеспечение образовательного процесса современного университета – БГУ : 2013 – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://conference.bsu.by/mod/forum/discuss.php?d=166>

260. Черній М. М. Соціальні сервіси як ефективний засіб формування комунікативної культури вчителя : закордонна практика / М. М. Черній // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні технології навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців», 9-10 жовтня 2013 р. [Текст]. – Львів, 2013. – 410с. – С. 232-234.

261. Черній М. М. Структура комунікативної культури вчителя іноземної мови / М. М. Черній // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 36 / Редкол. : І.А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2013. – С. 474-479

262. Черничкина Е. К. Формирование готовности студентов педвуза к овладению индивидуальным стилем педагогической деятельности : автореф. дисс. на соискание науч. степ. канд. пед. наук : спец. «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Е. К. Черничкина. – Волгоград, 1991. – 28 с.

263. Черри К. Человек и информация / К. Черри. – М.: Связь, 1972. – 368 с.

264. Чечет Т. И. Подготовка будущих учителей к созданию эмоционально-эстетических ситуаций в процессе личностно ориентированного обучения : автореф. дисс. на соискание науч. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Т. И. Чечет. – Волгоград, 1997. – 21 с.

265. Чирков Г. В. Познавательная активность студента / Г. В. Чирков // Высшее образование в России. – 1995. – № 1. – С. 11-12.

266. Шаповалов В. А. Социокультурные аспекты информатизации образования / В. А. Шаповалов. – Ставрополь : изд-во СГУ, 1996. – С. 24-25.

267. Шацкий С. Т. Педагогические сочинения. В 4-х т. / Под ред. И. А. Конрова. – Т. 1. – М. : АПН РСФСР, 1926. – 461 с.

268. Шерковин Ю. А. Психологические проблемы массовых информационных процессов. М. Мысль. 1973г. – 215 с.

269. Шестопалюк О. В. Використання інформаційних технологій в підготовці сучасного вчителя / О. В. Шестопалюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: зб. наук. пр.; вип. 9. – Київ–Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2006. – С. 31-34.

270. Шибутани Т. Социальная психология / Т. Шибутани. – Ростов н/Д: Феникс, 1999. – 539 с. Шилова О. Н. Информационная культура в профессиональной подготовке современного педагога / О. Н. Шилова // Известия Российского государственного педагогического университета имени А. И. Герцена : психолого–педагогические науки (педагогика, теория и методика обучения). – СПб., 2004. – № 4 (9). – С. 149-158.

271. Широкова Т. Н. Основы информационной культуры: методическое пособие [Электронный ресурс] / сост. : Т. Н. Широкова, Е. Ю. Ильницкая, Э. С. Бауман. – Режим доступа : <http://lib.nspu.ru/izdat/osnovy.html>.

272. Щедровицкий Г. П. «Языковое мышление» и его анализ // Избранные труды. – М. : Школа культурной политики, 1995. – 800 с.

273. Щуркова Н. Е. Воспитание на уроке. – М. : Педагогический поиск, 2007. – 160 с. Эффективность информационных технологий обучения в высшей школе / [Токарева В. С. и др.] – М., 1995. – 44 с. – (Новые информационные технологии в образовании: Обзорная информация / НИИВО. – Вып. 7-9).

274. Якиманская Е. В. Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования / Е. В. Якиманская. – Педагогика. – 1997. – № 4. – С. 11-17.

275. Яценко Т. С. Методические основы активного социально-психологического обучения будущих учителей / Т. С. Яценко. – Киев, 1986. – 254 с.
276. Barker P. Evaluating Interactive Multimedia Courseware – a methodology / P. Barker, T. King // Computers & Education. – 1993. – Vol. 2. – N 4. – P. 12-23.
277. Brett P. Multimedia Applications for Language Learning – What are They and How Effective are They / P. Brett. – Dangerfield et al. East to West. 1997. – 272 p.
278. Burnage G. Introduction to Computer-assisted Language Learning Seminar [Электронный ресурс] / G. Burnage. – Режим доступа : 02.10.2002 : <http://www.mml.cam.ac.uk>. – Назва з екрану. – Мова англ.
279. Carroll Lewis. Alice's Adventures in Wonderland / Lewis Carroll. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://ebooks.adelaide.edu.au/c/carroll/lewis/alice/>
280. Catalin M. A. Comparison between WebCT, Blackboard and Prometheus / M. Catalin // eLearning and Economics. Proceedings of the international conference 'eLearning and Economics'. – Trier, 2002 – P. 27–39.
281. Foreign Language Teaching Via ICT – <http://www.ris.uvt.ro/wp-content/uploads/2010/01/apadurean.pdf> Ginman, M. (1988). Information culture and business performance. IATUL Quarterly, 2(2), 93-106.
282. Kulhavy R. W. Feedback in written instruction / R. W. Kulhavy // Review of educational research. – 1977 – V. 47.
283. Mathes M. E-Learning in University teaching / M. Mathes // eLearning and Economics. Proceedings of the international conference 'eLearning and economics'. – Trier, 2002 – P. 45-53.
284. Moses V. M. Listening Interactively / V. M. Moses // Computers & Education. – 1991. – Vol. 17. – N. 4. – P. 71-75.

285. Schmitz G. Lernen und Multimedia / G. Schmitz // Multimedia und TeleLearning. Lernen im Czberspace / R. Schwarzer (Hg.) Frankfurt/M : Campus, 1998. – S. 197-214.

286. Sculmeister R. Virtuelle Universität. Virtuelles Lernen / R. Sculmeister. – München: [s. n.], 2001. – 257 p.

287. The Educator's Reference Desk [Электронный ресурс]. – Режим доступа : 23.12.2005 : <http://ericir.syr.edu>. – Назва з екрану. – Мова англ.

288. Warlick D. F. Classroom Blogging: A Teacher's Guide to the Blogosphere / D. F. Warlick. – Raleigh, NC : The Landmark Project, 2005. – 176 p. – P.34

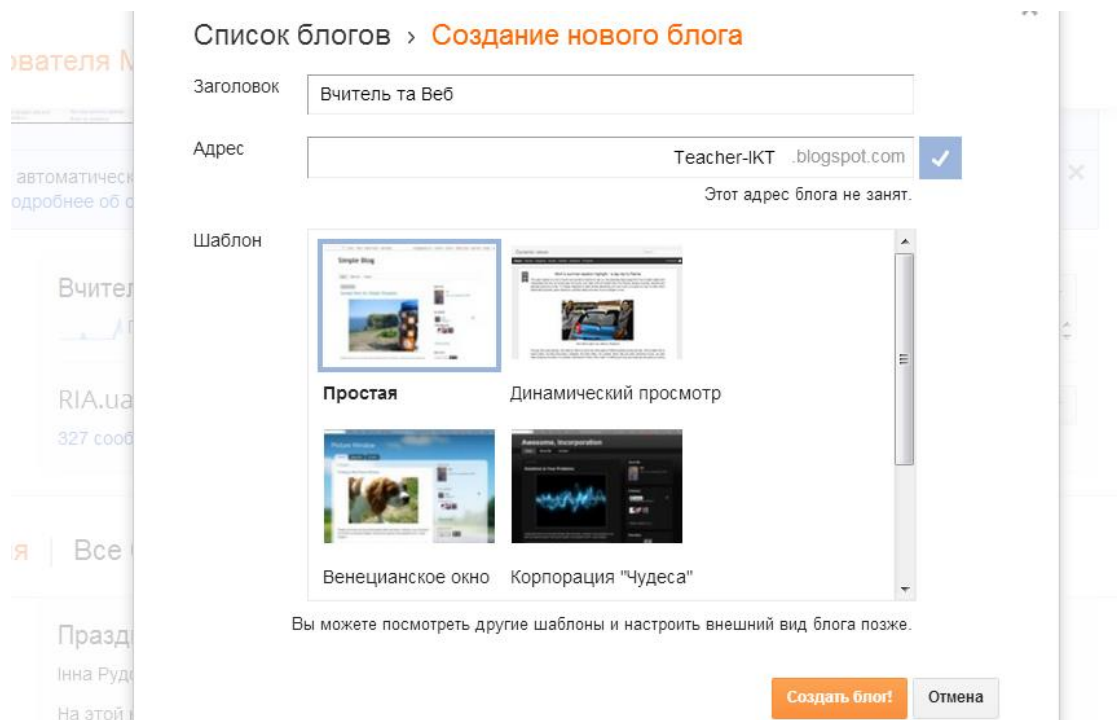

Рис. 1.1. Перший крок створення блогу інструментом Blogger

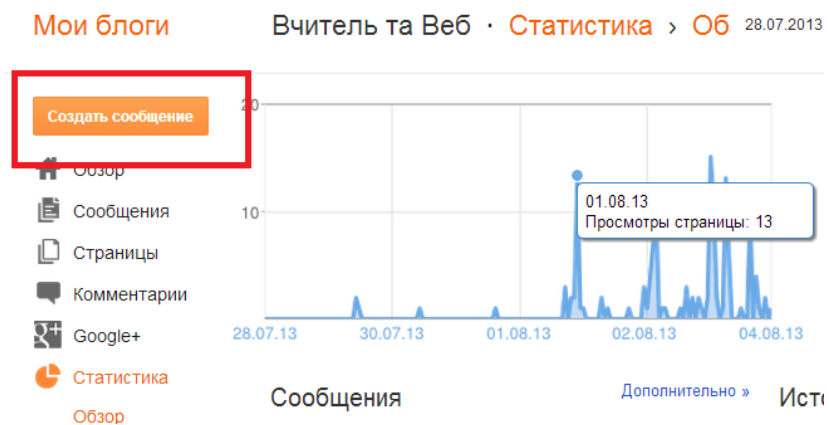

Рис. 1.2. Панель управління блогу в Blogger

Вчитель та Веб

Цей блог присвячений методиці соціального використання послуги в процесі навчання. Я постараюся довести, що інформатизація може значно допомогти вам, може допомогти зберегти вільний час і зусилля, зробить педагогічний процес цікавим і веселим. Все це ще більше пов'яже вас і учнів.

Четвер, 22 листопада 2012 р.

ЗАВДАННЯ: Тест на словниковий запас

«Скільки слів потрібно знати, щоб добре говорити по-англійськи?»

«Скільки слів мені потрібно вивчити для майбутньої відрядження за кордон?» «Який словниковий запас освіченого англійця?» Такі питання часто задають учні. Відповісти на них не просто, тому багато що тут залежить від методів підрахунку. Але спочатку потрібно розібратися в тому, що ж таке словниковий запас.

Говорячи простою мовою, словниковий запас - це той набір слів, яким володіє певна людина. Словниковий запас будь-якої людини можна розділити на активний і пасивний. Активний словниковий запас - це все слова, які людина може вільно використовувати в усній і письмовій мові. Пасивний словниковий запас - це все слова, які людина розпізнає на слух і при читанні, але не використовує їх у спонтанному мовленні, ні в усній, ні в письмовій.

Зв'язок з автором

Назва

Електронна пошта *

Повідомлення *

Надіслати

Архів блогу

- 2013 (2)
- 2012 (10)
  - грудня (2)
  - листопада (2)

Як розширити словниковий запас - 10 незвичайних сл...

Рис. 1.5. Вигляд опублікованого поста на блозі

☐	Уроки англійської по Skype. експеримент , інформатизація	0	8	15.10.11
☐	Корисні ресурси - аудіокниги, фільми, уроки та онл... Openculture , корисні сайти	0	1	20.07.11
☐	ІКТ в освіті: навіщо? теорія шести каньєнів , ІКТ , інформатизація	1	11	17.07.11

Панель швидкого доступу до редагування посту

Изменить | Просмотреть | Поделиться | Удалить

Можливість перегляду нових коментарів та доступ до статистики

Рис. 1.6. Меню швидкого доступу до управління статтею на блозі

Додаток Б

Вправа «I am your guide» для закріплення аудіо-візуального матеріалу

Вправа виконується у груповому форматі (група – 2 людини) для розвитку діалогічного мовлення та складання функціональних діалогів.

Завдання (першому партнеру): «Ви – представник туристичної фірми з Лондону. Ви повинні провести екскурсію центральними вулицями Лондону для української групи. Використовуйте для розповіді матеріали, з якими Ви ознайомились через навчальне відео «Top-10 Travel Attractions, London». Розпочніть діалог фразою «Hello, I am your guide».

Завдання (другому партнеру): «Ви – український турист. З'ясуйте у гіда якомога більше інформації про історичні пам'ятки та визначні місця Лондону».

Анкета для вчителів іноземної мови
«Соціалізація навчання. Використання Інтернет-сервісів у процесі навчання»

**«Соціалізація навчання.
 Використання Інтернет-сервісів у процесі навчання»**

*Обов'язкове поле

Як ви оцінюєте свої комп'ютерні навички? *

- Початковий рівень користувача
- Бпевнений користувач
- Вільно користуюсь різноманітними програмами та браузерами

Чи вважаєте Ви інформатизацію і соціалізацію навчання позитивними процесами освіти? *

- Так
- Ні
- Не можу сказати однозначно

Як часто Ви користуєтесь послугами мережі Інтернет для підготовки уроків та методичних розробок? *

- Ніколи або майже ніколи
- 1-2 рази в місяць
- Часто
- Майже до кожного уроку

Чи знайомі Ви з блогами, форумами та щоденниками педагогів? *

- Ні
- Так, відвідувала/в декілька з них

Чи знайомі Ви з сервісами Google? *

- Так
- Ні

Чи користуєтесь Ви пошуковою системою Google для пошуку інформації для підготовки навчальних матеріалів та уроків? *

- Так
- Ні

Які сервіси Google Ви використовуєте для досягнення педагогічних цілей? *

- Пошукова система Google
- Google Chat
- Google Документи
- Google Calendar
- Блоггер
- Google Групи

Надіслати

Ніколи не вказуйте паролі в Google Формах.

Тест на визначення рівня зовнішньої референції

ПІБ _____

Інструкція: Вам буде запропоновано 44 твердження, що стосуються різних сторін життя і ставлення до них. Оцініть, будь ласка, ступінь своєї згоди або незгоди з наведеними твердженнями за 6-ти бальною шкалою:

повна незгода -3 -2 -1 1 2 3 повна згода

Обведіть проти кожного твердження один з 6-ти запропонованих балів.

Будьте, будь ласка, уважні і щирі.

1	Просування по службі більше залежить від вдалого збігу обставин, ніж від здібностей і зусиль людини	-3	-2	-1	1	2	3
2	Більшість розлучень відбувається через те, що люди не захотіли пристосуватися одне до одного	-3	-2	-1	1	2	3
3	Хвороба – справа випадку; якщо вже судилося захворіти, то нічого не поробиш	-3	-2	-1	1	2	3
4	Люди опиняються самотніми через те, що самі не виявляють інтересу і дружелюбності до оточуючих	-3	-2	-1	1	2	3
5	Здійснення моїх бажань часто залежить від везіння	-3	-2	-1	1	2	3
6	Марно докладати зусилля для того, щоб завоювати симпатію інших людей	-3	-2	-1	1	2	3
7	Зовнішні обставини – батьки і добробут впливають на сімейне щастя не менше, ніж стосунки подружжя	-3	-2	-1	1	2	3
8	Я часто відчуваю, що мало впливаю на те, що відбувається зі мною	-3	-2	-1	1	2	3
9	Як правило, керівництво виявляється більш ефективним, коли повністю контролює дії підлеглих, а не покладається на їх самостійність	-3	-2	-1	1	2	3
10	Мої оцінки в школі часто залежали від випадкових обставин (наприклад, від настрою вчителя), ніж від моїх власних зусиль	-3	-2	-1	1	2	3
11	Коли я будую плани, то я, загалом, вірю, що зможу їх здійснити	-3	-2	-1	1	2	3
12	Те, що багатьом людям здається удачею чи везінням, насправді є результатом довгих цілеспрямованих зусиль	-3	-2	-1	1	2	3
13	Думаю, що правильний спосіб життя	-3	-2	-1	1	2	3

	може більше допомогти здоров'ю, ніж лікарі і ліки						
14	Якщо люди не підходять один одному, то, як би вони не намагалися налагодити сімейне життя, вони все одно не зможуть	-3	-2	-1	1	2	3
15	Те хороше, що я роблю, переважно гідно оцінюється іншими	-3	-2	-1	1	2	3
16	Діти виростають такими, якими їх виховують батьки	-3	-2	-1	1	2	3
17	Думаю, що випадок чи доля не грають важливої ролі в моєму житті	-3	-2	-1	1	2	3
18	Я намагаюся не планувати далеко вперед, тому що багато залежить від того, як складуться обставини	-3	-2	-1	1	2	3
19	Мої оцінки в школі більше залежали від моїх зусиль і ступеня підготовленості	-3	-2	-1	1	2	3
20	У сімейних конфліктах я частіше відчуваю провину за собою, ніж за протилежною стороною	-3	-2	-1	1	2	3
21	Життя більшості людей залежить від збігу обставин	-3	-2	-1	1	2	3
22	Життя більшості людей залежить від збігу обставин	-3	-2	-1	1	2	3
23	Життя більшості людей залежить від збігу обставин	-3	-2	-1	1	2	3
24	Життя більшості людей залежить від збігу обставин	-3	-2	-1	1	2	3
25	Зрештою, за погане управління організацією відповідальні самі люди, які в ній працюють	-3	-2	-1	1	2	3
26	Я часто відчуваю, що нічого не можу змінити в сформованих відносинах в сім'ї	-3	-2	-1	1	2	3
27	Якщо я дуже захочу, то зможу повернути до себе майже будь-якого	-3	-2	-1	1	2	3
28	Якщо я дуже захочу, то зможу повернути до себе майже будь-кого	-3	-2	-1	1	2	3
29	Те, що зі мною трапляється, - це справа моїх власних рук	-3	-2	-1	1	2	3
30	Важко буває зрозуміти, чому керівники чинять так, а не інакше	-3	-2	-1	1	2	3
31	Людина, яка не змогла добитися успіху у своїй роботі, швидше за все не проявила достатньо зусиль	-3	-2	-1	1	2	3
32	Найчастіше я можу домогтися від членів моєї сім'ї за все, що я хочу	-3	-2	-1	1	2	3
33	В неприємностях і невдачах, які були	-3	-2	-1	1	2	3

	в моєму житті, частіше бували винні інші люди, ніж я сам						
34	Дитину завжди можна вберегти від застуди	-3	-2	-1	1	2	3
35	У складних обставинах я вважаю за краще почекати, поки проблеми вирішаться самі собою	-3	-2	-1	1	2	3
36	Успіх є результатом наполегливої праці і мало залежить від успіху чи везіння	-3	-2	-1	1	2	3
37	Я відчуваю, що від мене більше, ніж від кого б то не було, залежить щастя моєї сім'ї	-3	-2	-1	1	2	3
38	Мені завжди було важко зрозуміти, чому я подобаюсь одним людям і не подобаюсь іншим	-3	-2	-1	1	2	3
39	Я завжди віддаю перевагу прийняттю рішення і самостійній діяльності, а не сподіванню на допомогу інших людей чи везіння	-3	-2	-1	1	2	3
40	На жаль, заслуги людини часто залишаються невизнаними, не дивлячись на всі її старання	-3	-2	-1	1	2	3
41	У сімейному житті бувають такі ситуації, які неможливо вирішити навіть при дуже сильному бажанні	-3	-2	-1	1	2	3
42	Здібні люди, які не змогли реалізувати свої можливості, мають звинувачувати в цьому лише себе	-3	-2	-1	1	2	3
43	Багато моїх успіхів були можливі тільки завдяки допомозі інших людей	-3	-2	-1	1	2	3
44	Більшість невдач у моєму житті відбулася від невміння, незнання чи ліні і мало що залежало від везіння чи невезіння	-3	-2	-1	1	2	3

Ключ до тесту:

1 етап: підрахунок «сирих» балів. При складанні підсумкової суми, питання, зазначені в рядку «+» беруться зі знаком Вашого бала, а питання, зазначені в рядку «-», змінюють знак Вашого бала на протилежний.

+	2, 4, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 22, 25, 27, 29, 31, 32, 34, 36, 37, 39, 42, 44
-	1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 14, 18, 21, 23, 24, 26, 28, 30, 33, 35, 38, 40, 41, 43

2 етап: для зручності інтерпретації переводимо бали в стени.

Бали		Стени
от -132	до -13	1
-13	-2	2
-2	10	3
10	22	4
22	33	5
33	45	6
45	57	7
57	69	8
69	80	9
80	132	10

Аналіз результату:

- 1) До 3 стенив – критичний рівень зовнішньої референції. Найвищий рівень суб'єктивного контролю над всіма явищами та подіями, які відбуваються. Критичний рівень зовнішньої референції може призвести до розвитку надто великої самовпевненості та діяльнісного рівня.
- 2) 3-5 стенив – високий рівень зовнішньої референції. Такі люди проявляють високий рівень незалежності та самостійності в своїх діях і процесі прийняття рішень.
- 3) 5-5,5 стенив – зовнішня референція знаходиться на середньому рівні, збалансована з внутрішньою референцією. Такі люди досить нестабільні, вони міняють тип референції та контроль власних дій в залежності від ситуацій.
- 4) 5,5-8 стенив – середній рівень зовнішньої референції. Люди з таким рівнем зовнішньої референції орієнтуються на оцінку і дії інших людей.
- 5) 8-10 стенив – низький рівень зовнішньої референції. Зовнішній локус контролю, нездатність впливати на події та свої дії. Такі люди є залежними від чужих оцінок, невпевненими в особистісному та професійному аспектах.

Джерело: Методика діагностики рівня суб'єктивного контролю (зовнішньої референції) за Дж. Роттером.

Додаток Д

Психодиагностическая методика для определения уровня притязаний (В. Гербачевский)

Чтобы пройти тест Вам понадобятся лист бумаги и ручка.

Описание:

Данная методика предназначена для измерения уровня притязаний личности посредством диагностики компонентов мотивационной структуры.

Уровень притязаний личности – это стремление к достижению цели той степени сложности, на которую человек считает себя способным.

Люди, обладающие реалистическим уровнем притязаний, отличаются уверенностью, настойчивостью в достижении своих целей, большей продуктивностью по сравнению с людьми, уровень притязаний которых неадекватен их способностям и возможностям.

Опросник В. Гербачевского, состоящий из 42 высказываний, заполняется испытуемым после завершения одного из этапов какой-либо продуктивной деятельности (учебной, спортивной, производственной и т.п.).

Предполагается, что после ответов на вопросы теста респондент продолжает работу над завершением учебного или производственного задания. По завершении одного из этапов предложенного задания, когда часть задания уже выполнена и предстоит работа над оставшейся его частью, нужно сделать перерыв для того, чтобы заполнить тест-опросник.

Инструкция:

Вы должны оценить, насколько Вы согласны с тем или иным высказыванием в баллах от -3 до +3.

- Полностью согласен - "+3";
- Просто согласен - "+2";
- Больше согласен, чем не согласен - "+1";
- Совершенно не согласен - "-3";
- Просто не согласен - "-2";

- Скорее не согласен, чем согласен - "-1";
- Не можете ни согласиться, ни отвергнуть - "0".

Тестовое задание:

№	Высказывания	Варианты ответов						
		-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
1.	Исследование мне уже порядком надоело							
2.	Я работаю на пределе сил							
3.	Я хочу показать все, на что способен							
4.	Я чувствую, что меня вынуждают стремиться к высокому результату							
5.	Мне интересно, что получится							
6.	Задание довольно сложное							
7.	То, что я делаю, никому не нужно							
8.	Меня интересует, лучше мои результаты или хуже, чем у других							
9.	Мне бы хотелось поскорее заняться своими делами							
10.	Думаю, что мои результаты будут высокими							
11.	Эта ситуация может доставить мне неприятности							
12.	Чем выше результат, тем больше хочется его превзойти							
13.	Я проявляю достаточно старания							
14.	Я считаю, что мой лучший результат не случаен							
15.	Задание большого интереса не вызывает							
16.	Я сам ставлю перед собой цели							
17.	Я беспокоюсь по поводу своих результатов							
18.	Я ощущаю прилив сил							
19.	Лучших результатов мне не добиться							
20.	Эта ситуация имеет для меня определенное значение							
21.	Я хочу ставить все более и более сложные цели							
22.	К своим результатам я отношусь равнодушно							
23.	Чем дальше работаешь, тем интереснее становится							
24.	Я не собираюсь выкладываться на этой работе							
25.	Скорее всего, мои результаты будут низкими							
26.	Как ни старайся, результат от этого не изменится							
27.	Я бы занялся сейчас чем угодно, только не этим исследованием							
28.	Задание достаточно простое							
29.	Я способен на лучший результат							
30.	Чем сложнее цель, тем больше желание ее достигнуть							
31.	Я чувствую, что могу преодолеть все трудности на пути к цели							
32.	Мне безразличны, какими будут мои результаты в сравнении с результатами других							
33.	Я увлекся работой над заданием							
34.	Я хочу избежать низкого результата							
35.	Я чувствую себя независимым							

36.	Мне кажется, что я зря трачу время и силы								
37.	Я работаю в полсилы								
38.	Меня интересуют границы моих возможностей								
39.	Я хочу, чтобы мой результат оказался одним из лучших								
40.	Я сделаю все, что в моих силах, для достижения цели								
41.	Я чувствую, что у меня ничего не выйдет								
42.	Испытание – это лотерея								

Обработка результатов теста:

Первичные данные представляют собой отмеченные в бланке ответы по предложенной шкале.

Обработка первичных данных:

По результатам тестирования определяется мотивационная структура личности испытуемого. В этой структуре различают 15 компонентов. По каждому из этих компонентов подсчитывается сумма баллов с помощью ключа и правил перевода ответов испытуемого в баллы.

Ключ к компонентам мотивационной структуры личности:

№	Компоненты мотивационной структуры	Номера высказываний	Баллы
1	Внутренний мотив	15*, 23, 33	
2	Познавательный мотив	5, 22*, 38	
3	Мотив избегания	11, 17, 34	
4	Состязательный мотив	8, 32*, 39	
5	Мотив смены деятельности	1, 9, 27	
6	Мотив самоуважения	12, 21, 30	
7	Значимость результатов	7, 20*, 30	
8	Сложность задания	6, 28*	
9	Волевое усилие	2, 13, 37*	
10	Оценка уровня достигнутых результатов	19*, 29	
11	Оценка своего потенциала	18, 31, 41*	
12	Намеченный уровень мобилизации усилий	3, 24*, 40	
13	Ожидаемый уровень результатов	10, 25*	
14	Закономерность результатов	14, 26-, 42*	
15	Инициативность	4*, 16, 35	

Примечание: Баллы с высказыванием с номерами, отмеченными звездочкой (*), подсчитываются по правилам обратного перевода.

Правила прямого и обратного перевода в баллы:

Перевод	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
Прямой	1	2	3	4	5	6	7
Обратный	7	6	5	4	3	2	1

Компоненты мотивационной структуры можно условно разделить на четыре блока.

1. В первую группу входят 6 компонентов, представляющих собой ядро мотивационной структуры личности.

- Компонент 1 – внутренний мотив. Выражает увлеченность заданием, выявляет те аспекты, которые придают выполнению задания привлекательность.
- Компонент 2 – познавательный мотив. Характеризует субъекта как проявляющего интерес к результатам своей деятельности.
- Компонент 3 – мотив избегания. Свидетельствует о боязни низкого результата, вытекающего из их последствий.
- Компонент 4 – состязательный мотив. Показывает, какое значение придает субъект высоким результатам в деятельности других субъектов.
- Компонент 5 – мотив к смене текущей деятельности. Раскрывает имеющиеся у субъекта тенденции к прекращению работы, которой он занят в данный момент.
- Компонент 6 – мотив самоуважения. Выражается в стремлении субъекта ставить перед собой все более сложные цели в однотипной деятельности.

Перечисленные компоненты, составляющие ядро мотивационной сферы личности, выступают в роли факторов, непосредственно побуждающих субъекта к определенному виду деятельности.

2. Вторую группу составляют компоненты, связанные с достижением достаточно сложных целей, относящихся к положению дел на настоящий момент.

- Компонент 7 – придание личностной значимости результатам деятельности.
- Компонент 8 – уровень сложности задания.
- Компонент 9 – проявление волевого усилия. Отражает оценку степени выраженности волевого усилия в процессе выполнения работы над заданием.
- Компонент 10 – оценка уровня достигнутых результатов. Соотносится с возможностями субъекта в определенном виде деятельности.
- Компонент 11 – оценка своего потенциала.

3. В третью группу компонентов входят прогнозные оценки деятельности субъекта.

- Компонент 12 – намеченный уровень мобилизации усилий, необходимых для достижения целей деятельности.
- Компонент 13 – ожидаемый уровень результатов деятельности.

4. Четвертая группа компонентов отражает причинные факторы соответствующей деятельности.

- Компонент 14 – закономерность результатов. Выражает понимание субъектом собственных возможностей в достижении поставленных целей.
- Компонент 15 – инициативность. Выражает проявление индивидом инициативы и находчивости при решении поставленных перед ним задач.

Оценки каждого компонента мотивационной структуры личности позволяют построить индивидуальный профиль испытуемого, в котором представлены количественные соотношения между всеми рассмотренными компонентами.

Компонент самоуважения, адекватный экспериментальной оценке уровня притязаний:

12. Чем выше результат, тем больше хочется его превзойти.

21. Я хочу ставить все более и более сложные цели.

30. Чем сложнее цель, тем больше желание ее достигнуть.

Интерпретация полученных результатов:

Суммарное количество баллов, которое испытуемый может набрать по данным высказываниям, составляет от 3 до 21.

Хотя нормативных данных для опросника не существует, можно воспользоваться следующими экспериментальными показателями уровня притязаний:

- 3 – 7 баллов – низкий уровень;
- 8 – 12 баллов – средний уровень;
- 13 – 17 балл – высокий уровень;
- 18 – 21 балл – творческий уровень.

Тест на визначення потреби у спілкуванні

Якщо ви згодні з твердженнями, наведеними нижче, поставте знак “+” навпроти відповідного номера. Якщо ж не згодні, поставте знак “-”

1. “Я залюбки беру участь у різних урочистостях”.
2. “Я не можу перемогти свої бажання, навіть якщо вони суперечать бажанням моїх товаришів”.
3. “Мені подобається висловлювати кому-небудь свою прихильність”.
4. “Я більше зосереджений на завоюванні впливу, ніж дружби”.
5. “Я відчуваю , що стосовно друзів маю більше прав, ніж обов’язків”.
6. “Коли я дізнаюся, про успіхи свого товариша , у мене чомусь погіршується настрій”
7. “Щоб бути задоволеним собою, я повинен кому-небудь у чомусь допомогти “.
8. “Мої турботи зникають, коли я перебуваю серед товаришів”.
9. “Мої друзі мені добряче-таки набридли”.
10. “Коли я виконую важку роботу, присутність людей мене дратує”.
11. “Загнаний у глухий кут, я кажу лише ту частку правди, яка, на мою думку, не зашкодить моїм друзям та знайомим”.
12. “У важкій ситуації я думаю не стільки про себе, скільки про близьку людину”.
13. “Неприємності у друзів викликають у мене таке переживання, що я можу захворіти”.
14. “Мені приємно допомагати іншим, навіть коли це завдає мені труднощів”.
15. “З поваги до друга я можу погодитися з його думкою, навіть якщо він і не правий”.
16. “Мені більше подобаються пригодницькі оповідання, аніж оповідання про кохання”.
17. “Сцени насильства у фільмах викликають у мене відразу”.
18. “На самоті я відчуваю більшу тривогу і напруженість, ніж коли перебуваю серед людей”.
19. “Я вважаю, що головна радість у житті-спілкування”.
20. “Мені шкода бездомних кішок і собак”.

21. “Я вважаю, що краще мати менше друзів, але зате близьких”.
22. “Я люблю бувати серед людей”.
23. “Я довго хвилююся після суперечки з близькими”.
24. “У мене, мабуть, більше близьких друзів, аніж у багатьох інших”.
25. “Я більше прагну досягнень, аніж дружби”.
26. “Я більше довіряю власній інтуїції й уяві думаючи про людей, ніж судженням про них інших”.
27. “Для мене важливіше матеріальне забезпечення і добробут, ніж радість спілкування з приємними мені людьми”.
28. “Я співчуваю людям, у яких немає близьких друзів”.
29. “Люди часто невдячні щодо мене”.
30. “Я люблю оповідання про безкорисливу дружбу”.
31. “Заради друга я можу пожертвувати своїми інтересами”.
32. “У дитинстві я належав до компанії, яка завжди трималася вкупі”.
33. “Якби я був журналістом, то із задоволенням писав би про силу дружби”.

Підрахуйте кількість відповідей “-“ на запитання 3, 4, 5, 6, 9, 10, 15, 16, 25, 27, 29 і відповідей “+” на всі інші запитання.

Якщо одержана сума менше 23 балів – потреба у спілкуванні дуже низька, 23-26 – низька, 27-28 – середня, 29-30 – висока, 31 і більше – дуже висока.

Джерело: Семиченко В.А., Заслуженюк В. С., Мистецтво розуміння. Психологія та педагогіка сімейного спілкування: Навч. Посібник для студентів вищ. Навч. Закладів.- К.: Веселка, 1998.- 214 с.

Тест на інтенсивність використання ІКТ

Ви використовуєте комп'ютер (ноутбук) у класі:

- на кожному уроці
- щодня
- 1-2 рази на тиждень
- 1-2 рази на місяць
- не використовую

Ви використовуєте відео (аудіо) обладнання в класі:

- на кожному уроці
- щодня
- 1-2 рази на тиждень
- 1-2 рази на місяць
- не використовую

Ваш e-mail _____

Ваша інтернет-сторінка, сайт або блог _____

Ви ведете електронний журнал?

- так
- ні, тому, що:

Ваші пропозиції (зауваження) щодо ведення сайту ВНЗ?

Ви добре знайомі з комп'ютерними програмами та сервісами:

- Word
- Excel
- PowerPoint
- Google Docs
- Skype
- ICQ/ Google Chat
- Онлайн-бібліотека
- Онлайн-словники
- інші (вказіть)

Ви хотіли б додатково вивчити:

Тест на определение потребностей Маслоу

Правила заполнения: Ответьте на 20 утверждений, указывая степень наиболее близкую Вам – все это касается Вашего собственного мнения, видения и точки зрения. Ответы оценивайте буквами, которые обозначают : С = совершенно верно и точно, М = в большей степени верно и точно, Р = частично верно и точно, S = в некоторой степени верно и точно, N = совершенно не верно.

1.	Спокойная работа – самое главное для меня	C	M	P	S	N
2.	Я предпочитаю работать независимо, самостоятельно	C	M	P	S	N
3.	Высокая зарплата – наилучшее свидетельство ценности человека в компании	C	M	P	S	N
4.	Поиск того, что сделает меня счастливым – самое важное в жизни	C	M	P	S	N
5.	Безопасность работы – не самый важный фактор для меня	C	M	P	S	N
6.	Мои друзья значат для меня больше, чем что-либо еще	C	M	P	S	N
7.	Большинство людей думают, что они лучше, чем есть на самом деле	C	M	P	S	N
8.	Я хочу иметь работу, которая позволяла бы мне научиться чему-то новому и развивать мои способности	C	M	P	S	N
9.	Регулярный доход, на который я могу рассчитывать, является решающим для меня	C	M	P	S	N
10.	Лучше избегать очень близких отношений с коллегами по работе	C	M	P	S	N
11.	Моя самооценка наиболее важна для меня, чем чье-либо мнение	C	M	P	S	N
12.	Погоня за мечтой – это пустая трата времени	C	M	P	S	N

13.	Хорошая работа должна включать хороший план ухода на пенсию	C	M	P	S	N
14.	Предпочитаю работу, предполагающую общение с другими людьми	C	M	P	S	N
15.	Я злюсь, когда кто-то присваивает себе работу, сделанную мной	C	M	P	S	N
16.	Идти все дальше, устанавливать собственные лимиты – вот то, что мной движет	C	M	P	S	N
17.	Самый важный аспект работы в компании – хороший план страховки здоровья	C	M	P	S	N
18.	Для меня очень важно, быть частью сплоченной группы	C	M	P	S	N
19.	Мои достижения дают мне право уважать себя	C	M	P	S	N
20.	Я чувствую себя лучше, когда делаю то, что умею, чем когда пытаюсь выполнять что-то новое	C	M	P	S	N

ПОДСЧЕТ БАЛЛОВ

Напротив каждого ответа Вы поставили букву, которая в наибольшей мере отвечает Вашему поведению. В таблице ниже Вы найдете цифру, соответствующую выбранной Вами букве для каждого из 20 утверждений. Например, если, отвечая на утверждение один, Вы выбрали букву «Р» - этому отвечает цифра «3» в квадрате «1» таблицы.

Каждая из четырех колонок может получить минимум 5 и максимум 25 баллов. Отметка в 20 и более баллов свидетельствует о том, что мотивы, выделенные в этой колонке, являются очень важными для Вас. Количество баллов от 15-19 показывают, что эти мотивы менее важны для Вас. 10-14 баллов говорят о том, что мотивы, выделенные в этой колонке, не представляют особой важности для Вас. Количество баллов ниже 10 указывает на то, что мотивы, представленные в данной колонке, совершенно неважны для Вас.

1. C=5 M=4 P=3 S=2 N=1	2. C=1 M=2 P=3 S=4 N=5	3. C=5 M=4 P=3 S=2 N=1	4. C=5 M=4 P=3 S=2 N=1
5. C=1 M=2 P=3 S=4 N=5	6. C=5 M=4 P=3 S=2 N=1	7. C=5 M=4 P=3 S=2 N=1	8. C=5 M=4 P=3 S=2 N=1
9. C=5 M=4 P=3 S=2 N=1	10. C=1 M=2 P=3 S=4 N=5	11. C=5 M=4 P=3 S=2 N=1	12. C=1 M=2 P=3 S=4 N=5
13. C=5 M=4 P=3 S=2 N=1	14. C=5 M=4 P=3 S=2 N=1	15. C=5 M=4 P=3 S=2 N=1	16. C=5 M=4 P=3 S=2 N=1
17. C=5 M=4 P=3 S=2 N=1	18. C=5 M=4 P=3 S=2 N=1	19. C=5 M=4 P=3 S=2 N=1	20. C=1 M=2 P=3 S=3 N=4
Итого:	Итого:	Итого:	Итого:

Тест на уровень знания грамматики английского языка

Выберите правильный вариант:

1. **It ... Sunday evening.**

- was
- were
- be

2. **Everybody looked tired and wanted to go ... home.**

-
- at
- to

3. **Mr. Candy locked the door and ... outside.**

- went
- goed
- goes

4. **The weather ... fine.**

- were
- was
- be

5. **... sun was shining brightly in the cloudless sky.**

- A
-
- The

6. **He decided to go ... home on foot.**

- at
-
- over

7. **The house he lived in was not far ...and soon he was there.**

- away
- off
- about

8. **... door was blocked by the police.**

- Mr. Candy
- Mr. Candys'
- Mr. Candy's

9. **No matter how... , he couldn't get in.**

- he tried hard
- hard he tried
- tried he hard

10. **It wasn't really funny because Mr. Candy ... a date that night.**

- had
- has
- have

11. **He felt ... bit nervous.**

- a
- the
-

12. **Then he suddenly ... to see his father.**

- wants
- wanted
- want

13. **His father calmed him ... .**

- away
- down
- off

14. **Mr. Candy realized that everything that ... wasn't really important.**

- happened
- had happened
- happens

15. **"Things ... happen", he thought.**

- do
- does
- did

16. **When he ... next morning, he felt as good as never.**

- waked up
- woke up
- wakes up

17. **He made up his mind to start a new... .**

- leaf

- loaf
  - life
18. **Mr. Candy was sure that his life ... change greatly soon.**
- will
  - would
  - shall
19. **An interesting story happened ... my friends last year.**
- to
  - with
  - on
20. **... painting disappeared from my friends' house.**
- The
  - A
  -
21. **Let me explain how the situation ... .**
- came about
  - come about
  - came on
22. **Somebody stole the picture, that ... in town the day before.**
- arrived
  - did arrive
  - had arrived
23. **It was ... heavy to hang on the wall and was left on the floor of the hall.**
- too
  - to
  - two
24. **... wanted to go to the restaurant, so all stayed to have dinner at home.**
- Nothing
  - Nobody
  - Everybody
25. **The dinner smelled ... good.**
- - of
  - to

26. **All Jim ... that day was a sandwich.**

- eats
- had eaten
- eated

27. **“What do you think ... your new painting?” – asked Bob.**

- of
- at
- by

28. **“Oh, it is extremely expensive and beautiful”, ... Jim.**

- said
- told
- spoke

29. **After dinner he wanted ... the painting but found nothing in the hall.**

- to have look at
- to have a look at
- to have a look on

30. **We didn't believe him at first, but ... he said was quite true.**

- what
- which
- that

31. **The sudden noise... .**

- made everybody jump
- made everybody to jump
- made everybody jumped

32. **It was Rachel ... arrived.**

- which
- that
- who

33. **Why did she always ... to see Jim at the worst possible moment?**

- come
- came
- comes

34. **... at the fact that the painting had disappeared, Rachel couldn't say a word.**

- Feeling astonish

- Feel astonished
  - Feeling astonished
35. **The thief was thought to have escaped by climbing ... the wall.**
- by
  - off
  - over
36. **In the morning Rachel persuaded me to play ... tennis.**
- with
  -
  - in
37. **The match was abandoned after... .**
- half an hour
  - half of an hour
  - the half an hour
38. **Nobody felt ... after what had happened.**
- at the ease
  - at ease
  - with ease
39. **39. The next day I ... to a woman outside the house.**
- heard a man talked
  - heard a man to talk
  - heard a man talking
40. **I ... the woman's voice at once – no doubt, it was Rachel.**
- realized
  - understood
  - recognized
41. **I was about to ... my chair during the talk.**
- fall off
  - fall out of
  - fall from
42. **Rachel ... the painting and was ready to sell it at a fabulous price.**
- had stolen
  - stole
  - is stolen

43. **When I told everybody about it, she ... a terrible look as if she wanted to kill me at the moment.**
- gave to me
  - gave me
  - gave at me
44. **“Sorry, I meant to tell you that I ... take the painting for a while, but I forgot.”**
- will
  - should
  - would
45. **So stupid ... we heard that we were shocked.**
- the lie was
  - was the lie
  - be the lie
46. **This was the first time Jim ... her real nature.**
- saw
  - seen
  - was seeing
47. **She ... out of the house and disappeared in the wood.**
- had rushed
  - rushing
  - rushed
48. **By the time we got to Rachel’s hotel, she ... .**
- booked away
  - had booked out
  - booked out
49. **We couldn’t ...how well she managed to get off with the punishment.**
- get over
  - get away
  - get out
50. **Suffice it to say that she never ... and returned the painting.**
- came in
  - came over
  - came up

Правильные ответы (за каждый верный ответ вы получаете один балл): 1а, 2а, 3а, 4b, 5с, 6b, 7а, 8с, 9b, 10а, 11а, 12b, 13b, 14b, 15а, 16b, 17с, 18b, 19а, 20b, 21а, 22с, 23а, 24b, 25а, 26b, 27а, 28а, 29b, 30а, 31а, 32с, 33а, 34с, 35с, 36b, 37а, 38b, 39с, 40с, 41а, 42а, 43b, 44с, 45b, 46а, 47с, 48b, 49а, 50b.

Додаток І

Результати діагностики рівня сформованості комунікативної культури студентів (за значеннями показників) за мотиваційно-ціннісним критерієм (констатувальний та формувальний етапи)

Маркування показників мотиваційно-ціннісного критерію		M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	Середній бал за мотиваційно-ціннісним критерієм	
Констатувальний етап (2010 рік)	Експериментальна група	ЕГ1	2,1	2,2	1,8	2,6	1,6	2,7	2,4	2,1	1,6	1,4	2,1
		ЕГ2	2,2	2,1	2,0	2,5	1,6	2,6	2,2	1,9	1,7	1,3	2,0
		ЕГ3	2,0	2,5	2,1	2,6	1,8	2,8	2,1	2,0	1,3	1,2	2,0
		ЕГ4	2,6	2,2	1,9	2,8	1,2	2,2	2,0	2,2	1,2	1,3	2,0
		ЕГ5	2,2	2,3	2,0	2,5	1,5	2,6	2,3	2,0	1,5	1,3	2,0
	Контрольна група	КГ1	2,5	2,2	2,1	2,9	1,8	2,8	2,5	2,2	1,8	1,5	2,2
		КГ2	2,9	3,0	2,3	3,3	2,2	2,7	2,8	2,5	1,8	1,6	2,5
		КГ3	3,0	3,6	2,3	3,1	2,4	3,0	2,6	2,3	1,4	1,5	2,5
		КГ4	2,5	2,5	2,1	2,5	1,7	2,6	2,4	2,5	1,6	1,6	2,2
		КГ5	2,6	2,4	2,0	2,6	1,8	2,8	2,3	2,3	1,9	1,7	2,2
Формувальний етап (2013 рік)	Експериментальна група	ЕГ1	4,2	4,6	4,8	4,6	4,8	4,4	4,6	4,1	4,7	4,8	4,6
		ЕГ2	4,5	4,8	4,6	4,5	4,7	4,3	4,7	4,0	4,5	4,7	4,5
		ЕГ3	4,1	4,5	4,7	4,5	4,4	4,5	4,4	3,7	4,2	4,5	4,4
		ЕГ4	4,1	4,4	4,2	4,5	4,5	4,2	4,2	4,4	4,5	4,2	4,3
		ЕГ5	4,4	4,8	4,8	4,5	4,7	4,3	4,5	4,0	4,8	4,7	4,6
	Контрольна група	КГ1	4,0	4,5	3,6	4,1	4,0	3,6	3,8	3,7	4,1	3,5	3,9
		КГ2	4,5	4,5	4,0	3,8	3,8	4,0	3,9	3,5	4,2	3,2	3,9
		КГ3	3,9	4,1	3,6	3,4	4,0	3,6	3,6	3,3	3,8	3,1	3,6
		КГ4	4,0	4,7	3,7	4,1	4,1	3,7	3,5	3,5	3,9	3,3	3,9
		КГ5	4,2	4,6	3,2	4,0	3,8	4,0	3,7	3,7	4,0	3,0	3,8
Приріст в балах	Експериментальна група	ЕГ1	2,1	2,4	3,0	2,0	3,2	1,7	2,2	2,0	3,1	3,4	2,5
		ЕГ2	2,3	2,7	2,6	2,0	3,1	1,7	2,5	2,1	2,8	3,4	2,5
		ЕГ3	2,1	2,0	2,6	1,9	2,6	1,7	2,3	1,7	2,9	3,3	2,3
		ЕГ4	1,5	2,2	2,3	1,7	3,3	2,0	2,2	2,2	3,3	2,9	2,4
		ЕГ5	2,2	2,5	2,8	2,0	3,2	1,7	2,2	2,0	3,3	3,4	2,5
	Контрольна група	КГ1	1,5	2,3	1,5	1,2	2,2	0,8	1,3	1,5	2,3	2,0	1,7
		КГ2	1,6	1,5	1,7	0,5	1,6	1,3	1,1	1,0	2,4	1,6	1,4
		КГ3	0,9	0,5	1,3	0,3	1,6	0,6	1,0	1,0	2,4	1,6	1,1
		КГ4	1,5	2,2	1,6	1,6	2,4	1,1	1,1	1,0	2,3	1,7	1,7
		КГ5	1,6	2,2	1,2	1,4	2,0	1,2	1,4	1,4	2,1	1,3	1,6

Додаток К

Результати діагностики рівня сформованості комунікативної культури студентів (за значеннями показників) за когнітивним критерієм (констатувальний та формувальний етапи)

Маркування показників когнітивного критерію		К1	К2	К3	К4	К5	К6	К7	К8	К9	К10	Середній бал за когнітивним критерієм	
Констатувальний етап (2010 рік)	Експериментальна	ЕГ1	1,5	1,9	1,3	1,6	1,4	1,2	2,6	2,1	1,2	1,4	1,6
		ЕГ2	1,7	1,7	1,4	1,5	1,2	1,1	2,7	2,0	1,2	1,5	1,6
		ЕГ3	1,6	1,7	1,3	1,4	1,5	1,3	2,4	1,9	1,1	1,4	1,6
		ЕГ4	1,3	1,6	1,2	1,3	1,4	0,7	2,3	2,2	1,3	1,6	1,5
		ЕГ5	1,5	1,8	1,3	1,5	1,3	0,9	2,5	2,0	1,0	1,3	1,5
	Контрольна	КГ1	1,9	1,6	1,7	1,7	1,6	1,2	2,7	2,2	1,5	1,6	1,8
		КГ2	1,8	1,7	1,8	1,4	1,4	1,4	2,8	2,1	1,6	1,9	1,8
		КГ3	1,5	1,6	1,9	1,6	1,6	1,5	2,3	2,4	1,3	1,5	1,7
		КГ4	1,7	1,8	1,5	1,6	1,2	1,1	2,5	2,3	1,3	1,5	1,7
		КГ5	1,9	2,0	1,6	1,6	1,5	1,2	2,6	2,2	1,2	1,6	1,7
Формувальний етап (2013 рік)	Експериментальна	ЕГ1	4,5	4,8	4,6	4,5	4,6	4,6	4,8	4,7	4,5	4,8	4,6
		ЕГ2	4,6	4,8	4,7	4,6	4,8	4,5	4,7	4,6	4,6	4,7	4,7
		ЕГ3	4,3	4,2	4,1	4,5	4,5	4,3	4,5	4,2	4,6	4,6	4,4
		ЕГ4	4,0	4,3	4,2	4,7	4,4	4,6	4,1	4,7	3,9	4,6	4,4
		ЕГ5	4,5	4,7	4,7	4,6	4,8	4,8	4,8	4,6	4,5	4,8	4,7
	Контрольна група	КГ1	4,4	4,1	4,0	4,1	4,0	3,5	3,9	4,0	3,6	3,7	3,9
		КГ2	4,6	4,0	4,2	3,4	3,9	3,1	4,2	4,2	3,9	3,2	3,9
		КГ3	4,6	4,1	3,9	3,2	3,8	3,3	3,5	3,5	3,4	3,5	3,7
		КГ4	4,3	4,6	4,5	4,5	4,6	3,5	4,6	3,7	3,3	4,5	4,2
		КГ5	4,3	3,9	4,2	4,1	4,1	3,2	4,1	3,8	3,5	4,1	3,9
Прйріст в балах	Експериментальна	ЕГ1	3,0	2,9	3,3	2,9	3,2	3,4	2,2	2,6	3,3	3,4	3,0
		ЕГ2	2,9	3,1	3,3	3,1	3,6	3,4	2,0	2,6	3,4	3,2	3,1
		ЕГ3	2,7	2,5	2,8	3,1	3,0	3,0	2,1	2,3	3,5	3,2	2,8
		ЕГ4	2,7	2,7	3,0	3,4	3,0	3,9	1,8	2,5	2,6	3,0	2,9
		ЕГ5	3,0	2,9	3,4	3,1	3,5	3,9	2,3	2,6	3,5	3,5	3,2
	Контрольна група	КГ1	2,5	2,5	2,3	2,4	2,4	2,3	1,2	1,8	2,1	2,1	2,2
		КГ2	2,8	2,3	2,4	2,0	2,5	1,7	1,4	2,1	2,3	1,3	2,1
		КГ3	3,1	2,5	2,0	1,6	2,2	1,8	1,2	1,1	2,1	2,0	2,0
		КГ4	2,6	2,8	3,0	2,9	3,4	2,4	2,1	1,4	2,0	3,0	2,6
		КГ5	2,4	1,9	2,6	2,5	2,6	2,0	1,5	1,6	2,3	2,5	2,2

Додаток Л

Результати діагностики рівня сформованості комунікативної культури студентів (за значеннями показників) за діяльнісним критерієм (констатувальний та формувальний етапи)

Маркування показників діяльнісного критерію			Д1	Д2	Д3	Д4	Д5	Д6	Д7	Д8	Д9	Д10	Середній бал за діяльнісним критерієм
Констатувальний етап (2010 рік)	Експериментальна	ЕГ1	1,5	1,6	1,4	1,5	1,4	1,3	2,3	2,2	1,5	1,4	1,6
		ЕГ2	1,7	1,9	1,3	1,3	1,3	1,2	2,2	2,1	1,2	1,2	1,5
		ЕГ3	1,6	1,4	1,5	1,2	1,1	1,3	2,4	2,1	1,4	1,1	1,5
		ЕГ4	1,4	1,6	1,3	1,4	1,3	1,2	2,2	1,9	1,2	1,4	1,5
		ЕГ5	1,5	1,8	1,3	1,5	1,3	0,9	2,5	2,0	1,0	1,3	1,5
	Контрольна	КГ1	1,6	2,0	1,5	1,7	1,5	1,4	2,4	2,3	1,6	1,4	1,7
		КГ2	1,8	2,3	1,7	1,8	1,6	1,4	2,6	2,3	2,1	1,3	1,9
		КГ3	1,5	2,1	1,6	1,5	1,4	1,5	2,4	2,2	1,5	1,1	1,7
		КГ4	1,8	1,9	1,4	1,5	1,3	1,1	2,5	2,1	1,2	1,4	1,6
		КГ5	1,7	2,0	1,5	1,7	1,4	1,2	2,7	2,0	1,3	1,4	1,7
Формувальний етап (2013 рік)	Експериментальна	ЕГ1	4,5	4,6	4,4	4,5	4,6	4,2	4,5	4,6	4,5	4,6	4,5
		ЕГ2	4,2	4,5	4,6	4,6	4,6	4,1	4,6	4,5	4,5	4,7	4,5
		ЕГ3	4,3	4,0	4,1	3,9	4,7	4,1	4,0	4,1	4,0	4,1	4,1
		ЕГ4	4,4	4,2	4,0	3,9	4,4	4,3	4,2	4,5	4,2	4,6	4,3
		ЕГ5	4,6	4,7	4,3	4,6	4,9	4,4	4,3	4,5	4,5	4,7	4,6
	Контрольна	КГ1	4,5	4,3	3,9	4,1	3,7	4,3	4,0	3,5	4,0	3,9	4,0
		КГ2	4,3	4,4	3,7	3,9	4,4	4,3	3,4	3,7	3,3	3,5	3,9
		КГ3	4,2	3,8	3,4	3,4	3,1	3,9	3,4	3,5	3,5	3,7	3,6
		КГ4	4,4	4,6	3,7	4,1	3,6	4,0	4,1	3,4	4,0	3,8	4,0
		КГ5	4,5	4,7	3,8	4,0	3,5	4,0	3,9	3,2	4,3	4,0	4,0
Приріст в балах	Експериментальна	ЕГ1	3,0	3,0	3,0	3,0	3,2	2,9	2,2	2,4	3,0	3,2	2,9
		ЕГ2	2,5	2,6	3,3	3,3	3,3	2,9	2,4	2,4	3,3	3,5	3,0
		ЕГ3	2,7	2,6	2,6	2,7	3,6	2,8	1,6	2,0	2,6	3,0	2,6
		ЕГ4	3,0	2,6	2,7	2,5	3,1	3,1	2,0	2,6	3,0	3,2	2,8
		ЕГ5	3,1	2,9	3,0	3,1	3,6	3,5	1,8	2,5	3,5	3,4	3,0
	Контрольна група	КГ1	2,9	2,3	2,4	2,4	2,2	2,9	1,6	1,2	2,4	2,5	2,3
		КГ2	2,5	2,1	2,0	2,1	2,8	2,9	0,8	1,4	1,2	2,2	2,0
		КГ3	2,7	1,7	1,8	1,9	1,7	2,4	1,0	1,3	2,0	2,6	1,9
		КГ4	2,6	2,7	2,3	2,6	2,3	2,9	1,6	1,3	2,8	2,4	2,4
		КГ5	2,8	2,7	2,3	2,3	2,1	2,8	1,2	1,2	3,0	2,6	2,3

Додаток М

Результати діагностики рівня сформованості комунікативної культури студентів (за значеннями показників) за особистісним критерієм (констатувальний та формувальний етапи)

Маркування показників особистісного критерію		O1	O2	O3	O4	O5	O6	O7	O8	O9	O10	Середній бал за особистісним критерієм	
Констатувальний етап (2010 рік)	Експериментальна	ЕГ1	1,6	3,2	2,6	2,2	2,6	2,7	3,6	2,7	3,3	3,2	2,8
		ЕГ2	1,9	3,3	2,7	2,1	2,5	2,4	3,1	3,1	3,0	3,3	2,7
		ЕГ3	1,4	3,1	2,3	2,0	2,2	2,5	3,0	2,5	2,6	2,5	2,4
		ЕГ4	1,5	2,6	2,2	1,7	1,8	2,0	2,8	2,3	2,3	2,8	2,2
		ЕГ5	1,8	2,1	2,3	2,0	2,1	1,9	2,6	1,8	1,9	2,1	2,1
	Контрольна	КГ1	2,1	3,0	2,6	2,6	2,7	2,8	3,7	2,9	3,5	3,3	2,9
		КГ2	1,8	3,5	2,5	2,7	2,8	2,5	3,3	2,9	3,1	3,3	2,8
		КГ3	1,9	3,0	2,5	2,3	2,5	2,4	3,3	2,8	2,9	2,9	2,7
		КГ4	1,9	2,1	2,4	2,2	2,3	2,3	2,9	2,1	2,0	2,2	2,2
		КГ5	2,0	2,2	2,4	2,1	2,1	2,0	2,8	1,9	2,1	2,3	2,2
Формувальний етап (2013 рік)	Експериментальна	ЕГ1	4,5	4,2	4,7	4,6	4,0	4,4	4,7	4,7	4,5	4,7	4,5
		ЕГ2	4,6	4,3	4,6	4,5	4,3	4,5	4,6	4,6	4,4	4,8	4,5
		ЕГ3	4,6	4,3	4,0	4,2	4,4	3,8	4,2	4,1	4,7	4,5	4,3
		ЕГ4	4,7	4,5	4,5	4,6	4,2	4,3	4,4	4,2	4,5	4,7	4,5
		ЕГ5	4,7	4,1	4,5	4,8	4,1	4,2	4,5	4,6	4,7	4,6	4,5
	Контрольна	КГ1	4,1	3,7	3,8	3,5	3,5	4,1	4,0	4,1	4,0	4,1	3,9
		КГ2	4,2	4,4	3,6	3,8	4,0	4,0	3,7	3,5	3,6	4,0	3,9
		КГ3	4,0	3,8	3,4	3,6	3,6	3,9	3,8	3,4	3,9	3,9	3,7
		КГ4	3,8	3,8	4,0	3,5	3,5	3,9	4,1	3,9	3,9	4,2	3,9
		КГ5	4,0	4,0	3,8	3,4	3,5	3,8	4,4	4,0	4,0	4,1	3,9
Пріріст в балах	Експериментальна	ЕГ1	2,9	1,0	2,1	2,4	1,4	1,7	1,1	2,0	1,2	1,5	1,7
		ЕГ2	2,7	1,0	1,9	2,4	1,8	2,1	1,5	1,5	1,4	1,5	1,8
		ЕГ3	3,2	1,2	1,7	2,2	2,2	1,3	1,2	1,6	2,1	2,0	1,9
		ЕГ4	3,2	1,9	2,3	2,9	2,4	2,3	1,6	1,9	2,2	1,9	2,3
		ЕГ5	2,9	2,0	2,2	2,8	2,0	2,3	1,9	2,8	2,8	2,5	2,4
	Контрольна	КГ1	2,0	0,7	1,2	0,9	0,8	1,3	0,3	1,2	0,5	0,8	1,0
		КГ2	2,4	0,9	1,1	1,1	1,2	1,5	0,4	0,6	0,5	0,7	1,0
		КГ3	2,1	0,8	0,9	1,3	1,1	1,5	0,5	0,6	1,0	1,0	1,1
		КГ4	1,9	1,7	1,6	1,3	1,2	1,6	1,2	1,8	1,9	2,0	1,6
		КГ5	2,0	1,8	1,4	1,3	1,4	1,8	1,6	2,1	1,9	1,8	1,7

Додаток Н

Результати діагностики рівня сформованості комунікативної культури студентів (за значеннями показників) за професійно-світоглядним критерієм (констатувальний та формувальний етапи)

Маркування показників професійно-світоглядного критерію		П1	П2	П3	П4	П5	П6	П7	П8	П9	П10	Середній бал за професійно-світоглядним критерієм	
Констатувальний етап (2010 рік)	Експериментальна група	ЕГ1	2,2	2,0	2,0	1,6	2,1	1,9	2,3	1,9	2,3	1,7	2,0
		ЕГ2	2,1	1,9	1,8	1,8	2,2	2,0	2,3	2,1	2,3	1,7	2,0
		ЕГ3	2,0	2,0	2,6	1,2	2,2	2,0	2,5	1,6	1,8	1,5	1,9
		ЕГ4	1,7	1,8	2,1	1,5	2,0	2,5	2,4	1,7	1,5	1,4	1,9
		ЕГ5	1,9	1,7	1,5	1,3	1,6	1,8	1,9	1,7	2,0	1,7	1,7
	Контрольна група	КГ1	2,3	2,0	2,1	2,0	2,2	2,1	2,4	2,2	2,4	1,8	2,2
		КГ2	2,2	2,2	2,3	1,8	2,3	2,5	2,6	2,0	2,2	1,7	2,2
		КГ3	2,1	2,1	2,7	1,5	2,5	2,1	2,7	1,7	2,1	1,7	2,1
		КГ4	2,1	1,8	1,6	1,5	1,8	2,4	2,1	1,7	2,1	1,8	1,9
		КГ5	2,0	1,8	1,6	1,4	1,6	1,9	2,0	1,8	2,0	1,9	1,8
Формувальний етап (2013 рік)	Експериментальна група	ЕГ1	4,2	4,5	4,5	4,4	4,5	4,0	4,5	4,5	4,5	4,3	4,4
		ЕГ2	4,4	4,4	4,6	4,2	4,5	4,2	4,3	4,6	4,4	4,2	4,4
		ЕГ3	4,0	4,1	4,5	4,5	4,2	3,9	4,4	4,3	4,1	4,4	4,2
		ЕГ4	4,2	4,0	4,7	4,2	4,7	4,2	4,5	4,5	4,2	4,2	4,3
		ЕГ5	3,9	4,4	4,3	4,0	4,0	3,8	4,7	4,8	4,3	4,2	4,2
	Контрольна група	КГ1	3,6	3,9	3,9	3,5	3,7	3,6	4,0	4,1	3,5	3,6	3,7
		КГ2	3,9	3,6	3,7	3,8	3,9	4,0	3,7	3,8	4,1	3,9	3,8
		КГ3	3,6	3,7	3,9	3,4	3,5	3,6	3,8	4,1	4,6	3,5	3,8
		КГ4	3,6	3,7	3,6	3,6	3,9	3,5	4,1	3,9	3,4	3,5	3,7
		КГ5	3,4	3,8	3,7	3,5	3,7	3,5	3,9	3,8	3,3	3,5	3,6
Приріст в балах	Експериментальна група	ЕГ1	2,0	2,5	2,5	2,8	2,4	2,1	2,2	2,6	2,2	2,6	2,4
		ЕГ2	2,3	2,5	2,8	2,4	2,3	2,2	2,0	2,5	2,1	2,5	2,4
		ЕГ3	2,0	2,1	1,9	3,3	2,0	1,9	1,9	2,7	2,3	2,9	2,3
		ЕГ4	2,5	2,2	2,6	2,7	2,7	1,7	2,1	2,8	2,7	2,8	2,5
		ЕГ5	2,0	2,7	2,8	2,7	2,4	2,0	2,8	3,1	2,3	2,5	2,5
	Контрольна група	КГ1	1,3	1,9	1,8	1,5	1,5	1,5	1,6	1,9	1,1	1,8	1,6
		КГ2	1,7	1,4	1,4	2,0	1,6	1,5	1,1	1,8	1,9	2,2	1,7
		КГ3	1,5	1,6	1,2	1,9	1,0	1,5	1,1	2,4	2,5	1,8	1,7
		КГ4	1,5	1,9	2,0	2,1	2,1	1,1	2,0	2,2	1,3	1,7	1,8
		КГ5	1,4	2,0	2,1	2,1	2,1	1,6	1,9	2,0	1,3	1,6	1,8

Додаток О

Результати обчислень критерію не випадковості на формувальному етапі
експерименту (EG2, KG1)

№	KG1	aKG1	EG2	aEG2
1	4,0	0,011	4,5	0,000
2	4,5	0,367	4,8	0,081
3	3,6	0,086	4,6	0,007
4	4,1	0,042	4,5	0,000
5	4,0	0,011	4,7	0,034
6	3,6	0,086	4,3	0,047
7	3,8	0,009	4,7	0,034
8	3,7	0,038	4,0	0,266
9	4,1	0,042	4,5	0,000
10	3,5	0,155	4,7	0,034
11	4,4	0,256	4,6	0,007
12	4,1	0,042	4,8	0,081
13	4,0	0,011	4,7	0,034
14	4,1	0,042	4,6	0,007
15	4,0	0,011	4,8	0,081
16	3,5	0,155	4,5	0,000
17	3,9	0,000	4,7	0,034
18	4,0	0,011	4,6	0,007
19	3,6	0,086	4,6	0,007
20	3,7	0,038	4,7	0,034
21	4,5	0,367	4,2	0,100
22	4,3	0,165	4,5	0,000
23	3,9	0,000	4,6	0,007
24	4,1	0,042	4,6	0,007
25	3,7	0,038	4,6	0,007
26	4,3	0,165	4,1	0,173
27	4,0	0,011	4,6	0,007
28	3,5	0,155	4,5	0,000
29	4,0	0,011	4,5	0,000
30	3,9	0,000	4,7	0,034
31	4,1	0,042	4,6	0,007
32	3,7	0,038	4,3	0,047
33	3,8	0,009	4,6	0,007
34	3,5	0,155	4,5	0,000
35	3,5	0,155	4,3	0,047
36	4,1	0,042	4,5	0,000
37	4,0	0,011	4,6	0,007
38	4,1	0,042	4,6	0,007

39	4,0	0,011	4,4	0,013
40	4,1	0,042	4,8	0,081
41	3,6	0,086	4,4	0,013
42	3,9	0,000	4,4	0,013
43	3,9	0,000	4,6	0,007
44	3,5	0,155	4,2	0,100
45	3,7	0,038	4,5	0,000
46	3,6	0,086	4,2	0,100
47	4,0	0,011	4,3	0,047
48	4,1	0,042	4,6	0,007
49	3,5	0,155	4,4	0,013
50	3,6	0,086	4,2	0,100
	Сума значення 3,9	Сума 3,668	Сума значення 4,5	Сума 1,747
	α КГ1	ν К	α ЕГ2	ν Е
	0,273608	7,02639	0,188831	4,18138

Критерій невинпадковості $tF=3,5 > 3$

Додаток П

Результати обчислень критерію невинності на формуальному етапі експерименту (EG3, KG2)

№	KG2	aKG2	EG3	aEG3
1	4,5	0,379	4,1	0,031
2	4,5	0,379	4,5	0,050
3	4,0	0,013	4,7	0,180
4	3,8	0,007	4,5	0,050
5	3,8	0,007	4,4	0,015
6	4,0	0,013	4,5	0,050
7	3,9	0,000	4,4	0,015
8	3,5	0,147	3,7	0,332
9	4,2	0,100	4,2	0,006
10	3,2	0,468	4,5	0,050
11	4,6	0,513	4,3	0,001
12	4,0	0,013	4,2	0,006
13	4,2	0,100	4,1	0,031
14	3,4	0,234	4,5	0,050
15	3,9	0,000	4,5	0,050
16	3,1	0,615	4,3	0,001
17	4,2	0,100	4,5	0,050
18	4,2	0,100	4,2	0,006
19	3,9	0,000	4,6	0,105
20	3,2	0,468	4,6	0,105
21	4,3	0,173	4,3	0,001
22	4,4	0,266	4,0	0,076
23	3,7	0,034	4,1	0,031
24	3,9	0,000	3,9	0,141
25	4,4	0,266	4,7	0,180
26	4,3	0,173	4,1	0,031
27	3,4	0,234	4,0	0,076
28	3,7	0,034	4,1	0,031
29	3,3	0,341	4,0	0,076
30	3,5	0,147	4,1	0,031
31	4,2	0,100	4,6	0,105
32	4,4	0,266	4,3	0,001
33	3,6	0,081	4,0	0,076
34	3,8	0,007	4,2	0,006
35	4,0	0,013	4,4	0,015
36	4,0	0,013	3,8	0,227
37	3,7	0,034	4,2	0,006

38	3,5	0,147	4,1	0,031
39	3,6	0,081	4,7	0,180
40	4,0	0,013	4,5	0,050
41	3,9	0,000	4,0	0,076
42	3,6	0,081	4,1	0,031
43	3,7	0,034	4,5	0,050
44	3,8	0,007	4,5	0,050
45	3,9	0,000	4,2	0,006
46	4,0	0,013	3,9	0,141
47	3,7	0,034	4,4	0,015
48	3,8	0,007	4,3	0,001
49	4,1	0,047	4,1	0,031
50	3,9	0,000	4,4	0,015
	Сума значення 3,9	Сума 6,307	Сума значення 4,3	Сума 2,971
	аК	vК	аЕ	vЕ
	0,358773	9,23721	0,246245	5,75878

Тема: Social Services

Тема лекції: Social services for English Teacher Practice

Цілі:

Пізнавальний аспект: знайомство з поняттям та класифікацією соціальних сервісів та специфікації їх поколінь (Веб 1.0, 2.0, 3.0).

Розвиваючий аспект: розвиток мислення, уяви, уваги.

Виховний аспект: виховання переконань з приводу важливості інформатизації освіти та застосування її для досягнення педагогічних цілей; формування потреби і здатності до рефлексії і критичного мислення.

Навчальний аспект: формування лексичних та граматичних навичок говоріння та аргументації; формування навичок пошуку інформації в глобальній мережі Інтернет; створення власної пошукової системи, робота в локальній мережі.

Хід лекції:

- Привітання. Оголошення цілі лекції. Good morning, young ladies and gentlemen!

Today we'll speak about social services, their classification and practical use for pedagogical activity. We'll learn new information about different web-applications and services. We'll search this information in the Internet.

The results of our lesson, your impression and questions will be described on the teacher's blog "Teacher and WEB".

2. Фонетична зарядка.

Let's look and read the slides about social services, their determination and origin.

(Студенти по черзі зачитують слайди)

The modern world is every day more and more developed, and no longer seems to exist without the latest technologies. Therefore, to be successful, educated

and reach heights of more complex, saturated with knowledge, world both student and teacher must improve their informational and technological skills.

Teacher should be ready to enrich the knowledge of pupils about the benefits of using information technologies. Schools and classes, both real and virtual, must have teachers, armed with technological resources and skills, who can effectively teach the subject using information and communication technologies, including social services.

Social service is a virtual platform that unites people in a particular network group. Social services are often called web services. All web services that exist now or existed previously developed due to the separate generations. So:

The first generation (Web 1.0) is often characterized as "mostly read-only" services, indicating the presence of large blocks of information to read and review. Editing or adding information was quite difficult, accessible only by a special "admin". The first generation of social services has included a significant feature of human interaction - communication, because the first generation included the development of e-mail (e-mail), ICQ (instant messaging on the Internet, launched in 1996), forums (chats, grouped by topic), chat, etc.

The second generation (Web 2.0) was launched under the slogan "a lot of reading, lots of writing." Social services of second generation give users more ways of joint cooperation: creating, editing and deleting posts, mutual discussion and debating online, saving links and files. The term "Web 2.0" was introduced by Tim O'Reilly (founder of information company O'Reilly Media) in his article dated 2005. Tim defines Web 2.0 as a network of interactions of groups of people, full of content, with increasing quality that occurs at the growing number of participants in the network. So arose the concept of social network community. Network community is a group of people united by a common activity that builds communication by computer technology. The generation of Web 2.0 includes the following social services: social networks, blogs, resources, social search, wiki, resources for saving media resources, shared documents and more.

The third generation of social services (web 3.0) established to exist after the introduction in 2007. The concept of Web 3.0 was created by the director of Netscape Jason Calacanis, who noted a new generation of high-quality social services of different content and a decrease of similar resources and duplicated information. So, as an example of Web 3.0 principles we can name the German section of the resource Wikipedia, which restricts editing articles for ordinary users, the process is limited only by professional reviewers and editors.

Now, please, let us discuss pros and cons of Internet on whole and social services appearance and development.

Also let us establish the differences between all generations of social services and their role in social life.

3. Практична вправа з застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій – створення карти пам'яті по прослуханому матеріалу. Паралельно зі студентами викладач створює власну карту пам'яті за допомогою інтерактивної дошки.

Let us see a slide with different types of social services due to the aims of their usage.

Social services can be classified not only by generations of development. Typology of social services can depend on the type of activities conducted by the members of the online community. Using this feature the social services can be categorized as follows:

- Social search engines (or search engines) - services that allow the user to perform individual or group search for the information on the Internet. Social search engine can simultaneously be mailing - to create e-mail and electronic messaging in addition to the search function. For example, Google.

Google – is a search engine that allows the user to create a personalized search engine (<http://www.google.com/cse/>). Work with a search engine can be organized by a group of people, who can change settings or add a site to search list. Thus, this feature can help a student to combine reliable sources or sites with the

largest selection of content in a search engine and always search educational materials only within given site.

Swicki (<http://www.swicki.com/>) – is a search engine that is used collective actions.

My Compass (<http://www.moikompas.ru/>) is similar guide to internet pages. Service allows you to store a wide variety of options, one united theme. For example, if you go to http://www.moikompas.ru/compas/english_useful_links - you can find many useful links to sites on the English study.

Flexum is an example of social search for the Russian people, which also has a search engine of collective administration group of authors (<http://www.flexum.ru/>). For example, a group of students can combine block content sites, blogs on topics of English pronunciation and search for materials, books, papers and files using the newly created searcher. Authors can communicate with each other within the search engine. Also there is a lot of search selections made by individual subjects on the site.

- Social Geoservices are the services that allow users to work with maps of various countries and localities. In pedagogical purposes data services (such as GoogleEarth, Panoramio and GoogleMaps) should be used in class for virtual tours.
- Bookmark tools. They allow you to save bookmarks to remember interesting sites for visiting them later. This is accomplished by using the so-called "bookmarks". Bookmarks can be added on any PC, they are stored online with reference to the user's account. The most popular and convenient storage bookmarking service is Delicious.com. If a teacher has accumulated a list of bookmarks for recommended sources on topics of the training course, he can share it with their pupils. Thus, for example, we can form a list of useful sources on the subject of "English literature".

- Social media storage services and resources. These services allow you to add text, stored in online access and quickly find the media materials. By the type of media files the social media services are divided into next categories:

Working with documents. Books and text documents can be stored in different social services: Scribd, GoogleDocs, russian service DocMe, service for saving the presentations SlideShare and others. Google Docs Service (<http://docs.google.com/>) - is a free social service to create text documents, spreadsheets and presentations into online mode. Service allows you to share, edit documents together in real time and store them with on-line access. In pedagogical purposes students can simultaneously work together on a specific task, group lecture, presentation etc.. Also, this service can be used to create various forms of questioning of students and usage of training tool for control of learning materials.

Working with graphics. For this purpose it is expedient to work with services of Yandex.Fotki, Flickr.com, Photobucket.com, Phombo.com etc.

Working with audio material. To download and search audio files on the Internet use the following services: Muzebra.com, Prostopleer.com, Jango.com etc.

Working with video material online by using the most popular repositories like Youtube.com.

- WikiWiki (wikiwiki) - it is a social service that allows you to create quickly and edit collective hypertext. Hypertext – is an information text format that contains links to information from other documents. The view of linked information activates the link. Resource can be modified by wiki users, edited with provided tools. There are many projects based on the principles of wiki work such as Wikipedia (<http://www.wikipedia.org/> - publicly interethnic Encyclopedia) Wiktionary (<http://www.wiktionary.org/>), Wikiquote (<http://www.wikiquote.org/> - resource with quotations from any source), Wiki Library (<http://wikisource.org> - multinational online library of publicly available sources) and others. In pedagogical purposes wiki wiki can be used for: the expansion of students' outlook in the study of one

subject, acquaintance with the details of related topics that have been connected due to hyperlinks, creating a collective texts, articles, encyclopedias and so on. A striking example of joint scientific work is wiki service "Letopisi.ru" (<http://letopisi.ru>), the guide for pupils, students and teachers.

- Network Blogs - also known as "blogs." The name "blog" was cut from the English "Web Log". Blog is a special type of website that is constantly supplemented with new information text or multimedia character. Blog messages (which are called "posts") are displayed on the pages in reverse order - the most recent are always on the first positions.
- Social network is a web structure, which consists of social subjects (people) who act as a grid of nodes.

All net connects people's mutual relations and gives the basis of the social network communication occurs. Blogs give us the advantages of:

- communication via private messages to your friends or colleagues;
- communication within social groups among users;
- formation of communication language skills through applications;
- access to a large amount of foreign content;
- assimilation of foreign words by watching videos and listening to audio recordings from foreign sources;
- specialized groups in foreign language books, specialized topics (grammar, style, etc.) - for example, <http://vk.com/public40357045>.

Now use your computers and choose one of graphical services, written bellow, to create your structure of social services and present it in mind-map.

Mindmap is a diagram, which represents words, ideas, tasks or other items arranged radially around the main words or ideas. Mindaps are used for generating, displaying, structuring and classification of ideas during the process of training, organization, problem solving, decision making, and writing documents.

Use next services to create a mind-map: <https://bubbl.us>, <http://www.mindmeister.com/>, <http://www.spinscape.com/>.

В результаті в учнів повинна вийти блок-схема з типологією соціальних сервісів. Практична користь даної вправи полягає в індивідуальній особливості запам'ятовування. Кожен учень побудує блок-схему виходячи з особливостей власного сприйняття, тому вірогідність кращого засвоєння матеріалу набагато зростає.

4. Перевірка домашнього завдання.

Your home task for today was to prepare information about communicative culture of a teacher. What does it mean? How can we develop and improve it?

Учні відповідають на запитання. Перехресне опитування.

Thus, communicative culture is a culture of speech, which is reflected in the different styles of speech by means of linguistic expression and enhanced non-verbal elements of communication.

Soviet teacher A.S Makarenko has insisted on the need of education in terms of communication for every teacher. Anton Semenovich was convinced that professional teachers have to master not only their specialty, but also pedagogical communication technology. The communication technology includes teacher and voice teacher posing, facial expressions and control to manage our own intonations.

The problem of communicative culture of future professionals of foreign language appears the main purpose of the preparation of specialist of foreign language level. It masters his profession, verses in related sciences, makes responsible and able to work effectively in the specialty at international standards and ready for professional growth, endowed social and occupational mobility and tends to get quality education.

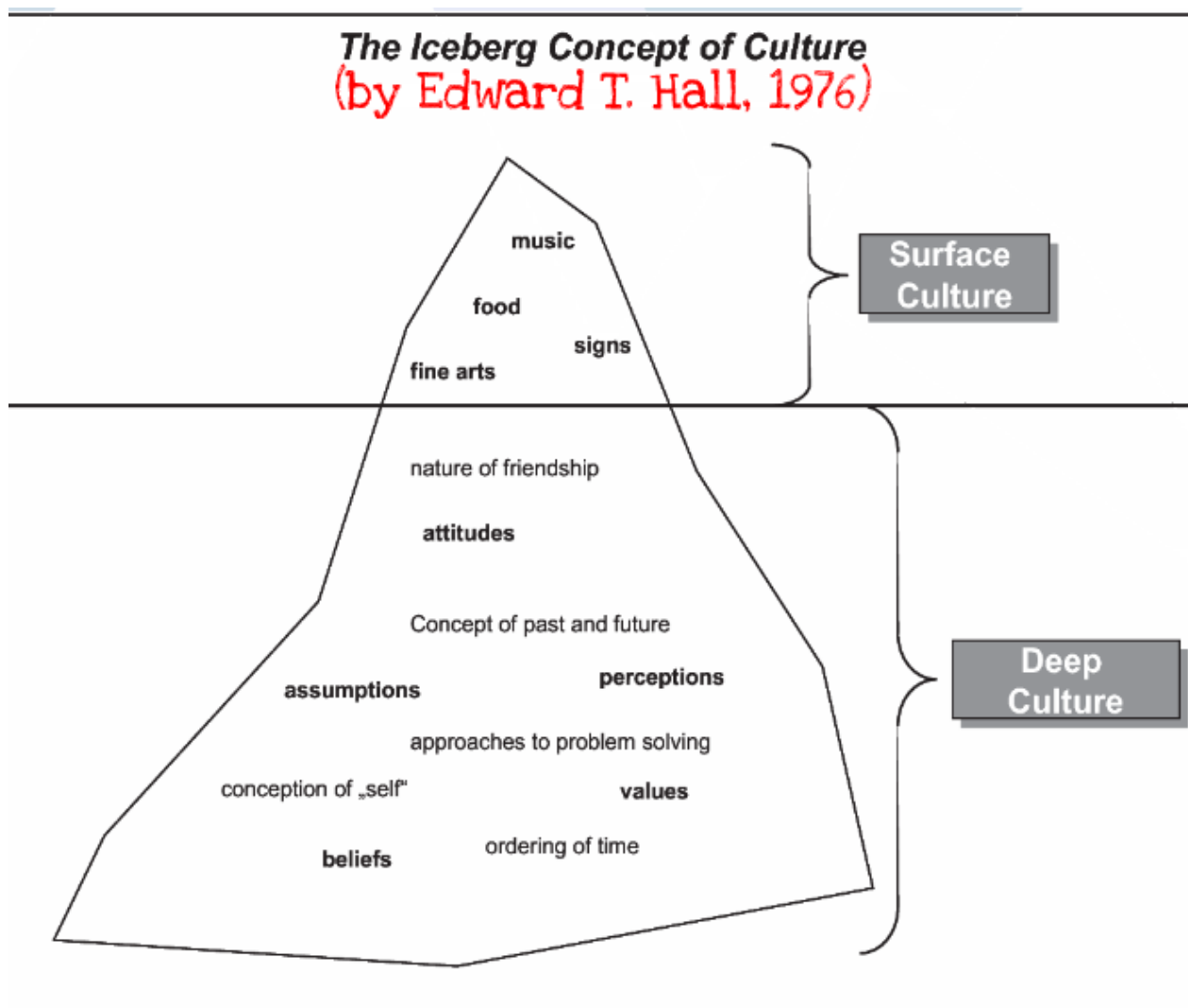
5. Спільний пошук в Інтернеті та перегляд презентації з тематики вивчення іноземної мови через пізнання іншомовної культури та особливостей спілкування та відео про поняття та особливості комунікативної культури педагога.

Перегляд здійснюється за допомогою соціального сервісу зі збереження презентацій Prezi.com та можливостей інтерактивної дошки.
[Посилання - <http://prezi.com/jvnqj3-lyqqz/understanding-cross-cultural-communication-barriers-due-to-language-and-cultural-differences/>]

6. Робота в групах: коментування переглянутих відео.

- Talk Moves: Developing Communication Skills – video about the several ways of communication skills development in the class (<https://www.teachingchannel.org/videos/developing-communication-skills>);
- Professional Advisory: Electronic Communication, Social Media from Ontario College of Teachers (<http://www.youtube.com/watch?v=8iMLjqIptBc>);
- The Future of communication (<http://www.youtube.com/watch?v=iu0ztxdsFis>)

Teacher: Now you see that it is impossible to imagine the communication of teacher (student-teacher, parent-teacher and colleagues communication) without Internet and social services. Next time we will talk about improvement of communication culture and skills of future English teachers with the help of social services.

7. Підведення результатів уроку.

So, now please answer the questions:

- What are “social services”?
- How do they classify?
- What services can be useful for teachers?
- What is mindmapping? What programs do we use to make a mindmap?
- How can we form communicative skills of pupils?

Okay. You have worked very hard today. Your marks for the lesson are: ...
Good-bye!

I. Link between Language AND Culture

Culture refers to "the beliefs and practices governing the life of a Society for which a particular language is the vehicle of expression" (Hantrais, 1989)

Language is what we use to express **cultural beliefs** and to pass on **cultural practices** from generation to generation (Emmitt & Pollock, 1997)

==> Language reflects **culture**.

Agar (1994): the term "**languaculture**" is used to indicate the reflexivity between Language and Culture.

II. Importance of understanding how language reflects culture

==> It helps to prevent potential cross-cultural conflict.

- When speaking a foreign (=target) language, cross-linguistic differences can be an obstacle to cross-cultural communication.
  - Misunderstandings may occur.
  - This, in turn, can lead to conflict.

Список рекомендованої літератури з даної теми:

1. Козяр М. М. Використання сервісів web 2.0 у навчальній діяльності студентів вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] /М. М. Козяр. – Режим доступу :
http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vldubzh/2009_3/Statti/21.pdf
2. Костікова І. І. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього вчителя іноземних мов / І. І. Костікова // Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі: матеріали всеукраїнського науково-методичного семінару – Х. : ХНУ, 2008. – С. 59–61.
3. Сало О. В. Соціальні сервіси Веб 2.0 як засоби освітньої діяльності / О. В. Сало. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://www.rusnauka.com/29_DWS_2009/Pedagogica/53885.doc.htm
4. Соловяненко Д. В. Ключевые принципы Веб 2.0 / Д. В. Соловяненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://www.nbu.gov.ua/articles/KultNar/knp100t2/knp100t2_147-151.pdf